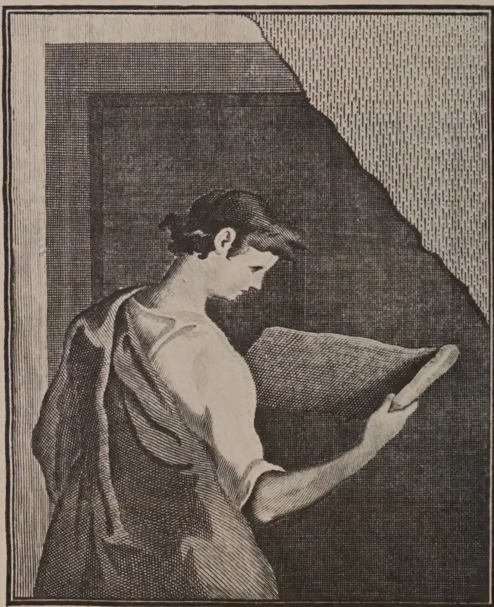
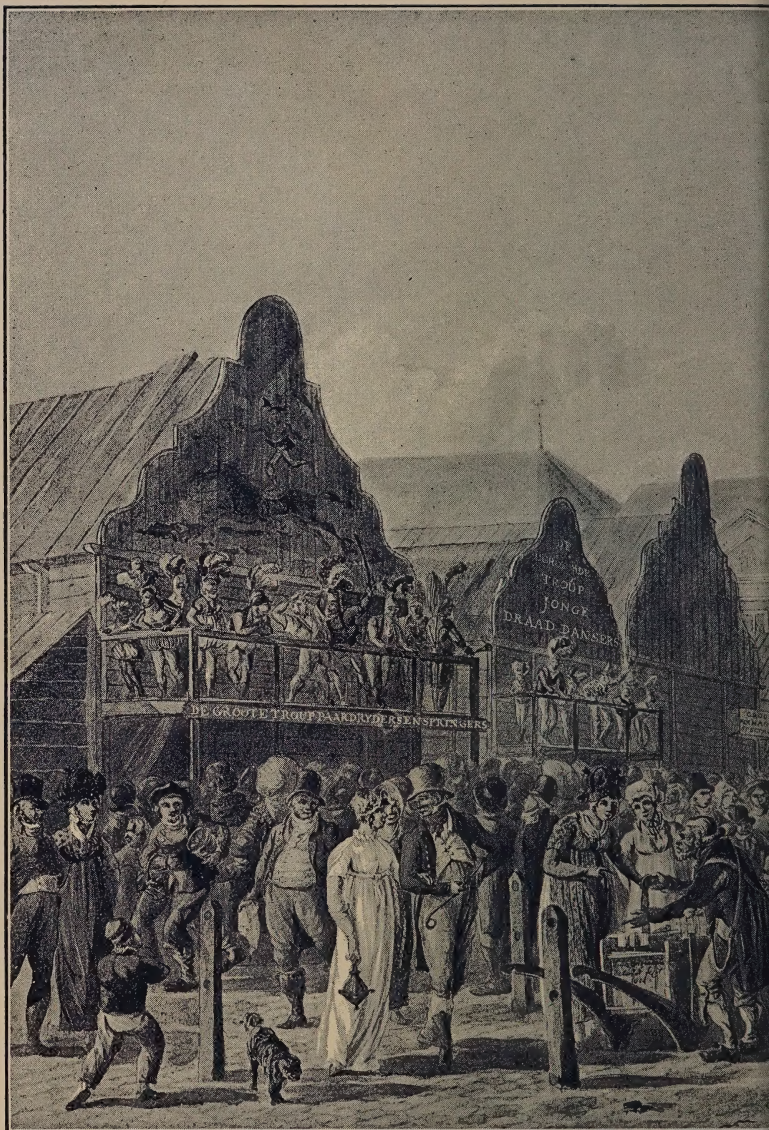

Rotterdamsch Jaarboekje.

KERMIS OP DE NIEUWE M

Naar eene teekenin

[cut off] TE ROTTERDAM IN 1804.

J. A. LANGENDIJK.

ROTTERDAMSCH

JAARBOEKJE

ONDER REDACTIE VAN

J. H. W. UNGER

Archivaris der gemeente Rotterdam

VIERDE JAARGANG

ROTTERDAM — P. M. BAZENDIJK

1894

De vierde jaargang van het *Rotterdamsch Jaarboekje* verschijnt later dan uitgever en redacteur wenschten. Verschillende omstandigheden, meest van technischen aard, waren daarvan de oorzaak.

Er zijn er, die het verkeerd vinden dat dit *Jaarboekje* zoo ongeregeld en dan nog midden in het jaar verschijnt, doch ik heb er van den beginne af niet aan gedacht telken jare een boekje te doen verschijnen. De inrichting van deze bundels, zonder kalender en jaarlijks wisselende wetenswaardigheden, die voorkomen in soortgelijke boekjes, in andere steden of provinciën verschijnende, kan dit aantoonen.

Ware het bij nader inzien beter geweest een anderen titel te kiezen, die meer overeenstemt met de wijze van uitgaaf en den inhoud, nu het boekje eenmaal dezen naam heeft, verdient veranderen geen aanbeveling.

Zoo behoude het *Jaarboekje* dus zijn naam en late men aan uitgever en redacteur de vrijheid het te doen verschijnen, wanneer zij het 't gunstigst achten, om den steun van de belangstellenden in Rotterdams verleden te behouden en te verwerven.

J. H. W. UNGER.

DAGELIJKSCHE KRONIEK.

1892.

JANUARI.

1. *Vr.* De heer J. W. C. Strang, commissaris van politie in de 3e afd., herdenkt den dag, waarop hij vóór 25 jaren tot politie-ambtenaar werd benoemd.

De heer H. Toorenvliet herdenkt zijn 25-jarige ambtsvervulling als hoofd-ambtenaar aan de secretarie, afd. Plaatselijke werken.

De heer R. K. van Eldik, inspecteur der telegraphie en directeur van het rijkstelegraafkantoor, herdenkt den dag, waarop hij voor 25 jaren als lijn-inspecteur optrad.

Het Rotterdamsche Politiefonds treedt in werking.

2. *Za.* Het besluit der algemeene vergadering van leden der vereeniging *Rotterdamsche Schouwburg*, op 24 Juli 1891 genomen, treedt heden in werking. Als liquidateuren treden op de heeren J. van der Hoop, Az., F. Ebeling, Mr. W. M. Reepmaker, L. Sanson, H. J. J. Bos, F. Browne van Streefkerk, Mr. C. F. A. Hoogewegen, J. van Kempe Valk en Mr. B. Denekamp.

3. *Zo.* Het nieuwe kerkgebouw der Ned. Gereformeerde gemeente (doleerende) aan den Goudschen weg wordt in gebruik genomen.

9. *Za.* Overlijden van den heer Christoffel Rueb, Cz. in den ouderdom van 82 jaren.

15. *Vr.* De heer A. A. van Bemmelen herdenkt den dag, waarop hij voor 25 jaren als directeur van de Rotterdamsche Diergaarde optrad.

18. *Ma.* Eerste opvoering in den Tivoli Schouwburg van *Lotos*, oorspronkelijk tooneelspel van M. Constant (Mevr. M. Snijder van Wissekerke.)

19. *Di.* De Kamer van Koophandel en Fabrieken herkiest de

heeren M. M. de Monchy en Mr. M. Mees als haren voorzitter en onder-voorzitter.

21. *Do.* De gemeenteraad machtigt Burg. en Weth. tot het aangaan eener 3½ pCt, leening, groot *f* 3.000.000.

Van den heer A. van Stolk, Cz. c. s. wordt de Isaäc Hubertstraat overgenomen.

24. *Zo.* In de vergadering der Rotterdamsche brandweervereeniging: *Vriendschap zij ons doel* wordt een geheel nieuw bestuur gekozen, bestaande uit de heeren A. J. Teelen, D. N. Schusler, Jos. Akkersdijk en J. H. Sjakes.

Oprichting van een nieuwe brandweervereeniging *Jan van der Heyden*, waarbij reeds dadelijk 109 leden van *Vriendschap zij ons doel* toetreden.

Blijkens officiëele telling bevinden zich ten gevolge van het gesloten water in de buitenhavens der gemeente 48 zeestoomschepen, 31 zeezeilschepen, 607 Rijnschepen, 969 binnenlandsche schepen en 148 binnenlandsche stoomschepen, te zamen 1803 schepen.

26. *Di.* In de algemeene vergadering der afdeeling Rotterdam, Schiedam en omstreken van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw wordt tot bestuurslid herkozen Mr. C. P. Zaayer, en gekozen in plaats van den heer D. P. van Cappellen, de heer H. W. Wachter.

28. *Do.* Op het graf van Dr. G. J. Vos, Flz., in leven predikant bij de Ned. Hervormde gemeente, wordt een gedenkteeken onthuld en aan de weduwe overgedragen.

30. *Za.* De Societeit *Unitas* herdenkt haar 15-jarig bestaan (opgericht 2 Februari 1877).

31. *Zo.* Dr. H. M. van Nes, uit Woudenberg, wordt door Ds. F. J. P. Moquette als predikant bij de Nederduitsch Hervormde gemeente bevestigd.

FEBRUARI.

2. *Di.* Volgens telling door gemeentewerklieden, opgesteld aan weerszijden van de Willemsbrug, passeerden heden (marktdag) deze brug van de zijde van Feyenoord: 15100 voetgangers, 820 handwagens, 333 hondenkarren, 1380 wagens met één paard, 158 wagens met twee paarden en 69 rijtuigen.

Van de zijde der Boompjes: 15202 voetgangers, 588 handwagens, 272 hondenkarren, 1250 wagens met één paard, 143 wagens met twee paarden en 116 rijtuigen.

Eerste vertooning in den Grooten Schouwburg van *Clara*, oorspronkelijk tooneelspel van Justus van Maurik Jr. en Jo. van Sloten.

3. *Wo.* Inwijding van het nieuwe gebouw aan de van der Duynstraat, gesticht door en ten behoeve van de Werkinrichting voor hulpbehoevende blinden.

In de algemeene vergadering der *Rotterdamsche Wielrijdersvereeniging* wordt het bestuur herkozen en aangevuld met den heer M. Klüssener.

4. *Do.* De gemeenteraad besluit over te gaan tot vernieuwing der filters 1—8 der drinkwaterleiding, overeenkomstig het plan van den directeur der gemeentewerken en staat voor de uitvoering van dit plan *f* 200.000 toe.

De stemming over het rapport der commissie uit den gemeenteraad betreffende het Heilige Geest- of Oude Mannenhuis wordt uitgesteld tot de volgende vergadering.

5 *Vr.* Overlijden van den heer Fop Smit Sr., bezitter van een kostbare verzameling schilderijen, op ruim 76jarigen leeftijd.

7. *Zo.* In de eerste algemeene vergadering der nieuw opgerichte Rotterdamsche brandweervereeniging *Jan van der Heyden* worden tot leden van het bestuur gekozen de heeren D. P. van Wageningen, J. Weber, A. Maasland, C. Moret, H. van Aukum en G. Wild.

12. *Vr.* Overlijden van den heer Mr. D. H. Delprat, oud-hoofdambtenaar der gemeente, voorzitter van het college van regenten over de gevangenissen en voorzitter van het bestuur over het Krankzinnigengesticht, in den ouderdom van ruim 60 jaren.

In de vergadering van aandeelhouders in de Batjan Maatschappij wordt besloten tot oprichting der Batjan Exploitatie Maatschappij, die de zaken der Batjan Maatschappij zal voortzetten.

13. *Za.* Onderlinge schietwedstrijd van de Vereeniging van leerlingen van het Erasmiaansch gymnasium *Ares*.

14. *Zo.* Opening van het gebouw aan de Eleonorastraat no 173 gehuurd door het Leger des Heils tot het houden van zijne gewone samenkomsten, en waarvan een gedeelte tevens na de avondbijeenkomst om 10 uur voorloopig opengesteld wordt voor dakloozen.

15. *Ma.* Een locaal in de voormalige Oostpoort als politiepost in gebruik genomen.

16. *Di.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders in de *Rotterdamsche Likwidatiekas* wordt het dividend vastgesteld op *f* 27.50 per aandeel. De aan de beurt van aftreding zijnde commissarissen, de heeren Ch. Moens en W. M. Pieters worden herkozen.

17. *Wo.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders in de Chemische fabriek *Rotterdam* wordt het dividend vastgesteld op 12 pCt. en gekozen als commissaris de heer S. J. R. de Monchy in plaats van den heer H. C. de Wolff, die aan de beurt van aftreding was.

18. *Do.* In den gemeenteraad worden vastgesteld het tarief voor het overzetveer op Katendrecht en de verordening van een nieuwe verpachting van het veer.

23. *Di.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders in de Maatschappij tot verkoop en bebouwing van gronden op Feyenoord wordt het verslag goedgekeurd.

24. *Wo.* Onder voorzitterschap van den burgemeester vormt zich een commissie uit de burgerij voor het nationaal huldeblijk aan H. K. H. de Groothertogin van Saksen-Weimar bij hare gouden bruiloft op 8 October.

27, *Za.* De heer D. M. Ebbeler, commissaris van politie aan de 1e afdeeling, viert heden zijn 25jarig ambtsfeest in die betrekking.

In de algemeene vergadering van begunstigers van de Vereeniging tot het verleenen van hulp aan minvermogende ooglijders voor Zuid-Holland wordt tot lid van het bestuur gekozen in plaats van den heer S. J. W. de Lange, die moest aftreden, de heer Dr. H. J. Sleurs.

In de algemeene vergadering der leden van het *Rotterdamsche Leeskabinet* wordt de heer P. R. Mees gekozen als lid van de Hoofdcommissie, in plaats van den heer Dr. B. J. Goedhart, die aan de beurt van aftreding is.

29. *Ma.* In de vergadering van leden der Vereeniging van handelsbedienden *Mercurius* worden als leden van het bestuur herkozen de heeren N. van der Veen, A. Davidson. J. F. M. C. Lantzendorffer en L. F. van Meeuwen en gekozen de heer J. C. van Oyen.

MAART.

3. *Do.* Door den gemeenteraad wordt het rapport van de commissie uit den gemeenteraad betreffende het Heilige Geest- of Oude Mannenhuis met 24 tegen 11 stemmen aangenomen.

In de algemeene vergadering van aandeelhouders in de Rotterdamsche onderlinge Glasverzekering Maatschappij *Felix* wordt het bestuur aangevuld door de benoeming van den heer J. C. Nijgh tot commissaris en wordt de heer M. Reepmaker herkozen.

4. *Vr.* In de algemeene vergadering van de Maatschappij van Weldadigheid, afd. Rotterdam wordt tot bestuurslid gekozen de heer W. A. Viruly Verbrugge, ter vervanging van wijlen Mr. D. H. Delprat.

5. *Za.* Eerste vertooning in den Tivoli-schouwburg van *Het Goudvischje*, oorspronkelijk tooneelspel van W. G. van Nouhuys.

7 *Ma.* Het huldeblijk aan den heer C. E. Viruly, bestaande in zijn, door den heer P. Josselin de Jong geschilderd portret, wordt hem in het Museum Boymans door den Oud-Burgemeester Mr. S. A. Vening Meinesz namens de gevers aangeboden.

9. *Wo.* De Vrijmetselaarsloge *De* 3 *kolommen* in den Oppert viert haar 125-jarig bestaan.

12. *Za.* Feestelijke bijeenkomst voor het 25-jarig jubilé van den heer J. S. G. Disse, leeraar in de gymnastiek aan de Hoogere Burgerschool met vijfjarigen cursus (9 Maart) in Tivoli, van vakgenooten en belangstellenden in het onderwijs.

19. *Za.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders der *Rotterdamsche Likwidatiekas* wordt tot directeur benoemd de heer J. T. Wilkens.

22. *Di.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders in de Schielandsche Tramwegmaatschappij wordt het dividend vastgesteld op 5 pCt.

24. *Do.* In de vergadering van den gemeenteraad biedt de heer H. V. B. Molenaar zijn ontslag aan als Wethouder; besloten wordt o. m. tot het maken van een kade langs de noordzijde van het Boerengat tusschen het Oostplein en het Olieslop, ter verbetering van den verkeersweg met Kralingen, voor welk doel *f* 140.000 wordt toegestaan.

Generaal Booth, van het Heilsleger, komt per Harwichboot

hier ter stede aan, wordt verwelkomd door afgevaardigden uit vele plaatsen en vertrekt na eenige uren oponthoud naar Amsterdam.

In de algemeene vergadering van aandeelhouders in de *Rotterdamsche Hypotheekbank* wordt het dividend vastgesteld op 13½ pCt.

26. *Za.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders der *Disconto Maatschappij* wordt het dividend vastgesteld op 8 pCt.

28. *Ma.* Generaal Booth leidt een bijeenkomst van het Heilsleger in de groote Doelezaal.

29. *Di.* Op initiatief van diakenen van de christelijke gereformeerde en Ned. gereformeerde gemeente (doleerende) wordt een werkbureau opgericht, dat heden zijn eerste zitting houdt.

30, *Wo.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders der *Passage Maatschappij* wordt het dividend op *f* 25 per aandeel vastgesteld en herkozen als commissaris de aftredende heer P. A. Vriese.

De Nederlandsche Stoombranderij en distilleerderij (vroeger firma E. Kiderlen) aan de Aelbrechtskade brandt geheel af.

31. *Do.* De gemeenteraad benoemt tot Wethouder den heer Mr. E. E. van Raalte; besloten wordt tot de wederoprichting van een corps stafmuzikanten bij het regiment dd. schutterij.

In de algemeene vergadering van aandeelhouders der Rotterdamsche Tramweg Maatschappij wordt het dividend vastgesteld op 8 pCt. en als commissaris herkozen, de heer Mr. J. Knottenbelt.

In de algemeene vergadering van aandeelhouders der Rotterdamsche Broodbakkerij wordt het dividend op 3 pCt. bepaald, tot directeur benoemd de heer A. van Hattem Jz. en tot commissaris herkozen de heer P. Kleiweg Dyserinck.

APRIL.

1 *Vr.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders der Tawang Redjo Cultuur Maatschappij wordt het dividend op 12 pCt. bepaald en de heer P. C. Huyge als commissaris herkozen.

2. *Za.* In de eerste vergadering van het Rotterdamsche comité ter verkrijging van den Midden Europeeschen tijd worden tot leden van het bestuur gekozen de heeren Mr. J. van Gennep tot voorzitter, A. Plate tot ondervoorzitter en F. A. Hoefer tot secretaris.

In de algemeene vergadering van aandeelhouders der Maat-

schappij *de Maas*, scheepsbouw- en werktuigenfabriek, wordt het dividend vastgesteld op 5 pCt.

6. *Wo.* In de vergadering van aandeelhouders der *Rotterdamsche Deli Maatschappij* wordt de rekening goedgekeurd en de heer J. E. Henny als commissaris herkozen.

Het Leger des Heils opent een shelter, onder den naam van Stadkolonie, uitsluitend voor mannen, aan de Bierhaven no 17, waarin alleen opgenomen zullen worden zij, die Rotterdammers van geboorte zijn of aldaar meer dan één jaar gewoond hebben.

7. *Do.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders en leden van *Het Onderling Crediet* wordt het dividend voor de aandeelhouders bepaald op 10 pCt. en dat voor de leden op 4½ pCt. In plaats van den heer H. de Bie, die moet aftreden, wordt als commissaris gekozen de heer J. Knegtmans.

8. *Vr.* In een buitengewone vergadering van leden der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen* wordt het bestuur gemachtigd met Commissarissen der Spaarbank, in 1818 door het departement opgericht, een schikking te treffen, waardoor de Spaarbank een zelfstandige inrichting wordt en waarbij zij aan het departement *ƒ* 100.000 uitkeert.

12. *Di.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders der Bouwmaatschappij *Plan C* wordt het dividend vastgesteld op 3¼ pCt. Herkozen wordt als commissaris de heer Joh. van Wotki.

13. *Wo.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders der *Wissel- en Effectenbank* wordt het dividend op 5½ pCt. vastgesteld en de heer Mr. C. E. Havelaar herkozen als commissaris.

Uitdeeling van prijzen aan leerlingen der Ambachtsschool onder voorzitterschap van den heer Dr. R. P. Mees, RAz.

18. *Ma.* Laatste voorstelling in de Place des Pays-Bas, meer bekend onder den naam »Doon», vóórdat de perceelen afgebroken worden.

20. *Wo.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders der *Zuid-Hollandsche Hypotheekbank* wordt het dividend op 11½ pCt. vastgesteld en worden herkozen de aftredende commissarissen H. T. Wilkens, C. J. van der Oudermeulen en F. A. Vriese.

In de algemeene vergadering van aandeelhouders in de commanditaire vennootschap *W. Schöffer en Co.* wordt het dividend

bepaald op *f* 70 per aandeel en de heer Gustav Maier herkozen als commissaris.

21. *Do.* De heer A. Milders zendt bij den gemeenteraad zijn ontslag als wethouder in. In dezelfde zitting besluit de raad voor alsnog geen verandering in den burgerlijken tijd te brengen.

In de huishoudelijke vergadering van de kiesvereeniging *Vooruitgang* wordt als voorzitter herkozen de heer Mr. S. Muller Hz. en worden gekozen in plaats van de heeren F. B. s' Jacob en Dr. G. Pekelharing, de heeren Mr. S. J. L. van Aalten en A. de Bruyne.

24. *Zo.* Dr. J. Th. de Visser, predikant bij de Nederduitsch Hervormde gemeente, beroepen te Amsterdam, houdt zijn afscheidsrede.

27. *Wo.* In de vergadering van aandeelhouders in de Rotterdamsche Maatschappij voor Kosthuizen wordt het dividend op 5 pCt. vastgesteld en gekozen als commissaris de heer Herman H. Thooft, in plaats van wijlen Mr. D. H. Delprat.

Bij de voorstelling van *Manon Lescaut* door de Fransche Opera in den Grooten Schouwburg ontstaat een begin van brand op het tooneel, dat door de tegenwoordigheid van geest van mad. Amelie Marcolini dadelijk gestuit wordt, om welke daad van koelbloedigheid haar den 3 Mei door assuradeuren van den Schouwburg een armband met edelgesteenten werd aangeboden.

29. *Vr.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders der *Rotterdamsche Bank* wordt het dividend vastgesteld op 6½ pCt., eenige artikelen der statuten herzien, als commissaris herkozen de heer J. J. M. Blankenheym en in plaats van wijlen den heer J. E. Knight gekozen de heer Mr. W. H. s' Jacob.

30. *Za.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders der Nederlandsch Amerikaansche Stoomvaart Maatschappij wordt het verslag goedgekeurd en als commissarissen herkozen de heeren H. V. B. Molenaar, A. de Monchy en M. Mees.

In de algemeene vergadering van aandeelhouders der *Rotterdamsche Maatschappij tot Land-exploitatie in Californië* wordt het verslag goedgekeurd en als commissaris herkozen de heer J. C. Nijgh.

Het nieuwe gebouw der Industrieschool voor meisjes, waarin 5 Mei a. s. lessen zullen beginnen, wordt in tegenwoordigheid van den burgemeester en een groot aantal genoodigden ingewijd.

In de algemeene vergadering van leden der vereeniging *Rotterdamsche Diergaarde* worden tot leden van het bestuur herkozen de heeren A. J. Bicker Caarten, C. H. van Dam, Ch. Moens en A. van Stolk Jz. en gekozen de heeren A. de Bloeme, A. E. P. M. Driebeek en F. Gransberg, in plaats van wijlen de heeren W Bunge Fz., J. Madry en den heer W. J. Kraemer.

MEI.

1. *Zo.* In de groote zaal van het Verkooplokaal wordt een vrij druk bezochte vergadering gehouden, uitgeschreven door de afdeeling Rotterdam van den Sociaal-democratischen Bond en een aantal andere vereenigingen, ter bespreking van de wenschelijkheid en noodzakelijkheid van de invoering van den arbeidsdag van 8 uren.

De Rotterdamsche Tramweg-maatschappij voert op hare lijnen naar Delfshaven en Schiedam een goedkooper tarief in.

2. *Ma.* In de algemeene vergadering van leden der vereeniging *de Industrieschool voor meisjes* worden tot leden van het bestuur herkozen de dames Baartz-van Hall en A. G. van Rossem en de heeren Mr. B. C. J. Loder en Dr. E. van Ryckevorsel.

3. *Di.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders van de Rotterdamsche Lloyd wordt het dividend op 6½ pCt. vastgesteld en als commissaris herkozen de heer R. Rauws.

5. *Do.* Door den gemeenteraad wordt tot wethouder benoemd de heer J. Drost.

6. *Vr.* In de algemeene vergadering van leden der afdeeling Rotterdam van het *Nederlandsch Tooneelverbond* wordt als lid van het bestuur herkozen de heer F. Ebeling.

8. *Zo.* Ds. H. Metz, uit Schiedam, wordt door Ds. J. van der Veen bevestigd tot predikant bij de Nederduitsch Hervormde gemeente.

10. *Di.* Tot leden van de Provinciale Staten van Zuid-Holland worden herkozen de heeren C. E. Viruly, S. J. R. de Monchy en A. van Hoboken van Cortgene, en gekozen de heeren P. Havelaar Jz., Mr. P. D. Kley, P. C. van Vollenhoven en Mr. S. Muller Hz.

14. *Za.* In de vergadering van leden der Provinciale Vereeniging van burgemeesters en secretarissen in Zuid-Holland wordt den afgetreden voorzitter Mr. S. A. Vening Meinesz benoemd tot

eere-voorzitter en gekozen tot lid van het bestuur en daarna tot voorzitter de heer P. Lycklama à Nyeholt.

16. *Ma.* In de jaarlijksche algemeene vergadering van deelhebbers in de Rotterdamsche Vereeniging van gymnastiek-zwemscholen worden herkozen als bestuursleden de heeren P. Havelaar Jz., Dr. J. van der Hoeven, Frans Mees en Mr. W. P. Huber Jz. en gekozen in plaats van wijlen den heer J. W. F. Bunge, de heer D. Dunlop.

18. *Wo.* In de algemeene vergadering van leden van het Sophia Kinderziekenhuis worden als leden van het bestuur gekozen de heeren J. J. M. Taudin Chabot, F. Gransberg en Ed. Goossens en herkozen de heer Dr. H. W. de Monchy.

In de huishoudelijke vergadering van het departement Rotterdam der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen* wordt de bestending der subsidie aan de Tooneelschool te Amsterdam, het 6e punt van den beschrijvingsbrief voor de algemeene vergadering, verworpen.

27. *Vr.* Loods no. 6 op het Handelsterrein op Feijenoord wordt door brand vernield.

Overlijden van den heer Petrus Joannes Wilhelmus van den Berg, notaris, in den ouderdom van 56 jaren.

28. *Za.* De heer W. F. Leyds, commissaris van politie aan de 1e afdeeling, herdenkt den dag, waarop hij vóór 25 jaren als zoodanig werd benoemd.

In de algemeene vergadering van aandeelhouders in de *Nationale Levensverzekeringbank* wordt het dividend op 5 gld. per aandeel vastgesteld.

In de algemeene vergadering van aandeelhouders in de Nederlandsche Algemeene Maatschappij van Levensverzekering *Concordia* wordt het dividend op 4 pCt. vastgesteld en in plaats van Dr. Q. J. Goddard als commissaris gekozen de heer G. Visser Bz. en de heeren K. P. J. G. Bel en W. Ledeboer.

In de algemeene vergadering van aandeelhouders in de Noord-Brabantsch-Duitsche Spoorwegmaatschappij wordt het dividend op 18 gld. per aandeel vastgesteld en tot commissaris gekozen de heer F. Stoop en herkozen de heer Canter Cremers.

30. *Ma.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders in de

Rotterdamsche Cultuur Maatschappij wordt de balans en de winst- en verliesrekening goedgekeurd en de heer P. J. van Houten als commissaris herkozen.

JUNI.

1. *Wo.* Het weder opgerichte korps stafmuzikanten der dd. schutterij geeft voor de eerste maal een uitvoering (in de Officieren-Societeit).

In de algemeene vergadering van aandeelhouders in de *Rotterdamsche Consignatie-Maatschappij* wordt het dividend op 5 pCt. vastgesteld.

4. *Za.* Overlijden van den heer Coenraad Willem baron Sweerts de Landas Wyborgh, sedert Februari 1866 directeur van het postkantoor te Rotterdam, in den ouderdom van bijna 72 jaar.

5 *Zo.* Inwijding van de Noorderkerk der Nederduitsche Hervormde gemeente, aan de Jacob Catsstraat.

8. *Wo.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders der Tabak Maatschappij *Arendsburg* wordt de rekening en verantwoording goedgekeurd en de heer Mr. M. Mees gekozen als commissaris ter vervanging van den heer G. Kolff, die niet herkiesbaar is.

11. *Za.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders in de *Internationale Crediet- en Handelsvereeniging Rotterdam* wordt het dividend op 4.4 pCt. vastgesteld en als commissaris herkozen de heer P. Havelaar Jzn, en gekozen in plaats van wijlen den heer H. Bunge Pz. de heer J. M. Pijnacker Hordijk.

Beproeving van de eerste electrische kraan aan de Wilhelminakade.

12. *Zo.* Door een 32-tal oogartsen hier te lande wordt op initiatief van Dr. F. D. A. C. van Moll in eene vergadering, in het *Maashotel* gehouden, een Nederlandsch oogheelkundig gezelschap opgericht.

13. *Ma.* Plechtige overdracht in een der zalen van het Museum Boymans van het huldeblijk der burgerij aan den oud-burgemeester Mr. S. A. Vening Meinesz bestaande uit diens portret en een oorkonde in een fraai bewerkt kistje.

16. *Do.* In de zitting van den gemeenteraad wordt aan de Rotterdamsche Tramweg-Maatschappij concessie verleend voor een paardentramweg van de Scheepstimmermanslaan tot aan het noordelijk einde der Havenstraat nabij de Aelbrechtssluis en inge-

trokken de concessie van een stoomtramweg in het gedeelte der Havenstraat tusschen de Lange Dijkstraat en het Lage Erf.

18. *Za.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders in de *Nieuwe Afrikaansche Handelsvennootschap* wordt het dividend op 10 pCt. vastgesteld.

Door de kiesvereeniging *Vooruitgang* wordt een openbare vergadering gehouden ter bespreking van de aanhangige belastingvoorstellen, ingeleid door den heer G. H. Hintzen.

19. *Zo.* Overlijden te Scheveningen van den heer Cornelis Elisa Viruly, oud-wethouder der gemeente, in den ouderdom van 72 jaren.

22. *Wo.* De Rotterdamsche schermvereeniging *Arena* en de Rotterdamsche athletieke club *Voorwaarts* vereenigen zich onder den naam *Arena-Voorwaarts.*

26. *Zo.* Overlijden van den heer Bernardus Theodorus van Loo, kunstschilder en lithograaf op 76-jarigen leeftijd.

28. *Di.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders in de naamlooze vennootschap *Rotterdamsch Nieuwsblad* wordt het dividend vastgesteld op 20 pCt.

29. *Wo.* In de algemeene vergadering van leden van het Zeemanshuis worden tot leden van het bestuur gekozen de heeren Hessel M. Lels en G. van de Pot, ter vervanging van de aftredende en niet herkiesbare heeren A. Plate en J. Hudig.

30. *Do.* In den zitting van den gemeenteraad wordt door Burg. en Weth. ingediend een voorstel tot vervanging van de plaatselijke directe belasting door eene belasting naar het inkomen.

JULI.

4. *Ma.* Door de Rotterdamsche Lloyd worden de nieuwe terreinen aan de Wilhelminakade in gebruik genomen.

10—12. 43e Algemeene Vergadering der Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunde.

11. *Ma.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders der Maatschappij tot exploitatie van de suikerfabrieken *Phaëton* en *Ocean* wordt het dividend op 10½ pCt. vastgesteld.

14. *Do.* In de vergadering van den gemeenteraad wordt besloten tot de uitgifte van het restant, groot *f* 1,000,000 der 3½ pCts leening van 1892.

20. *Wo.* Door de kiesvereeniging *Vooruitgang* wordt in plaats van wijlen den heer C. E. Viruly tot candidaat voor het lidmaatschap der Provinciale Staten van Zuid-Holland geproclameerd de heer F. B. s'Jacob en voor dat van den gemeenteraad de heer Mr. C. H. B. Boot.

29. *Vr.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders in de *Nederlandsche Indische Gasmaatschappij* wordt het dividend op *f* 13,75 per aandeel vastgesteld en als commissaris gekozen den heer J. A. P. Pit.

30. *Za.* Aan den heer Dr. M. C. Mensing, den nestor der oudschoolopzieners, wordt bij gelegenheid van zijn tachtigste jaarfeest door 73 hoofdonderwijzers en onderwijzeressen een aandenken vereerd.

31. *Zo.* De Koninklijke Handboogschutterij *de Batavieren te paard* viert haar 20-jarig bestaan.

AUGUSTUS.

1 *Ma.* De heer H. Toorenvliet, hoofdambtenaar bij Plaatselijke Werken, herdenkt den dag, waarop hij vóór 40 jaren in dienst der gemeente trad.

Overlijden van den heer A. Symons, genees- en heelkundige, op 76jarigen leeftijd.

9 *Di.* Tot lid der Provineiale Staten van Zuid-Holland wordt gekozen de heer F. B. s' Jacob en tot lid van den Gemeenteraad de heer mr. C. H. B. Boot.

20 *Za.* In het lokaal der sociaal-democraten, het koffiehuis *Voorwaarts* in de Delftsche straat, wordt door A. W. Ockeloen de agent van politie 3e klasse R. van den Berg doodgeschoten.

Ook op vele andere punten van de stad wordt gedurende den kermisnacht hevig gevochten.

22 *Ma.* Overlijden te Oosterbeek van prof. mr. Cornelis Wilhelmus Opzoomer, geboren te Rotterdam.

25 *Do.* Door den gemeenteraad wordt goedgekeurd een voorstel van den Burgemeester tot verhooging der bezoldigingen van het personeel der politie, beneden den rang van inspecteur, en gewijzigd de verordening op het beheer der drinkwaterleiding, waardoor aan een specialen ambtenaar het onderzoek van het water en het toezicht op de fabricatie wordt opgedragen.

26 *Vr.* Het eerste twijfelachtige cholera-geval doet zich voor bij eene vrouw wonende aan den Feijenoorddijk.

29 *Ma.* Inwijding van het lidmatenhuis van de Evangelisch Luthersche gemeente aan de Nieuwehaven.

SEPTEMBER.

3 *Za.* De Nederlandsch-Amerikaansche Stoomvaartmaatschappij staakt voorloopig het vervoer van landverhuizers naar Amerika.

7 *Wo.* Het eerste officiëel geconstateerd geval van cholera asiatica doet zich voor.

8 *Do.* In de zitting van den gemeenteraad wordt de heer mr. C. H. B. Boot geïnstalleerd en aan Burg. en Weth. een blanco-crediet toegestaan tot het doen van uitgaven om de cholera te weren. Ook wordt besloten voor te bereiden het instellen van een wetenschappelijke keuring van voedingsmiddelen.

9 *Vr.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders der *Rotterdamsche Bank* wordt art. 30 der Statuten gewijzigd en Mr. L. H. Browne benoemd tot algemeene procuratiehouder.

Den heer J. B. Litzau, nestor der Rotterdamsche Organisten, wordt bij gelegenheid van zijn 70en verjaardag hulde gebracht door zijne oud-leerlingen en vereerders.

10 *Za.* Overlijden van Ds. M. D. Deeleman op bijna 64jarigen leeftijd, sedert 4 Juli 1887 emeritus-predikant bij de Nederduitsch Hervormde gemeente.

12 *Ma.* Door de kiesvereeniging *Vooruitgang* worden candidaten benoemd voor de commissie uit de ingezetenen, bedoeld bij art. 131 der gemeentewet, aan welker oordeel zullen worden voorgelegd de ontwerpen tot vereeniging van de gemeenten Rotterdam, Charlois en Kralingen en tot wijziging van de grens tusschen de gemeenten Rotterdam, Ouwerschie en IJselmonde.

13 *Di.* De Zuid-Hollandsche predikanten-vereening houdt hier haar 50e vergadering.

14 *Wo.* De Nederlandsche Zondagschool-vereeniging houdt haar 26e algemeene vergadering in de Diergaarde.

20 *Di.* Verkiezing van leden in de commissie van de annexatie en grensverandering van naburige gemeenten, bij welke al de candidaten van *Vooruitgang* gekozen worden.

22 *Do.* Door den gemeenteraad wordt *ƒ* 1.100.000 toegestaan voor de voltooiing der Rijnhaven en de verlenging der Katendrechtsche haven.

29 *Do.* Door den gemeenteraad wordt goedgekeurd het voorstel tot uitbreiding en verbetering van het Oostelijk stoomgemaal en daarvoor *ƒ* 145.000 toegestaan.

OCTOBER.

1 *Za.* De heer Th. Hoyer treedt in functie als directeur van het postkantoor.

11 *Di.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders der *Rotterdam—Deli Maatschappij* wordt de heer A. Ruyter gekozen als commissaris.

14 *Vr.* Art. 1 van het voorstel van Burg. en Weth. om de plaatselijke directe belasting te vervangen door een belasting op het inkomen, wordt na een tweedaagsch debat door den gemeenteraad met 21 tegen 18 stemmen aangenomen.

15 *Za.* In de vergadering van de kiesvereeniging *Vooruitgang* worden twee nieuwe candidaten gekozen voor het lidmaatschap in de commissie voor de grensregeliag, in de plaats van twee anti-revolutionairen, die voor deze benoeming bedankt hadden.

27 *Do.* Bij eindstemming wordt de verordening tot het heffen eener belasting naar het inkomen door den gemeenteraad aangenomen met 24 tegen 14 stemmen.

28 *Vr.* De gemeenteraad stelt de begrooting der gemeente in ontvangst en uitgaaf vast tot een bedrag van *ƒ* 5.917.636.26½.

31 *Ma.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders van de Rotterdamsche Tramweg-maatschappij wordt besloten de paardentramweg Hoorn—Enkhuizen aan te koopen.

NOVEMBER.

1 *Di.* De particuliere inrichting voor ooglijders van Dr. F. D. A. C. van Moll wordt overgedragen aan een vereeniging, die zich gevormd heeft onder den naam van: *Inrichting voor ooglijders te Rotterdam.*

6 *Zo.* Ds. H. Wildeboer Jr., van Oudewater, wordt door Dr. H. W. van Nes bevestigd als predikant bij de Nederduitsch Hervormde gemeente.

10 *Do.* Plechtige inwijding van de nieuwgebouwde Roomsch-Katholieke kerk aan den West-Zeedijk en de van Vollenhovenstraat, gewijd aan den H. Ignatius, door mons. C. J. M. Bottemanne, bisschop van Haarlem.

14 *Ma.* Aan den aftredenden Hoofdinspecteur van den Waterstaat, den heer P. Caland, wordt door een aantal ingezetenen van Rotterdam, Vlaardingen en Maassluis een schilderij van H. W. Mesdag aangeboden uit erkentelijkheid voor de gewichtige diensten aan de Maassteden bewezen.

17 *Do.* De Commissie uit de burgerij in zake de uitbreiding dezer gemeente wordt ten Raadhuize door den Burgemeester geïnstalleerd en benoemt uit haar midden eene commissie van zeven leden als rapporteurs over de ontwerpen van wet.

19 *Za.* Het laatst, officiëel geconstateerd geval van cholera asiatica doet zich in deze gemeente voor. In het geheel kwamen voor 33 gevallen, waarvan 22 met doodelijken afloop en 9 gevallen van cholera nostras, waarvan 5 met doodelijken afloop.

Oprichting der *Rotterdamsche Debatingclub.*

21 *Ma.* Door de kiesvereeniging *Vooruitgang* wordt eene vergadering gehouden om te beraadslagen over het praeadvies der Liberale Unie omtrent de wetsontwerpen tot regeling van het kiesrecht.

24 *Do.* Door Burg. en Weth. wordt bij den gemeenteraad ingediend een voorstel tot installatie van electrische verlichting en beweegkracht.

26 *Za.* Eerste voorsteliing door het Tivoli-gezelschap van *Noodlot,* tooneelspel door T. M. Jaeger, uit den roman van L. Couperus.

29 *Di.* De kiesvereeniging voor de Kamer van Koophandel en Fabrieken verkiest als candidaten voor het lidmaatschap in de plaats van wijlen de heeren A. J. F. Burger en W. Burger Fzn., de heeren Mr. O. Reuchlin en C. A. P. van Stolk. Tot leden van het bestuur werden gekozen de heeren Mr. H. N. Mees en A. S. Chabot, in plaats van de aftredende heeren Havelaar en Schalkwijk.

Door de algemeene vergadering van leden van het departement Rotterdam der maatschappij *tot Nut van 't Algemeen* wordt be-

sloten tot het oprichten van wege het departement van een volksbadhuis.

30. *Wo.* Tengevolge van eene nieuwe regeling van den vischafslag op de Vischmarkt hebben gedurende eenige dagen standjes plaats.

DECEMBER.

5. *Ma.* Het derde drijvende ijzeren droogdok wordt afgeleverd.

7. *Wo.* Overlijden van den heer Mr. H. D. Levyssohn Norman, afgevaardigde van Rotterdam in de Tweede Kamer sedert 1888.

13. *Di.* Tot leden van de Kamer van Koophandel worden gekozen de heeren Jhr. O. Reuchlin en C. A. P. van Stolk.

14. *Wo.* Protestmeeting tegen het Leger des Heils, uitgeschrevcn door zes gewezen officieren van dat leger.

19. *Ma.* Door de kiesvereeniging *Vooruitgang* wordt na belangrijke discussie tot candidaat voor het lidmaatschap der Tweede Kamer gekozen de heer A. Plate, F.Jz.

20. *Di.* Onder groote belangstelling herdenkt dr. F. K. A. Rombach den dag, waarop hij vóór 25 jaren te Utrecht in de geneeskunde promoveerde.

22. *Do.* Overlijden van den heer mr. E. Bergsma, vice-president van de Arrondissements-Rechtbank.

29. *Do.* Door de Commissie uit de burgerij voor de grensscheiding dezer gemeente worden de vier ontwerpen van wet met overgroote meerderheid aangenomen.

31. *Za.* De heer mr. C. Cardinaal treedt af als hoofd-commissaris van politie.

In de R. K. kiesvereeniging *Recht en orde* wordt de heer mr. J. Mascheck tot candidaat voor het lidmaatschap der Tweede Kamer geproclameerd.

1893.

JANUARI.

3. *Di.* De heer Dr. J. Zaayer Az. treedt op als hoofdredacteur van de Nieuwe Rotterdamsche Courant, in plaats van den heer Dr. A. Lamping, aan wien eervol ontslag is verleend, doch die voorloopig als adviseur aan dit blad verbonden blijft.

De heer A. Plate F.Jz. wordt gekozen als lid der Tweede Kamer.

4. *Do.* De heer mr. C. Cardinaal wordt benoemd tot ridder in de orde van den Nederlandschen Leeuw.

Door den gemeenteraad wordt het voorstel van Burg. en Weth. om voor kennisgeving aan te nemen het medegedeelde in zake het Heilige Geest- of Oude Mannenhuis, in afwachting van nadere voorstellen, met 25 tegen 3 stemmen aangenomen.

5. *Vr.* De gemeente wordt door regenten van het Heilige Geest- of Oude Mannenhuis gedagvaard om door den rechter te hooren uitspreken, dat de door hen beheerde instelling eene bijzondere is, als bedoeld sub litera *c* van art. 2 der armenwet, en tevens het Oude Mannenhuis op de Hoogstraat van de gemeente teruggevorderd.

8. *Zo.* Eerste nationale wedstrijd in het schoonrijden onder leiding van de Ned. Schaatsenrijdersbond, op de banen der IJsclub van Kralingen en omstreken.

9. *Ma.* Door eenige dames wordt in een der armste achterbuurten (Sophiastraat) in het evangelisatie-locaal begonnen een dagelijksche uitdeeling aan verarmden van warme koffie met brood.

10. *Di.* Installatie van den heer Mr. H. A. J. Bouvin als vice-president van de Arrondissements-Rechtbank.

Aanbesteding voor het vergrooten van de Rijnhaven. Laagste inschrijver A. Volker Lz. te Sliedrecht voor *f* 470.000.

12. *Do.* In de zitting van den gemeenteraad worden de vier wetsontwerpen tot uitbreiding der gemeente met algemeene stemmen (op één na) aangenomen.

15. *Zo.* Eerste uitvoering van het personeel van den heer Louis Dobbelmann voor het volk.

17. *Di.* Laagste temperatuur gedurenden dezen strengen winter (—11° C.).

19. *Do.* Overlijden van den heer A. E. Roest van Limburg, oud-notaris en oud-lid van den gemeenteraad, in den ouderdom van 78 jaren.

20. *Vr.* De heer Dr. E. H. Ekker herdenkt zijn 40-jarig jubilé als med. doctor.

21. *Za.* Eerste postzegelbeurs hier ter stede gehouden.

23. *Ma.* In de huishoudelijke vergadering der kiesvereeniging *Vooruitgang* worden, naar aanleiding van de laatste verkiezing voor de Tweede Kamer, andere leden in het bestuur gekozen. In plaats van de heeren Mr. S. Muller, Hz., Mr. S. J. L. van Aalten, Dr. G. J. W. Bremer, A. de Bruyne en Mr. J. Rombach, en de heeren Haitink en Jos. M. de Jongh, die moesten aftreden en niet herkiesbaar zijn, worden gekozen de heeren Mr. B. C. J. Loder, F. J. G. Bosman, Mr. L. H. Browne, L. P. de Lange, Mr. Th. Reepmaker, L. Sanson en J. C. Smalt.

27. *Vr.* In een voortgezette vergadering van den gemeenteraad wordt met 17 tegen 16 stemmen verworpen het voorstel van Burg. en Weth. om een crediet toe te staan voor het onderzoek der plannen betreffende eene installatie ter voortbrenging van electriciteit voor verlichting en beweegkracht.

FEBRUARI.

1. *Wo.* De heer W. Voormolen treedt op als hoofdcommissaris van politie.

4. *Za.* Het door de naamlooze vennootschap *Wilhelminakade* aldaar gebouwde hotel met daaraan verbonden volkskoffiehuis wordt door de Nederlandsch Amerikaansche Stoomvaart-Maatschappij in gebruik genomen.

6. *Ma.* Overlijden van mej. Reinoudina de Goeje, meer bekend als schrijfster van kinderboeken onder den naam van „Agatha.”

8. *Wo.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders in de *Rotterdamsche Likwidatiekas* wordt het dividend vastgesteld op *ƒ* 14.50 per aandeel en als commissarissen herkozen de heeren J. M. A. Bicker Caarten en G. van der Kors en gekozen de heer Mr. C. C. Dutilh, in plaats van Mr. L. C. Driebeek.

9. *Do.* Door den gemeenteraad wordt een commissie uit den raad van 5 leden benoemd, om feiten en gegevens over de kermis te verzamelen en daarna rapport uit te brengen over het al of niet wenschelijke der afschaffing van de kermis.

In dezelfde zitting wordt goedgekeurd de verordening betreffende de keuring van voedingsmiddelen.

11. *Za.* Van gemeentewege wordt geteld dat op heden over de Willemsbrug zijn gegaan van de stadszijde en van de zijde van Feyenoord 30,566 voetgangers, 2483 wagens met een paard, 384 wagens met twee paarden, 395 hondekarren, 1506 handwagens en 105 rijtuigen.

14. *Di.* Het college van brandmeesters herdenkt zijn 25-jarig bestaan.

15. *Wo.* De heer D. M. Ebbeler, commissaris van politie van de 2e afd., herdenkt zijn 40-jarigen politiedienst.

19. *Zo.* De *Rotterdamsche Kunstkring* wordt geconstitueerd. Als leden van het bestuur worden gekozen de heeren Jan C. de Vos, voorzitter, Frans Netscher secretaris, J. Browne penningmeester en P. Haverkorn van Rijsewijk tot voorzitter van de Societeit.

23. *Do.* Door den gemeenteraad wordt besloten tot het uitgeven eener eerste serie, groot *f* 1,000,000, der $3\frac{1}{2}$ pCts. leening van 1893.

24. *Vr.* Door een aantal ingezetenen worden, door het verspreiden van circulaires, pogingen gedaan tot het oprichten van een nieuwe liberale kiesvereeniging van vooruitstrevende richting.

Oprichting van de vereeniging *De Zeemansbond*, zich ten doel stellende op christelijken grondslag de belangen van den Nederlandschen zeeman te behartigen.

25. *Za.* In de algemeene vergadering van leden van het *Rotterdamsch Leeskabinet* worden benoemd tet leden van de hoofdcommissie de heeren Dr. B. J. Goedhart en Dr. R. H. van Dorsten, in de plaats van de heeren P. R. Mees en F. A. Hoefer.

28 *Di.* In de jaarlijksche algemeene vergadering van de Vereeniging van handelsbedienden *Mercurius* worden tot leden van het bestuur herkozen de heeren H. J. Labrijn, G. W. Schallenberg, K. A. Warmenhoven Jr. en G. W. Zantvoort en gekozen de heeren J. Groeneveld en W. H. A. de Haan.

Tiende jaarvergadering van de Rotterdamsche vereeniging voor genees-, heel- en verloskundige hulp.

MAART.

1. *Wo.* Overlijden van den heer H. Weymans Ligtenberg, oud-lid van den gemeenteraad, in den ouderdom van ruim 83 jaren.

6. *Ma.* De heer W. Smalt treedt af als redacteur van *Abraham Prikkies Op- en Aanmerkingen.*

7. *Di.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders van de Schielandsche Tramweg-maatschappij wordt het dividend op $4\frac{1}{2}$ pCt. vastgesteld.

20. *Ma.* De nieuwe desinfectie-inrichting bij het Noordelijk Stoomgemaal aan den Zwaanhals wordt in gebruik genomen.

Jan C. de Vos herdenkt met de voorstelling van Sudermanns *Ouderlijk huis* zijn 15-jarige tooneelloopbaan.

18. *Za.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders der *Rotterdamsche Hypotheekbank voor Nederland* wordt het dividend vastgesteld op $13\frac{1}{2}$ pCt. Tot commissarissen worden herkozen de heeren Jhr. mr. J. W. M. Schorer, J. J. M. Blankenheym, mr. F. S. van Nierop en J. A. Tak en gekozen de heer mr. C. C. Geertsema.

Opening van de Societeits-localen van den *Rotterdamschen Kunstkring*, gevolgd door de opening op 19 van een tentoonstelling van schilderijen.

22. *Wo.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders der Maatschappij *de Maas*, scheepsbouw- en werktuigenfabriek, wordt het dividend vastgesteld op 5 pCt.

28. *Di.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders der *Passage Maatschappij* wordt het dividend vastgesteld op $2\frac{3}{4}$ pCt. en als commissaris herkozen de heer F. J. Prins.

30. *Do.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders in de Rotterdamsche Tramweg-maatschappij wordt het dividend vastgesteld op $7\frac{3}{4}$ pCt.

Door de leden en begunstigers der Vereeniging tot het verleenen van hulp aan minvermogende ooglijders voor Zuid-Holland wordt de heer H. C. de Wolff herkozen als commissaris.

APRIL.

6. *Do.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders en

leden van *Het onderling Crediet* wordt het dividend vastgesteld op 8 pCt. aan de aandeelhouders en 4 pCt. aan de leden, en tot commissaris gekozen de heer H. C. de Wolff.

Oprichting van „De liberale kiesvereeniging Rotterdam", waarvan tot leden van het bestuur gekozen worden de heeren Mr. J. Rombach, Mr. S. J. L. van Aalten, Mr. W. Baartz, D. de Klerk, Dr. G. J. W. Bremer, Dr. J. Vroesom de Haan en P. Ledeboer.

7. *Vr.* en de twee volgende dagen internat. hondententoonstelling van wege de vereeniging *Cynophilia*, in het Alg. Verkooplokaal.

In de algemeene vergadering van aandeelhouders in de commanditaire vennootschap *W. Schöffer en Co*, wordt het dividend vastgesteld op *f* 60 per aandeel en den heer M. M. de Monchy als commissaris herkozen.

13. *Do.* In de algemeene vergaderlng van aandeelhouders der Maatschappij *Stedelijk Handelsterrein* wordt het dividend vastgesteld op 4 pCt. en als commissaris herkozen de heer A. J. Bicker Caarten.

In de algemeene vergadering van leden der *Rotterdamsche Diergaarde* worden tot leden van het bestuur herkozen de heer A. van Ameyden van Duym Dz., A. F. P. M. Driebeek, A. Knottenbelt, Mr. J. G. Philippi en Alph. Remy. Besloten wordt een 3½ pCt. hypothecaire leening van *f* 1,000,000 aan te gaan tot aflossing van de bestaande leening en tot stichting van eenige gebouwen.

14. *Vr.* Overlijden van den heer H. W. de Critter, oud-lid van den gemeenteraad, in den ouderdom van bijna 86 jaren.

17. *Ma.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders der *Wissel- en Effectenbank* wordt het dividend op 5¼ pCt. vastgesteld en de heer G. H. Hintzen als commissaris herkozen.

In de eerste algemeene vergadering van leden der vereeniging van kooplieden en handelsbedienden *Het Handelsbediendenfonds* wordt tot commissaris gekozen in plaats van wijlen den heer W. Bunge Fz. de heer E. Boden en als lid van het bestuur de heer K. A. Warmenhoven Jr.

18. *Di.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders der *Rotterdamsche Bank* wordt het dividend vastgesteld op 6½ pCt. en en als commissaris herkozen de heer mr. W. H. s' Jacob.

In de algemeene vergadering van aandeelhouders der Bouwmaatschappij *Plan C* wordt het dividend op 3¼ pCt. vastgesteld en de heer M. G. van den Arend herkozen als bestuurslid.

21. *Vr.* Overlijden van den heer W. C. Schalkwijk, directeur der Nieuwe Afrikaansche Handelsvennootschap.

Eerste steenlegging van het Volksbadhuis aan de van Spaanstraat, gesticht door het departement Rotterdam van de Maatschappij *tot Nut van het Algemeen.*

Door het korps hoornblazers der dd. schutterij wordt aan hunnen directeur den heer F. Blumentritt een serenade gebracht, naar aanleiding van de bekrooningen, hem toegekend bij het concours in compositie uitgeschreven door de vereeniging *Carillon* te Brussel.

23. *Zo.* Ds. J. H. Maronier, predikant bij de Remonstrantsche gemeente, aan wien eervol emeritaat is verleend, houdt zijne afscheidsrede.

27. *Do.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders der *Nederlandsche Kaenoliet- en Koolzuurmaatschappij Systeem Beins* wordt als commissaris herkozen de heer H. Kolff en gekozen de heer J. Mees Mz.

28. *Vr.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders in de *Rotterdamsche Lloyd* wordt het dividend vastgesteld op 5½ pCt. en de heer mr. J. van Gennep herkozen als commissaris.

Overlijden te Tilburg van den heer mr. C. Cardinaal, oud-hoofdcommissaris van politie alhier.

Inwijding van de nieuwe Synagoge van de godsdienstige vereeniging *Eendracht* aan de Botersloot No. 137.

29. *Za.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders in de *Nederlandsch Amerikaansche Stoomvaartmaatschappij* wordt het jaarverslag goedgekeurd en worden tot commissarissen herkozen de heeren P. Havelaar Jz., B. van Rossem en Jhr. J. W. M. Schorer en gekozen in plaats van wijlen den heer A. J. F. Burger, de heer J. Drost.

Door de liberale kiesvereeniging *Rotterdam* wordt een openbare vergadering gehouden, waarin de heer H. Goeman Borgesius het vraagstuk van het kiesrecht inleidt.

30. *Zo.* Dr. J. L. Heldring, OGz. uit Middelburg, wordt door Ds. H. Metz bevestigd tot predikant bij de Ned. Hervormde gemeente.

MEI.

3. *Wo.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders der Tabak Maatschappij *Arendsburg* wordt het jaarverslag goedgekeurd en als commissaris gekozen de heer Gualth. Kolff.

4. *Do.* Door den gemeenteraad wordt vastgesteld de verordening regelende de verdeeling en de bezoldiging der onderwijzers aan de openbare scholen voor lager onderwijs.

13. *Za.* Eerste steenlegging van het gesticht voor ongeneeslijke zieken *Eureka* aan den Bergweg.

Eerste voorstelling in den nieuwen vasten circus, tevens concertgebouw, nabij het Centraalstation.

15. *Ma.* Congres van Katholieke Vakvereenigingen uitgeschreven door den Ned. Roomsch Katholieken Volksbond.

Opening der tentoonstelling in den Doele, georganiseerd door en ten behoeve van de Rotterdamsche vereeniging voor Roomsch Katholiek onderwijs.

23. *Di.* Begrafenis op Crooswijk van prof. G. J. Legebeke, hoogleeraar aan de Polytechnische school te Delft.

De Inrichting voor Doofstommen-onderwijs herdenkt haar 40-jarig bestaan, en de directeur de heer I. Bikkers zijne 40-jarige werkzaamheid aan deze instelling.

24. *Wo.* Oprichting door werklieden van een burgerkiesvereeniging, op den grondslag van het program van den Radicalen bond.

25. *Do.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders der Rotterdamsche Meubel- en Speelgoedfabriek wordt het dividend vastgesteld op 4 pCt.

27. *Za.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders in de *Nationale Levensverzekeringbank* wordt het dividend vastgesteld op *f* 5 per aandeel en het buitengewoon dividend over de laatste vijf jaren op *f* 74,50 per aandeel; de aftredende commissarissen, de heeren P. Havelaar Jz., A. de Monchy, mr. F. N. C. Asser, J. J. M. Blankenheym, Jhr. mr. C. van Eysinga, A. Gildemeester en J. J. L. Mees worden herkozen.

29. *Ma.* In de algemeene vergadering van leden der vereeniging *Industrieschool voor meisjes* te Rotterdam worden de aftredende leden van het bestuur de heer P. Lycklama à Nyeholt en Dr. R. P. Mees RAz. en mevr. van Raalte- van Nierop en mevr. Hoyer-van Wageninge herkozen.

In de algemeene vergadering van leden der *Rotterdamsche Ambachtsschool* wordt als lid der commissie van toezicht gekozen de heer F. B. s'Jacob in plaats van den heer A. Milders.

31. *Ma.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders der Noord-Brabantsch Duitsche Spoorwegmaatschappij wordt de heer J. P. Snel gekozen als commissaris in plaats van den heer F. Stoop.

In de algemeene vergadering van leden der vereeniging *het Sophia Kinderziekenhuis* worden als leden van het bestuur gekozen de heeren J. Hooykaas en C. van Stolk Gz. en herkozen de heer Dr. J. van der Hoeven Jr.

JUNI.

1. *Do.* Opening van den spoorweg Hoek van Holland-Maassluis.

5. *Ma.* In de huishoudelijke vergadering van de liberale kiesvereeniging *Rotterdam* wordt de heer P. N. J. Steinweg gekozen als lid van het bestuur in plaats van den heer Dr. G. J. W. Bremer; de leden van de vereeniging *Burgerrecht* te Hillesluis, die ophoudt kiesvereeniging te zijn, sluiten zich en bloc bij *Rotterdam* aan.

10. *Za.* Eerste uitvoering van een vijftal volksconcerten door het korps stafmuzikanten van het reg. dd. schutterij.

In de algemeene vergadering van aandeelhouders in de Internationale Crediet- en Handelsvereeniging *Rotterdam* wordt het dividend vastgesteld op 4,4 pCt. en als commissarissen gekozen de heeren P. R. Mees en Mr. B. R. W. A. baron Sloet van Hogendorp en herkozen de heer C. H. van Dam.

13. *Di.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders der *Rotterdam-Deli Maatschappij* wordt de heer A. Volker Lz. als commissaris herkozen.

14. *Wo.* De heer Mr. J. C. Reepmaker herdenkt den dag waarop hij voor 50 jaren als advocaat te Rotterdam werd beëedigd.

In de algemeene vergadering van aandeelhouders in *het Zeemanshuis* worden als leden van het bestuur gekozen de heeren A. Plate en J. Hudig.

15. *Do.* Door den gemeenteraad wordt het voorstel om over te gaan tot het maken eener installatie tot voortbrenging en levering van electriciteit voor verlichting en beweegkracht.

16. *Vr.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders in de *Rotterdamsche Consignatie Maatschappij* wordt besloten met het oog op de ongunstige resultaten van het afgeloopen jaar, dit jaar nog te blijven doorwerken en in 1894 een beslissing te nemen

hoe verder te handelen; de heer H. V. B. Molenaar wordt als commissaris herkozen.

29. *Do.* De gemeenteraad besluit de plaatselijke inkomsten belasting over 1893 tot een bedrag van 3,4 pCt. te heffen. In dezelfde zitting wordt goedgekeurd het voorstel tot uitbreiding van de stoomwerktuigen der drinkwaterleiding bij de Oude Plantage en het voorstel om aan de Academie van Beeldende Kunsten en Wetenschappen een cursus voor aanstaande machinisten te verbinden.

30. *Vr.* In de vergadering van leden der anti-revolutionaire kiesvereeniging *Nederland en Oranje* wordt besloten bij de a. s. verkiezing voor den gemeenteraad tot samenwerking met *Rotterdam* en *Recht en orde*; van wege deze vereeniging worden als candidaten gesteld de heeren Dr. W. B. van Staveren, T. Tromp en W. A. Vrolijk Jr.

JULI.

3. *Ma.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders der *Batjan-Maatschappij* wordt de winst- en verliesrekening goedgekeurd en als commissaris herkozen de heer A. N. J. M. Baron van Brienen van de Groote Lindt.

4. *Di.* In de vergadering van leden der kiesvereeniging *Vooruitgang* wordt besloten bij de aanstaande verkiezing voor den gemeenteraad van de tot heden gevolgde gedragslijn niet af te wijken door verdeeling der vacante plaatsen in verhouding der politieke meening; als candidaten worden voorgesteld, behalve de 11 aftredende raadsleden, de heeren C. van Gilse van der Pals Hz. W. J. Vermaes en D. de Klerk voor de opengevallen plaatsen wegens het aftreden van de heeren E. L. Jacobson Lz. en L. A. Gleichman.

In de vergadering der liberale kiesvereeniging *Rotterdam* worden tot candidaten voor het lidmaatschap van den gemeenteraad geproclameerd de 12 aftredenden en de heeren D. de Klerk en W. J. Vermaes.

7. *Vr.* Ontploffing van naptha in een handschoenenwasscherij aan de Delftsche vaart, waardoor drie menschen in den daardoor ontstanen brand gedood of levensgevaarlijk gewond worden.

In de vergadering der kiesvereeniging *Vooruitgang* worden tot candidaten voor het lidmaatschap van den gemeenteraad geproclameerd de 11 aftredenden en de heeren C. van Gilse van der Pals Hz. en D. de Klerk.

Door de kiesvereeniging *Recht en orde* worden tot candidaten gekozen de heeren W. J. Kraemer (aftr. lid), A. J. J. Gilissen, Dr. W. B. van Staveren, T. Tromp en W. A. Vrolijk Jr.

10. *Zo.* Einde van den algemeenen schietwedstrijd, uitgeschreven door de scherpschutters vereeniging *Rotterdam*, ter viering van het 10-jarig bestaan.

Afstandsrit voor wielrijders, Rotterdam—Gouda—Bodegraven—Woerden—Utrecht heen en terug, uitgeschreven door de Rotterdamsche wielrijdersvereeniging *T. H. O. R.*, waaraan door 33 heeren wordt deelgenomen. Jaap Eden, de eerst terugkomende, legde dezen afstand van 113 KM. af in 4 uur 33 min. en 41 sec.

11. *Ma.* Wegens het bedanken van den heer W. A. Vrolijk Jr. voor een candidatuur wordt door de anti-revolutionaire kiesvereeniging *Nederland en Oranje* gekozen de heer H. van den Velden, terwijl de candidaten van *Recht en orde* de heeren Kraemer en Gilissen worden overgenomen.

12. *Wo.* De heer C. J. Christiaanse Sr., onderwijzer aan de kostelooze school no. 4, herdenkt zijn 50-jarige dienstvervulling.

13. *Do.* Door den gemeenteraad wordt besloten afd. II der vormschool van onderwijzeressen op te heffen en met het bestuur der Havelooze school een ruiling aan te gaan, waardoor de gemeente de beschikking erlangt over gebouwen en erven aan de Crispijnlaan, grenzende aan het Ziekenhuis in ruil voor een stuk gemeentegrond aan den Hoogenboezem met *f* 40,000 als toegift.

13. *Do.* De Burgerkiesvereeniging houdt eene openbare vergadering, waarbij de heeren C. V. Gerritsen, uit Amsterdam, en Mr. Z. van den Berg, uit Delft, het woord voeren.

15. *Za.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders in de *Nieuwe Afrikaansche Handelmaatschappij* wordt het jaarverslag goedgekeurd en tot directeur benoemd de heer G. Th. Philippi.

17. *Ma.* De heer M. M. de Monchy herdenkt den dag, waarop hij vóór 50 jaar optrad als lid der corporatie van pakhuismeesteren.

Overlijden van den heer Johannes Barend Litzau, organist, in den ouderdom van ruim 70 jaren.

18. *Di.* Als leden van den gemeenteraad worden herkozen de aftredende heeren J. J. François, M. H. Heybroek, E. C. W. Hoyer, J. Hudig, Mr. P. D. Kley, W. J. Kraemer, P. H. A. Martini Buys, P. R. Mees, H. V. B. Molenaar, A. Plate F.Jz, en Joan

van Vollenhoven, terwijl de heeren W. J. Vermaes met 1003, D. de Klerk met 965, C. van Gilse v. d. Pals Hz. met 781 en Dr. W. B. van Staveren met 780 stemmen in herstemming komen.

19. *Wo.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders der *Nederlandsch-Indische Gasmaatschappij* wordt het dividend op 9½ pCt. vastgesteld en als commissaris gekozen de heer C. A. E. van Lede, in plaats van den heer B. F. Taaks.

De zinker aan het Boerengat komt gereed.

AUGUSTUS.

1. *Di.* Als leden van den gemeenteraad worden bij herstemming gekozen de heeren W. J. Vermaes (lib.) en Dr. W. B. van Staveren (anti-rev.)

3. *Do.* Door een groot aantal eigenaars en bewoners van huizen aan de Hoogstraat, Korte Hoogstraat en Hoofdsteeg wordt een vergadering gehouden om een adres van den gemeenteraad te bespreken en vast te stellen, waarin op bedekking van die straten met asphalt of met eenig ander weinig gedruisch veroorzakend materiaal aangedrongen wordt.

10. *Do.* Door den gemeenteraad wordt goedgekeurd een voorstel van Burg. en Weth. tot het verleenen van tijdelijke hulp aan de gemeente Kralingen, ter zake van waterverversching.

12. *Za.* Eerste voorstelling in den verbouwden en gerestaureerden Kleinen Schouwburg aan den Coolsingel door het gezelschap van A. van Lier uit Amsterdam.

13. *Zo.* Overlijden van den heer Alex. W. A. Heyblom, musicus, in den ouderdom van 61 jaren.

18. *Vr.* Hoogste temperatuur, 32.5° C. te drie uren, gedurende dezen warmen drogen zomer.

21. *Ma.* Eerste geval van cholera-asiatica, op een vaartuig in den Haringvliet.

SEPTEMBER.

3. *Zo.* Nieuwsgierigen naar een brand aan het Geldelooze pad nabij den Zwaanshals nemen in te grooten getale plaats in het overhaalpontje aldaar aan de Linker Rottekade, tengevolge waarvan dit zinkt en 10 personen het leven verliezen.

13. *Wo.* Plechtige herdenking van het 250-jarig bestaan der Schotsche gemeente alhier.

Het eerste proefnummer van het anti-revolutionair dagblad *De Nederlander* verschijnt hier. De geregelde uitgaaf begint met 1 October.

14. *Do.* De gemeenteraad besluit de subsidie aan het Sophia Kinderziekenhuis van *f* 2500 te brengen op *f* 3500 en tot verkoop van het noordelijkst perceel grond langs de oostzijde van de Rijnhaven aan het Vriesseveem.

26. *Vr.* Tweede jaarvergadering van de vereeniging van Nederlandsche patroons *Boaz* in het gebouw der Diergaarde.

Opening van het Nederduitsch Hervormde Diaconessenhuis aan den Westersingel.

OCTOBER.

1. *Zo.* De *Maasbode* bestaat 25 jaren. De hoofdredacteur Dr. J. W. Thompson herdenkt zijn 25-jarigen diensttijd aan dit blad.

Ongeval aan de Schiekade Wz. waardoor Dr. M. C. Mensing en zijn huishoudster des avonds met zijn rijtuig te water geraken en zijn zoon de heer M. Mensing verdrinkt.

3. *Di.* In de Tweede Kamer wordt aangenomen met 37 tegen 26 stemmen het wetsontwerp tot onteigening voor den verbindingsspoorweg te Rotterdam.

4. *Wo.* De graaf van Parijs en de hertog van Orleans brengen een kortstondig bezoek aan Rotterdam.

5. *Do.* Openstelling van het Volksbadhuis *Rotterdam* aan de van Spaanstraat, gebouwd door het departement Rotterdam van de Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen.*

23. *Ma.* Brand der bergplaatsen van lompen enz. van den heer E. M. Mok aan de Linker Rottekade.

Inwijding van het Sportgebouw aan de Jan van Loonslaan.

Door den gemeenteraad wordt de begrooting van inkomsten en uitgaven voor den dienst van 1894, in ontvangst en in uitgaaf tot een bedrag van *f* 5.917.636.26½.

28. *Vr.* De laatste cholera-lijder wordt als hersteld uit den barak ontslagen; van 21 Augustus af hebben zich 51 gevallen voorgedaan, waarvan 29 met doodelijken afloop.

Overlijden van den heer W. W. Erkelens Cooke, oud-hoofdambtenaar der gemeente, op bijna 78-jarigen leeftijd.

31. *Di.* In eene buitengewone algemeene vergadering belegd van wege „het fonds van hulpbetoon aan de manschappen van de vrijwillige brandweer te Rotterdam", wordt een gewijzigd reglement vastgesteld en de heer G. Bicker Caarten als bestuurslid gekozen.

NOVEMBER.

1. *Wo.* In de algemeene vergadering van aandeelhouders in de Rotterdamsche Suikerraffinaderij wordt een commissie van vijf leden benoemd, om te onderzoeken, of, en zoo ja op welke wijze de vennootschap in stand gehouden en geëxploiteerd zou kunnen worden.

Overlijden van Dr. Cornelis Eliza van Koetsveld, hofprediker en predikant bij de Ned. Herv. gemeente te 's Gravenhage, geboren te Rotterdam 24 Mei 1807.

9. *Do.* Het bureau van politie der 2e afd. wordt verplaatst van de Kaasmarkt naar het verbouwde schoolgebouw in de Lange Torenstraat.

Door den gemeenteraad wordt o. m. besloten tot het bouwen van een kaaimuur aan de Parkkade van 75 M. lengte.

12. *Zo.* Dr. C. P. Tiele, hoogleeraar aan de hoogeschool te Leiden, vroeger predikant bij de Remonstrantsche gemeente alhier, herdenkt in de Remonstrantsche kerk zijn 40-jarigen arbeid in dienst der Remonstrantsche broederschap.

23. *Do.* De heer P. Lycklama à Nyeholt, burgemeester van Rotterdam, benoemd tot Commissaris der Koningin in Overijsel, neemt in den zitting van den gemeenteraad afscheid van de leden.

29. *Wo.* Met goed gevolg heeft in de pakhuizen van het Blauwhoedenveem aan de Wilhelminakade plaats de bij bestek voorgeschreven vuurproef van de brandvrije bekleeding der ijzeren binten en kolomvoeten door cementijzer.

De werkeloozen, ten getale van ongeveer 75, maken een wandeling door de stad.

DECEMBER.

1 *Vr.* De heer F. B. s' Jacob, wethouder, benoemd tot burgemeester van Rotterdam, aanvaardt deze betrekking.

11. *Ma.* De officieren, oud-officieren en auditeurs van het regiment dd. schutterij brengen een serenade aan den heer F. B. s' Jacob.

14. *Do.* De gemeenteraad benoemd tot wethouder den heer A. de Monchy.

19. *Di.* In een bijeenkomst, uitgeschreven door het comité, bestaande uit de presidenten van het Algemeen Ned. Werkliedenverbond, der R. K. Volksbond en Patrimonium wordt een commissie benoemd tot het beramen van middelen tot keering der werkeloosheid.

22. *Vr.* In de huishoudelijke vergadering van het dep. Rotterdam der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen* wordt het bestuur gemachtigd eene overeenkomst te sluiten met het bestuur der Rotterdamsche Kookschool om aan 10 meisjes uit den werkenden stand onderricht in het koken te doen geven. Tot lid van het bestuur wordt herkozen de heer J. la Verge.

DE CORRESPONDENTIE
IN DE ROTTERDAMSCHE VROEDSCHAP,

DOOR

J. H. W. UNGER.

Op den 6en October 1690, een dag, die in de geschiedboeken van Rotterdam steeds met een zwarte kool aangeteekend zal staan, werd het huis van den Baljuw Mr. Jacob van Zuylen van Nyevelt door het volk geplunderd en tot den grond gesloopt.

Aanleiding tot deze gewelddaad was geweest het ter dood brengen van Cornelis Costerman op den 16 September te voren, waartoe hij door Schepenen van Rotterdam veroordeeld was wegens doodslag op Anthony Kerrius. Mr. G. Mees Az. deelt in zijne belangrijke verhandeling over »een Rotterdamsch oproer in 1690" (1) het geval aldus mede: »Op Maandag 28 Augustus 1690, des avonds omstreeks tien uren, waren op de wacht der schutters onder 't Stadhuis nieuwe adelborsten voor 't eerst tegenwoordig, die voor hun bienvenu eenig geld gaven. Drie der oudere adelborsten met een tamboer werden afgezonden om voor dat geld een half anker wijn te halen. Zij gingen daartoe naar den wijnkooper Pieterson. Impost was er van dien wijn niet betaald. Drie gebroeders van der Steen, pachters van den impost op 't gemaal en de wijnen, bij zich hebbende twee deurwaarders en twee telders, verklikkers of kraaiers genoemd, stonden,

(1) Mr. G. Mees Az. *Het Rotterdamsche oproer van* 1690. *Uitgegeven door de Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam.* Amst. 1869.

om te zien of er ook molens maalden zonder vergunning, in een herberg aan de Geldersche Kade, en zagen den kleinen stoet. Zij volgden dien, vielen de adelborsten aan en rukten het vaatje den tamboer van den schouder, waarop een worsteling ontstond. Een der adelborsten, een wijnkooper, Costerman genaamd, verzette zich vooral. Een degen en een houwer raakten uit de scheden en bijna terstond ontwaarde men, dat een der telders dood uitgestrekt op de straat lag. Men ging uit elkander; de pachters deden aangifte bij den Hoofd-Officier Mr. Jacob van Zuylen van Nyevelt, en ten twee ure 's nachts, toen Costerman thuis kwam, werd hij, op de beschuldiging van de manslag gepleegd te hebben in hechtenis genomen." Zijn veroordeeling en terechtstelling volgden spoedig daarop.

Er liepen in de stad intusschen allerlei geruchten omtrent de onschuld van Costerman, die zelfs na zijn dood niet ophielden. Het volk meende dat er meer achter zat en vooral tegen den Baljuw stak langzamerhand een storm op. Reeds den dag na de terechtstelling wierp men bij den pachter Pieter van der Steen aan de Leuvehaven de ruiten in en voortdurend nam de opgewondenheid toe. Inderdaad was er in de geheele zaak iets geheimzinnigs. Costerman ontkende eerst ten stelligste den doodslag bedreven hebben, maar op het zien van de pijnbank bekende hij. Bij herhaling beweerde hij evenwel niet zeker te zijn, dat juist hij degene geweest was, die aan Kerry den gevaarlijken stoot had toegebracht, daar het hard woei en het zeer donker was en hij wel zijn degen getrokken en er zich mede verweerd had, maar eerst nadat hij, bij de worsteling onder den voet geraakt, was opgestaan, had hij vernomen dat er iemand doodgestoken was.

Het volk geloofde aan zijne onschuld en zag in Costerman een martelaar. Groote verbittering vooral wekte

daarbij de onbeholpenheid van den beul, die tot tweemalen toe te vergeefs trachtte Costerman het hoofd van den romp te scheiden. Op den Baljuw van Zuylen van Nyevelt, die sedert 17 Januari 1677 dit ambt bekleedde, werd dit gewroken. Reeds geruimen tijd was er tegen hem bij de burgerij een zeer vijandige stemming waar te nemen. Hij, — de man van wien in een der pamfletten uit dien tijd beweerd werd, dat hij »door stercke recommandatiën tot de waerdigheyd van Bailliuw der voorz. stad verheven zijnde, aldaer is aengelant in soo droevigen equipagie dat men bewogen is geworden, aen den voorz. Heer een mantel, een rock met een paer schoenen te leenen, ten einde syn versleeten Adel niet langer verongelyckt maer syn persoon met eenig fatsoen by eerlyke lieden mogt voor den dag komen," — was langzamerhand in gunst, aanzien en tot grooten rijkdom gekomen. In 1680 bezat hij reeds een huis op de Leuvehaven, dat hij door aankoop van het naast gelegen pand vergrootte, terwijl hij in 1690 daarbij een stalling en koetshuis had, welke panden hij te zamen op 47000 gld. schatte. De snelle aanwas van zijn goederen was der burgerij een doorn in het oog, daar zij meende, dat de Baljuw haar maar al te dikwijls zware boeten had opgelegd om er zichzelven mede te verrijken. Hij stond evenwel in hoog aanzien bij Willem III, zoodat zijn positie onaantastbaar scheen.

De uitkomst leerde dat het anders was. Op den 6 October 1690 werd zijn huis, nadat het den geheelen nacht beschoten was met kanonnen, die het volk van het Bolwerk had gesleept, onder den voet gehaald en hijzelf gedwongen, als soldaat, vermomd met zijn gezin de vlucht te nemen naar den Haag. Op dien zelfden dag besloot het Hof van Holland, »gelet op de menighvuldige clachten van tyt tot tyt jegens den Officier Nievelt voorgecommen" een eersten deurwaarder te gelasten hem op

te zoeken in een der huizen, waar hij zich mocht bevinden en hem aan te zeggen, dat »hy soo aenstonts soude ten hove komen vermits 't Hoff hem te spreecken hadde over saecken syn ampt en persoon concernerende." Dit was het begin van een zeer uitgebreid proces, dat voor den Hoogen Raad tegen hem gevoerd werd en den 27 Mei 1692 eindigde met zijne vrijspraak.

Het is hier de plaats niet bij het oproer of bij het proces uitvoerig stil te staan; den belangstellende verwijs ik daartoe naar de genoemde groote verhandeling van Mr. G. Mees Az. of naar diens lezing over hetzelfde onderwerp, in 1869 afzonderlijk bij Nijgh & van Ditmar met gelijken titel verschenen.

De aanleiding om een en ander hier in herdenking te brengen is dat beide zaken in onmiddellijk verband staan met het onderwerp dat ik hier wensch te bespreken. Bij het omverhalen van het huis van van Zuylen van Nyevelt toch werden twee documenten gevonden, ook later ten processe aanwezig, die een verrassend licht wierpen over toestanden in die dagen. Het waren twee acten onderteekend door Vastardus en Ægidius Groeninx, waaruit bleek dat er tusschen een zeker aantal leden der Vroedschap een verbond bestond, dat ten doel had aan hen overwegenden invloed in dat college te verschaffen, zoowel bij het behandelen der landszaken als bij het benoemen tot verschillende ambten.

De inhoud dezer acten luidt aldus:

Verclare en betuyge ick met dit mijn eygenhandigh geschrift, dat ick myn selve met solemnelen eede met opgestoocken vingeren welcken eet ick vrywilligh en sonder daertoe gevordert te sijn uyt myn eyghe bewegingh in alle opregtigheyt hebbe gedaen, hebbe verbonde en onverbrekelyck geobligeert als vollegt, Te weten inghevalle ick op de nominatie moghte werde gebraght tot de Vroetschapsplaets vacerende door de doot van den Heer Noorthey,

en syn Coninckl. Hoogheyt my beliefde te begenadighe met de electie

Dat ick in alle getrouwigheyt sal corresponderen met den heer Burgemeester Roosmale en de heer Jacob van Zuylen van Nievelt en by afsterven van den eenen met de langhslevende van die beyde en aen denselve presteren t gene hier onder van haer beyde wort geseyt dat ick oock by ghevolleghe sal corresponderen met die gene met de welcke de welgemelte heeren sullen partije hebben off maecken onder de Vroetschappen van tyt tot tyt hoe oock de saecken oyt moghten gehandelt worden, t sy met veranderinge van partije off wat andere gevallen voorvielen, daerin oock de voorgemelte heeren blindelingh sal volgen.

Dat ick in saecken van de cuijperije ofte begevingh van Vroetschaps plaetsen, ampten off commissiën van de Vroetschap profluerende mede blindelingh sonder eenigh tegenspreecken sal volghen de voorgemelte heeren hare sentimente en myne stem volgens haer goetvinde geven.

Dat ick nooyt voor ymant van myne vrienden off oock gene vriende synde tot eenigh employ in de regeringhe sal spreken direkt off indirekt als met voorgaend goetvinde van de voorgemelde heeren.

Dat ick in de saecken van de regeringhe geene attaschement sal hebben nogh houden met myn Swager Timmers en deszelfs vriende maer desnoots soo wel tegens hem aengaen als tegen andere die de goede saecken en de directie van de voormelde heeren Roosmale en van Nievelt 't sy in de politie off in de kercke off oock wel haer persoonen soude soecken te contramineren en sulcx alles op het oordeel van de bovengemelte heeren Roosmale en van Nievelt.

Dat ick altoos de voorgemelte heeren ende voorts myn leve langh geduerende de stadhouderlycke regeringhe en de maxcimes daeruyt profluerende soo wel als de Voetiaense maximes in de Kerck soo als die tegenwoordigh syn, sal helpen voorstaen en hanthaven.

Sal dit verbant geduyren den tyt van myn leven en behalven dat ick dese naer te comen met solemnelen Eede als bovengeseght hebbe gesworen, soo hebbe ick vrijwilligh aengenomen by aldien ick in een van die bovengemelte poincte quame te manqueren naer het oordeel van voorgemelte Heeren dat ick ten behoeve van den armen van Rotterdam sal verbueren eene summe van vier

duysent Caroli guldens en hebbe ick daervoor specialyck verbonden seeckere obligatie van die selve somme op het Comptoor van syn Hoogheyt daervan by provisie een recipisse hebbe ontfangen van den Thesaurier Verhagen in dato den 27 Octob. 1687, en voorts myne andere goederen tot sulcken somme en sal ick in diergelycke voorval evenwel voortaen niet minder geobligeert syn als van te voren uyt krachte van desen alles naer te comen t gene boven geseyt is, ady 14 Novemb. 1687 in Rotterdam. Soo waerlyck most myn Godt Almaghtigh helpen.

ÆGIDIUS GROENINX.

En versoecke de Heere dat sy tot meerder securiteyt wanneer sy sullexs goet oordeele dese acte in hande van syn Hoogheyt gelieven te stellen off wel onder haer te bewaren, ady als aende andere syde den 14 Novemb. 1687 in Rotterdam.

ÆGIDIUS GROENINX.

Verclare als nogh te hebben overgegeven, gelyck als ick overgeve by dese wanneer ick de vorenstaende articulen niet moghte naercomen en myn niet gedragen aen myne gedaene beloften dat myne Vroetschapsplaets door dese myne vrywilligh overgift sal gehouden werden voor vacant een nieuwe nominatie werde gemaeckt en daeruyt by syne Hoogheyt een ander Vroetschap werde geeligeert, gelyck ick syn Hoogheyt en de Heeren van de Vroetschap daertoe ben versoeckende by desen, en sulcx op het voorstel en requisitie van de heeren Roosmale en van Zuylen van Nievelt die ick daertoe mede mits desen ben authoriserende. Actum Haghe den 21 Novemb. 1687.

ÆGIDIUS GROENINX.

De tweede luidt aldus:

Verklare ende belove ick ondergeschrevene onder solemnelen Eede, indien het Syne Koninckl. Majest. van Engeland behaeght, my met de Electie tot een van de tegenwoordige vacerende Vroetschapsplaetsen te begunstigen, alsdan in alle getrouwigheyt voor altoos te sullen corresponderen met den Hr. en Mr. Jacob van Zuylen van Nievelt ende voorts met soodanige heeren, waermede gemelte heere van Nievelt insgelyx correspondeert ende waeraen syn Ed. my soo voor het alsdan tegenwoordige, als toecomende sal recommanderen, ende derselver maximes in alles op te volgen.

Dat ick my noyt van deselve Heeren, hetsy by veranderinge van

partye off hoedanigh hetselve soude mogen wesen, sal afsonderen, ofte tegens derselver maximes iets ondernemen ofte doen directelyck ofte indirectelyck.

Dat ick ontrent het vergeven, ofte bestellen van alle ampten, van de Vroetschap deser stad afhangende, my in alles altoos sal gedragen naer het sentiment van gesegde Heere van Nievelt ende syne vrienden.

Dat ick nimmer voor my selven, of voor ymant van de myne naer eenige bedieninge sal staen dan met praeallabel goetvinden van welgemelte Heere van Nievelt en syne vrunden.

Dat ick altoos sal opvolgen de tegenwoordige maximes van de stathouderlycke regeringe ende deselve altyt sooveel in my sal syn oprechtelyck helpen handhaven ende voorstaen.

Dat ick insgelyck altoos sal behartigen de welstand van Godts kerck ende helpen voorstaen ende handthaven die gronden ende maximen die tegenwoordigh in deselve worden geobserveert.

Ende ingevalle ick my in eenigen deele van al hetgene voorsz. staet, quame te vergrypen ofte ontrouw te gedragen, soo geve ick by desen volkomen over, dat ick als een onwaerdigh lidt sal worden afgesneden dat alsdan myne Vroetschapsplaetse (ten oordeele van genoemden Heere van Nievelt) metter daet, als vacant sal worden geconsidereert dat een andere nominatie in myne plaetse sal werden gemaeckt ende welgemelde Syne Majesteit versocht, daerop de electie te doen.

Tot naerkominge van alle t welcke voorsz. staet verbinde ick ondergeschreve myn persoon en alle myne goederen, ende bidde dat Godt Almagtigh my soo warelyck wil helpen. Actum in Rotterdam desen 14 Octob. 1689.

VASTERDUS GROENINX.

Alle t gene voorsz. staet verklare in Godts tegenwoordigheyt uyt eygen vrye welbehagen sonder persuasie van ymandt te hebben gedaen en te sullen naekomen, in oppositie van wie het oock soude mogen syn niemandt uytgesondert. Actum ut supra.

VASTERDUS GROENINX.

Vol verontwaardiging nam men kennis van deze stukken. Voor de eerste maal bleek thans duidelijk van welke middelen de prinsgezinden en hun aanvoerder van Zuylen van Nyevelt zich bedienden om zelf op het kussen te

komen of te blijven en al de voordeelen daarvan te genieten. Deze zaak maakte dan ook een der punten van aanklacht in zijn proces uit. In den *Criminelen Eysch van den Procureur Generael* legde deze hem ten laste dat hij anderen tot meineed heeft gebracht hoezeer het, »de pligt van den gedaegde als Baljuw in Rotterdam was 't los, lichtveerdigh, ongebonden en onnut eedt-sweeren en misbruyck van Godts heyligen Naem en alle meyn-eedigheyt te weeren, mitsgaders te doen straffen." Het passeeren en aannemen van zoodanige beëedigde verbintenissen, acht hij »een zake, voor den Staat ende het algemeen, ende de Stadt van Rotterdam in 't particulier seer nadeelig en ruineus, ja zelfs renverserende de fundamenten en gronden van den Staat, dat ook het nemen van die verbintenissen niet anders kan worden geconsidereert als een aanmatinge van de Souverainiteyt van den Staat en vervolgens als een schendinge van 's Lands en Staats hoogheden en gerechtigheden."

Op een andere plaats laat de Procureur-Generaal zich nog scherper uit, als hij zegt: »dese syn het die haer trouw en eer en pligt vergetende haer ten eenemale slaven gemaeckt hebben in eene vrije republicq, indien se maer op de nominatie van de Vroedschap gebraght wierden en S. M. van Grootbritannien haer met de electie wilde begenadigen" en toch vóór elke vergadering bidden zij »wilt ons op huyden en alle den tyt onser bedieninge door Uw Goddelycke genade sulckx verplichten en bystaan dat wy in onze ampten ons vromelyck en vrymoedelyck, onbeveynst en getrouwelycken quyten en dat wy mogen sien, verstaen, resolveren, en doen tgeen best en tot uwe eere tot deser stede en des landts welvaren in allen onsen handel niet voor oogen hebbende dan dat behoorlyck en recht is. Waerlyck een heerlyck gebedt, maer een uytermate groote blasphemie van den Verweerder en de Groe-

ninxen soo menichmael sy dat gebedt hebben gebeden. Men schrickt dat men het bedenckt (1)."

Zooals hierboven reeds gezegd is, werd van Zuylen van Nyevelt van alle de hem ten laste gelegde feiten (zestig in getal) vrijgesproken.

In hoeverre dit vonnis rechtvaardig was, behoeft hier niet besproken te worden. Vrij zeker hebben invloeden van hooger hand op de beslissing der rechters gewerkt, want zoodra Willem III in Holland was teruggekeerd van zijnen veldtocht in de Spaansche Nederlanden, ging hij zich met de Rotterdamsche zaken bemoeien en schreef op den 6 October 1692, juist twee jaren op den dag af na het oproer, twee brieven aan het bestuur der stad, de eene het ontslag van zes leden der Vroedschap en van den Pensionaris en herstel van van Zuylen van Nyevelt in zijn ambt bevattende, en de tweede eene aanschrijving behelzende tot het geven van schadevergoeding aan van Zuylen van Nyevelt. Deze werd hem door de Vroedschap in hare vergadering van 23 October tot een bedrag van 152,100 gld. toegestaan. Na zijn herstel wreekte de Baljuw zich onmiddellijk op verschillende personen, die in zijn nadeel werkzaam waren geweest, door hen uit de stad te doen bannen. Zijn invloed werd nu grooter dan ooit te voren en hij maakte daarvan een nuttig gebruik om om zijn zonen voordeelige posten te bezorgen, al moesten daarvoor ook de privilegiën en traditiën overtreden worden. Zijn oudste zoon was een der Stads-Secretarissen; deze nu werd den 5 Juni 1693 door de Vroedschap tot Baljuw en Dijkgraaf van Schieland benoemd, ofschoon hij niet was »geboren in den lande" of lid der Vroedschap en de jongste zoon Herman werd 11 dagen later tot Secretaris benoemd, niettegenstaande hij eerst 23 jaar

(1) Mees. *Het Rotterdamsche oproer van* 1690, bl. 102.

oud was en de Instructie voorschreef, dat men den leeftijd van 25 jaren moest bereikt hebben.

Jacob van Zuylen van Nyevelt zelf genoot niet lang van zijn herstel, want hij overleed 24 Juni 1695.

De acten, in het huis van van Zuylen van Nyevelt gevonden, mochten in Rotterdam sensatie verwekken, het feit, waaraan zij hun ontstaan te danken hadden, was in die dagen hier te lande niet onbekend. Reeds in het begin der zeventiende eeuw vindt men melding gemaakt van de »kuiperij" te Dokkum bij het stellen van den magistraat. Onder allerlei namen komt het voor, nu eens als kuiperij of kabale, dan weer als harmonie of correspondentie, zoowel in den Staat als in de kerk.

De grootste uitbreiding verkregen deze Correspondentiën in het laatst der zeventiende eeuw, toen de staatkunde van Willem III het noodzakelijk maakte een vaste meerderheid in de besturen der steden en dus ook in de Staten te vormen, die hem in zijne grootsche plannen kon steunen. Hij, de vorst voor wien de buitenlandsche politiek hoofdzaak was, had voor alles rust in het binnenland noodig, en hij zocht daarom de besturen der stemhebbende steden »op te vullen met zijn creaturen, die, zoo al niet uit overtuiging, uit baatzucht of zwakheid van karakter hem blindelings wilden volgen, die werktuigen in zijn hand, geen hinderpalen in zijn weg zouden zijn." En dit gelukte hem maar al te wel.

Hoe de Correspondentie te Rotterdam vóór 1690 geregeld was, blijkt niet, evenmin of van Zuylen van Nyevelt er in geslaagd is, na zijn herstel de Correspondentie weder nieuw leven te geven. Eerst in 1704, toen de regenten

---

(1) Dr. R. Fruin. *Nog iets over de correspondentien van regenten onder de republiek* in de(n) *Nederlandschen Spectator* van 1864, bl. 196.

na den dood van den Stadhouder minder geheimhouding in acht namen, geeft eene verzameling gedrukte stukken meer licht over de organisatie van dit verbond. Ten gevolge van oneenigheid, werd door een der leden een en ander openbaar gemaakt. De zaak was deze:

Pieter de Mey had behoord tot de leden der Vroedschap, die in 1692 door den Stadhouder op zijde waren gezet. Na den dood van Willem III maakte de Vroedschap weer gebruik van haar recht om zelve haar nieuwe leden te kiezen en bij de eerste voorkomende vacature werd de Mey op 22 October 1703 weer op nieuw gekozen, nadat hij »bij een geraisonneerde missive" herstel in de regeering had gevraagd. Hij moest zich echter getroosten zitting te nemen als de jongste in rang; ofschoon dit hem, die feitelijk tot de oudsten in rang in de Vroedschap behoorde, zeer onaangenaam was, onderging hij dit »uit een vredelievend hart."

»Zijnde getreden in functie, (werd hij) in de Regering gewaar een onbegrijpelyke, en noit gehoorde Praedominante party in de Vroedschap, bestaande uit sestien Leden van de vier-en-twintig Raden, met Seclusie van de andere agt Raden en Vroedschappen, onder welke agt Raden hem al weder het Noodlot trof van zig te moeten troosten.

»Dragende dese Correspondentie voor desen, de naam van des Konings Party.

»Onder welke party alles werd verrigt, geresolveerd en gearresteert, eer het in de Vroedschap werd gebragt, en wel byzonder het vergeven onder malkanderen van alle Ampten, en dat by groote en kleine Toerbeurten, die men noemt Douceurs, alles mede met Seclusie van de andere agt Raden, die nergens hoop na hebben, zelfs niet na de Burgermeesterlyke Waardigheid, waarvan zy mede by die correspondentieparty werden gesecludeerd."

Door den dood van den Oud-Burgemeester Ysbrand Ysbrands (April 1705) kwam er in de correspondentie een plaats open. De Mey werd toen »versogt te komen in den Stads Doele op den 27 April, alwaar gekomen zijnde, wierd gehaald, (uit een yzer gemaakt kasje seer verborgen in een hoek, waarvan drie Heeren in die Correspondentie, yder een byzondere sleutel hadden, omdat in het yzer drie bysondere Sloten sijn ingewerkt, en dan nog van buiten is besloten, wonderlyk op de Kunst, met hout, en wel daar buiten bewaart met twee deuren met Sloten) een Wetboek van hare Regulen, waarop dese Correspondentie is gegrondvest en vervolgens gebouwd.

»Geseten zijnde, wierd (hem) door den jongsten Heer als Scriba hare Wetten en Regulen voorgelezen.

»Volgens dewelke, na den ordinairen loop van ons Leven (hij) zig vond ontset van eenige Eerampten te sullen bekleeden, nadien hy jegenwoordig, door Gods genade, bereikt heeft het getal van vijf-en-sestig Jaren.

»Maar dat nog het voornaamste (hem) voorquam, was het articul, waar by hy ook was ontset van de Burgermeesterlyke waardigheid, die hy de eere heeft gehad van over dertig jaren geleden bekleed te hebben, moetende voor hem gaan alle de andere Heeren in die Correspondentie, het zy jong of oud in de Regering.

»En dat notabel was, op den 29 daar aan volgende moeste de Burgermeesteren-Kamer veranderd worden.

»Op welke voorgelezen wetten en articulen den Supplant van den Praesident wierd gevraagt: of hy sig daar mede wilde confirmeren? waarop hy alleen antwoorde, dat het seer harde regulen waren, dog dat die voor het jegenwoordig genootzaakt wierd aan te zien.

»En vervolgens hoorde (hij) daar, hoe de Boonheeren gedwongen waren op den 29 April te moeten stellen als Burgermeesteren en Schepenen, vlak strydende jegens den

eed die Boonheeren moeten staven als zy Boonheeren werden, omdat zy bevorens in die Correspondentie hebben vastgestelt, wie van haar, zy Boonheeren op de nominatie van Burgermeesteren en Schepenen sullen moeten brengen, welke bepaling en verbintenis geenzints kan bestaan met den eed van Boonheeren."

Daarna stelde Franco du Bois, wiens beurt het was, voor in de plaats van den overleden Ysbrand Ysbrands tot lid der Vroedschap te kiezen Christiaan Casteleyn, die wel te Rotterdam geboren was, maar omstreeks twintig jaren achtereen te Amsterdam gewoond en daar handel gedreven had. Deze candidatuur gaf aanleiding tot een levendig debat, omdat men haar strijdig achtte met de privilegiën en vreesde voor opschudding onder de goede en welmeenende Burgerij. Eenigen, waaronder de Mey, besloten daarom zich te wenden tot de vier Burgemeesters, leden der Correspondentie, met verzoek alle leden nogmaals bij elkaar te roepen om over de zaak nader te beraadslagen. Er kwam echter onverwachts een kink in de kabel. Daar Franco du Bois het met zijn behuwd-neef Christiaan Casteleyn nog niet geheel eens was over de voorwaarden waarop hij hem Vroedschap zou maken, had er Zaterdag 's avonds voor Pinksteren te zijnen huize nog een bijeenkomst plaats om de zaak nader te regelen. Toen ontstond tusschen beiden »een zeer groot Combat, en Alarm, ja zoo groot, dat de heer Franco du Bois daardoor niet alleen is aangetast, zoo dat plat te bedde gevallen, en veel weken lang is bedlegerig geweest, maar ook zijn eenige Dogter van ontsteltenis is beroert in de tong geworden, en zeer langen tijd aldus gebleven, eer de spraak is wedergekomen." Dienzelfden avond nog verzocht du Bois zijn buurman en collega in de Vroedschap, Gualterius Hennequin, bij hem te komen.

Twee dagen later, des Maandags, gaf hij aan Hennequin,

in het bijzijn van den Secretaris Ysbrands, de opdracht, de Heeren van de Correspondentie aan hunne huizen, uit zijn naam te »verzoeken, dat zy in de plaats van Christiaan Casteleyn, hare stemmen geliefden te geven voor zijn Bloedneef, d' Hr. Arent Vapour, hier geboren, zijnde meermalen geweest Schepen van deze Stad, en laatst Praesident Schepen, wiens vader zelve Raad en Vroedschap is geweest, vermits hy van zijn Neef Christiaan Casteleyn, alwaar hy oudoom over is, aan zijn huis zeer was geaffronteerd en mishandeld." De beide heeren voldeden aan die opdracht en maakten het o.a. bekend aan Abraham Elsevier, Joan van der Hoeven, Arnout van Zuylen van Nyevelt, Pieter de Mey en anderen. Toen daarop de vergadering der Correspondentie plaats had, bleek dat de meerderheid niet kon medegaan met de bezwaren van de Mey en de zijnen betrekkelijk het niet voldoen door Casteleyn aan de gestelde eischen, terwijl bovendien de meerderheid meende gebonden te zijn door de belofte aan Franco du Bois, die door zijn ongesteldheid verhinderd was te verschijnen. Op den dag der verkiezing, 29 April, stemden de Mey, van der Hoeven, van Zuylen van Nyevelt en Gregorius van Teylingen dus op Vapour, ofschoon te vergeefs, want Casteleyn verkreeg de meerderheid.

De houding van de genoemde leden der Correspondentie werd door hunne medeleden zeer afgekeurd. 's Maandags daaraanvolgende hadden twee geheime bijeenkomsten plaats, waarin besloten werd de vier genoemde heeren uit de correspondentie te zetten. Op aandringen van een der leden werd van Teylingen voor ditmaal nog geëxcuseerd.

Naar aanleiding van deze daad wendde Pieter de Mey zich nu met een uitvoerig request, waaraan het bovenstaande ontleend is, tot de Staten van Holland met ver-

zoek dat »door Haar Ed. Groot Mogende zeer groote wijsheid en Souveraine magt mag werden voorsien, herstelt hetgeen reeds gansch informeel, en tegens de Wetten en Privilegien is gedaan, ende in het vervolg voorgekomen, dat diergelyke ongehoorde Cabale, allesints direct strijdende jegens de Privilegien van deze Stad, oyt meer mogt werden gehouden."

Ook Mr. Johan van der Hoeven »Raedt in de Vroedtschap, Oudt-Burgermeester, mitsgaders Hoofdt-Officier der Stadt Rotterdam" wendde zich met een krachtig protest tot de Staten van Holland. Hij stelde voorop »dat ten tyde van zyn Koninklyke Majesteit van Groot Brittannie Hoog Lofl. Memorie, als Stadthouder van dese Provincie, en met deszelfs goetvinden, is opgerigt geweest eene soo genaamde correspondentie tusschen sestien leden van de Vroedtschap der Stadt Rotterdam, met seclusie van de andere agt leden van dezelve.

»In welke correspondentie alle zaken, rakende de regeringe van de voorsz. Stadt, met onderlinge harmonie, zouden worden verhandelt.

»Dat, na 't overlyden van Hoog Gedachte Zyne Koninklyke Majesteit, tusschen de voorsz. sestien leden was aangegaan een andere en naauwere verbintenisse; alleenlyk met dat oogmerk, om in die perplexiteit van tijdt, alle confusie en verwarringe te prevenieren, en de zaken (zooveel doenlyk) op eene ordentelyke, en voor alle de leden van de Vroedtschap, mitsgaders gantsche Borgerye, aangename wijse te behandelen."

Dat kort daarna zich in de correspondentie vertoond heeft »een geest van overheerzing, dewelke in korte tijdt zoo zeer is toegenomen, dat men niet alleen op eene despotyke manier heeft beginnen te handelen, maar ook verscheide leden uyt die zoo genaamde correspondentie heeft onderstaan te amoveren en uit te setten."

Hij beweerde verder »dat by de laatste vacature van eene Vroedtschaps plaats, niemant van de drie en twintig Raden om deselve is aangesogt, als dien Heer, wiens toerbeurt het was de voorsz. Vroedtschapsplaats te vergeven, dewelke naderhandt zynde gevraagt, waarom deselve op een Fransman hadt geconfereert, tot antwoordt gaf, om dat 'er niet een fatsoenlyk Man om heeft gesproken."

Van der Hoeven somde daarna de volgende »onordentlykheden" op: 1° het aanstellen van Christiaan Casteleyn tot Raad in de Vroedschap, tegen de privilegiën, 2° het benoemen van »een geboore Zeeuw, nog poorter nog burger binnen de Stadt Rotterdam", Hendrik Rosevelt tot Substituut-Secretaris, 3e het aanstellen van Thimon van Schoonhoven tot Raad in de Vroedschap, »zynde een geboore Fransman" en 4° in het »by provisie afsetten van den Hr. Jacob Ysbrants van zyn Secretariaat der Stadt Rotterdam. . . . om geene andere rede, als om dat dezelve een woordt in ernst hadt gesproken, op het hooren verhalen van zeker Heer, dewelke op zyn beurte in de Vroedtschap adviserende voor de Privilegien der Stadt, van een regerent Borgermeester was toegeduwt, dat sulx na seditie smaakte."

Requestrant noemde dit »eene manier van doen, van welcke in dese landen niet is gehoort zedert de zoo bekende Spaansche troublen, als wanneer het een crimen was, en voor seditie wiert geagt te spreken voor de Privilegien." Hij keerde zich daarom tot de Staten, »zeer gedienstig verzoekende, dat het UEd. Groot Mog. goede geliefte mag zyn de voorsz. zoo genaamde ongehoorde correspondentie te doen verbreken; de onordentlykheden daar uyt albereits geproflueert, en tegens de privilegien strydig te casseren en te annulleren; wyders te ordonneren, dat voortaan alle ampten en digniteiten van de regeringe der Stadt Rotterdam profluerende, en inzonderheit

de te vacerende Vroedtschapsplaatsen zullen worden geconfereert, en vergeven by alle de leden der Vroedtschap, volgens handtvesten en privilegien daarvan zynde, en als naar ouder gewoonte." Tevens verzocht hij commissarissen te willen benoemen om de privilegiën der stad te onderzoeken.

Door de Staten van Holland werden deze requesten den 16 April 1706 gesteld in handen van Burgemeesteren om advies, die de zaak onmiddellijk in de Vroedschap brachten. Een commissie werd benoemd en deze bracht reeds denzelfden dag rapport uit, zoodat Burgemeesteren reeds den 19 April hun »Bericht" konden inzenden. Ook dit stuk is gedrukt en beslaat 8 bladzijden folio, vrij compres gedrukt. In hoofdzaak wordt hierin door Burgemeesteren getracht te bewijzen, dat de privilegiën niet zijn geschonden en dat er geen »onordentelykheden" zijn geschied. Over het bestaan der correspondentie werd tamelijk wel heengegleden; in den aanhef zegt het »Bericht" alleen, dat »het ooghmerck van de gemelde Supplianten (schijnt) te wesen, aen UEd: Groot Mog: te geven een seer desavantagieuse impressie van de correspondentie van eenige Leden uyt de Regeeringe deser Stadt, waer omtrent wy niet sullen deguiseren, dat in dese Stadt van oudts geweest zijn, ende oock noch zijn amiabele conferentien en voorschickingen, over saecken van douceurs van de Regeringe, tot præventie van twist, en onderhoudinge van harmonie: Wy sullen UEd. Groot Mog: niet verveelen met raisonnementen over de dienst of ondienst van soodanige conferentien en voorschickingen, dewijl dog niet geignoreert kan werden, dat deselve van ouds, en boven geheugen van Menschen, zijn geworden als een gevolg van de Regeringen, die in Vergaderingen of Collegien bestaen." Daarna gaan Burgemeesteren over tot wederlegging van het aan de Correspondentie ten laste

gelegde. Daar dit eigenlijk verder alleen over de personen kwesties handelt, kan er hier met verwijzing naar het »Bericht" zelf over gezwegen worden.

Pieter de Mey en Mr. Johan van der Hoeven lieten het er evenwel niet bij zitten. Zij deden nogmaals een poging om de Staten van Holland tot hunne inzichten over te halen, door het aanbieden aan Haar Ed. Groot Mogenden van »Remarques op het Reglement van de zoo genaemde Correspondentie tusschen zestien Leden van de Vroedtschap der Stadt Rotterdam, dienende tot justificatie van de Requesten, aen haer Edel Groot Mog. gepresenteert by Pieter de Mey ende Johan van der Hoeven; als mede tot wederlegginge van het Bericht, daer jegens overgegeven by Burgemeesteren derzelve Stadt Rotterdam", een lijvig stuk van 15 compres gedrukte bladzijden in folio. Dit stuk bevat in het eerste gedeelte een scherpe critiek op de afzonderlijke artikelen van het Reglement, waarbij herhaaldelijk betoogd wordt dat door de nauwe aaneensluiting van zestien leden hun invloed op den gang van zaken, zoowel die van de stad als die van het land, zoo overweldigend groot is, dat de overige acht leden niet meer zijn dan stroopoppen en dat eigenlijk elke vergadedering der Vroedschap op die wijze een schijn-vergadering wordt, daar inderdaad alle zaken door de Correspondentie in hunne bijeenkomsten in den Stads Doele worden afgedaan. Aandacht verdient de bewering der schrijvers, dat de opmerking van Burgemeesteren in hun »Bericht", als zoude de Correspondentie »geweest syn van oudts", geheel onjuist is. Zij wezen op den datum (6 Mei 1702) van het Reglement en ontkenden dat er vroeger iets van dien aard bestaan had. Het tweede deel hunner »Remarques" bevat wederleggingen over de personen-kwesties, die door van der Hoeven waren opgeworpen. Hen te volgen in hun vrij omslachtig vertoog, zou ons te ver voeren. Be-

langstellenden kunnen in het gedrukte stuk meerdere bijzonderheden vinden.

Tegelijk met al deze stukken schijnt door de Mey en van der Hoeven ook in druk uitgegeven te zijn het Reglement der Correspondentie, waarvan zoo even gesproken werd en dat hieronder afgedrukt is.

Niettegenstaande al hunne moeite, is het aan de heeren niet gelukt een gunstigen uitslag te verkrijgen. De zaak schijnt in de doofpot gedaan te zijn en de heeren die toen klaagden, veranderden later van meening, want volgens een lijstje, in handschrift in het Archief der gemeente bewaard, werden zij in Januari 1713 weder in de partij opgenomen.

Terecht haalt prof. Fruin in zijn opstel »Nog iets over de Correspondentie van Regenten onder de Republiek (1)" het volgende uit een pamflet: »Eenige staaltjes der verdrukking van de Burgers" aan: »als de zaak in den Haag domestiek was verklaart en alleen dependent van 't huyshouden der regenten onder elkander, zoo laveerden zy zoo lange totdat de dispuiten, in de groote cabaal gerezen, die t' eenemaal veranderde, en zoo quamen de klagers weer in de groote cabaal; en de zaken waarover ze geklaagt hadden, dat ze onwettig en tot nadeel van den burger waren, werden aanstonds weer wettig en goed, en zy regeerden wederom en tot op dit oogenblik zoo tyrannyk als te voren."

Alvorens van deze zaak af te stappen, moeten hier nog twee stukken vermeld worden, die er ook betrekking op hebben. Het eerste is een ongeteekend en ongedateerd request aan de Staten van Holland en in een gelijktijdig afschrift van 30 blz. in folio in het Archief der gemeente bewaard. Naar aanleiding van de mededeelingen in de

(1) *De Nederlandsche Spectator*, van 1864, bl. 204.

requesten van Pieter de Mey en Mr. Johan van der Hoeven wordt daarin aangedrongen op herstel van de oude vrijheden en privilegiën en op afschaffing der tourbeurten, omdat nu niet meer »nae personele meriten" gezien wordt; »'t Vroedschapsambt maer (is) voor de meest biedende, om een dogter, suster etc. uyt te huwelyken off om andere particuliere voordeelen te verkrygen". Blijkbaar zijn de schrijvers van dit request volbloed republikeinen en van zekeren leeftijd, daar velen het jaar 1672 beleefd hebben en zij de zware lasten, die de krijgstoerustingen hun toen op de schouders gelegd hebben, niet konden vergeten. Eigenaardig is in hun request deze zinsnede: »De Regering der Stad Rotterdam draegt sigh oock veel hoovaerdiger, dan hunne voorsaten, posterende in 't Stadhuys aldaer volk in levreij, die soo dickwils een van de Regenten passeert, met gevelde en stampende hellebaerden tot de Supplianten een smaedelijk »Stae op" op schreeuwen, werdende bij geen regenten in Holland gelijke trotsheijt off vilipendy jegens de borgerij getoont, zijnde oock voor desen in de voorsz. Stad die teijkenen der verschrickinge noijt gebruijkt geweest, dan bij de Executie der misdadigen." Als middel van redres tegen de overheersching van eenigen in de Vroedschap stellen de schrijvers van het request voor, »bij de Vroedschap (te voegen) dertig aensienelijke burgers, de welke benevens de Vroedschappen, stem souden hebben in alles behalven in de ampten, die de regering aldaer vergeeft." En daar het »redelijck is, dat die meest contribueren, oock in seker opsigt meest te seggen hebben", zoo stellen zij voor, deze dertig te doen verkiezen door ieder »die op den 200en penning is getauxeert, beginnende van 2000 aff en soo voorts tot soo hoog, als soude werden goetgevonden, mogelijk tot hondert duijsent toe. Voorwaer dese hebben sedert a⁰ 1672 tot den bloede opgebragt, zij hebben oock

wel eenigen troost verdient". Deze dertig worden niet voor het leven gekozen, »maer voor drie jaeren, gelijk 't Parlement van Engeland, maer op soodaenige wijse, dat van de dertigh, ider jaer tien souden affgaen off wederom staen aen de verkiesinge. Aengaende de wijse van verkiesen; daer mosten sijn 10 busschen, ijder genombeert; ijder kieser weten tot wat nomber hij behoort, en ijder busch 's jaerlijx de verkiesing hebben van een persoon. Door middel van briefjes sou dese verkiesingh soodanig konnen werden gereguleert, dat een vergaderingh hoe talrijck, ordentlijk sou konnen stemmen en alles, gelijk in een loterij, nootsakelijk ter goeder trouwe sou moeten geschieden, sonder dat eens de naem van de kiesers soude behoeven bekent zijn. Dese dertigh souden als private personen t' eenemael sijn uytgesloten uyt alle ampten, en gantsch niet genieten, selfs soo ver eenige der selve, 't zij oock buyten de Stad haer presentie mogt werden vereyscht, soude sulx moeten sijn op eijge kosten, off op een te formeren privé beurs, 't eenemael buyten lasten van 't gemeen, soo van vacatiën, reyskosten, verteringe etc. sonder dat oock eenig Vroedtschap aen deselve admissie in sijn voertuyg, logement etc. soude behoeven te geven, maer sulx doende, als een courtoisie soude werden gerekent.

»De dertig souden mosten sijn behoorlijk gequalificeert, en verbonden, speciaal, om te helpen voorstaen de gereformeerde religie, de voorregten der Vroedschappen etc.

»De Supplianten agten dit voorstel voor de vrijheyt en 't gemeene best der Stad Rotterdam geheel salutair, jae absoluit nootsaekelijk, en in erkentenis van dien, souden de supplianten seer geerne toestaen, dat ijder lit van de Vroetschap der voorsz. Stad soude genieten een tractement van twee duysent guldens jaerlijx off meer en dat boven alle de voordeelen, hen tegenwoordigh competerende."

Of dat request in werkelijkheid ooit aan de Staten is aangeboden, is mij niet gebleken. Het daarin ontwikkelde stelsel, dat »volgens 't eenparig gevoelen van alle politique schrijvers, republicanen en lieffhebbers der Vryheyt" het »salutairste, en sekerste" wordt geacht, verdient stellig met het oog op den tijd, waarin het voorgedragen wordt, de aandacht.

Het tweede is in druk verschenen met den titel: »Interrogatorien gedaan maken ende de Ed. Agtb. Heeren Schepenen der Stadt Rotterdam overgelevert uyt den name ende van wegens d' Heer en Mr. Johan van der Hoeven in qualiteyt als Hoofd-Officier der Stadt Rotterdam, om daar op onder Eede te hooren Gerard la Manus ende desselfs Huysvrouw Barbera van Eneking" (10 blz. 4⁰). Het betreft de zaak van Thimon van Schoonhoven, die, volgens de boven aangehaalde meening van Mr. Johan van der Hoeven, ten onrechte als geboren Franschman lid der Vroedschap was geworden. Deze verhooren moesten strekken om te bewijzen welke pogingen van Schoonhoven in het werk gesteld had om tot dit ambt verkozen te worden. In het eerste, dat van Barbera van Eneking, gehouden 17 April 1706, verklaarde deze, dat zij, »als gesoogt hebbende de jongste Soon van de Vrouw van 's Graafmoer, by deze vry acces had", dat zij op verzoek van Mevrouw van Schoonhoven, »in presentie en bywesen van desselfs oudste Soon en Dogter Angelique" was gegaan naar de Vrouwe van 's Graafmoer om haar »te versoeken, dat door haar Intercessie de voors. vacerende Vroedschapsplaats mogte worden geconfereert op den Heer Timon van Schoonhoven", dat Mevrouw van Schoonhoven haar gemachtigd had »omme aan de Vrouwe van 's Graafmoer te offereren een somma van veertien à vijftien duysent guldens, in cas haar Ed. het voorsz. Vroedschaps Ampt op den heer van Schoonhoven konde doen confereren", dat zij met dit doel herhaaldelijk alleen en ook met haar man

naar 's Gravenhage was gegaan, dat de heer van Schoonhoven met zijn vrouw, zoon en dochter des nachts tusschen elf en twaalf uren aan haar huis is gekomen om te vernemen hoe de uitslag der onderhandelingen was en dat men haar gemachtigd had, om, toen zij hadden vernomen dat de Heer Hennequin zeer sterk in consideratie kwam, op twee of drie duizend guldens niet te zien. Het verhoor van haar man en dat van haar dienstbode Grietje de Viver bevestigden het een en ander van deze verklaring; bovendien blijkt uit het laatste, dat deze onderhandelingen en nachtelijke bezoeken plaats hadden in 1701, dus in den tijd toen de Stadhouder de verkiezing deed. Zeer kenmerkend is achter deze verhooren afgedrukt de eed van zuivering, die de Vroedschappen behoorden af te leggen bij het aanvaarden van hun ambt en waarin zij ten stelligste verklaarden, niets beloofd of gegeven te hebben, noch te zullen beloven of geven om tot dit ambt benoemd te worden (1).

Ditmaal gelukte het van Schoonhoven evenwel niet, want Gualterus Hennequin werd in Augustus 1701 verkozen; eerst den 1 Maart 1706 kwam hij in de Vroedschap (2).

Tegelijk met het in druk verschijnen van de boven vermelde Requesten van Pieter de Mey en Mr. Johan van der Hoeven en het daarop ingediend rapport, werd ook gedrukt het Reglement van de Correspondentie van 6 Mei 1702, waarschijnlijk door de zorg van de requestranten, die daardoor hunne vroegere medeleden, onaangenaam wilden zijn.

Het luidt in zijn geheel als volgt:

---

(1) Kenmerkende staaltjes omtrent het verkrijgen van ambten volgen achter dit opstel.

(2) *De regeering van Rotterdam* 1328—1892, bl. 206 en 213.

REGLEMENT volgens welke alle zaaken rakende het confereren van Commissien, Ampten, etc. by voorschikkinge in de bewuste Correspondentie zullen werden afgedaan.

ARTIK: I.

De correspondentie zal bestaan uit sestien persoonen, leden van de Vroedtschap zynde, welk getal nooit vermeerdert, nog vermindert zal mogen werden.

II.

Soo wanneer een of meerder leden dezer correspondentie komen te sterven, dezelve te quiteren, of anderzints daar uit te geraken, zal of zullen by de overige leden dezer correspondentie een ofte meer werden geadsumeert, uyt het getal der overige Vroedtschappen buyten de correspondentie zynde, binnen den tyd van zes weken, en altoos voor en aleer, dat des afgestorvens plaats of plaatzen, in de Vroedtschap zullen zyn gesuppleert, welke adsumtie zal geschieden zoo en in dier voegen als in het sevende Artik: wert gesegt.

III.

Om goede harmonie, eenigheid en vriendtschap te cultiveren, zullen alle open vallende Ampten en Commissien ter collatie van de Vroedtschap staande, volgens de lijst hier voor aan in dit boek ter neder gestelt ende gespecificeert (1), by tourbeurten werden geconfereert, waarin

(1) De hier bedoelde »Lijste van Ampten en Commissien" bevat het volgende:

„Het Bailjuw en Schouts Ampt voor drie jaren.

't Bailjuw en Dykgraafs Ampt van Schieland, 't welk tegenwoordig werd bekleet by Aernout van Nyevelt, zal t'elkens denzelven Heer van Nyevelt voor een tour worden aangerekent als hy voor vijf jaren op nieuw, volgens zyn instructie zal zyn of worden gecontinueert.

De Commissie in de Gecommitteerde Raden van Hollandt voor drie jaren.

zal werden gehouden, soo veel mogelyk zal zyn, de rang, die de leden in de correspondentie zyn hebbende, waarvan tot dien einde een lijst hieragter aan is gemaakt, en die een tourbeurte gehadt heeft, zal wederom op die lijste agter aan gevoegt werden, hetwelke mede zal gepractizeert worden ontrent die genen, die op nieuws in deze correspondentie zullen werden geadsumeert, dewelke op haare adsumtie de laaste plaatze ofte rang op de voorschreve lijste zullen moeten nemen, schoon dat dezelve ouder Vroedtschappen, dan eenige reets in de correspondentie zijnde, waren, behoudens nogtans dat dezelve in de Vergaderinge by de corresponderende leden te houden hare sessien zoodanig zullen nemen, als in de Vroedtschap geschiet en dien volgende adviseren.

IV.

De collatie der voorschreve Ampten en Commissien, zal wel geschieden zooveel mogelyk en doenlyk zal zyn volgens de rang, als in het voorgaande derde Artik: is gesegt, dog dewyle alle Ampten en Commissien niet en zyn van yeders convenientie, dat ook het Interest van de Stadt door alle niet evenwel kan werden waargenomen,

---

Staaten Generaal voor drie jaren.
Raadt van Staaten voor drie jaren.
Hollandsche Reken-kamer voor drie jaren.
Generaliteits Reken-kamer voor drie jaren.
Admiraliteit alhier op de Maas voor drie jaren.
Admiraliteit tot Middelburg in Zeelandt voor 7 jaren.
Raadt in de Vroedtschap dezer Stadt.
Secretarisplaatzen drie in 't getal.
Secretaris van de Wees-kamer.
Secretaris van Vredemakers-kamer.
Ontfanger van de gemeene middelen over deze Stadt.
En generaelyk alle Ampten ter collatie van de Vroedtschap staande, dewelke yemandt van de correspondentie voor tourbeurte zal willen aannemen.

zoo is het onmogelyk dat altoos de rang kan worden geobserveert, maar zal om redenen daarvan wel mogen werden afgegaan.

V.

Een Ampt ofte Commissie vacerende en die gene wiens tourbeurte het zoude zyn, daartoe geen genegentheit hebbende ofte gelegentheid, zal hetzelve mogen aanbieden aan de volgende in rang, tot de laaste toe, en zoo yemåndt hetzelve accepteert zal het den acceptant voor een tourbeurte werden aangerekent, en zullen de voorgaande leden, van wiens convenientie het voorschreve Ampt, of Commissie niet is geweest, haar tourbeurte behouden, en wederom na het eerste vacerende Ampt ofte Commissie mogen adspireren ofte anders zal het hem vrystaan, het voorschreve Ampt ofte Commissie te changeren met yemandt anders in de correspondentie zynde, des dat het voor een tourbeurte werde aangerekent den genen, waarmede hy changeert, en dat hy deszelfs eerste tourbeurte daarvoor geniete, dog in gevallen diegenen, daar hy mede heeft gechangeert, eerder als zyn tourbeurte zal gekomen zyn, quame te overlyden, zal hetzelve alleenlyk strekken tot prejuditie desgenen die zyn toerbeurte gechangeert heeft; dog in gevallen niemandt in de correspondentie het vacerende Ampt of Commissie voor een tourbeurte wil aannemen zal het gegeven werden aan yemandt in de correspondentie zonder dat het hem voor een tourbeurte verstrekke ende niemand in de correspondentie het op die voet aanstaande zal het werden gedefereert aan yemand buyten de correspondentie.

VI.

Zoo wanneer by meer als een lidt der correspondentie een vacerendt Ampt of Commissie mogte werden gepre-

tendeert, zal daarvan de decisie werden gedaan in manieren als volgt.

VII.

Alle verschillen ontrent vacerende Ampten ofte Commissien, en wegens het adsumeren van een ofte meer leden in de correspondentie, wanneer, te weten verscheide leden daartoe voorgeslagen werden, zal men tragten door alle bedenkelyke middelen en persuasien te termineren in der minne, met inschikkinge, en eenparigheit van stemmen, en tot genoegen van alle de leden, dog sulks buyten verwagtinge niet konnende werden geëffectueert, zal men buyten de leden, die eenig Ampt ofte Commissie, hetzy voor haar zelven, of voor een vriendt pretenderen, of die yemandt voorstellen om in de correspondentie geadsumeert te werden door lotinge uit de resterende presente leden verkiezen vijf persoonen, dewelke aanstonds, en zonder yemandt te spreken, de voorschreve verschillen onder den anderen zullen decideren met meerderheit van stemmen onder hun vyven; des zullen dezelve vijf personen beloven als luiden van eere, dat zy de voorschreve verschillen zullen decideren, zoo als in goeden gemoede equitabel zullen oordeelen, en hare advysen secreteren, en aan niemandt buyten haar vijven ooit openbaren, welke decisie dan ook zonder eenige tegenzeggen of murmureringe zal worden opgevolgt, tot welk laaste middel egter niet zal getreden werden dan nadat alle debvoiren en directien tot het eerste middel vrugteloos zullen wesen aangewent.

VIII.

In de ordinaris en extraordinaris Boontyden zoo wanneer de leden der correspondentie meester zyn van de swarte Boonen, zullen dezelve op de nominatie van Burgermeesteren brengen alle de leden der correspondentie die staan konnen, van boven af, zoo verre toereiken kan,

dog ontrent het nomineren van Schepenen zal men tragten te fixeren het juiste getal door inschikkinge, met eenparigheit van stemmen, en tot genoegen van alle de leden, maar zulks buyten verwagtinge niet konnende werden geëffectueert, zal men uit alle de presente leden by lotinge verkiezen vijf personen, dewelke onder belofte en conditie als in het voorgaande Artikel is gezegt, aanstonts zonder yemand te spreken uit de voorgeslage personen tot Schepenen, waartoe yder lidt egter niet meer dan een perzoon zal konnen noemen, zullen verkiezen zooveel perzoonen, als tot een dubbelt getal zal vereist werden, hetwelke dan ook zonder eenig tegenzeggen of murmureringe opgevolgt, en werkstellig gemaakt zal werden, dog ingevallen door de leden dezer correspondentie maar een ofte twee swarte Boonen mogt getrokken werden, zullen dezelve alle middelen aanwenden om het bût en oogmerk der correspondentie te bereiken.

IX.

In het vergeven der zoogenaamde smalle Ampten zal gevolgt werden de voet in 't zevende Artikul beraamt, dog inzonderheit getragt werden alle de leden hierin genoegen te geven, en het interest van de Stadt niet te verzuimen.

X.

Tot onderhoudinge van goede harmonie en eenigheit onder de corresponderende leden, zal alle drie maanden te weten de laasten Saturdag in de maandt January, en 27 of 28 April, July en October, werden gehouden een Vergaderinge in Stads Doele, des namiddags de klokke vyf uuren, op de boete van twee schellingen voor die na het uur van vyven te rekenen na de Delfse Poortklok komen, en vier schellingen voor die genen die geheel absent blyven, en zullende uiterlyk na de klokke zes

uuren met de presente leden werden gebesogneert, en door den Presiderende Borgermeester omgevraagt of yemandt iets heeft te proponeren aangaande zaken den dienste van de Stadt, ofte dese correspondentie betreffende, waarop yeders sentiment en advys ingenomen, en met meerderheit van stemmen geresolveert en geconcludeert zal werden; op welke ordinaire Vergaderingen echter niet zal werden gedisponeert van eenige vacerende Ampten of Commissien ten ware de leden daartoe ten minsten drie dagen te voren door een schiftelyk billet waren geconvoceert.

XI.

Alle extraordinaire byeenkomsten zullen werden beleit door Borgermeesteren, leden der correspondentie zynde, met een schriftelyk billet agt dagen, indien het mogelyk is, ofte ten minsten drie dagen te voren, op de boeten en ordre in het voorgaande Artikul gemelt.

XII.

Alle zaken, dewelke in de voorschreve ordinaire en extraordinaire Vergaderingen werden verhandelt zullen moeten werden gesecreteert; als mede dit Reglement dus alhier geboekt ende ter neder gestelt, en tweemaal des jaars, te weten daags voor den Boondag en de laaste Saturdag in de maandt October, in de Vergaderinge voorgelezen werden, benevens de Ampliatien die in tydt en wylen daar zouden mogen werden bygevoegt, gelyk mede in dit Resolutie-boek zal werden geinsereert de naam der rolle der corresponderende leden en de lysten, Ampten, en Commissien ter Collatie van de Vroedtschap staande.

XIII.

Het voorschreve Resolutieboek zal werden bewaart in

een kasje, gemaakt op de groote agterkamer in Stads Doele, waarvan drie verscheide sleutels zullen zijn, en bewaart werden, een door den outsten Borgermeester, de tweede door het outste, ende de derde door het jongste lidt dezer correspondentie geen Borgermeester zynde, die gehouden zullen zyn op alle Vergaderingen t'elkens hare respective sleutels mede te brengen of by absentie aan anderen over te geven op verbeurte van vier schellingen t'elkens dat daarin komen te manqueren behalven en boven de boete van absentie.

XIV.

Het jongste lidt dezer correspondentie zal de functie van Secretaris waarnemen, en by zyn afwezen de gene die even voorgaat.

XV.

De (1) verteringen op alle byeenkomsten voorvallende zullen werden voldaan uyt de respective boetens, zooverre zal konnen strekken en verders by yeder lidt zyn portie, dog wanneer van eenig Commissie of Ampt by voorschikkinge zal werden gedisponeert, zal de gene in faveur, ofte op wiens verzoek de dispositie geschiet, het gelag van die byeenkomste moeten betalen.

Dit voorstaande Reglement geresumeert ende gearresteert op den sesden May seventien hondert en twee present alle de leden der correspondentie".

»Is naa voorgaande deliberatie met eenparigheit van stemmen goetgevonden en verstaan, dat die leden, dewelke in het toekomende in de correspondentie zullen worden geadmitteert haar rang en Tourbeurte zoowel ten opzigte

---

(1) »Is op den 6 Feb: 1706 na voorgaande deliberatie goet gevonden dat het gelag in Artik: 15 vermelt, zal moeten werden geredimeert met een somme van vijftig guldens".

van het Borgermeesterschap als ten opzigte van andere Douceurs zullen hebben, naar het alsdan zynde jongste lidt van de voorschreve correspondentie, niet tegenstaande hare sessien volgens de rang van de Vroedtschap zullen behouden, aldus gedaan ende gearresteert op den 28 April 1704.

»Naa voorgaande deliberatie is met eenparigheit van alle de leden geresolveert goetgevonden ende verstaan te maken en hier neder te stellen een lyst van alle de 16 leden van de Correspondentie en daarop te stellen welke leden dat een Ampt zullen hebben genoten, 't welke haar Ed: voor geen Tourbeurte ofte Douceur zal worden aangerekent, waarin gehouden zal worden dezelve ordre en rang als hiervoren wordt gezegt ten opzigte van de Ampten die voor een Tourbeurte ofte Douceur worden aangerekent. Aldus gedaan ende gearresteert op den 22 November 1704".

Lyste der corresponderende leden onder den 6en May Anno 1702.

Johan de Mey Heer van Yselmonde, den 29 November 1702 by deze Vergadering van de correspondentie met generale stemmen vastgestelt omme zyn Ed: by de Vroedtschap te committeren voor den tydt van drie jaren in 't Collegie van de Admiratiteit op de Maze ingaande den 1 May 1703 gelyk zyn Ed: daartoe is aangestelt, dus word zyn naam wederom agter aangestelt als zyn Tourbeurte gehadt hebbende.

Ysbrant Ysbrantz den 10 May 1704 een Tourbeurte gehadt van een Vroedtschapsplaats, en daar toe in de correspondentie voorgeslagen de persoon van de Hr. Witte Gevers, en is zyn voorslag aangenaam verklaart dus een Tourbeurte gehadt hebbende zoo wordt zyn Ed: hier agter aangestelt.

Franco du Boys den 29 May 1705 een Tourbeurte gehadt van een Vroedtschapsplaats, daartoe zyn Ed: heeft voorgeslagen de Heer Christiaan Casteleyn die by alle de leden eenparig is aan-

genaam verklaart, ende dienvolgende den 6 Juny 1705 in de Vroedtschap dezer Stad tot een medelidt aangestelt en wordt zyn Ed: hier weder agter aan gestelt.

Jean Beyer den 28 November in de correspondentie vastgestelt zyn Ed: te committeren voor den tydt van drie jaren in het Collegie ter Admiraliteyt op de Maze zyn aanvang nemende met 1 May 1706 en werdt zyn Ed: hier weder agter gebragt.

Willem van Hoogendorp op den 20 Feb: 1706 geresolveert den Heer Thimon van Schoonhoven inde Vroedtschap te adsumeren, in plaatze van den Heer de Raadt: over zulkx werdt zyn Ed: naam als een Douceur gehadt hebbende hier weder agter aangebragt.

Isaak Vethuysen obiit den 6 Octob. 1703 en in zyn Ed: plaats verzogt en geadsumeert Josua van Bellen den 13 Octob: 1703.

Abraham Elsevier.

Elias de Ruuk op den 2 January 1706 in deze correspondentie vastgestelt zyn Ed: schoonzoon, den Hr: Hendrik 't Rosevelt aan te stellen tot Secretaris van Vredemakerskamer, overzulkx werdt zyn Ed: naam hier weder aangebragt.

Dirk Meesters.

Gregorius van Teylingen op de Vergaderinge van den 13 May 1702 voor en aangestelt tot ontfanger van de gemeenelandts middelen over deze Stadt etc. het resort van dien, en by haar Ed: Groot Mog: daartoe aangenaam verklaart volgens haar Ed: Groot Mog: resolutie, in dato den 17 May dezes jaars en dus zyn Ed: naam hier wederom agter aangestelt.

Marinus Groeninx den 3 May 1704 in de correspondentie vastgestelt zyn Ed. te committeren in 't Collegie van Gecommitteerde Raden van Hollandt, voor de tydt van drie jaaren, daar de Heer Bakker was gecommitteert en dan nog voor de ordinaire tydt van drie jaren die ingaan met May 1705 dus een Tourbeurte gehadt hebbende werdt zyn Ed: zyn naam hier agter aangestelt.

Johan van der Hoeven den 15 Juny 1705 in zyn Ed: plaats in de correspondentie geadsumeert de Heer Samuel Beyer die hier agter aan werdt gestelt, en ten zelven dage sessie heeft genomen.

Laurens Bakker obiit den 23 April 1704 en in zyn Ed: plaats in de correspondentie geroepen en geadsumeert de Heer Dirk de Raadt die hieragter aan werdt gestelt en gecompareert den 10 May 1704.

Aarnout Zuylen van Nievelt volgens zyne instructie gecontinueert zynde voor den tydt van vyf jaren in zyne respective bedieninge als Dykgraaff van Schielandt wort hier gestelt als een Douceur of Toerbeurte gehadt hebbende, ingevolge van de resolutie van deze vergaderinge, genomen op den 6 May 1702. Aldus gedaan op den 27 January 1703. Zoo werdt zyn Ed: wederom hieragter aangestelt.

Adriaan Roosmalen.

Govert Coolbrand.

Gregorius van Teylingen.

Jan de Mey.

Aarnout Zuylen van Nievelt den 15 Juny 1705 in zyn Ed. plaats in de correspondentie geadsumeert de Heer Johan Steenlack, die hier agter aan werdt gestelt, en ten zelven dage sessie heeft genomen.

Josua van Bellen.

Ysbrant Ysbrantz obiit den 26 April 1705 en in zyn Ed. plaats in de correspondentie geroepen en geadsumeert de Hr. Pieter de Mey die hier agter aan is gestelt en gecompareert op den 27 April.

Marinus Groeninx.

Dirk de Raadt op de vergaderinge van de correspondentie den 15 Novemb: 1704 vastgestelt zyn Ed. te committeren na Zeelandt in 't Collegie ter Admiraliteit tot Middelburg en dat voor den tydt van 7 agtereen volgende jaren, aanvang nemende met den 1 May 1705 en zoo een Ampt en Douceur gehadt hebbende, zoo werdt zyn Ed. hier wederom aangestelt.

Dirk de Raadt obiit den 18 January 1706 en in zyn plaatze in de correspondentie verzogt en geadsumeert de Hr. Johan Voorburg, derhalve werdt zyn Ed. naam hier agter aangebragt den 20 Febr. 1706.

Pieter de Mey den 15 Juny 1705 in zyn Ed. plaats in de correspondentie geadsumeert de Hr. Daniel Noorthey die hier agter aan wort gestelt, en ten zelven dage sessie heeft genomen.

Franco du Boys.

Samuel Beyer.

Johan Steenlack den 28 Novemb. 1705 in de correspondentie vastgestelt zyn Ed. te committeren in het Collegie van haar Hoog

Mog: voor den tydt van 3 jaren, aanvang nemende met primo May 1706 en werdt zyn Ed: naam zoo wederom agter aangebragt.

Daniel Noorthey.
Jean Beyer.
Johan Steenlack.
Elias de Ruuk.
Willem van Hoogendorp.
Johan Voorburg.

Tot dusver is er over de Correspondentie in de Rotterdamsche Vroedschap zeer weinig geschreven. Alleen behandelde prof. Fruin in den boven reeds aangehaalden jaargang van *de(n) Nederlandsche(n) Spectator* de zaak van Pieter de Mey en van der Hoeven, maar niet in alle opzichten volledig, daar hem niet alle stukken, die er over verschenen zijn, bekend waren. Met verwijzing naar dat opstel bespreekt Jhr. Mr. J. de Witte van Citters in zijn bekend werk: *Contracten van correspondentie en andere bijdragen tot de geschiedenis van het ambtsbejag in de Republiek der Vereenigde Nederlanden* (1873) in weinige regels, nauwelijks een bladzijde groot, de Correspondentie te Rotterdam. Bijna alles wat hier volgt is, evenals de tekst van het hier afgedrukte Contract van 6 Mei 1702, dus nieuw.

Een geregelde geschiedenis van de Correspondentie te schrijven is evenwel niet mogelijk bij gebrek aan voldoende gegevens. Het archief van het verbond is zeer waarschijnlijk verloren gegaan in de tijden na 1795. Slechts enkele officieele, geteekende stukken zijn over, die wij hieronder met andere aanteekeningen zooveel mogelijk chronologisch laten volgen. De stukken zijn in extenso afgedrukt. Zij moeten voor zich zelf spreken; een uittreksel er uit te geven zou veel van hun waarde doen verloren gaan.

Vooraf evenwel het een en ander over de wijze, waarop de jaarlijksche verandering der Regeering, of, zoo als men het toen veelal zeide, »van Burgemeesterskamer" geschiedde. Uitvoerig is dit onderwerp reeds door mij behandeld in de inleiding voor *De Regeering van Rotterdam* 1328—1892, dat in het begin van dit jaar, op last van het gemeentebestuur werd uitgegeven.

Volgens de oude privilegieën der stad bestond de Vroedschap uit 24 van de rijkste en vroedste ingezetenen, die bovendien ten opzichte van ouderdom, onderlinge bloedverwantschap en godsdienst aan zekere eischen moesten voldoen. Vacatures in hun midden mochten zij zelve op een bepaald voorgeschreven wijze vervullen. Na 1618 werd deze keuze voor het eerst aan den Stadhouder als een soort gunstbewijs aangeboden. Uit een drietal deed deze dan de electie. In stadhouderlooze tijden koos de Vroedschap met meerderheid van stemmen haar nieuwe leden. Op den 29 April van elk jaar traden twee van de vier Burgemeesters af. In de daardoor ontstane vacatures, evenals in die van het collegie van Schepenen, moest dan voorzien worden. Dit geschiedde, volgens de oude handvesten aldus: de Vroedschap moest op dien dag zoo voltallig mogelijk zijn; op verbeurte van boete was ieder verplicht te verschijnen. Zoodra de vergadering geopend was, werden eerst op een bord opgeschreven de namen van die leden, die, omdat zij reeds een commissie op zich hadden genomen of om andere bepaald omschreven redenen niet eligibel waren. Daarna werden in een zak zooveel zilveren boontjes gedaan als er leden tegenwoordig waren. Vijf van die boontjes waren door een zwart kenmerk onderscheiden van de andere. De Stads-Secretaris ging nu met de zak bij de leden rond en degenen, die de zwarte boontjes trokken, werden daardoor benoemd tot Boonheer. Op hen rustte nu de plicht zich onmid-

dellijk te verwijderen, en zonder ruggespraak met hunne medeleden op te maken eene nominatie voor Burgemeesters en Schepenen, dat wil zeggen een dubbeltal voor elke plaats. Zoodra deze gereed was, werd die voordracht in de vergadering gebracht en onderzocht, en nadat zij in orde bevonden was, door den jongsten Boonheer aan den Stadhouder gebracht. In de stadhouderlooze tijden deed de Vroedschap de keuze; gewoonlijk werd daarbij de door Boonheeren aangegeven volgorde in het oog gehouden.

Eenige dagen later had de begeving der »smalle" ambten plaats, d. w. z. de ambten van Fabriekmeester, Rekenmeester, Tresorier, Weesmeester, Commissarissen van de Leenbank en van de Wisselbank, enz., die alle uit en door de Vroedschap gekozen werden.

Alvorens de eed als Vroedschap, Burgemeester of Schepen af te leggen moest men ook nog zweeren, den zoogenaamden »eed van suyveringe", inhoudende de stellige verklaring dat men om het verkregen ambt niet verzocht had, of had laten verzoeken, en er geen geld voor gegeven had of zou geven of doen geven.

Vergelijkt men deze voorschriften, sedert eeuwen in gebruik en gegrond op de oude privilegieën, met de wijze van doen, zooals door de Correspondentie in zwang was gekomen, dan ziet men hoe alle bepalingen met voeten werden getreden en hoezeer opposanten als Pieter de Mey en Johan van der Hoeven in hun recht waren om hierover ernstig te klagen. Het afleggen van den zuiveringseed bijv. was de grofste leugen, die men bedenken kon.

Ten bewijze hiervan kan onder meer de volgende verklaring dienen, die in originali en eigenhandig geschreven en onderteekend, nog in het Archief der gemeente aanwezig is.

Als ik Vroedschap sal sijn geworden dat ik beken niet anders te connen geschieden, als alleen door het toedoen van mijn Schoon-

vader, de Heer Dirck Meesters, beloove ik mij altoos in de Policie te vouge met het sentiment van mijn voors. Schoonvader, sonder oyt off oyt daervan af te wijcken, direct off indirect.

Ende bij sijn Ed. overlijde met de sentimenten van de Heeren Hoogendorp ende Marinus Groenincx, off in cas van discrepantie, met dat van de Heer Groenincx alleen, soo lange Godt Almachtigh mij int leve sal spaaren, mede direct noch indirect.

Ende soo Godt Almachtigh d'een off d'andere uyt de werlt mochte comen te halen, altijt met het sentiment van den langstlevende van hen beyde.

Voorts belove ik altijt sorge te dragen voor de welstant van de kinderen van mijn voors. Schoonvader Zalr.

Ende soo 't mochte comen te gebeuren, dat ik Burgermeester wierde, alsdan sorge te dragen, dat die fatsoenelijck sullen cunnen bestaen bijsonderlijck als ymant van sijn Ed. dochters weduwe mochte comen te worden, derselver kint off kinderen.

Ik belove oock altijt mijn uyterste devoir te doen, dat mijn Swager de Heer Nicolaes Bichon, mede tot Vroedsehap van dese Stadt sal werde geeligeert, ofte wel na sijn vooroverlijden, soodanigen man als sijn Weduwe noch in levende lijve wederom sal hebben getrouwt, soo hy van de Gereformeerde Religie is.

Ende soo ik mede in de Correspondentie mochte comen, ende een tourbeurte quam te krijgen dat ik sal afwagten ende alle de ampten passeren, die soude mogen comen open te vallen, ten waare het een Vroetschapsplaats was, in welcken gevalle ik belove, nu voor alsdan uyt cragte van mijn tourbeurte daartoe te sullen verkiesen den voors. mijne Swager Nicolaas Bichon, soo wanneer mijne Schoonsuster Cornelia Henriette Hechtermans in levende lijve mochte sijn, off kint ofte kinderen by haar geprocreert, nagelaten mochte hebben ofte bij vooroverlijden van den voors. Bichon ende mijne voorsz. Suster wederom hertrouwt sijnde. te verkiesen den soodanigen haaren man die sij sal hebben getrouwt ende van de Gereformeerde Religie wesen sal, ende bij de verdere leden van de Vroedschap de electie te effectueren.

Alle welcke voors. beloften ik ondergeschreve Mr. Hendrick van der Staal in alle oprechtigheyt verclaare te sullen nacomen, ende daarbij te willen leven ende sterven.

Actum den 15 April 1707. H. v. D. STAAL.

1707.

Mr. Hendrik van der Staal bereikte inderdaad zijn doel, want 23 Mei 1707 werd hij tot Vroedschap gekozen. Waarschijnlijk op dezelfde wijze was ook in de andere vacatures voorzien. Volgens een blaadje met eigenhandige aanteekeningen van Adriaan Roosmale, die in Juli 1678 Vroedschap werd, was 18 Mei 1704 Mr. Witte Gevers in de Vroedschap gebracht door Ysbrand Ysbrands, in Juni 1705 Christiaan Casteleyn door Franco du Bois, 29 Februari 1706 Timon van Schoonhoven door Willem van Hogendorp, in September 1707 Gerard van der Dussen door Adriaan Roosmale en in December 1707 Johan de Neyn door Govert Coolbrant.

Intusschen schijnen de uitgesloten acht leden der Vroedschap ten slotte ook niet stil gezeten te hebben. Zij vormden een tweede Correspondentie en maakten eveneens een reglement, dat, naar het schijnt, verloren is gegaan. Jammer genoeg, want dat zou ons waarschijnlijk nog beter het doel van dit nieuwe verbond opgehelderd hebben. Hun contract, in een gecollationeerd afschrift in het Archief der gemeente nog aanwezig is, luidt aldus:

Op huiden den 28e October 1710 hebben Pieter de Mey, Johan Steenlack, Gregorius van Teylingen, Mr. Marinus Groeninx, Mr. Johan van der Hoeven, Mr. Aernout van Suilen van Nievelt, Govert van Koolbrant en Johan de Neyn, alle Raden in de Vroedschap dezer stad (in aanmerkinge dat de andere Leden van de Vroedschap te samen eene Correspondentie hebben opgeregt, met uitsluitinge van ons bovengenoemde) malkanderen over ende weder op den Eed by ieder van ons in den aanvangst onzer bediening als Vroedschappen gedaan, ende zulks op het kragtigste als luiden van Eere, belooft, dat wij in alle opregtigheid ende in een onverbreekelyke vriendschap met den anderen altoos voortaan zullen correspondeeren, om als getrouwe Regenten, naar ons uiterste vermogen te betragten, alles wat ten nutte van den Staat, Stad, Kerk ende Burgery, tot herstelling ende onderhouding van een goede en vaste harmonie in de Regeeringe dezer Stad bevonden

zal worden het meeste te dienen, en voorts al onze onderlinge bestellinge, volgens nader Reglement, daartoe by ons, met gemeen genoegen te maken, zonder dat ymant van ons allen, buiten eenparig goedvinden, deze Correspondentie, om eenige reden ter weereld ooit zal mogen afgaan, verbreeken, op eenigerhande wijze verlaten of iemand uit dezelve amoveeren, veel min met andere Leden buiten ons aanspannen of nieuwe Correspondentie opregten, directelijk of indirectelijk, hoe kragtigen aanzoek daartoe ook mogte worden gedaan, Ende dat integendeel, zoo aan iemand van ons allen daartoe eenige voorslag wierde gedaan dezelve dat ten spoedigste aan de andere Leden van ons zal openbaren, waaromtrent niets zal mogen besloten werden als met eenparig goedvinden, zooals men ook getrouwelyk aan den anderen over en weder zal communiceeren alle voorvallen van belang, de Regeering dezer Stad ende deze Correspondentie concerneerende die den een ofte den anderen mogte ontdekken, ende wanneer iemand buiten ons genegen zoude zyn, zig in deze onze Correspondentie op alle de voorgestelde conditien te begeven, zal daartoe niet als met eendragtig goedvinden werden geadmitteerd.

Waarschijnlijk heeft deze toestand aanleiding tot moeilijkheden gegeven. Twee Correspondentiën naast of liever tegenover elkander waren niet bestaanbaar. In December 1712 had er een soort van samensmelting plaats, waarbij te gelijker tijd een zestal der oude partij werden uitgesloten. Volgens een in het Archief der gemeente aanwezig lijstje bestond de Correspondentie op den 5 November 1712 uit de volgende leden: W. van Hogendorp, D. Noorthey, T. van Schoonhoven, Mr. H. van der Staal, G. van der Dusse, Y. Ysbrants, A. Roosmale, *S. Beyer*, J. Beyer, *J. van Berckel*, Mr. W. Gevers, D. Groenhout, *G. Hennequin*, *A. van den Bergh*, C. *Casteleyn* en J. de Mey.. Volgens hetzelfde lijstje werden in Januari 1713 buiten gesloten de vijf heeren, wier namen hier cursief gedrukt zijn, terwijl daarvoor in de plaats kwamen leden van het tweede verbond van 28 October 1710. Hierover straks meer.

Het oude Reglement werd evenzeer buiten werking gesteld en den 23 December 1712 vervangen door een nieuw, dat sedert dien tijd gediend heeft als wet voor de nieuwe partij. Volgens afschriften, in het Archief der gemeente, luidt het aldus:

Reglement voor de Correspondentie, gearresteert den 23 December 1712.

I.

Dese Correspondentie sal bestaan uit sesthien personen Leeden van de Vroetschap zynde, jegenswoordig bestaande uit de volgende, te weeten:

de Heeren Jan de Mey, Heere van Yselmonde.
Pieter de Mey.
Johan Steenlack.
Gregorius van Teylingen.
Marinus Groeninx.
Johan van der Hoeven, Heer van Berkel etc.
Aarnout van Zuylen van Nyevelt.
Adriaan Roosmale.
Daniel Noordhey.
Witte Gevers.
Thymon van Schoonhoven.
Hendrik van der Staal.
Gerard van der Dussen.
Johan de Neyn.
Jacob Ysbrands.
Dirck Groenhoud.

Zynde voor dese reysen het getal van sesthien leeden om bysondere redenen met eenparigheyd vermeerdert op agthien onder conditie, dat hetselve sal uitsterven en dan altyd blyven op sesthien.

2.

Bij vacature van een ofte meerder plaatsen van de sesthien Leden deser Correspondentie, sal by de overige Leeden wederom een of meerder worden geassumeert uyt de resterende Vroetschappen by eenparigheyd en by inschikking so veel eenigsints doenlyk zyn sal, andersints desnoods by meerderheyd van stemmen, ten uytersten binnen den tyd van ses weeken na dat de vacerende Vroetschapsplaas sal weesen gesuppleert.

3.

De voorschreve Corresponderende Leeden sullen op haar woord van eer beloven, so als zy doen by desen, dat zy allen en yder van hun, dit voorschreeven geheel reglement opregtelyk sullen agtervolgen, het voordeel, belang en onderlinge vriendschap van malkanderen zulle behartigen en voorstaan na al hun vermogen, en soeken voor te komen alle verwydering en oneenigheden. En die tussen eenige Leeden onverhopelyk voorvallende aanstonds tragten weg te nemen en te assopieren. — Insgelyks so iemand van de sesthien Leeden door ofte van iemand van de Vroetschap buyten de Correspondentie zynde in eeniger manieren wiert aangesprooken of aangesogt over eenige saaken, die tot nadeel, verswakking, of praejuditie van de Correspondentie soude strekken, sal deselve sulx aanstonds moeten bekent maken aan de Burgemeesteren Leeden deser Correspondentie zynde, of aan het oudste lid deser Correspondentie, dewelcke daarvan in de eerste, ofte des noods in een expresse aan te legge convocatie aan alle de Leden opening zulle moeten doen, om daarontrent de nodige mesures te kunne nemen.

4.

Dewijl de ervarentheyd geleert heeft, dat de harmonie

en eenigheyd onder de Leeden niet kan werden betragt, tenzy yder lid egalelyk werde bedeelt in de douceurs van de Regeringe, so sullen alle Ampten en Commissien ter dispositie en ter collatie van de Vroetschap staande, de Vroetschapplaatse daaronder gerekent, by voorschikking werden gedestineert voor die geene der Corresponderende Leden, wiens tourbeurte het sijn zal, volgens de lijste en ordre daarvan op heden geformeert en gearresteert, mitsgaders hier agter aangevoegt, waarin yder Lid volgens de vastgestelde rang zyn eygen naam sal inschrijven; en wanneer ymand zyn tourbeurte sal hebben gehad, sal hy selfs benevens zyn naam noteren wat douceur hy genoten heeft, en zyn naam weder op deselve lyst wederom agter aan en op de laaste plaatse inschryven, met desen verstanden nogtans dat yder lid op den toer staande zyn beurt sal mogen laaten voorbygaan en aan de volgende overlaaten het Ampt of Commissie alsdan vacerende en evenwel op zyn plaatse blyven staan. Dog so wanneer eenig Ampt of Commissie quam te vaceren, dat by een Lid van de Vroetschap moet worden bekleet, en niemand van de Corresponderende Leden genegen was hetselve voor een toerbeurt aan te nemen, sal hetselve Ampt of Commissie worde gestelt ter dispositie van Burgermeesteren leden deser Correspondentie sijnde om daarvan de voorschikking te maaken; ten voordeele van soodanig lid deser Correspondentie, die zy tot waarneming van hetselve de eygenste sullen oordeelen te zyn, sonder dat hetselve dan aan soodanig lid voor een toerbeurt sal werden toegerekent. Maar so ook niemand van de Corresponderende leeden genegen was, sodanig alsdan vacerende bediening (selfs sonder toerbeurt) aan te nemen, sullen deselve Corresponderende Leden dat Ampt of Commissie toevoegen aan diegenen buyten de Correspondentie die sy sullen oordeelen, dat gevoegelykst te competeren. Maar als eenige

Ampten staande ter collatie van de Vroetschap komen te vaceren, die by geen Vroetschappen worden bekleet en welke niemand van de Corresponderende Leeden voor een toerbeurt sal eijsen, sullen de Burgermeesteren de begeving van dit Ampt beleyden en bestieren in de Vroetschap so als sij van ouds gewoon sijn geweest.

5.

Op de ordinaire en extra ordinaire Boontijden sullen tot Burgermeesteren worden genomineert alle de Leeden van de Correspondentie, die nominabel zyn volgens haar rang, die sij in de Vroetschap hebben. Dog sal ook met meerderheyd van stemmen worden vastgestelt in de Correspondentie wat personen men buyten de Leeden van de Correspondentie sal nomineren, indien het getal der Correspondenten by eenig toeval niet toereykende was en dat men genootsaakt wier daar buyten te gaan.

Aangaande de nominatie van Schepenen sal het getal der personen werden gefixeert by eenparigheyd en inschikking soveel sulx sal mogelyk zijn, of anders by meerderheyd van stemmen van de Corresponderende Leeden. Sullende ook dezelve methode werden gehouden in de begevinge van smalle Ampten en getragt yder genoegen te geven, sooveel mogelyk zyn sal, selfs mede aan de Leeden die buyten de Correspondentie syn, en boven alles het interest van de stad wel waar te nemen en in agting te houden.

6.

Op de eerste Maandag van ydere maand sal tot onderhouding van meerder vriendschap aan de huysen der Corresponderende Leden, by beurten, werden gehouden eene minnelyke samenkomste des avonds ten vyf uren op de boeten van vier schellingen voor de absenten en

van twee schellingen voor die na vyf uren komt, en sullen geenderhande excusen zelfs niet van ziekte, of afwezen in dienste van Land of Stad konnen iemand excuseren van de betaling der voorschreve boetens, dewijl deselve sulle werden uytgereykt ten behoeven van de armen; en sal op de voorschreve byeenkomst niet anders mogen werden gepresenteert als coffy, thee, wyn, tabak, brood, kaas en diergelyke kleynigheden.

7.

Alle ordinaire en extra ordinaire bijeenkomsten sullen door Burgermeesteren Leeden deser Correspondentie zijnde werden beleyt, drie dagen te voren, sonder dat anders op de ordinaris byeenkomst van eenige Ampten of Commissien sal mogen werden gedisponeert.

8.

Dit Reglement en lijste der tourbeurten mitsgaders de penningen van boetens provenierende sal blyven by den Voorzittende regerende Burgemeester Lid dezer Correspondentie, die ook aanteekening sal houden van hetgene op nieuws zoude mogen werden geresolveert, dewelke op alle byeenkomsten gehouden sal zyn hetzelve Reglement en lyst mede te brengen op de boeten van vier schellingen so menigmaal hy sulx komt te vergeten en insonderheyd wel sorg dragen dat by swaare ziekte of vreeze van sterven alle de voorschreve papieren secuur en verzegelt mogen komen in handen van een der Corresponderende Leeden.

9.

Den inhout van dit Reglement en yder poinct van dien sulle bij alle de Leeden ten uiterste worden gesecreteert, sonder die aan iemand ter wereld eenigsints te

mogen reveleren, gelyk mede alle Resolutien, Dispositien en dergelyken so lang die in de Vroetschap niet wereldkundig moeten zyn gemaakt.

10.

In dit Reglement en in de practijck van dien sal geen verandering mogen worden gemaakt dan met eenparigheyd van stemmen van alle de Corresponderende Leeden.

Op huyden den 19 November 1714 is met eenparigheyd van alle de preesente Leeden (zijnde de heer van Yselmonde alleen absent) en die sig in een nadere vergadering daarmede heeft geconfirmeert goedgevonden, als voortaan van twee of meer douceurs op eenen tijd bij voorschikking wort gedisponeert, en welke ampten men gewoon is op eenen tijd in de Vroetschap te vergeven, dat dan de Leeden op wien deselve ampten worden geconfereert in die ordere en rang agter aan op de lijst haare naam sulle inteijkenen als zij op deselve lijst voor het ontfangen van dese laasten Douceurs hebben gestaan.

Huyden den 1 Augusti 1721 is na voorgaande delibiratie met eenparigheyt van stemmen goedgevonden en geresolveert so als geresolveert wort bij desen, dat in het toekomende niemand tot Raad in de Vroetschap deser Stad zal mogen worden voorgeslagen, dewelcke gebooren of opgevoet is in een andere Religie, als in de ware Gereformeerde Religie so als deselven in den jaren 1618 en 1619 bij het Synode van Dordregt is vastgestelt, tenzy denselven ses jaren te vooren publique professie van gemelde Religie in de Publique Gereformeerde Kerke sal hebben gedaan en daar in de voorschreve ses jaren gecontinueert en kinderen krijgen deselve in de voorschreve Kerck heeft

laaten doopen en opvoeden, dog sal dese voorschreve Resolutie niet obsteren aan die, die hare belijdenis als vooren gedaan sullen hebben voor dato deses.

Appendix van het Reglement van de Correspondentie.

Op huyden den 5 Mey 1723 is tot elucidatie van het 6e Art: vant voorschreve Reglement met eenparigheyd van alle de sesthien Leeden geresolveert, dat voortaan bij de bijeenkomst op de tafel niet sal mogen worden gestelt als twee schotels met spijs daarin een koude ham of een kout paterstuk of een stuk kout gebraat uit de hal en daarenboven nog thien schotels, sonder meer voorsien met vrugten van den tijd of rauwe oesters, kreeften, krabben, garnaat of gerookte tong, ansjovis, caviard, steur, olijven, castanien, amandelen, nooten, aardakers, pistasjes, booter, kaas hetgeen best na den tijd sal gevonden worden.

Die dit art: in eenigen deelen sal komen te overtreden sal verbeuren vier silvere ducatons ten profijte van de gemeene beurs.

Op huyden den 25 October 1723 in agting genomen zijnde dat of wel bij het 4 Art: vant voorschreve Reglement onder anderen word gestatueert, dat so niemand van de Corresponderende Leeden eenig Ampt of Commissie dat bij een lid van de Vroetschap moet worden bekleet voor een tourbeurt wil aannemen, dan aan de heeren Burgermeesteren Leeden deser Correspondentie zijnde sal worden gelaten hetselve ampt toe te voegen aan die geenen van de Corresponderende Leeden die haar Ed. Gr: Agtb. sullen oordeelen dat het meesten te convenieren sonder hetselve dien heer voor een tourbeurte toe te rekenen. Dog egter in een en ander sulken voor-

val, die saak wat anders is gepractiseerd, namelijk, dat de Leeden sijn rondgevraagt, niet na de lijst van de toeren, maar na de rang van de Leeden so als zij doen saaten, wie dat dat Ampt of Commissie soude wille bedienen sonder dat hem dat voor een douceur sou worden toegerekent.

Waarop gedelibereert sijnde hebben alle de sesthien Leeden eenparig verklaart haar de practijcq aangenaam te zijn en vervolgens goedgevonden en verstaan, dat voortaan altoos als een Ampt of Commissie bij niemand van de sesthien Corresponderende Leeden voor een tourbeurt wort geeyst, dat dan een tweede omvraag sal worden gedaan so als de heeren sitten, wie hetselve Ampt of Commissie begrepen in de lijst sonder douceur soude begeren, te beginnen van de Burgermeesteren en so voors van de oudste Vroetschappen, en dat de voorschreve periode van het voorgemelde 4e Art: vervolgens tot so verre sal worden verandert, blijvende hetselve 4e Art: en alle sijne verdere deelen volkomen in sijn geheel.

Correspondentie den 28 *Augusti* 1724. *Present alle de Heeren*, *demptis Roosmale en de Raad.*

Is geresolveert, dat de heeren die de eerste maal sullen worden Burgermeesteren, Bailliuw van de Stad, Dijkgraaf van Schieland, mitsgaders aankomende Vroetschappen visites van filicitatie sullen ontfangen en contra visites geven, maar dat diegenen welke voor de tweede of meer maalen eenige van de voorschreve Ampten komen te acquireren, mitsgaders diegenen die in eenige Collegien so binnen als buiten dese Stad werden gecommitteert sullen deswegens egeene visites van filicitatie ontfangen of contra visites geven, waarmede de absente heeren sig op den 28 April hebben geconfirmeert.

Correspondentie den 28 *April* 1725. — *Present alle de Leeden.*

Is met unanime stemmen geresolveert dat onder de benaming van vrugten van 't saisoen ook op de tafel mogen worden gebragt: warme esperges, erretjes, boontjes, peultjes, blijvende het getal van schotels so als bij het Reglement is vastgestelt.

Correspondentie den 27 *April* 1726. — *Present alle de Leeden.*

Is na voorgaande deliberatie eenparig goedgevonden te blijven bij het Reglement van de schafting so als het jegenwoordig wort gepractiseert, uitgesondert alleenig dat men voortaan een warme pasteij sal mogen opdissen in een derthiende schotel.

Correspondentie den 28 *April* 1730.

Is met eenparigheijd van stemmen geresolveert (de heeren de Neyn en de Jong sig daaraan ook hebbende gedragen) dat als een lid van de Correspondentie van den eenen Boondag tot den anderen komt te absenteeren, sodanig een lid tot Burgermeester niet sal sijn eligibel.

Correspondentie den 7 *November* 1733.

Is door de heer Ysbrands geproponeert of het niet van dienst soude zijn, dat het Officiers Ampt in sulk een geval niet voor meerder jaaren soude kunne vergeven, waarop gedelibereert zijnde is goedgevonden de bovengemelde propositie te maaken commissoriaal en deselve te stellen in handen van den Burgermeester Gevers, van Meel, Schepers en van der Staal, Regerende Burgermeesteren met ende benevens de heeren J. van der Hoeven, A. Rosemalen, J. Ysbrants, E. van Berkel, T. F. de Mey

en E. van der Hoeven, Raaden en Leeden deser Correspondentie, om hetselve te examineren en de Leeden te dienen van haar consideratien en advis.

Ter occasie dat de Heer Burgermeester van Berkel op een tour sittende op deszelfs versoek bij de Corresponderende leeden is toegestaan om in de plaas van de heer en mr. Hendrik Gevers, die bij hem heer van Berkel wiert voorgedragen tot de vacerende Raadsplaas in de Vroetschap deser stad van wijlen den Heer Burgermeester Deynoot, ter selver tijd mede tot het daardoor opengevalle Secretaris ampt van den gemelden heer Gevers te mogen voordragen deszelfs Soon Mr. Willem Wendelius van Berkel, is met eenparigheijd goedgevonden en verstaan, dat wanneer in het toekomende bij eenige Leeden deser Correspondentie sal worden gedaan een versoek sijnde in dezelve termen als het voorgemelde van de Heer Burgermeester van Berkel en sulx om door een voorgaande dispositie te kunnen bevorderen een Soon, Schoonsoon, Broeder of Swager, hetselve versoek insgelijks sal worden toegestaan en geaccordeert, aldus gearresteert en geresolveert den 19 October 1744.

Bij gelegentheyd dat de heer Burgermeester Johan van der Hoeven die op een toer sat, wel geleeft hadde ten tijden van het overlyden van de heer Burgermeester Deynoot, waardoor een Raadsplaas in de Vroetschap deser Stad was opengevallen, dog egter was komen te overlijden voor en aleer was ingevallen den bepaalden dag tot de bijeenkomst dezer Correspondentie en sulx voor den tijd dat welgemelden heer van der Hoeven imand tot de vacerende Raadsplaas aan de Corresponderende leeden had konne voordragen of doen voordragen door een Commissie door dese Correspondentie daartoe te

noemen, eenige bedenking ontstaan sijnde, of de erfgenamen van gemelden heer van der Hoeven in of uit deszelfs naam een subject tot deselve Vroetschaps plaas aan dese Correspondentie soude konnen of moogen voorslaan. Is tot wegneming van de voorsz. bedenkelijkheyd goedgevonden en verstaan vast te stelle so als vastgesteld word bij deesen, dat in het hiervoren gemelde geval noijt eenige voorslag van een Weduwe of erfgenaam van een overleden lid deser Correspondentie sal worden geadmitteert veel min daarop sal worden genomen eenige reflectie, aldus geresolveert en gearresteert den 19 October 1744.

Den 4 *January* 1745. *Present alle de Heeren, dempto de Heer Visser.*

Is door Burgermeesteren voorgedragen dat in dese Vergadering dikmaals verlegenheijd gevonden word om uit de Oud Burgermeesteren een lid te plaasen tot President in de Vredemaakers Kamer, waarop gedelibereert zijnde is met eenparigheyd van de presente leeden goedgevonden en verstaan dat de twee afgaande Burgermeesteren voor dat jaar van die commissie sullen geexcuseert zijn, maar dat den jongste Burgermeester volgens den rang so als men in de Vroetschap sit die commissie sal moeten waarnemen.

Den 17 *January* 1746.

De Correspondentie sijnde ten huisen van den heer Burgermeester van der Staal is met eenparigheyd van alle de Correspondeerende Leeden (de heer Visser alleen absent zijnde) goedgevonden en verstaan, dat voortaan niemand sal mogen sijn Vroetschap en Pensionaris te gelijk, maar iemand besittende een van die twee ampten, sal hetselve

moeten nederleggen en daarvan desisteren, alvoorens om het anderen sal mogen spreken.

Is ook met deselve eenparigheyd goedgevonden en verstaan voortaan niemand tot Pensionaris deser stad aan te stellen voor langer tijd als voor 5 jaaren, en sal denselven aangestelden Pensionaris telkens van 5 tot 5 jaren, zijne continuatie moeten versoeken aan de vergadering van de Vroetschap, die daarover haare vrye deliberatie sal hebben, sullende voortaan bij niemand van de Corresponderende Leeden eenige propositie contrarie aan dese twee voorgaande pointen mogen worden gedaan, veel min eenige deliberatie daarover vallen.

Den 3 *December* 1746.

Is goedgevonden en verstaan. dat de Heer Elsevier en alle de geenen, die vervolgens in de Correspondentie sullen worden ingeroepen in de beurs van de Correspondentie sullen moeten betalen een somma van 25 guldens en is wijders goedgevonden den heer en Mr. Jsaak Elsevier in dese Correspondentie in te roepen om bij de eerste Vergadering te assisteren.

Tot de uitgeslotenen bij het maken der nieuwe Correspondentie in December 1712 behoorde, behalve de vijf heeren, wier namen boven op bl. 40 vermeld zijn, ook nog Hugo du Bois. Dat werkelijk oneenigheid aanleiding heeft gegeven tot deze daad, blijkt uit een brief van deze zes leden der Vroedschap, door hen bij Burgemeesteren den 17 Februari 1716 ingeleverd, ten einde dezen over te leggen bij de Vroedschap. Door den Oud-Burgemeester G. Hennequin in handen gesteld van den President-Burgemeester Johan Steenlack, met verzoek haar in de Vroedschap te brengen, werd hieraan niet voldaan, omdat

Burgemeesteren, nadat zij »over den bewusten brieff rypelyk hadden gedelibereert, eenparig geresolveert (hadden) deselve te seponeeren ende niet in de Vroedschap te brengen". Dit werd den 5 Maart door Steenlack aan Hennequin medegedeeld. Over deze willekeurige daad van Burgemeesteren beklaagden zich de zes onderteekenaars terecht, daar zij meenden dat een brief, geadresseerd aan de Vroedschap, ook ter harer kennisse moest gebracht worden. Zij zonden dus 2 Juli 1716 eene kennisgeving van het gebeurde, benevens een afschrift van den brief aan elk der leden van de Vroedschap en wezen er in het bijzonder op, hoe »in dese bekommerlyke tyden, waar in ons Lieve Vaderland ende onze Stad in 't particulier zig bevinden, geen beter uitkomst of redres (huns oordeels) is, als de eenigheid ende Harmonie onder de respective Regenten en (dat) het waarlijk tijd is om over het algemeen behoud op het loffelijk devis *Eendragt maakt magt*, door onze Voorvaderen by d' erectie van de Republicq tot maintien van dezelve zoo wijsselijk aangenomen, niet alleen te denken, maar ook hetzelve met 'er daad te practiseren." De oorspronkelijk ingediende brief begint met te betoogen, dat de onderteekenaars »hebben geoordeeld niet langer te kunnen afzijn, omme Uw Ed. Gr. Achtb. te herinneren, dat op den 2 January des jaars 1713 door de Heer Gualterus Hennequin, doenmaals presiderend Burgermeester, eerst ter deliberatie van de Heeren Burgermeesteren ende vervolgens ter Vergadering van de Vroedschap dezer stad gerepresenteerd zynde, dat by langdurige experientie ondervonden was, dat uit de Conferentien ende Voorschikkingen onder eenige Leden van dezelve Vergaderinge, over zaken van de bestellinge van de Magistrature ende de begevinge van Ampten, veeltijds zodanige onlusten, diffidentien ende jalousyen kwamen te resulteeren, dat het respect van de Regeeringe,

niet alleen binnen deze stad onder de Burgery ende Ingezetenen, maar ook buiten de stad daardoor wierd gekrenkt en byzonderlyk de influentie van de Heeren Gedeputeerden ter Vergaderinge van Hun Ed. Gr. Mog. by andere Leden wel zekerlijk verminderd wierd, en vervolgens in bedenken gegeven of niet een Commissie behoorde te werden gedecerneert op eenige Leden van dezelve Vergaderinge omme serieuselyk te examineeren of niet eenige ende hoedanige expedienten zouden uit te vinden zyn ende ook eenige ordre ende Reglement beraamd ende vastgesteld zoude konnen ende behooren te werden, waardoor zoodanige inconvenienten zouden mogen werden geprecaveert, ende te gelyk de harmonie onder de Regenten, met het respect van de Regeering werde bevorderd ende gemaintineert."

Het verschil liep toen over de Posterij, waaromtrent 29 April 1687 besloten was de Postmeesters te laten uitsterven en de Posterij van wege de stad onder toezicht van Burgemeesteren en Rekenmeesteren te laten bedienen door eenige beambten, die door een der Burgemeesteren, op hun beurt, benoemd konden worden. Misschien was daaraan voor dezen ook wel eenig voordeel verbonden. Aan dit besluit moest elk nieuw aangekomen Vroedschap zijne goedkeuring geven, maar in 1709 werd dit voor de eerste maal door Jacob Ysbrans geweigerd; evenzoo deden zij, die na hem gekozen werden. Dat gaf aanleiding tot veel wrijving van gedachten; de zaak kwam 17 October 1713 in de Vroedschap en werd toen commissoriaal gemaakt. Den 20 December van hetzelfde jaar kwam zij opnieuw ter sprake en werd weder commissoriaal gemaakt, ditmaal om te trachten tot een overeenstemming te komen tusschen de meerderheid van de Vroedschap en de zeven leden. Hiermede schijnt de zaak in de doofpot gegaan te zijn, want de zes leden dringen

in hun hier besproken brief van 17 Februari 1716, waarvan het origineel niet meer in het Archief voorhanden is, er op aan, »de overgroote noodzakelijkheid van die nutte ende wenschelyke zake, nader te overwegen ende vervolgens zoodanige middelen ende expedienten te beramen als bekwaam en dienstig kunnen zijn tot herstelling van de bovengemelde harmonie ende ruste onder de Regenten opdat eenmaal alle inconvenienten, verbitteringen en partijschappen tusschen dezelven mogen afgebroken ende in 't toekomende vermijd werden, en zulks in deze perplexe tyden daardoor des te beter en met ijver ende eendragtigheid het welwezen zoo van 't gemeen als van de goede Burgery ende Ingezetenen dezer stad in 't particulier zoude kunnen bevorderd worden."

Ook ditmaal schijnen zij geen succes gehad te hebben, want het blijkt niet of hun brief in de Vroedschap is ter sprake gebracht.

Naar aanleiding van deze zaak verscheen een stuk dat gedrukt is met den titel »Concept op wat wijse de Cabale, en de partijdigheid onder de Vroedschappen der Stad. . . . ., soude kunnen geweert werden, streckende tot luyster van Regering, en tot voordeel van de Burgerij, sonder dat de tegenwoordige Vroedschappen daer door benadeelt souden sijn." Het is 4 blz. in folio groot en zonder naam van drukker of jaartal; de onderteekenaar verschuilt zich achter den naam: »Aristocraticos Polites". Volgens eene mededeeling van den heer de Witte van Citters, die het op bl. 364 van zijn aangehaald werk in zijn geheel heeft afgedrukt, voegde Alkemade in het door hem gebruikt exemplaar Rotterdam als de naam der stad in. Uit alles blijkt duidelijk, dat deze aanwijzing juist is. Onnoodig is het bij dit stuk stil te staan, daar het ten volle de qualificatie verdient, die ik er in een aanteekening van J. M. baron Collot d'Escury over vond: »Een gek stuk, het

copieeren niet waardig." O. a. word daarin voorgesteld op uiterst omslachtige wijze 240 Raden te verkiezen; de tegenwoordige Correspondentie mocht blijven bestaan, maar moest geheel uitsterven. Wie belust is meer van dit ontwerp te weten, verwijs ik naar den volledigen afdruk in het boek van de Witte van Citters.

Een zeer eigenaardig kijkje op de wijze hoe een verkiezing tot Vroedschap plaats had, welke beleefdheidsplichten daarbij in acht moesten worden genomen en hoe wederkeerig de nieuw gekozene gevierd werd, levert de volgende Memorie, die naar het mij voorkomt, geheel eigenhandig door den belanghebbende geschreven is, en die te karakteristiek is om haar niet in haar geheel hier af te drukken.

Het is het verhaal van de sollicitatie en de verkiezing van Mr. Adriaan Deynoot, die de stad reeds in 1718 en 1719 gediend had als Commissaris van het Waterrecht en nu tot Vroedschap werd gekozen, waarschijnlijk op aanbeveling van Adriaan Roosmale, welk ambt hij tot 1744 waarnam. Het document bevindt zich in het Archief der gemeente en luidt aldus:

MEMORIE.

Maandag naarmiddag den 4 Aug. 1721 begonnen ront te gaan om de Heeren Vroetschappen te solliciteren om mij te favoriseren met de Vroetschapsplaats, vacant door het overlyden van den heer Mr. Daniel Noordhey, waartoe den dag dien morgen in de Vroetschap was vastgestelt tegens Maandag den 11 dito, waaromtrent mij het volgende is bejegent.

Den Heer Mr. Samuel Beijer Maandag naarmiddag niet te huis gevonden; toen 'er Dingsdag morgen weêr geweest en zijn Ed. gesproken, die mij sommierlijk zeide dat ik niet ignoreerde, dat zijn E., hoewel de outste

Vroetschap zijnde, echter in dezen niet te zeggen hadt, dat zig ook met de Regeering niet veel bemoeide en deze sollicitatie moest opnemen voor een compliment dat ik hem quam maken, echter indien de keuse van de Heeren op my viel, mijn persoon hem aangenaam zou zijn, waarop ik zijn Ed. ter materie dienende repliceerde.

Bij den Heer Mr. Wilhem van Hoogendorp (1) Maandag op den middag ten half twee uuren mijn knegt gezonden, en laten vragen: Wanneer ik de eer zou kunnen hebben om zijn Ed. te spreken? waarop zijn Ed. knegt aan den mynen (die echter niet langer had gewagt naar bescheit als dat de knegt de kamer uit en in kon gaan) voor bescheit bragt: Dat de Heer Hoogendorp dien naarmiddag uit de stadt moest, waarop mijn knegt (volgens myne belasting) den knegt zeide nog eens binnen te gaan, en te vragen: Wanneer ik morgen d' eer zou kunnen hebben van d°. heer van Hoogendorp te spreken? welke daarop simpelyk weerom liet zeggen: dat mij niet kost wachten. Waarop zijn E. als Borgermeester ter dagvaart gedeputeert en niet voor Saturdag daaraan gereverteert zijnde, zoo heb ik d°. Saturdag avont ten zes uuren, zoo als ik hoorde dat het jagt ten half zes was aangekomen, wederom aan het huis van hem Heer Hoogendorp geweest en verzogt zijn E. te spreken, dog liet door zijn knegt zeggen: Dat hij excuse verzogt, dat mij niet wachten kon.

In margine: NB) Wanneer ik de Heeren Dingsdag 19 Augustus ging bedanken, heeft mij de Borgermeester afgewacht, zeij dat ik hem niet te bedanken had, wijl niet present was geweest.

Bij den hr. Gregorius van Teilingen (2) Maandag naar

---

(1) In margine: Regeerend Borgermeester.
(2) In margine: Regeerend Borgermeester.

middag geweest, die mij zeer minnelijk ontfing en aanstonts zijn woordt gaf.

Den Heer Marinus Groeninx Maandag naarmiddag niet t'huis gevonden; Dingsdag morgen gesproken, die mij als vore ontfing en zijn woordt gaf.

Den Heer Bailjuw Johan van der Hoeven Maandag naarmiddag niet t'huis gevonden; toen 'er Dingsdag ten half twee uuren tegens ½ vier gezonden, ontfangen en zijn E. gesproken, die mij mede zeer gracieuslijk met beleefde bijvoegingen zijn woordt gaf.

Den Heer Dijkgraaff Mr. Aarnout van Zuilen van Nyevelt, Maandagavont op 't Slot Honingen gesproken, die mij in substantie zeide: dat die morgen in de Vroetschap niet geweest was, maar echter gehoort hebbende, dat 'er een dag was vastgestelt, hij mij met veel plaisier zijn woordt gaf en dat hoopte met mij in die vrientschap en harmonie te leven, als altijt met mijn Promoteur gedaan had etc.

Den Heer Gualterus Hennequin Maandag naarmiddag gesproken, zeij ten opzigt van zijne stem het zelve omtrent als de heer Beijer, dog voegde 'er bij, dat hy al reets voor mij gesolliciteert had, zulx met veel genoege in mijn faveur te zijn, dog (zeide hij) naar ik hoor is dit kint al moeielijk te halen geweest, wij zijn van de regte Kerk niet maat.

Den Heer Witte Gevers (1) Maandag naarmiddag gesproken, als ook den heer Jacob Ysbrantsz ten zijnen huise, alsoo de knegt van den heer Ysbrants wanneer ik aan deszelfs huis was, zulx zyn heer aan 't huis van den Heer Borgermeester Gevers ging zeggen, die mij daarop liet verzoeken daar te komen en ben ik door die twee Heeren zeer beleefdelijk ontfangen, en gaven mij beide immediaat hun woort.

---

(1) In margine: Regeerend Burgermeester.

Bij den Heer Christiaen Castelein Maandag naar den middag geweest, dog zijn E. niet t'huis gevonden, en zeij de meit dat zijn E. uit de stadt was, en 'er niet voor Woensdag van de volgende week weer in zou komen. Zulx daar niet weer geweest.

Omtrent den heer Jacob Ysbrants zie 't geen bij den heer Borgermeester Gevers genoteert staat.

By den Heer Henrik van der Staal Maandag naar den middag omtrent half vier geweest, dog zyn E. niet t'huis gevonden, en zei de meit (naar dat mijn knegt vrij lang gewagt had) dat haar Heer uit de stadt was, dog 'er dien avont weêr in quam, (NB. dat hy smorgens in de Vroetschap geweest was) en quam, terwijl ik voor de deur wachtte Magirus bij mij, die zeij: Hoe Mijnheer komt gy nu hier, gisteren avont waaren 'er andere, te weten de Heeren Hogendorp en Elsevier.

Dingsdag morgen ben ik 'er weer aan huis geweest voor half negen uuren (alzoo hij mede ter dagvaart gedeputeert zijnde ik wist dat naamiddag uit de stadt moest) wanneer wederom gezegt is, dat hij dien morgen vroeg uit de stadt gegaan was en 'er niet voor aanstaande Saturdag zou inkomen. — Waarop ik Saturdag avont, naar dat bij de Heeren Hoogendorp en van Berkel had geweest en zulx omtrent ½ zeve weêr aan zijn huis ben geweest, dog hem niet gevonden, en zeij de meit dat haar Heer nog niet in de stadt was, en tijding gezonden had, dat hy niet voor morgen avont (Sondag) t'huis zou zijn. — Zulx zijn E. niet te spreken kunnen komen.

Den Heer Johan de Neyn Maandag naarmiddag niet t'huis gevonden, dog Dingsdag morgen zijn E. gesproken, heeft mij met veel beleefdheit ontfangen en zijn woort gegeven.

Den Heer en Mr. Johan van Berkel wegens deze stadt gecommitteert in het Collegie van de Gecommitteerde Raden van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staten van Holland en

West Vriesland en ik Dingsdag geinformeert zijnde dat zijn E. in de stadt was en met het jagt naar Gouda stont te gaan, zoo heb ik op de middag aan het jagt geweest, dog zijn E. daar niet gevonden, ook zey de schipper niet te weten, wanneer varen moest, waarop nader geinformeert zijnde, dat zijn E. aan 't huis van den heer du Bois zou eeten, heb ik ten huise van den heer du Bois quartier voor 2 uuren laten vragen of zijn E. daar was en zijnde zijn E. laten vragen, waar ik zijn E. zou kunnen spreken? en zeij hij zelf tegen mijn knegt, Zegt aan uw Heer dat 'er nog wel occasie zal wezen om hem spreken. En is hij dien avont in 't jagt gegaan en voor de dispositie niet terug geweest.

Bij den Heer Aarnout van den Bergh Maandag naar middag en Dingsdag morgen geweest, beide de reisen niet 't huis gevonden, dog Dingsdag naarmiddag sijnE. gesproken op zijn plaats op de Rotte, zeide mij geerne dienst te willen doen, dog dat zijn stem in dezen van weinig valeur was, echter mijn vader lange jaren goet vrient mee geweest zijnde mij en zijne familie geerne dienst wilde en zou doen. Ontfing mij verders met veel beleeftheit.

Bij den Heer Hugo du Bois Maandag naarmiddag en Dingsdag morgen geweest, dog hem beide reisen niet t'huis gevonden, daarop Dingsdag middag tussen half twee en twee uuren aan zijn E. huis gezonden hebbende en laten vragen, wanneer die naarmiddag ik d'eer zou kunnen hebben zijn E. te spreken, liet zijn E. zeggen dat mij niet kost wachten, waarop ik 'er niet verder geweest ben. — NB) Toen ik van van der Hoeven quam, quam hij mij met de heer Johan van Berkel tegen, de Delfsepoort uitrijdende en reedt de wagen van den Brouwer vooruit.

Den Heer Wilhem Schepers, Maandag naamiddag niet t'huis gevonden, Dingsdag morgen gesproken en gaf mij aanstonts zijn woordt.

Bij den Heer Johan van Meel Maandag naarmiddag geweest, zijn E. gesproken, heeft mij aanstonts met veel beleefdheit zijn woordt gegeven, 'er bijvoegende: het schijnt dat de Luiden nog al woelen moeten, daar is gisteren avont een man * thuis gekomen die nog al zoekt beweeging te maken, maar ik wil u wel voor $^1/_2$ pCt. verzekeren.

* Engelbrecht van Berkel was Sondag avont uit Zeelant t'huis gekomen.

Maandag naarmiddag aan 't huis van den heer Mr. Engelbert van Berckel geweest sijnde, wanneer gezegt wiert dat zijn E. niet t'huis was. Dingsdag morgen 'er weer geweest, wanneer zijn E. t'huis was en liet zeggen dat excuse verzogt dat mij niet kon afwachten; waarop ik mijn knegt 'er ipso momento weer naar toe zond en liet vragen wanneer ik dan d'eer zou kunnen hebben zijn E. te spreken, en mijn knegt hem toen zelf rencontrerende zeide hij: Zegt tegen uw Heer, dat ik van de morgen bezet ben met affaires, en op de middag uit de stad moet zijn, zulx ik hem niet kan wachten. En wijl zijn E. mede gedeputeerde ter dagvaart was, zoo heb ik Saturdag avont ten zes uuren naardat ik aan 't huis van den heer Hoogendorp geweest was, weer aan zijn huis geweest wanneer 'er gezegt wiert, dat hij niet t'huis en aan het huis van Hoogendorp was.

In margine: NB) Wanneer ik Dingsdag den 19 Augustus de Heeren ging bedanken en, bij den Heer van Berkel zondt, liet hij weêrom zeggen: Dat zijn dienst liet presenteren, dat gereet stont om uit te gaan en mij niet wachten kon.

Den Heer Theodore François de Meij (1) Maandag naar middag gesproken, die mij zijn woort gaf, dog voegde

(1) In margine: Regeerend Borgermeester.

er bij de introductie van zijn discours bij, dewijl dat zoo in de. . . . . vastgestelt was. Was verder vriendelijk en beleeft.

Den Heer Cornelis de Jongh Maandag naarmiddag niet t'huis gevonden. Dingsdag morgen gesproken die mij aanstonts zeer gracieuslijk zijn woort gaf.

Den Heer Mr. Gualterus de Raat Maandag naarmiddag niet t'huis gevonden, wordende aan huis gezegt dat zijn E. uijt de stadt en 'er niet voor Dingsdag avont of Woensdag morgen weêr in zou zijn. Toen Woensdag morgen zijn E. gesproken, die mij immediaat antwoordde, dat mij met veel plaisier zijn stem gaf, en hoopte in goede harmonie en vrientschap met elkander te zullen leven.

Den Heer Mr. Adriaen Boon Maandag naarmiddag gesproken, die mij immediaat op mijn verzoek antwoorde, dat mij zijn woordt gaf en aan niemant ter weerelt met meer plaisier zijn stem te kunnen geven.

Zulx hun woordt gegeven:

Van Teilingen, Groeninx, van der Hoeven, Nyevelt, Hennequin, Gevers, de Neyn, Ysbrants, Schepers, van Meel, de Mey, de Jongh, de Raat en Boon.

Maandag den 11 Augustus ben ik door de Vroetschap met eenparigheit van stemmen van de presente Leeden aangestelt, zijnde absent geweest de navolgende zeve Heeren:

Wm. van Hogendorp, Engelb. van Berkel, Samuel Beijer, Christiaan Castelein, Aarnout van den Bergh, Hugo du Bois, Johan van Berkel.

Omtrent quartier voor een uuren, alzoo de Vroetschap eerst tegen elf uuren bij den anderen gekomen zijnde laat gescheiden was, door den Kamerbewaarder de Kuster mij gebootschapt mijne aanstelling, en dat verzogt wiert aanstonts boven te komen om eedt te doen, gelijk gedaan

heb, en is mij de eedt van zuivering eerst door den Bailjuw en toen de Vroetschaps eedt door Borgermeesteren afgenomen, zijnde de Heeren Burgermeesteren van Teilingen, Gevers, de Mey, present,dog de Heer Hoogendorp absent, zijnde wel dien morgen boven geweest, dog afgegaan, wanneer de Vroetschap begon.

De Borgermeester Hennequin is mij aanstonts komen feliciteren eer ik nog boven ging om eedt te doen.

De Dijkgraaff Nyevelt is mij, zoo als ik van boven quam, omtrent half twee komen feliciteren, zeggende zulx bij provisie te komen doen, omdat hij wat geindisponeert, en nog wijn nog tabak gebruikende, en zijne familie mede meest indispoost zijnde het nog eenige dagen zou aanloopen eer hij sulx met zijne familie zou kunnen doen.

's avonts.

de Heer de Raat mij (zonder vrou) komen feliciteren, zonder vragen; is gebleven van bij half vijf tot bij vijf uuren.

den 2 Sept. gezonden tegen half vijf was naar buiten gegaan.

de Heer Borgermeester Gevers (zonder vrou) een groot half uur gebleven, zonder zenden.

den 2 Sept. contra visite gegeven van half vijf tot quartier over vijven.

De Heer Borgermeester van Teylingen (zonder zenden) van zes tot zeven uuren.

Gezonden.

den 4 Sept. terug geweest van half vijf tot half zes.

de Heer Borgermeester van Meel en vrou tegen 5 uuren, zijn gebleven tot $^1/_2$ zes.

den 2 Sept. gezonden, quam niet gelegen, omdat met zijn familie naar buiten ging, verzogt mij te hervatten.

de Heer Borgermeester Groeninx (alleen) tegen half zes gezonden, gebleven een uur.

den 5 dito terug geweest.

de heer Secretaris Timmers (alleen) gezonden met de Griffier Slooterdijk tegen half zes, gebleven tot half elf uuren.

Dingsdag den 12e *gezonden.*

den 3 Sept. by den Baljuw gezonden, die excuse verzogt, alsoo gereet stont om uit de stadt te rijden.

den Bailjuw van der Hoeve (zonder vrou) en den Heer Vingerhoet tegen half vijf, zijn gebleven drie quartier.

den 4 Sept. terug geweest van half zes tot negen uuren.

de heer Boon en vrouw tegen half zes, zijn gebleven tot half tien.

den 5 Sept. gezonden, liet zig excuseeren en verzoeken in d'andere week te hervatten.

de heer van Gelee en vrouw tegen vijf uuren, gebleven tot zes uuren.

Mevrouw Boey alleen gezonden aan mijn Vrou tegen half zes, gebleven tot half acht.

Mijnheer en Mevrou van Teilingen tegen half vijf, gebleven tot half zes.

Neef Arkenbout (alleen) met neef van der Mark tegen half zes, zijn een uur gebleven.

de heer Pieter van Schoonhoven tegen 1/2 vijf, gebleven tot 1/2 zeven.

den 3 Sept. gezonden ten 12 uuren, was niet t'huis, liet kwart voor tween zig excuseren, dat zijn woort op de Beurs gepasseert hadt.

de Heer Schenkenbergh tegen half vijf tot half zes gebleven.

den 2 Sept. gezonden, liet zich excuseren met verzoek van het te hervatten.

de Borgermeester de Meij en vrou, tegen 5 uren tot half acht gebleven.

de Secretaris Rozevelt tegen 5 uuren, gebleven tot zes uuren.

de heer Johan de Bak tegen 5 uuren, gebleven tot zeven uuren.

de heer Cornelis de Jong tegen half zes, tot half nege gebleven.

den 3 Sept. terug geweest van half zes tot half nege uuren.

de heer Out Schepen Commenicq tegen 1/2 zes, tot half negen gebleven.

de heer Fr. van der Tijt tegen 1/2 zes, tot half tien gebleven.

de heer Watshington tegen half zes, een uur gebleven.

de Secretaris van der Hoeven en vrou tegen half zes tot 1/2 acht gebleven.

Ongevraagt.

de heer Philip van der Hoeven, een uur gebleven.

de heer Koopstadt 1/2 uur gebleven.

de heer Bloklandt een uur gebleven.

de heer de Wilhem een uur gebleven.

de heer de Veer een uur gebleven.

de heer Ysbrants een uur gebleven.

den 5 Sept. aan zijn huis gezonden, was buiten en de meit zey niet in de stadt quam.

Woensdag den 13 *gezonden.*

juffr. van Wassenaar en juffr. Voorburgh tegen half vijf, een uur gebleven.

de juffrouwen Flink tegen zes uuren, tot bij negen gebleven.

de Advokaat van der Hoeven tegen vijf uuren, tot 10 uuren gebleven.

de heer du Bois en vrou tegen vijf uuren, tot 10 uuren gebleven.

de heer Schepen Petit en vrou tegen 1/2 vijf, tot 5 uuren gebleven.

de Out-Schepen Pelt tegen half vijf quam bij zes en bleef tot negen uuren.

Ongevraagt.

de Secretaris Prins $^1/_2$ uur gebleven, quam te 4 uuren.
de heer Gerst van zes tot negen uuren.
de heer Sam: de Bak van zes tot 10 uuren.

Donderdag den 14e *gezonden.*

de Juffrouwen en Heeren Edens tegen 4 uuren gebleven, van half vijf tot half zeve.
Mijnheer en Juffr. Denijs tegen half vier, gekomen bij vijven gebleven tot half zes.
de wede. P. Coning van half vijf tot $^1/_2$ zes.

Ongevraagt.

Mons. de Superville van quartier voor vieren tot $^1/_2$ zes.
Do. van Arckel van bij zeve tot half nege.

Vrijdag 15e *zonder vragen.*

Do. van Hengel van half vier tot vier uuren.
Do. Eversdyk van bij zes tot half zeve uuren.

Sondag 17e *dito.*

de heer Pensionaris Boey tegen half zes gevraagt, gebleven tot $^1/_2$ nege.
Nigt de wede Am. de Lange en zoon tegen 5 uuren; tot $^1/_2$ acht gebleven.
Mijnheer en Mevrou van der Staal tegen $^1/_2$ vijf; $^3/_4$ uur gebleven.

den 5 Sept. terug geweest van half vijf tot half zes.

de heer Simon Reine en vrou tegen $^1/_2$ vijf; $^3/_4$ uur gebleven.

Ongevraagt.

de heer Vlaardingerwout zonder vragen van omtrent 5 tot 7 uuren gebleven.

Maandag 18e *dito.*

Do. Velsen aan huis geweest, dat ik niet t'huis was.
Neef Jan Oudaan van half vier tot $^1/_2$ vijf.
Jan Huigelbos $^1/_2$ uur zonder vragen.

Dingsdag 19e *dito.*

Do. Frescarode een uur } zonder
Allard van der Duin $^1/_2$ uur } zenden.

Donderdag 21e *dito.*

Neeff Alkemade met Neef van der Schelling en vrou tegen 5 uuren, tot $^1/_2$ tien gebleven.
de Secretaris van Belle tegen $^1/_2$ zes; tot $^1/_2$ tien gebleven.

Vrijdag 22e *dito.*

de Secretaris Nyevelt zonder vragen van vijf tot zes uuren.
Do. Lagendaal van $^1/_2$ zeve tot $^1/_2$ nege uuren, zonder vragen.
NB) In deze weeken zijn 's morgens bij mij geweest
van Belle de Exploictier
Meesters de Comijs
de S.-Secretaris de Kuster.

Woensdag 27e *dito.*
de Raatsheer van Hees van 6 tot 7 uuren, zonder vragen(zondt eve te vore).

Donderdag 28e *dito.*
Neef Flink van 1/2 vijf tot 1/2 zes, had een uur te voren gezonden.

Vrijdag 29e *dito.*
de Dijkgraaff Nyevelt, juffr. van Leefdaal en juffr. Nyevelt van 1/2 zes tot acht uuren.

Sondag 31e *dito.*
Heeft de Neyn gezonden tegen half vijf, dog kon ik zijn E. niet afwagten, omdat in Crooswijk ging eten.

Maandag 1e *September.*
Do. Dynant van 1/2 vier tot 4 uuren zonder vragen.
Neef Noorthey en vrou en nicht Paats van 1/2 zes tot 1/2 tien uuren.

Voortgaande met in chronologische volgorde de stukken betrekkelijk de Correspondentie mede te deelen, behoort hierop te volgen een afdruk van eenige bladzijden met aanteekeningen, zonder twijfel evenzeer van de hand van den hierboven genoemden Mr. Adriaan Deynoot. Ook deze berusten in het Archief der gemeente en luiden aldus:

Den 29 January 1731 voor de eerste maal in de Correspondentie geweest en waren aldaar present de heeren de Mey, Ysbransz, de Jong en de Raat, Borgermeesteren, van der Hoeven, Roosmale, Gevers, van der Staal, de

Neyn, Schepers, van Meel, E. van Berkel, Deynoot, E. van der Hoeven.

En is gelezen het reglement, waarmede ik en E. van der Hoeven ons hebben geconformeert.

Is in deliberatie gelegt of aan de heer v. T(eylingen) als d'eerste in rang zijnde zou worden gelaten de begeving van de Vroedschapsplaats, vacerende door het overlijden van Mr. Aarnout van Zuilen van Nyevelt, wordende bij eenige Heeren gesustineert dat die Heer zig de zaken al zedert eenige jaren onttrokken hebbende, en in bij de 5 jaren niet compareert hebbende nog op Stadhuis, nog in de Correspondentie, ook niet behoorde te jouisseren van de douceurs; immers dat men alvorens met dien Heer behoorde te spreken en zien in wat staat was, om zig daaromtrent te uitten. Dat bij andere (de Mey, de Jong, de Raat, van Meel) wierd gedeclineert en geadviseert, dat op het exempel van den heer Groeninx, aan wien het Secretarisschap van de Weeskamer op het zeggen van den heer de Neyn, die men daarin gelooft had, was gelaten. Dog de heer de Neyn en andere Heeren zeiden dat het geval niet paralel was, want dat de Heer de Neyn had gepresenteert den Heer Groeninx te sisteren, dat in dezen niet geschiede. — En is daarop geresolveert dat een deputatie uit de Correspondentie aan den Heer van Teilingen zou worden gedaen om met dien Heer te spreken, zullende bekleed worden door de Mey, Ysbrantz, van der Hoeven, wordende aan die Heeren de methode en wat gelaten. Dat aanstaande Maandag daarvan zouden raport doen en de verdere deliberatie over dit point tot dien tijt verschoven.

Nog in deliberatie gelegt zijnde, of het . . . . . art. in de Instructie van den Dijkgraaf, waarbij geen commissien in de adm. etc. of smalle ampten kan bekleden, daar in zal gestelt worden, is geresolveert, ja.

Maandag den 5e *February* 1731.

Present de Heeren de Mey, Ysbrans, de Jong, de Raat, Borgermeesteren, van der Hoeven, Roosmale, Gevers, van der Staal, de Neyn, Schepers, van Meel, E. van Berkel Deynoot, E. van der Hoeven.

Is door de Heer President B. de Mey raport gedaen van haare Commissie, hadden den heer van T(eylinge)n gevonden in een volkome gezontheit, voorgestelt 2 pointen, die daarop had verzogt zig te beraden, geen bescheit gegeven, maar den Heer de Jong naderhand aan Burgermeesteren gecommuniceert de gedagten en resolutie van dien Heer. Verzogt den Heer de Jong ook aan de leden daarvan opening te doen.

Die doet dat. 3 voorstellen:

1e. op de beurt staande van T(eylingen) zijn toer mogen hebben.

2e. of wel dat zijn toer hebbende, die niet weer zou hebben voor dat een jaar en zes weken naar den andere boven quam.

3e. Zoo geen van twee door wil, dan zal desisteren, des yemand in zijn plaats nomineren.

Omvraag opgedaen zijnde is 't 1e en 2e gedeclineert, 't 3e geaccepteert en geaccordeert dat de heer van T(eylingen) zijn demissie verzoekende, dan yemand in zijn plaats nominere.

De Jong stelt in zijn naam voor Mr. Theodore van Teylingen, O. S. (oud Schepen) die aangenaam verklaart is.

Johan van Meel stelt tot Vroedschap voor (in plaats van Mr. A. van Zuylen van Nyevelt) Mr. Pieter van Schoonhove, die aangenaam verklaart is.

Cornelis de Jong vraagt het Bailjuw en Dijkgraafschap van Schieland, dat hem geaccordeert is voor een toerbeurt.

In omvrage gebragt zijnde of aan de Heer van Teilingen

zou obsteren dat Amsterdamse schipper is, is geresolveert dat, gelijk aan de Heer van Hogendorp is gepermitteert zijne ampten te behouden ook zulx aan den Heer van Teilingen zal gepermitteert zijn. Maar dat voor toekomende een reglement zal geformeert worden, daartoe gecommitteert Burgermeesteren van der Hoeven, Roosmale en Gevers.

Geresolveert dat de naaste reis in de Correspondentie zullen verzogt worden Pelt en Hogendorp.

Dat weer zal vergadert worden den 12 Maart aanstaande bij de Neyn.

Maandag den 12 *Maart. Present alle de Heeren, demto Schepers.*

Zijn in de Correspondentie geadmitteert de Heeren Pelt en van Hogendorp en nadat haar het reglement was voorgelezen, hebben zig daarmee geconfirmeert.

Is door Burgermeesteren voorgedragen dat een Lid zou moeten worden gesurrogeert in de Wijken; rond gevraagt zijnde en niemant speculatie is de heer E. van der Hoeven daartoe nader verzogt, die die Commissie heeft aangenomen.

Ut supra 't opzigt over den Berg vacant door 't overlijden van den Heer Groeninx.

Dito en sterfman over Benthuisen door de dimissie van van Teilingen.

Rondgevraagt niemant speculatie. Burgermeesteren deswege nader met elkander spreken.

Door Burgermeesteren staat van de sollicitanten van de Raat, hoe te doen ten opzigte van 't marchanderen met en geven van den stem dezer stad tot Ontfanger Generaal van 't verhoogde last en veylgelt aan Amsterdam of Hoorn. Ysbrans zeer fors in voor Groot, de Mey (zonder egter nader omvraag te doen) concludeert 1° loco Hoorn zoo niet anders kan Amsterdam.

De Jong proponeert of niet, gelijk omtrent het Burgermeesterschap was vastgestelt, dat die in een geheel jaar van de eene boondag tot den ander niet boven quam, niet nominabel was, hetzelve omtrent de douceurs van de Correspondentie behoorde vastgestelt te worden en een tijt daaromtrent gefixeert, opdat de een niet op een andere voet als de ander zou worden gehandelt, gelijk sustineerde onlangs geschied te zijn. — En is de deliberatie daarover uitgestelt tot de naaste Vergadering opdat de Leden ondertussen haare gedagten daarover zouden kunnen laten gaan. — De Correspondentie weer bijeenkomen bij Ysbrans daags voor de boondag Saturdag 28 April.

Saturdag den 28 April, Present alle de Heeren.

Geprocedeert zijnde tot het despicieren van 8 persoonen tot Schepenen, zijn voorgeslage:

door den Heer de Mey	Pieter de Ridder.
» Ysbrans	Ant. Eelbo.
» J. van der Hoeven	François Denik.
» Roosmale	Mr. Jan Cordelois.
» Gevers	Mr. Joannes Meerman.
» van der Staal	Mr. Jacob Gerst.
» Schepers	Schalkius van Beefting.
» van Meel	Mr. Tymon van Meel.
» de Jong	Bernard Martin Roos.

Hier werd op gereflecteert dat geene oud-Schepenen onder waren. Viel veel debat over en wierd eindelijk geresolveert dat men 3 oud-Schepenen zou vaststellen

Mr. Aarnout Leuven }
Mr. Jan Cordelois } O. S.
Cornelis van Son. }

Toen voortgegaan en genomineert: Pieter de Ridder
Ant. Eelbo.

Ook aan den Heer van Meel zijn zoon toegestaan, Mr. Tymon van Meel.

De Heer Schepers had al te voren van zijn eerste man afgegaan en sloeg Aarnout Leuven voor, maar G(evers) nog v(an der) S(taal), nog de J(ong) van haar genomineerde persoon niet willende afstaen zey ook op zijn man te blijven staan.

De Heer van der Hoeven had te voren al van zijn man afgestaan, mits hem die toekomende jaar wierd toegestaan. — Verder vielen lange debatten, geen van de andere vier Heeren van haar man willende afstaen, zoo is eindelijk geloot en aangesteld

Mr. Joannes Meerman
Bernard Martin Roos.

En gezegt dat aanstaande jaar zou reflexie genomen worden op de bij loting misgevalle Jac. Gerst en Schalkius van Beefting.

Een ander lid der Correspondentie stelt ons verder in staat hare besluiten over een aantal jaren te volgen Ook deze aanteekeningen zijn in afschrift aanwezig in het Archief der gemeente en dragen het opschrift: »*Aanteekeninge van verscheyde in de Correspondentie voorgevallen saaken ter occasie van begevingen van Ampten en Commissien*". Zij luiden aldus:

Den 18 February 1732. De heer en Mr. G. de Raad bij voorschikkinge gedisponeert hebbende van de Vroetschapsplaas, vacerende door het afsterven van de heer J. de Nijn, overleden den 21 Jan. 1732 in faveur van de heer en Mr. Ægidius Groeninx en daardoor op de laagste plaase gekomen zijnde, heeft bij de eerste omvraag de commissie van Raad ter Admiraliteyd van nu tot Mey

1732 en vervolgens voor drie jaaren voor een toer aangenomen.

Den 3 November 1732 heeft de heer en Mr. Theodorus van Teylingen de laagste in de Correspondentie sittende bij de eerste omvraag de commissie in Gecommitteerde Raaden, ingaande met 1 Mey 1733 voor een toer aangenomen.

Den 20 January 1738 heeft de heer en Mr. Hendrik van der Staal de commissie in de Generaliteyd Rekenkamer vacerende door de dood van de heer Ægidius Groeninx, overleden den 29 December 1737 sonder toer aangenomen in het tweede jaar van zijn Burgermeesterschap en vermits de begeving van die commissie in de Vroetschap konde worden uitgesteld tot in February is geoordeelt dat dien heer als Burgermeester konde continueren, niettegenstaande op den 5 February 1731 als de heer C. de Jongh het Dijkgraafs Ampt van Schieland voor een toerbeurt aannam begrepen is geworden, dat zijn Ed. van zijn Burgermeesterschap moest desisteren.

Den 20 January 1738 heeft de heer en Mr. E. van Berkel tot het Vroetschaps ampt, vacerende door de dood van de heer Ægidius Groeninx, overleeden den 29 December 1737, voorgedragen den heer en Mr. D. J. van Hogendorp van Hofwegen en is zijn WelEd. bij de Correspondentie voor aangenaam verklaart, mits dat bij de Vroetschap soude worden geresolveert, dat gemelde heer niet soude worden gedeputeert ter vergadering van Haar Ed. Gr. Mog so lange zijn WelEd. sig niet hadde ondaan van de Bailluage van Steenbergen en is den 3 February bij zijne aanstellinge gemelde Resolutie bij de Vroetschap genomen.

Den 30 Juny 1738 heeft de Heer W. Schepers door indispositie absent zijnde, bij missive versogt dat de heer en Mr. Adriaen Prins bij voorschikking mogte worden aangesteld tot Raad in de Vroetschap in de plaas van de heer G. Hennequin.

Den 16 February 1739 heeft de heer J. van Meel voor zijn soon Mr. Thymon van Meel gedessisteert op conditie dat zijn WelEd. soude blijven behouden zijn ampt als Kerckmeester.

Den 16 February 1739 Is aan de heer en Mr. A. Deynoot en E. van der Hoeven gevraagt of zij iemand te proponeren hadde tot de Vroetschaps plaas, vacerende door het overlijden van de heer H. Pelt en door die heeren geantwoord zijnde, dat zij hunne toerbeurt voor ditmaat soude laten voorbijgaan heeft den heer J. van Meel in rang volgende gesegt, dat hij van die plaas versogt te mogen disponeren in faveur van zijn WelEd. soon Mr. T. van Meel en dat hij versogt dat Burgermeesteren zijne demissie als Raad in de Vroetschap soude gelieve te faciliteren. Waarop de heer Ysbrants heeft gesustineert dat de heer van Meel moest desisteren voor zijn soon en dat vervolgens de vacature van de heer Pelt aan zijn Ed. quam en dat hij daarvan moest disponeren, waarover hevige debatten ontstonden, sustinerende de heeren Deynoot en van der Hoeven, dat de Correspondentie op nieuws moest disponeren over de vacature door de demissie van de heer van Meel en dat zij daarontrent tijd moesten hebben egter heeft de heer Ysbrants met veel force en hevigheyd zijn gesustineerde doorgedrongen en heeft in de plaas van de heer Pelt voorgedragen den heer en Mr. A. Visser.

Den 30 Mey 1740 de Correspondentie zijnde ten huysen van de heer Burgermeesser de Mey bij voorschikkinge getreeden zijnde tot de vervullinge van een Vroetschapsplaas vacerende door de dood van de heer G. de Raad, overleden den 29 April 1740, is daartoe geproponeert de heer Abraham Gevers en verder gedelibereert zijnde of men nu eerst soude disponeren over de Vroetschapsplaas vacant geworden door het afsterven van de heer A. Rosemalen, overleden den 7 Mey 1740, dan over de com-

missie van Raad ter Admiraliteyd vacant gevallen door den dood van gemelden heer de Raad, is goedgevonden en verstaan, dat men eerst soude disponeren over de commissie van Raad ter Admiraliteyd en naderhand over de Vroetschapsplaas en heeft de heer Ysbrants die commissie voor een toer aangenomen en in die ordere zijn naam agter de heer Deynoot en voor E. van der Hoeven op de lijst gesteld.

Den 5 October 1744 de Correspondentie sijnde ten huijsen van de heer E. van Berkel bij voorschikking gedisponeert zijnde van de Vroetschapsplaas vacerende door de dood van de heer van Hofwegen, overleden den 4 September 1744, is daartoe door de heer van der Staal geproponeert de heer en Mr. Pieter Baalden en verder gedelibereert zijnde of men soude disponeren over de suppletie van de commissie van Gecommitteerde Raad, mede vacerende door het overlijden van gemelden heer van Hofweegen tot Mey 1745 dan of men gelijk meer was geschiet de tijd van nu tot Mey soude voegen bij de drie jaren en dan te gelijk over de commissie soude disponeren. Waarop gedelibereert sijnde, is goedgevonden (om weg te nemen de prejudicie, die een lid soude kunnen lijden ingevalle de commissie nu wiert aangenomen bij een Burgermeester die op Mey soude moeten afgaan en waardoor dan wederom een nieuwe Burgermeester soude moeten worden gecreert, die geen toer van begevinge soude hebben) de bovengemelde Commissie bij suppletie van nu tot Mey 1745 te begeven en heeft de heer T. van Teylingen de commissie in dier voegen aangenomen en naderhand getreeden zijnde tot de begeving van dezelve commissie van Mey 1745 tot Mey 1748 is die sonder toerbeurt aangenomen bij de heer W. Schepers als afgaande Burgermeester.

Ten selven dagen getreeden zijnde tot de vervullinge

van een Vroetschapsplaas vacant gevallen door het overlijden van de heer A. Deynoot, Regerent Burgermeester is door E. v. Hoeven gesustineert, vermits de Burgermeester J. v. Hoeven een tijd van ontrend nege dagen na de dood van de heer Deynoot geleeft heeft en dat zijn WelEd. alle devoiren hadde aangewent ten eijnden de Correspondentie mogt worden vervroegt, dewijl zijn WelEd. aan de toer ingevolge de lijst was gekomen en in gereetheyd was om die vacante plaas bij voorschikking te disponeren; dat zijn WelEd. ook ingevolge van het 4e Art. van dese Correspondentie een jus quaesitum op dat ampt hadde bekomen; dat ook te Haarlem daar de eijge form en toeren in de Correspondentie als hier wierden geobserveert, een geval met dit in traminis overeenkomende was geweest, daar het bij de Correspondentie ten voordeele van den overledene was begrepen, gemelden E. van der Hoeven en H. Vingerhoet uit naam van den overledenen en van de famille versogt, dat tot die vacante Vroetschapsplaas mogte aangestelt worden de heer Jan Bichon, heere van Yselmonde, waarop gedelibereert sijnde is bij meerderheyd van stemme verstaan, dat niemand geregtigt is tot de Vroetschapsplaas of eenig ander ampt of hij moet in leven zijn ten tijde als de Correspondentie ter vervullinge van die plaas bij den anderen is, en is wijders geresolveert dat hiervan een Resolutie gemaakt sal worden.

Nota. Gemelde Resolutie is gearresteert den 19 October 1744. *(Zie boven bl. 49).*

De heer E. van Berkel op de lijst naast de heer J. van der Hoeven volgende, en aan sijn WelEd. gevraagt zijnde of hij iemand hadde voor te dragen tot vervulling van de Vroetschapsplaas, vacerende door het overlijden van de heer A. Deynoot, heeft zijn WelEd. daartoe voorgedragen de Heer en Mr. Henderik Gevers, Secretaris deser

Stad ingevalle de Leden van dese Correspondentie aan hem de vriendschap wilde bewijsen dat hij zijn soon Mr. Willem Wendelius van Berkel tot het daardoor vacerende Secretariaet mede mogte voorstellen. Waarop gedelibereert zijnde is goedgevonden aan den heer E. van Berkel zijn versoek te accorderen en is wijders geresolveert dat dergelijke congementen na de convenientie van diegenen, die de dispositie van een Vroetschaps ampt heeft, sal kunnen en mogen geschieden en wijders dat op dit subject mede een Resolutie sal worden genomen.

Nota. Dese Resolutie is mede onder eenige bepalingen gearresteert den 19 October 1744. *(Zie boven bl.* 49*)*.

Is nog geresolveert, dat in de plaas van de drie afgesturve heeren in de naaste bijeenkomst die weesen zal den 19 October deses jaars in de Correspondentie versogt zulle worden de heeren A. Prins, T. van Meel en A. Visser.

Den 19 October 1744 heeft de heer van Teylingen op versoek of ordere van de heer T. van Meel zijn naam op de lijst der Correspondentie ingeschreven.

Den 4 January 1745 de Correspondentie sijnde ten huise van de heer Burgermeester de Wilhem heeft de heer en Mr. Thymon van Meel sig met het voorenstaande Reglement geconfirmeert.

Ten selven dage de heer de Visser absent hebbe de heeren Burgermeesteren voorgedragen, dat een lid uit de Vroetschap behoorde gedispicieert te worden tot den ontfang van de personele quotisatie en is aan yder lid van dese Correspondentie van Burgermeesteren af volgens de rang, so als zij in de Vroetschap cessie hebben en niet so als zij op de toeren saaten gevraagt of iemand genege was dat ampt te bedienen en niemand van de presente heeren het aannemende is aan de heer Ysbrants versogt, hetselve aan de heer de Visser te offereren.

Nog ten selven dagen door Burgermeesteren voorgedragen zijnde, dat in dese vergadering dikwijls veel verlegentheijd gevonden word om als President geplaast te worden in Vreedemakerskamer, is met eenparigheyd van de presente leeden goedgevonden en verstaan dat de twee afgetreede Burgermeesteren voor dat jaar van die commissie sulle sijn geexcuseert, maar dat de jongste Burgermeester volgens de rang so als men in de Vroetschap sit, die commissie sal moeten waarnemen.

Den 3 January 1746 de Correspondentie zijnde ten huisen van de heer A. Prins op een ordinaris tijd bij den anderen, is alleenig door de heeren Burgermeesteren betuijgt haar leedweesen over het afsterven van den heer L. van Neck, den 2 deser overleden, en is verder aan de leeden in bedenking gegeven of men bij dese occasie de nadere bijeenkomst niet behoorde te vervroegen om met den anderen eenige mesures te beramen op wat manier best het Pensionarisschap door een ander bequaam subject soude behooren te worden vervult en of op dien tijd niet een ander persoon tot Raad in de Vroetschap bij voorschikking in deszelfs plaas soude kunnen worden voorgesteld. Waarop gedelibereert zijnde is goedgevonden den 17 January ten voorschreven eynden bij den anderen te komen.

Den 17 January 1746 de Correspondentie sijnde bij de heer van der Staal heeft de heer en Mr. P. van Schoonhoven gedisponeert van de Vroetschaps(plaas) en is verder na het neme van de Resolutien in het voorschreve reglement onder den datum van heden gemeld door Burgermeesteren voorgedragen of Burgermeesteren niet behoorden te worden versogt om na een of meer bequaame personen om te sien ter vervulling van de post van Pensionaris deser Stad op den voet so als de heer van Neck dat ampt bij zijn aanstelling heeft beseeten, dog hebben

de heeren Ysbrants, Schepers, de Wilhem, van Teylinge en Prins mede tot het nemen van die informatie en tot het proponeren van een bequaam persoon of personen bevoegt te zijn en is geresolveert om den 29 deser weder bij den andere te komen.

Den 29 January 1746 de Correspondentie sijnde ten huysen van den heer Burgermeester Ysbrants, hebben de heere Burgermeesteren opening gedaan van haare bekome informatie ende gesegt dat zij sig hadden geadresseert bij een heer van aansien, die groot belang in het welvaren van Rotterdam hadde, dat dien heer niet als met moeijten tot het geven van informatie hadde kunne gedisponeert worden. Dat dien heer eyndelijk hadde gesteld 3 classes van luyden daar hij zijne gedagten over hadde laaten gaan. De

1e Classis van oude practisijns, dog dat de bequaame in die rang reets so verre in jaaren geavenceert waaren, dat de stad daarvan de vereyste dienst niet soude kunne hebben.

2e Classis van middelsoort, dat hij er onder die niet meer kenden als een, die hij meende met volkome gerustheyd aan Burgermeesteren te kunne voordragen, als seer bequaam, laborieus en van een penetrand oordeel en na zijne gedagten bequaam om het credit van de stad te kunne souteneren en dat was Mr. A. van Ruster.

3e Classis van jonge luyden, dat er in die classis veel waaren die veel beloofden, dog dat zij nog geen preuves genoeg gegeven hadden om haar als bequaam op zijn naam te recommanderen; dat het ook niet als odieus voor zijn Ed. konde zijn onder een grooter getal van luyden van ontrend egaale bequaamheden een a twee uyt te kippen, dat sulx ook suspect soude kunne zijn van eijge interest en daarom daarvan op het vriendelijkste versogt geexcuseert te mogen sijn.

Dat aan heeren Burgermeesteren uit andere informatien was voorgekomen dat de heer en Mr. Cornelis van der Hoop mede veel bequaamheden besat, dat sij heeren Burgermeesteren tot het vacerende Pensionariaat derhalven soude voorslaan de heer en Mr. A. van Ruster en Mr. Cornelis van der Hoop, sodanig nogthans, dat de propositie eerst soude moeten worden gedaan aan de heer van Ruster.

(NB. Op het gedaan rapport van de heer E. van Berkel en mij, hadden de heeren van der Staal en Lormier zig finaal voor de heer van Ruster geengageert en sulx was de intentie om de heer van Ruster alleenig voor te slaan, ofte iemand anders als van der Hoop daarbij te voegen dog de heer Lormier door de kuyperij van de heer van Teylingen van van Ruster afgetrokken en tot van der Hoop gebragt zijnde en die ook de heer van der Staal van de heer van Ruster had afgetrokken en tot van der Hoop gebragt, wier de propositie nog met veel moeyten in voege als boven met eenparigheyd van Burgermeesteren uitgebragt).

Waarop de heeren Schepers, Hogendorp, de Wilhem, van Teylingen en Prins tijd hebben versogt om sig op beyden die heeren te informeren en hebben de heeren Burgermeesteren geremonstreerd, dat de saaken so van de Vergadering als van Burgermeesterenkamer door de reys, die de heer van Neck na Spaa hadde gedaan, als door zijn WelEd. langduurige zieke seer waaren ten agteren geraakt en derhalven versogte dat de Leeden genoegen geliefde te nemen met de informatie die Burgermeesteren met alle onsijdigheyd genomen hadden. Egter hebben gemelde heeren gepersisteert om sig te moeten informeren en is vastgesteld op Maandag den 14 February weder bij den anderen te komen.

(NB. In desen tussentijd is door de heeren van Hogendorp bij de heer van Meel sterk gewerkt om voor de

heer van der Hoop te stemmen. En insonderheyd heeft de heer van Teylingen sig groote beweegingen voor de heer van der Hoop gemaakt, so bij de Burgermeester Ysbrants, als om de heer de Mey door de Secretaris Hagen tot van der Hoop te doen overkomen, van gelijken heeft mevr. Lormier sig veel moeyten gegeven om de heer van der Staal ten 2e maal van de heer van Rusteren af te trekken).

Den 19 February de Correspondentie zijnde bij de heer Burgermeester van Berkel (ben ik wegens ziekte absent geweest), hebben de heeren Burgermeesteren (so als ik geinformeert ben) gevraagt of de Leden in gereedheyd waren om van het vacerende Pensionariaat te disponeren, en hebben de heeren Burgermeesteren de heer van Ruster in de eerste plaas voorgesteld, de heer Ysbrants heeft sig met Burgermeesteren geconfirmeert, de vijf heeren hebben de heer van der Hoop alleenig gestemt, sulx de stemme elf tegens vijf stonden, waarop de heeren Schepers, Hogendorp, de Wilhem, van Teylingen en Prins mede sijn overgekomen en sulx met eenparigheyd beslooten wiert om de aanbieding van het Pensionarisschap eerst aan de heer van Ruster te doen en daartoe de heeren Burgermeesteren van Berkel en Lormier te versoeken.

Den 28 Maart 1746 de Correspondentie zijnde ten huysen van de heer Burgermeester de Mey is geresolveert de heer Abraham Gevers in de Correspondentie in te roepen tegen den 28 April in de plaas van de heer en Mr. A. Visser, overleden den 3 Maart 1746.

Den 22 November 1746 de Correspondentie zijnde ten huysen van de heer Burgermeester Meerman is door Burgermeesteren voorgedragen of niet op aanstaande Maandag, sullende zijn den 28 deser, behoorde bij voorschikking gedisponeert te worden van de Commissie in den Raad

ter Admaliteyd op de Maase, waartoe de heer van der Staal op den 30 October deses jaars bij dese Vergadering was gedespicieert geworden in de plaas van de heer Ysbrants, wiens commissie met 1 Mey 1747 stond te exspireren. Waarop gedelibereert zijnde en onder de Leeden disputen ontstaan zijnde, sustinerende sommige Leeden en insonderheyd de heer Hogendorp, dat van alles wat door de dood van de heer Burgermeester van der Staal vacant geworden was op eenen dag behoorde gedisponeert te worden, en dat dien dag daartoe behoorde gestelt te worden op aanstaande Maandag en 8 dagen, sullende zijn den 3 December 1746. Is niettegenstaande ik meerder tijd versogt om mij op het ontfangers ampt te informeren goedgevonden en verstaan dat op Maandag den 3 December tegelijk bij voorschikking soude worden gedisponeert van de Vroetschapsplaas Ontfangs en Commissie van den Raad ter Admiraliteyd op de Maase, alle vacant geworden door het overlyden van de heer en Mr. Hendrik van der Staal.

Deze aanteekeningen zijn niet geheel volledig, gelijk blijken kan uit de volgende reeks, die in afschrift bewaard wordt in het Archief der gemeente. Deze geven een eigenaardig kijkje op de »voorschikkinge" der leden onderling. Zij luiden in haar geheel aldus:

Den 11 November 1737 zijn de Leden van de Correspondentie aan het huis van de Heer en Mr. Johan van der Hoeven bij den anderen geweest omme de commissien van Dijkgraaf van Schieland en van de Admiraliteit op de Maase, zullende op primo Mei 1738 vacant werden, te reguleren en was op deze tijd de rang van de tourbeurten als volgt:

Engelbregt van Berckel.

Witte Gevers.
Willem Schepers.
Adriaan Deynoot.
Elias van der Hoeven.
Jan van Meel.
Hendrik Pelt.
Diderik van Hogendorp.
Jacob Ysbrands.
Theodore François de Mey.
Sebastiaan le Leu de Wilhem.
Theodorus van Teylingen.
Hendrik van der Staal.
Gualterus de Raad.
Johan van der Hoeven.
Adriaan Roosmale.

11 Novemb. 1737. Gualterus de Raad voor de commissie in de Admiraliteit, aanvangende 1 Mey 1738.

20 January 1738. Engelbregt van Berckel voor de vacature van Groeninx.

3 Maart 1738. Witte Gevers voor de vacature voor de Secretaris Johan Timmers.

30 Juny 1738. Willem Schepers voor de vacature van G. Hennequin.

11 *November* 1737.

De commissie van de Admiraliteit in omvrage gebragt zijnde, is bij de Heer de Raad voor een tourbeurt gevraagd voor de derde successive commissie in den Raad ter Admiraliteit op de Maase en is hetzelve aan zijn Ed. geaccordeert.

De commissie van het Dijkgraafschap in omvrage gebragt zijnde, heeft niemand hetzelve voor een douceur willen aannemen, waarop hetzelve eerst aan de Heeren Burgemeesteren en aan de volgende Vroedschappen agter-

volgens haar rang in de Vroedschap aangepresenteerd zijnde, zonder douceur is hetzelve afgelopen tot de Burgemeester de Mey, dewelke absent zijnde is de Heer Elias van der Hoeven alleen na de Heer Burgermeester de Mey zijn huis gegaan om zijn E. te vragen of hij ook quame te te inclineeren om de commissie van het Dijkgraafschap zonder douceur aan te nemen, waarop de Heer Elias van der Hoeven heeft gerapporteert, dat de Heer de Mey de Leden liet bedanken voor de attentie voor zijn persoon en dat hij geen inclinatie voor deze commissie had, waarop verder omvraag gedaan zijnde bij de overige leden, is hetzelve door den heer Elias van der Hoeven verzogt en ook aan zijn E. geaccordeert.

20 *January* 1738.

De vacante Vroedschapsplaats door de dood van den Heer en Mr. Ægidius Groeninx aan het huis van de Heer Gevers in omvrage gebragt zijnde, is door de Heer en Mr. Engelbert van Berckel, de Heer en Mr. Diederik Johan van Hoogendorp van Hofwegen aan de Leden van de Correspondentie voorgesteld en bij dezelve voor aangenaam verklaard, dog onder deze conditie dat bij de Vroedschap een Resolutie zal werden gemaakt, dat den voornoemden heer D. J. van Hoogendorp niet ter Vergadering van H. Ed. Gr. Mog. gecommitteerd zal mogen werden, tenzij zijn WelEd. Gestr: zig bevorens van zijne Commissie als Drossaart van Steenbergen had ontdaan, en is daarmede de tourbeurt van den voornoemden Heer Engelbert van Berckel gehouden voor voldaan.

Is ook in omvraag gebragt de vacante commissie ter Generaliteits Rekenkamer tot suppletie van de nog resteerende 2 jaren en 3 maanden van wijlen den voornoemden Heer Ægidius Groeninx en is hetzelve door den heer en Mr. Hendrik van der Staal, buiten tourbeurt aan de Leden

van de Correspondentie verzogt en is hetzelve onder conditie dat het Regerend Burgermeesterschap, noch het Ontfangerschap der Gemeene Middelen eenige essentieele obstaculen, strijdig tegens de voorsz. commissie, kwame te vinden, aan den voornoemden Heer van der Staal geaccordeert.

3 *Maart* 1738.

Het vacante Secretariaat door de dood van den Heer en Mr. Johan Timmers ten huize van den Heer Burgemeester van der Staal in omvrage gebragt zijnde, is door de Heer Burgemeester Witte Gevers deszelfs zoon, de Heer en Mr. Hendrik Gevers, oud 23 jaren en van de Gereformeerde Religie professie hebbende gedaan, aan de Leden van de Correspondentie voorgedragen en is den voornoemden Heer en Mr. Hendrik Gevers bij alle de leden voor aangenaam verklaard.

1 *April* 1738.

Is ten huize van den Heer en Mr. Jacob Ysbrands bij de Leden van Correspondentie gearresteerd den Heer Pensionaris Mr. Lammert van Neck wegens deszelvs ongemeene en getrouwe diensten ten voordeele van deze stad, van den aanvang van deszelvs Ministerschap tot dato betoond, alsmede wegens deszelvs genereuse, cordate en voorzigtige conduites en directie ter gelegenheid dat zijn Ed. swager de Heer en Mr. Jan Staal tot het Pensionariaat van Amsterdam is aangezogt en vervolgens ook aangesteld geworden, gehouden en voornamentlijk om zijn Ed. ten vollen gerust te stellen en te overtuigen van het genoegen en het volkome vertrouwen, hetgene alle de Leden nopens de getrouwe waarneming van zijne bediening zoo in de stad als ter Vergadering van Hun Ed. Gr. Mog. zijn hebbende, te willen gratificeeren met den-

zelven ad vitam aan te stellen tot Pensionaris der stad Rotterdam, zonder van nu voortaan gehouden te zijn op de expiratie van elke 5 jaren deszelvs continuatie te verzoeken en daarenboven met het geheele tractement en voordeel, zoo als hetzelve ten vollen bij den Heer Pensionaris van Hoornbeek was genoten.

den 28 *April* 1738.

Is ten huize van den Heer Burgermeester Jan van Meel overwogen, wat voor Leden in cas dezelve geen Boonheeren wierden, op de nominatie van Burgermeesteren zouden behooren gebragt te werden, alsmede wie tot Schepenen, en wierd voor de nominabele Leden de navolgende Heeren bij de Leden van de Correspondentie bij voorschikking vastgesteld.

Mr. Johan van der Hoeven.
Mr. Jacob Ysbrands.
Mr. Adriaan Deynoot.
Mr. Hendrik Pelt.
Mr. Paul Sebastiaan le Leu de Wilhem.
Mr. Theodorus van Teylingen.
Mr. Pieter van Schoonhoven.
Mr. Johan Meerman.
Claudius Lormier.

Tot Schepenen:

Mr. Maarten Vlaardingerwoud, O. S. door W. Gevers.
Cornelis van Son, O. S. door Adriaan Roosmale.
Jan Ravesteyn, door Jacob Ysbrands.
François Denik, door Johan van der Hoeven.
Jan Cossart, door Jan van Meel.
Mr. Hugo Cornets de Groot, door W. Schepers.

5 *Mei* 1738.

Is ten huize van den Heer Officier Mr. Engelbert

van Berckel bij de Leden van de Correspondentie bij voorschikking vastgesteld tot de respective Smalle Ampten de navolgende Heeren te continueeren of nieuwelijks aan te stellen. (Hier volgen in het handschrift de namen van hen, die aangesteld werden tot Fabrijkmeesters, Rekenmeesters, Thesauriers, Weesmeesters, Commissarissen van de Wisselbank en van de Leenbank, Vredemakers, Kolonels van de Schutterij en Commissarissen van de Wijken. Vergelijk daarvoor mijn werk *De Regeering van Rotterdam* 1328—1892, bl. 281).

NB. De Heer Gualterus Hennequin is wegens zijn burgerlijke toestand zonder commissie gebleven.

De Heer en Mr. Diderik Johan van Hogendorp is mede, omdat zijn Ed. nog een jaar als Schepen van de Stad moest fungeren, zonder commissie gebleven.

Den 30 Juny 1738 het vacante Vroedschapsampt door de dood van de Heer Gualterus Hennequin ten huize van de Heer Dirk François de Mey in omvrage gebragt zijnde, is door de Heer P. S. le Leu de Wilhem zekere eigenhandige missive van de Heer Willem Schepers aan Heeren Burgermeesteren overhandigt, waarin zijn Ed. door indispositie niet tegenwoordig kunnende zijn, aan de Leden van de Correspondentie verzogt de Heer en Mr. Adriaan Prins bij voorschikking tot het suppleren van de vacerende Vroedschapsplaats voor aangenaam te willen verklaren, hetgeene met eenparigheid wierd geaccordeert en bleef den brief tot gunstige gelegenheid onder de Reglementen voor de Correspondentie opgesloten.

Over de jaren 1746 en 1747 leveren de volgende aanteekeningen goede bijdragen. Zij zijn in eigenhandig handschrift van den opsteller, den Heer Abraham Gevers, in het Archief det gemeente bewaard gebleven.

Dat zij van hem zijn, kan blijken uit de aanteekening op 2 Mei 1746, waar hij zich zelf onder de Commissarissen van de Leenbank en van de Wijken noemt en uit het medegedeelde op bl. 81 hierboven.

Abraham Gevers was 7 Juni 1740 tot Vroedschap verkozen en bleef dit tot 14 April 1773, toen hij op zijn verzoek werd ontslagen.

Den 28 April 1745 (lees: 1746) voor de eerste maal ten huyse van den heer Burgemeester Elias van der Hoeven in de Correspondentie geweest en waren aldaar present de Heeren van der Staal, van Berkel, Lormier en Elias van der Hoeven Burgemeesteren, Ysbrants, Schepers, de Mey, Hogendorp, de Wilhem, van Teylingen, Schoonhove, Meerman, Vingerhoet, Prins, van Meel en Gevers, en is gelezen het Reglement, waarmede (ik) mij geconformeert hebbe. Verder geprocedeert zijnde tot het maken van nominatie van Burgemeesteren en Schepenen, zijn tot het eerste gedespicieert de Heeren, als:

daags daaraan misgestelt	Hogendorp, O. B.	Prins.
	van Teylingen, O. B.	van Meel.
de volgende dag aangestelt	Schoonhoven, O. B.	Gevers.
	Meerman.	Elsevier.
	Vingerhoet.	

en tot ses Scheepenen zijn voorgeslagen

door de Heer	van Berkel	Cornelis van Son, O. S.
	Lormier	Hendrik Haasbroek
	van der Hoeven	Jacob Boschaart, O. S.
	Ysbrants	Arnout Leuven, O. S.
	van Teylingen	Hendrik Caan, den Oude
	Vingerhoet	François Denik, O. S.

De Correspondentie weder bijeen te koome op Maandag 2 May 1746 bij de Heer de Wilhem.

Maandag 2 *Mey* 1746.

Geprocedeert zijnde tot de verschikking der Smalle Ampten is tot Thesauriers aangestelt de heer de Mey en Lormier, tot Fabrijkmeesteren Hogendorp, Prins en Vingerhoet, tot Rekenmeesteren de Mey, Lormier, van Meel, Elsevier en Groeninx, zijnde ik óp mijn versoek van die commissie gedispenseert en in de Bank van Leening, nevens de heer Bichon gekoomen. In de Weeskamer Meyners, Baalde, Gevers en de Groot, Wisselbank van Teylingen en Cossart. Commissarissen van de Wijken, van der Staal, van Teylingen. Lormier en *ik*. In Vredemakerskamer van Teylingen als Oud Burgermeester en uit de Burgerij Caan den oude en Monchy. Verder niets gepasseert, als geresolveert op . . . . . bij de Heer van Hogendorp bijeen te koomen.

Maandag den . . . . . bij de (Heer) van Hogendorp hebbe Burgemeesteren gesegt niets te hebbe voor te dragen alsmede de verdere Leeden en alleen geresolveert op den . . . . . bij de heer Burgemeester van Teylingen bijeen te koomen.

Maandag bij de Heer van Teylingen hebbe Burgermeesteren in consideratie gegeven of in de maand November, dewijl op Mey 1747 stont te expireeren de Admiraliteytsplaats alhier, alsmede dat de commissie van de Admiraliteyts plaats in Seelant met Mey 1747 stont op te koomen, men bij voorschikking onder de Corresponderende leeden daarover niet behoorden te disponeren volgens order. Waarop de heer Burgemeester van Teylingen vroeg hoe de tijd wegens de commissie van Seelant soude begreepe worde of die heer die deselve kwam te neemen de tyt van 7 jaar die soude moeten waarneemen of dat die heer met 2, 3 of sooveel jaaren als goedvont die soude konne nederlegge gelijk er exempele waaren als de heer Burgemeester Roosmale,

Bidloo en anderen, ook wel van Heeren die 7 jaaren het gehadt hadde als de heer Burgemeester Hennequin, dog dat die heer buyten de Correspondentie was, dat hij begreep men zulks eerst diende te bepaalen om sig na te konne reguleere alvoorens men daarover konde bij voorschikking disponeeren. Waarop geresolveert is bij de presente leede de laatste Maandag van October weder bijeen te koomen om over dit point nader schikking te maken en indien de Leeden dan niet konde goedvinden om in die bijeenkomst met een te disponeeren men dan volgens ordinaar in November nog eens bij den anderen konde bijeenkoomen en ondertussche de absente Leeden hier kennis van te geven, hebbende de heer Burgemeester van Schoonhove tegens 31 October de Heeren bij hem versogt.

Maandag 31 *October* 1746.

Eerstelijk geprocedeert zijnde om bij voorschikking te disponeeren over de Admiraliteitsplaats alhier als zullende de 3 jaren van de heer Burgemeester Ysbrants met 1 Mei 1747 expireeren, is zulkx aan de Heer Burgemeester Meerman als eerste heer, aan de tourbeurt zijnde, geoffereert die daarvoor bedankt heeft en zoo vervolgens de volgende Leeden in haar tourbeurte volgende tot aan de heer Burgemeester van der Staal die zulkx voor een tourbeurt gevraagt heeft en is hem zulkx bij de Corresponderende Leeden geaccordeert en bij provisie mede gefiliciteert. Vervolgens geprocedeert zijnde om insgelijk bij voorschikking over de Commissie in de Admiraliteit in Zeelant met Mey 1747 aan deze Stadt koomende voor den tijt van 7 jaaren is volgens laaste genoome resolutie eerst in deliberatie gebragt de tijt hoe lang het zij voor de 7 jaaren of minder jaaren. Een heer van de Correspondeerende Leeden het vragende genomen zal worden en is zulkx bij vriendelijke schikking begreepen dat den heer van de Correspondentie

die zulkx komt te vragen zig immediatelijk zal moeten declareeren de tijt voor hoe lang die commissie neemen sal, egter voor geen minder tijt als 3 jaren, en wanneer niemand van de Correspondentie speculatie maakte om die commissie te neemen dan nader te delibereeren of men op dieselve voet het aan de eerste heer buijte de Correspondentie sijnde en soo vervolgens na order aan de overige leeden van de Vroetschap soude presenteeren of niet waarop die commissie aan de heer Meerman en vervolgens aan alle de Corresponderende Leeden voor een tourbeurt is geoffereert, dog heeft niemant daar genegentheit toe gehadt, alsmede niemant van alle de Leeden sonder tourbeurt. Zijnde het meede zoo eerst aan Heeren Burgemeesteren en na order aan alle de andere Leeden van de Correspondentie was gevraagt, waarna de Heer Burgemeester van der Hoeven als tegens Mey 1747 als Burgemeester moetende afgaan aan alle de Leeden versogt heeft de Seeuwse Admiraliteits commissie te mogen hebben voor den tijt van 2 jaar, zijnde zulkx niet in praejudicie van iemant van de Correspondeerende Leeden en dat nog begreep soo als de meeste in de eerste deleberatie gedaan hadde alle de ampten waarover bij voorschikking bij de Correspondentie gedisponeert wiert, zoo behoorde geschikt te worden dat daar nooyt buyte ginge. Op welk versoek alle de Leeden gesommeert sijn is met eenparigheijt aan die heer hetselve toegestaan. Zullende nu met November 1748 die Commissie weder koome in de Correspondentie om over gedisponeert te worde. Verder die avont niets gepasseert sijnde is geresolveert op 2 Januarij 1747 bijeen te koomen ten huyse van de Heer Burgemeester Meerman.

Dingsdag 22 *November* 1746.

Zijnde de bijeenkomst vervroegt, vermits het schielijk

overlijden van de Heer President Burgemeester Hendrik van der Staal en is eerstelijk geprocedeert of niet behoorde gemaakt te worden een nominatie van Burgemeesteren vermits het sterfgeval is koome te geschieden binnen de 9e maand van zijn Ed. bediening als Burgemeester en het derhalve volgens octroy van de Heeren Staten in dato 28 July 1673 de vacante Burgermeestersplaats door een ander Heer diendt en moet gesuppleert worden, ten welken eynde Vrijdag den 25 deser reets sooals geresolveert is bij de Vroetschap de trekking der boonen als tot Boonheere en tot Burgemeesteren volgens ordinaar te houde en zijn vervolgens bij de Correspondeerende Leeden op de nominatie gebragt de Heeren Mr. Diderik van Hogendorp, Mr. Theodorus van Teylingen, Oud Burgemeester, Mr. Herman Vingerhoet, Mr. Adriaan Prins, Mr. Thymon van Meel, Abraham Gevers, Isaak Elsevier, Mr. Otto Groeninx van Zoelen van Ridderkerk.

Verder is door Heeren Burgemeesteren in consideratie gegeven of over de Admiraliteitsplaats op de Mase (door den overledene Heer in de laaste Correspondentie voor een Douceur genoomen) en waarover de eerste Maandag in December aanstaande bij de Vroedschap moet werde gedisponeert, insgelijk om de kortheyt van de tijt bij de Correspondeerende leden bij voorschikking niet behoorde te worde hoe eerder soo beeter gedisponeert en daartoe den dag van Maandag aanstaande, zullende zijn den 28 November te fixeeren, dog zulkx in omvraag gebragt zijnde is bij de heer Diderik van Hogendorp die remarque gemaakt of bij vacature van een lid van de Vroedschap die behalve dat andere commissie hadde. staande ter begeeving van de Vroedschap niet altoos eerst over de vacante Raadsplaats gedisponeert wiert ten minste dat hij zulkx altoos op die wijs hadde zien practiseeren en dat hij begreep dat men wederom op die wijs bij

voorschikking behoorde te procedeeren en als simul en semel te doen als de Vroedschapsplaats, de Ontfangersplaats van de Gemeene Middelen over de stad Rotterdam en ressort van dien als over de Admiraliteitsplaats op de Mase, en dat men daarom dan in plaats van Maandag, Saterdag aanstaande bijeen konde koome, hebbende dan den Heer wiens toerbeurt het is om over de vacante Vroedschapsplaats te disponeeren nog zooveel langer tijt, dog daar wiert gevraagt of men wist of die heer dan nog wel tegens die tijt in gereetheyt soude weesen en dat het sterfgeval nog maar 14 dagen dan soude zijn voorgevalle en dat men binnen de 6 weeken maar behoefde een nieuw lit aan te stelle, dog de Heer Burgermeester Meerman wiens tourbeurt het was om over de vacante Vroedschapsplaats te disponeeren, declareerde in gereetheyt te sullen sijn, de meeste leeden indifferent op wat wijs het geschikt wierdt, de Heer Burgemeester Elias van der Hoeven seyde hier een singulier geval was dat hij begreep de Heer van der Staal maar hadde nagelaten het Vroedschaps ampt en het Ontfangers ampt, dat nog niet bij de Vroedschap als Admiraliteyts Heer was aangestelt en alleen maar bij voorschikking in de Correspondentie hadde genoome en soo op hem geconfereert was en gevolglijk maar geconsidereert moest worden als of wegens die commissie nog niets ten principaale gedaan was, dat er Maandag aanstaande dog moest gestelt worden om bij de Vroedschap te disponeeren en dat den Heer die het ambieerde volgens gewoonte rond moest gaan bij de Leeden en als men eerst Saterdag een dag voor de aanstelling noodsakelijk dan op Sondag of Maandag ogtent vroeg diende rond te gaan, maar de meeste Leeden begreepen dat zulkx gemakkelijk te doen was en principaal dat de Heer van der Staal, de Admiraliteitsplaats zoowel als de 2 andere ampten met zijn dood hadde nagelaten,

dat in de Correspondentie laast gekomen het voor een douceur selfs hadde genoomen en zijn naam agteraan gestelt was, en is eyndelijk eenparig begreepen en de heer Elias van der Hoeven gesegt daar niet op te wille blijve staan, dat men Saterdag 3 December aanstaande bijeen soude komen om simul en semel over een en ander bij voorschikking te disponeeren, hebbende de Heer Burgemeester Lormier de Heeren tot zijnent versogt dat zijn Ed. geacccordeert is.

Saterdag 3 *December* 1746.

Eerstelijk geprocedeert zijnde tot het despicieeren om bij voorschikking een nieuw lit te eligeeren tot Raad in de Vroedschap in plaats van de overlede Heer Mr. Hendrik van der Staal is door de Heer Oud Burgermeester Claudius Lormier (nadat de Heer Burgermeester Meerman gedeclareerd hadde niemant voor ditmaal daartoe hebbende voor te slaan) als de tweede in rang der tourbeurt zijnde, daartoe voorgeslagen de Heer Mr. Dirk Cornelis van der Staal, Regeerend Schepen deser stad welke bij omvraag van alle de Leede voor aangenaam is verklaart, mits bij alle de Leede begreepen is (als zijnde door de heer Jacob Ysbrants sulkx in consideratie gegeven) of die heer het Secretarisschap van Kralingen wel konde behouden, of sulkx niet tegen de digniteyt van het radicale streed, en of de heer Lormier daarvoor zig wilde verbinden dat zijn swager van der Staal zulkx neerley, de Heer Lormier seyde dat niet wist er een Resolutie tegen was, dat er meer heere Leede van de Vroedschap ampte hadde die deselve wel niet in persoon waarnamen, maar dat sulkx de Heer van der Staal mede konde late doen of anders dat versogt het op de heer van der Staal zijn oudste zoontje mogt gebragt worde, dog sulkx strijdende tegens de pointe van order dat geen resignatie plaats

mag hebben, wiert tegengesprooken waarop de Heer Lormier het overgaf aan de Heeren en het in handen gaf van Heeren Burgemeesteren met bijvoeging dat hoopte wanneer de heer van der Staal het Secretarisampt neerley in de Kamer van Burgemeesteren die heeren dan reflexie daarop soude gelieve te maken en favorabel ten opsigte van zijn zoontje disponeeren hetwelk de Heeren eenparig hebben aangenomen op tussenspraak van de andere Leeden van de Correspondentie. Verder is insgelijk bij voorschikking gedisponeert over de vacante Ontfangersplaats en zulkx door de Heer van Berkel voor een tourbeurt gevraagt voor den Heer Paulus Hendrik Justus Yvoi die bij de Leeden voor aangenaam is verklaart.

Eindelijk is als boven gedisponeert over de vacante Admiraliteytsplaats op de Mase en is zulkx door de heer Mr. Adriaan Prins voor een tourbeurt gevraagt, om op hem te moge werde geconfereert waarop die heer bij alle de Leeden voor aangenaam is verklaart en daarmede gefiliciteert, waarna de drie Heeren haar namen in het Correspondentieboek agteraan hebben gestelt.

Voor het overige is bij de Leeden geresolveert dat de heer Isaak Elsevier de eerste bijeenkomst zal versogt worden en dat ieder nieuw Lit voortaan in de Correspondentie koomende in de beurs van de boetens zal geven de somme van *f* 25.— en is verder geresolveert op 30 January 1747 weder bijeen te koomen ten huyse van de heer Vingerhoet, die zulkx versogt heeft.

Maandag 30 *January* 1747.

Is eerstelijk de heer Isaak Elsevier, tot een Lidt van de Correspondentie geassumeert en heeft sig met de pointen, nadat die hem door den voorzittende Burgemeester waaren voorgelesen geconfirmeert ende *f* 25.— in het beursje van de boetens gestooken welk beursje aan hem

als jongste lidt doen hebbe overgegeeven om de boetens te konne invorderen. Zijnde verder niets gepasseert, als geresolveert om 20 Maart weder bijeen te koome ten huyse van de heer Mr. Adriaan Prins die de Leeden daartoe versogt heeft.

Maandag 20 *Maart* 1747.

Niets voorgevalle, als dag gestelt tegens 24 April bijeen te koomen tot het maken van nominatie van Burgemeesteren en Scheepenen, hebbende de Heer van Meel de Leede versogt ten zijnen huyse.

Maandag 24 *April* 1747.

Geprocedeert zijnde tot het maken van nominatie van Burgemeesteren zijn daarop gebragt

de Heer en Mr. Jacob Ysbrants, O. B.
Theod. François de Mey, O. B.
Mr. Diderik van Hogendorp, O. B.
Mr. Herman Vingerhoet
Mr. Thymon van Meel
Abraham Gevers
Isaak Elsevier
Mr. Otto Groeninx van Zoelen
Mr. Gerard François Meyners

en zijn tot Scheepenen (moetende dit jaar een getal van 8 persoonen op de nominatie gebragt worde) door de volgende Leeden geproponeert door de

Burgemeester	van Schoonhoven	Cornelis van Son, O. S.
	van Teylingen	Hendrik Caan
	van der Hoeven	Mr. Jacob Gerst, O. S.
	Meerman	Mr. François Denik, O. S.
door de Heer	Ysbrants	Mr. Maarten Staal, O. S.
»	van Berkel	Mr. Petrus Leonardus Jens
»	de Mey	Gualterus Twent.
»	Lormier	Johan de Buk.

Verder is geresolveert om op Saterdag den 6 Mey wederom bijeen te koome om de verschikking der Smalle Ampten te doen, hebbende de Heeren versogt bij mij aan huis te koomen.

(In margine:) Aangetrokke 29 April 1747
de Meÿ en Vingerhoet.

Misgetrokke Ysbrants en Hogendorp.

Zijnde dieselve tijt bij dese stad den Heere Willem Carel Hendrik Friso, Prince van Oranje en Nassau met eenparigheit van alle de Leede tot Stadhouder, Capitein en Admiraal Generaal over dese Provincie verkoosen en en aan de Burgerye, die in een extra-ordinaire menigte op de Vierschaar vergadert was en daar zeer om geroepe hadde, bekent gemaakt en gesegt men zulkx op 't moment met het luyden van het klokje soude publiceere, waarop de burgers met een groot geroep van Vivat Oranje haar genoege bekent maakte en verscheyde uit haar in de Vroedschap de Leden kwamen bedanken.

Dit geschiede nadat Burgemeesteren geëligeert waren, gunnende de Burgerye de Vroedschap geen tijt om Schepenen mede na order te eligeeren, moetende eerst de Prins tot Stadhouder verklaart worden sooals haar geroep was. Werdende doen Schepenen nadat bovenstaande verrigt was volgens gewoonte met de boonen geeligeert. etc. etc.

Saterdag 6 *Mey* 1747.

Geprocedeert zijnde tot de verschikking der Smalle Ampten zijn tot Thesauriers aangestelt: Abraham Gevers en Mr. Thymon van Meel.

Tot Fabrijkmeesteren: Mr. Theodorus van Teylingen, Mr. Otto Groeninx van Zoelen.

Rekenkamer: Mr. Jacob Ysbrants, Abraham Gevers, Mr. Gerard François Meyners.

Weeskamer: Mr. Jean Bichon, Jan Cossart.

Vredemakerskamer: Claudius Lormier O. B., Mr. Jan Cordelois O. S., Mr. Jacob Andreas Castelein O. S.

Wisselbank: Claudius Lormier, Mr. Dirk Cornelis van der Staal.

Collonelle: Mr. Otto Groeninx van Zoelen, Mr. Gerard François Meyners.

Commissarissen van de Wijken: Isaak Elsevier, Mr. Otto Groeninx van Zoelen.

Leenbank: Mr. Hendrik Gevers van Piershil, Mr. Jacob Ysbrants.

Zijnde voordat tot die verschikking gegaan wiert door de heer Mr. Elias van der Hoeven in consideratie gegeven aan de Leede nietjegenstaande de Admiraliteyts commissie van Zeelant hadde, dog door de invasie der Franse in 't land van Cadsant zo die Provincie ligt soude moete secombeere, wanneer de Franse het soude wille invadeere en derhalve van die commissie niets soude gaudeere dat reets 4000 gl. hadde moete betalen wegens amptgelde etc. en na alle gedagte als bovenstaande gebeurde (dat God Almagtig verhoede) geen restitutie te wagte hadde, of niet soude konne geschikt worde dat een van de Smalle Ampten als de andere Leede mogte vragen, dog is sulkx met eenparigheit van alle de Leeden begrepen van consequentie te zijn en daarom dat versoek aan die heer afgeslagen. Verder niets gepasseert zijnde als om 3 July weder bijeen te komen, waartoe de Heer Elsevier zijn Ed. dienst gepresenteert heeft om de Heeren af te wagten.

Maandag 3 *July* 1747.

Niets voorgevalle als dag gestelt tot het bijeenkoome op Maandag 4 September ten huyse van den heer Jacob Ysbrants waartoe die heer de Leeden versogt heeft; dog heeft voornoemde heer de Leede volgens gewoonte niet nader

late versoeke, begrijpende sooals gesegt heeft, nu geen Correspondentie meer plaats heeft bij een Stadhouderlijke Regeering als zijnde de form van onse manier van voorschikking en tourbeurte etc. daardoor te niet soo als men present siet gebeuren, dewijl de Heer Mr. Abraham Adriaan du Bois op recommandatie van Zijn Hoogheid bij de Leede heeft rondgeweest, daar het anders de tour van de Heer Meerman was. Zijnde ook op Maandag . . . September die Heer in plaats van de Heer Elsevier, 31 July overleden, bij de Vroedschap tot medelit erkent, zijnde een nominatie van drie persoone als du Bois, Nievelt en van der Staal aan Zijn Hoogheit gesonden en bij missive van Zijn Hoogheit de Heer du Bois daaruit geëligeert."

Dit document is het laatste uit dien tijd. De verheffing van Prins Willem IV bracht in de Correspondenties groote veranderingen. Hij zelf was zeer tegen deze instellingen en trachtte zooveel mogelijk de contracten op te heffen. In Zeeland werden bij besluit van de Staten van 15 Juni 1751 alle contracten afgeschaft, evenals in Friesland door art. 27 van het regeeringsreglement van 21 December 1748 en in Groningen door art. 16 van het nieuwe regeeringsreglement van 27 November 1749. In hoeverre dit in Holland geschied is, blijkt niet. In Rotterdam werden door den Prins, aan wien, bij zijne verheffing weer de bevoegdheid was opgedragen om te kiezen, op den 26 October 1748 ontslagen als leden der Vroedschap de heeren Engelbert van Berckel, Elias van der Hoeven, Diderik van Hogendorp, Theodorus van Teylingen en Pieter van Schoonhoven (1).

---

(1) Zie mijn *De Regeering van Rotterdam* 1328—1892, bl. 300 en bl. XV der Inleiding.

Dit ingrijpen in de stads-privilegiën deed Willem IV alleen »tot meerder rust en dienst der stad Rotterdam en tot wegneming van de diffidenten en murmuratie onder de Ingesetenen aldaar ontstaan, en sulx sonder eenige praejuditie off consequentie voor het toekomende." Met de afzetting dezer vijf invloedrijke leden der Correspondentie kwam tegelijk, zooals hierboven ook reeds uit de aanteekeningen van Abraham Gevers bleek, een einde aan dit verbond.

De Correspondentie herleefde eerst weder na den dood van de Prinses Gouvernante in 1759, die na het overlijden van Prins Willem IV (1751) als voogdes van den minderjarigen Willem V het bewind had gevoerd. Er bevindt zich in het Archief der gemeente een origineel »Contract van Eenigheid", dat eigenhandig onderteekend is door 22 leden der Vroedschap in verschillende tijdperken, doch ongelukkig geen datum heeft. Een bijliggend »Project van Eenigheyd" doet zien, dat eerst een eenigszins ander concept bestaan heeft. Van wanneer dit »Contract" dateert, is niet volkomen zeker uit te maken, omdat het onderteekend werd door personen, die niet tegelijk met elkander lid der Vroedschap zijn geweest, maar elkander hebben opgevolgd. Vermoedelijk vóór 23 October 1759, toen Paulus Sebastiaan le Leu de Wilhem overleed; in dat geval zouden er zeventien leden geweest zijn, want J. A. van der Hoeven, P. J. van Berckel, W. van Hogendorp, Th. A. Elsevier en J. P. Boogaert vervingen achtereenvolgens P. S. le Leu de Wilhem, H. Gevers, H. Vingerhoet, A. Prins en P. Baelde als Vroedschappen. De rangschikking der handteekeningen onder dit stuk is zoodanig, dat naar rangorde van verkiezing als Vroedschap de namen eerst in de eerste en dan in de tweede kolom moeten gelezen worden. De cijfers, die door mij bijgevoegd zijn, wijzen de jaren aan,

gedurende welke ieder lid der Vroedschap was. Het stuk luidt aldus:

CONTRACT VAN EENIGHEID.

De Eenigheid en vriendelijke Correspondentie, in de Staats en Stads Regeeringe het eenigste middel zijnde, waardoor s' Lands welzijn kan werden bevorderd, zoo hebben wij ondergeschreven ons, als Lieden van Eere verbonden, te zullen opvolgen en nakomen de Articulen hierna gemeld.

Art. 1.

Dat wij in alle zaken, specteerende de Regeeringe van het Land, of van de Stad, zullen adviseeren zooals wij conform de Privilegien en in goeden gemoede best geraden zullen vinden voor den welstand van den Lande in het generaal, of van de Stad in het bijzonder te behooren, zonder ons door eenige persuasien of recommandatien van eenige Hooge of Lage Stands personen, hetzij direct of indirect gedaan, te zullen laten inleiden, om in eenigerleye wijze, tegen ons beter weten en overtuiginge, eenige zaken te helpen beleggen of daartoe onze toestemminge te geven.

Art. 2.

Dat wij in het begeven van alle Commissien in de Provinciale en Generaliteits Collegien, alsmede de Hoofd-Bailluwsplaats dezer stad en de Bailluw en Dijkgraafsplaats van Schieland, mitsgaders de Ontfangersplaats der Gemeene Middelen, zullen agt neemen op de bequaamste van die geenen, die haar dienst daartoe aanbieden, alles nochtans met dezen verstande, dat wij alle andere requisitien egaal zijnde, den oudsten in rang zullen moeten de voorkeur geven.

Art. 3.

Dat wij in het formeeren der Nominatien van Burgergermeesteren, den rang zullen volgen van die Leden, die volgens de Privilegien nominabel zullen zijn.

Art. 4.

Dat bij vacature van een Vroedschapsplaats, alsmede van andere Ampten ter begevinge van de Vroedschap staande, dezelve Ampten door de meerderheid zullen werden begeven, doch dewijl de goede Ordre vereischt, dat hierop een zekere voet werd beraamt, die den band der eenigheid meer en meer zoude kunnen binden, zoo zal omtrent deze begevinge het volgende werden geobserveerd.

Tot eene begevinge van een Vroedschapsplaats zullen de drie oudste Leden voorslaan drie capabele en gequalificeerde personen, welke door de geheele Vroedschap, of in cas van verschil, door de meerderheid zullen werden gebragt op de Nominatie, en zal vervolgens diegeene, wiens voorgeslage persoon geëligeert is, op een volgende reize geen voorslag doen mogen, maar afwagten, dat alle de Leden op haar beurt een voorslag hebben gedaan en dat dien conform de electie is gevolgt.

En gelijk de begevinge van Ampten staande ter collatie van de Vroedschap, buiten Nominatie werden vervult, zoo zal hierin werden geobserveerd dezen voet: dat het Oudste Lid, hetwelk de voorslag doen moet, daartoe een capabel en gequalificeerd persoon zal voordragen, die bij de meerderheid zal worden gecommitteert, en zal hieromtrent wijders noch moeten werden in agt genomen, dat die geene die een persoon heeft voorgedragen tot zoodanig een ampt, op gelijke wijze als hiervooren is gezegt, met opzigte tot de Nominatie, geen tweeden voor-

slag bij eene volgende vacature zal mogen doen, zullende in allen gevallen de voorslag tot het opengevallen Ampt (hetzij de Vroedschapsplaats bij Nominatie, of het Ampt direct bij Collatie begeven werd) gedaan worden door den oudsten in rang, die of geen voorslag in het geheel heeft gedaan, of wiens voorslag geen effect heeft gehad.

En wat de Nominatien der Schepenen betreft, daaromtrent zullen wij, zooveel zulx van ons dependeert, innemen de consideratien van de 3 oudsten in rang van ons ondergeschrevenen, zoodat in gevallen er vier Schepenen moeten werden aangestelt, altoos een Oud Schepen voor gemeene rekening zal werden voorgedragen en zal zulx in dier voegen continueeren, totdat alle de Leden het effect van zoodanigen voorslag hebben gehad, alvoorens de oudste in rang wederom iemand zal mogen opgeven om op de Nominatie te werden gebragt.

Art. 5.

Dat wij ondergeschreven de zaken zoodanig zullen helpen beleggen, dat alle diegeenen welke in het toekomende op de Nominatie van Vroedschappen zullen wergebragt, na gedaane electie al het gunt voorsz. staat met haare handtekeninge zullen bekragtigen en zich daarmede conformeeren.

Ten oirkonde hebben wij dezen met onze onderteekeningen bekragtigt.

(1e *kolom:*)	P. S. le Leu de Wilhem	1730—59
	Herman Vingerhoet	1734—62
	G. F. Meyners	1740—83
	H. Gevers van Piershil	1744—60
	Jacob Cossart	1745—80
	Abr. Adr. du Bois	1747—74
	A. Reepmaker van Strevelshoek	1749—79
	J. W. Lormier	1754—77

	J. A. van der Hoeven	1759—87
	P. J. van Berckel	1760—87
	T. A. Elsevier	1763—78
(2e *kolom:*)	Johannes Meerman	1732—75
	Adriaen Prins	1738—63
	P. Baelde	1744—63
	Jean Bichon van Ysselmonde	1745—95
	D. C. v(an der) Staal	1746—72
	Paulus Boogaert	1748—87
	G. D. Denick	1752—80
	Isaac van Alphen	1756—87
	J. H. van der Does	1759—81
	W. van Hogendorp	1762—72
	J. P. Boogaert	1763—87

Een ander document, in chronologische orde hierop volgende, doet eens zien hoever het ambtsbejag en de corruptie van hen die de ambten konden vergeven, ging. Het is door zestien der onderteekenaars van het »Contract van Eenigheid" onderteekend. Ook dit stuk berust in originali, eigenhandig geschreven door J. Meerman, in het Archief der gemeente; woordelijk luidt het aldus:

Wij ondergeteekende belooven bij dezen als luyden van Eer ende zulks ten behoeven van den WelEd. Gestr: Heer en Mr. J. A. van der Hoeven, dat wij (voor zoveel in ons vermogen is) door alle gepaste middelen onze devoiren en goede officien bij Zijn Hoogheid zullen aanwenden, ten eynde gemelde Heer J. A. van der Hoeven met een der twee commissien, die met primo Mey van het aanstaande jaar 1767 (ofte bij ontstentenisse van dien) in het vervolg zullen komen te vaceeren, ten zijnen keuze werde voorzien.

Beloovende wijders, dat wij in alle gevalle nogte

voor ons zelven, nogte voor iemand anders eenige der voorgemelde commissien zullen vragen ofte aan ons gepræsenteert wordende aanneemen, dan nadat de voornoemde Heer J. A. van der Hoeven alvoorens het effect van dit engagement zal hebben genooten, ofte daarvan vrijwillig zal hebben gerenuncieert.

Actum den 15 Februarij 1766.

Johannes Meerman.
Jean Bichon van Ysselmonde.
Jb. Cossart.
A. Reepmaker van Strevelshoek.
J. W. Lormier.
J. H. van der Does.
T. A. Elsevier.

G. F. Meyners.
D. C. v(an der) Staal.
Abr. Adr. du Bois.
P. Boogaert.
G. D. Denick.
Isaac van Alphen.
P. J. van Berckel.
W. van Hogendorp.
J. P. Boogaert.

Op het voorbeeld van Schiedam, waar 4 November 1782 een nieuw contract gesloten was, »voornamelijk tegen den Stadhouder gerigt en zijn op gewoonteregt steunende bevoegdheid tot recommandatie (1)" werden te Rotterdam pogingen aangewend om een dergelijk verbond tot stand te brengen. Dit gelukte, doch de aanteekeningen, die hierover nog in het Archief der gemeente bewaard worden, zijn van zoo groote uitgebreidheid, dat het niet wenschelijk is ze nog toe te voegen aan dit opstel, dat toch al veel grooteren omvang heeft verkregen, dan oorspronkelijk in mijne bedoeling lag. In den volgenden jaargang van dit boekje hoop ik daarop terug te komen.

---

(1) De Witte van Citters, *Contracten van Correspondentie* bl. XXVIII der inleiding.

OMKOOPERIJEN TOT HET VERKRIJGEN VAN AMBTEN.

I.

Compareerde (1) voor de Heer en Mr. Arent van der Dusse, Stads Rentmeester ende Gecommitteerde van de Ed. Agtb. Magistraat der stad Delft op Delfshave Anna de Vos, huysvrou van Dirck van Enekin, wonende binne de stad Rotterdam, dewelcke voorgeleesen synde seeckere attestatie by haer, alsmeede door Aerjaentje Quaeckenbos op den 19 February 1707 voor Johan Swinnas Notaris tot Rotterdam ende twee getuygen gepasseert, luydende van woorde tot woorde als volgt:

Op huyden den 19 February 1707 compareerden voor my Jan Swinnas Notaris publycq by den Hove van Holland, geadmitteert tot Rotterdam resideerende ende voor de naergenoemde getuygen, de eerbare Anna de Vos, huysvrou van Dirck van Enekin, wonende binnen dese stad, dewelcke verklaerde by deesen ter requisitie ende instantie van dengeene dient behoort en hem met deese soude cunnen, moogen ende willen helpen in regten en daer buyte waer ende waeragtig te weesen, dat als wanneer onder de respectyve Heeren Bewinthebberen van de Oost Indische Compagnie ter kamere deser Stadt waaren verdeelt de officien van de Officiersplaatse vant schip genaemt Donckervliet, hetwelck eerstdaegs van hier na Indien sal vertrecken en dat sy deposante had te verstaan dat het vergeeven van de derde waackplaats stont aen de Heer en Mr. Willem van Hogendorp, Out Burgemeester, Raet en Vroetschap, mitsgaders meede Bewinthebber van de Oost Indische Compagnie ter voorsz. kamere etc. sy deposante haerselven heeft vervoegt by derselver goede vrinde om bij den opgemelten Heer van Hogendorp te becolliciteren de voorsz. derde waackplaats voor haren soon Balten Hoffman, dat Barbara van Enekin, huysvrou van Gerrit Lamanus, bevorens by de deposante is gecoomen sieckelyck te bedde leggende, haer vertellende dat haer man Lamanus hadde gecreegen de Commandeursplaats van de soldaaten opt selve schip, haer radende dat sy voor derselver soon meede

---

(1) De hier volgende stukken zijn afgedrukt uit het *Register van Recollementen van attestatien van Delfshaven*, No. 2, fol 60 verso tot 64.

soude spreecken om de derde waackplaats alsoo daer niemant om en sprack off sollicitanten waaren, seggende sy deposante suster »ick ben soo sieck, ick kan geen voet voortgaen", waerop de meergemelte Barbara van Enekin repliceerde: »gaet na het huys van de Heer Hogendorp en belooft de dienstbooden off meijden eens hondert gulde, dan sult gy de plaats van derde waeck wel crijgen, want men kan aent huys van Hogendorp alles om gelt krygen, maer segt vooral niet dat wy vrinden syn, want anders soo sul'e de plaats niet krijgen", dat sy deposante, nadat de meergemelte Heer Willem van Hogendorp aen haer deposantes soon Balten Hoffman de voorsz. derde waeckplaats hadde geoffereert ende gegeven op gisteren, synde geweest den 18 February 1707 is gegaen aen het huys van den evengenoemden Heer van Hogendorp en aldaer aen Aerjaentie Quackenbos, wonende voor kamenier ten voorsz. huyse in presentie van nogh een dienstmaegt, heeft gegeeven neegen heele en twee halve goude france pistoolen, dat sy deposante op heeden met veel bevreemdingh is te vooren gecome dat Barbara van Enekin, ten huyse van andere Heeren Bewinthebberen gingh spotten en overbrengen dat aent huys van de Heer Hogendorp sooveel gelt was gegeeven. Compareerde meede de voornoemde Aerjaentie Quackenbos en verklaerde ten behoeve alsvooren dat sy op heeden morgen is geweest op de kamer van juffrou Katryna Roosmalen en aldaer aen deselve heeft vertoont drie van de neege heele pistoolen aen haer door de eerste Comparante gegeeven (als hebbende op het versoeck van deselve het overige en sulcx seeve pistoletten versweegen) welcke juffrou Roosmale daerop antwoorde: »wel soo, dat is al heel wel", met sulcke off diergelycke woorden, seggende sy deposante: »wel juffrou, wy hebben vant voorgaende schip maer met ons alle vyff rycxdaelders gehat." Eyndigen zy deposanten van yders reguard hare getuygenisse gevende voor redene van wetenschap als in den tecxte te vreeden en des versogt synde dese met eede te stercken. Aldus gedaen ter presentie van Sinjeurs Jacobus de Reus en Gerard Verburgh als getuijgen, die de minute deeses, nevens de Comparanten en my Notaris op een zegel van twaalff stuijvers meede hebben onderteyckent ten daage maande en jaare voorsz. Onder stont: Quod Attestor en was geteijckent: Jan Swinnas Not. pub. 1707.

Soo verklaerde sy Comparante voor sooveel haer gedeposeerde in de voorsz. attestatie gemelt aengaet, voor recollement daerby

te persisteeren, verklarende alle tselve haer gedeposeerde waer en waeragtigh te weesen, soo waerlyck most haer Comparante God Almagtigh helpen. Alles sonder fraude gedaen in den Raethuyse op Delfshave 't oirkonde etc. den 23 February 1707.

(*Get.*) A. V. D. DUSSE.

II.

Compareerde voor de Heer en Mr. Arent van der Dusse, Stads Rentmeester ende Gecommitteerde van de Ed. Agtb. Magistraat der Stad Delft op Delfshave, Willemyne Kollemans huysvrou van Ary Gysbregtse van der Putte, dewelcke voorgeleesen zynde seeckere attestatie door haer op den 22 deeser maent February 1707 voor Jan Swinnas Notaris tot Rotterdam ende twee getuyge verleeden ende luydende van woorde tot woorde als volgt:

Op huyden den 22 February 1707 compareerde voor my Jan Swinnas, Notaris publycq by den Hove van Hollant geadmitteert tot Rotterdam resideerende ende voor de naergenoemde getuygen de eerbare Willemyna Kollemans, huysvrou van Ary Gysbert'e van der Putte dewelcke verklaerden ter requisitie en instantie van dengeenen dient behoort en hem met deese soude cunnen en moogen behelpen, waer endé waeragtigh te weesen dat sy deposante is geweest ten huyse van Anna de Vos, huisvrou van Dirck van Enekin, daags nadat de Ed. Heeren Bewinthebberen van de Oost Indische Compagnie ter Kamere deeser Stad, onder den anderen hadde verdeelt de officiersplaatse vant Schip Donckervliet tgeene eerstdaags na Indien sal vertrecken, meede ten huyse van Anna de Vos voorsz. is gecomen Barbara van Enekin, huysvrou van Gerard Lamanus, dewelcke aen Anna de Vos als aen haer suster quam vertellen dat haer man de commandeursplaats van de soldaaten hadde gecreegen, seggende wyders: »Suster staet op (alsoo de voorsz. Anna de Vos sieckelyck te bedde was leggende) en gaet na de Heer van Hogendorp die heeft de derde waeckplaétse, want daer staet niemant na, gaet maer na de meyden ofte de dienstbodens van de Heer van Hogendorp en belooft haer eens hondert gulden, dan sult gy de plaets wel hebben, want aent huys van Hogendorp is alles om gelt te krygen, vereert aen hetselve huys van de Heer Hogendorp de papegay die u man nu mede gebragt heeft", synde het seggen van de papegay geschiet, nadat Anna de Vos als twee a drie maal aent huys van de Heer Hogen-

dorp was geweest. Eyndigende sy Comparante hiermeede hare getuijgenisse, gevende voor redenen van wetenschap van by alle bovenstaende te zyn geweest mitsgaders tgeen voorsz. is te hebben gehoort en gesien en voorts als in den tecxt te vreden en des versogt synde deese met eede te stercken. Aldus gedaen ter presentie van Sinjeur Jacobus de Reus ende Jan van Eelden als getuygen, die de minute deeses neevens de Comparanten en my Notaris op een segel van twaalff stuyvers meede hebben onderteykent, ten daage maande en jaare voorsz. Onderstont: Quod Attestor ende was geteyckent: Jan Swinnas Not. pub. 1707.

Soo verklaerde sy Comparante voor recollement daer by te persisteeren, verklarende alle tselve soo waer ende waeragtigh te weesen, soo waerlyck most haer Comparante Got almagtig helpen. Alles sonder fraude gedaen in den Raethuyse op Delfshave toirkonde etc. den 23 February 1707.

(*Get.*) A. v. d. DUSSE.

III.

Compareerde voor de Heer en Mr. Arent van der Dusse, Stads Rentmeester ende Gecommitteerde van de Ed. Agtb. Magistraat der stad Delft op Delfshave, d'eerbare Anna de Vos, huysvrou van Dirck van Enekin, dewelcke verklaerden by deesen ter requisitie en instantie van dengeenen dient behoort ende hem met deesen soude willen, konnen off mogen behelpen in regten off daer buyten met solemneelen eede waer ende waeragtig te weesen dat in den voorleden jaare 1706 in de maent April, sonder in den precijssen tyt off stont te willen syn behaelt, sy Comparante is gecomen ten huyse van Barbara van Enekin, huysvrou van Gerrit Lamanus, deselve Barbara van Enekin aen haer Comparante seijde: »onse Grietje Tysse moet na het stadhuys", de Comparante vraegden: »wel wat moet Grietje dogh op het stadhuys doen", de voornoemde Barbara van Enekin antwoorde: »weegens de attestatie (1) die sy gegeven heeft ten laste van de Heer van Schoonhooven, die Vroedschap is gemaect van de Heer van Hogendorp, wel wat moet men al sien dat een gebooren Fransman in de regeeringh comt, reeckent eens wat is daer al van te wagten, soo een man kan in drie a vier jaaren wel in den Haagh gecommitteert werden", dat sy deposante

---

(1) Zie het medegedeelde op bl. 22 en 23 hiervoor.

alsdoen verder heeft gehoort, gesien ende bygewoont dat de voornoemde Grietje Tysse, wonende voor dienstmaegt ten huyse van de meergemelde Barbara van Enekin, seer veel harde en quade bejegeningen heeft gebruyckt, sy deposante seyde: »wel suster hoe kanje sulcx van een meyt verdragen", de voornoemde Barbara van Enekin antwoorde: »wat sal ick je seggen, sy heyt meede attestatie gegeeven van weegens Schoonhooven en Hogendorp, sy mogt haer gat omsmijten en aen de andere kant vallen en later haer opmaacken, want ik moet nu alles van haer verdragen", dat sy deposante na t vertrek van de voorsz. meijt na 't stadhuys meede is heenen gegaen en na een reyse op Hellevoetsluys gedaen hebbende en sulcx eenige dagen daernaer, sonder almeede in den precyssen dagh te willen syn behaelt weder is gecomen ten huyse van de voornoemde Barbara van Enekin als wanneer aen haer deposante door Gerrit Lamanus off Barbara van Enekin, beijde present, is overhandigt seecker blauwboekje om door haer te werden geleezen, seggende: »suster isser geen kans om hetselve boeckje onder het canaalje in de Banket- off Pannekoekstraat te geven, want die sullen niet lyden datter een Fransman (denoteerende daermede de Heer Schoonhooven) in de regeering is, want door die sal men hem daer best uijthouden", waerop de deposante antwoorde: »ick wil het boekje wel eens lesen, maar myn selven met sulcke saacken niet bemoeyen", dat als wanneer deselve Barbara van Enekin in ongelegentheyt was en van hare schuldenaren wiert overvallen, de deposante weder is gecomen ten huyse van de evengenoemde Barbara van Enekin, die alsdoen weder jegens haer deposante seijde: »daer sit ick nu en kyck en ben al myn beste klante quijt, nu laten sy my dryven in myne groote ongelegentheyt (daer al t geene ick gedaen heb op haer ordre en belofte is geschiet), want werde nu van alle myne schuldenaers overvallen, den Heer Secretaris Nieuvelt heeft myn belooft by te staen met twee hondert ducaten, den Heer Dyckgraaff Nieuvelt met gelycke twee hondert ducaten, Mevrou van Berckel met een hondert gulden vyff off ses welcke beloften sy niet nakoomen, maer ick moet seggen dat d'Heer Officier van der Hoeve een eerlyck man is, want die heeft niet belooft en heeft myn vyff hondert gulde op mijn versoeck gegeeven om mijne goederen uyt de lombert te lossen", alles respectyve met sulcke off diergelycke woorden in substantie. Compareerde meede Willemyna Kollemans, huysvrou

van Ary Gysbregtse van der Putte, dewelcke verklaerde tén versoecke als vooren, waer en waeragtigh te weesen dat in de maant April in den jaare 1706 sonder in den precyssen dagh off stont te willen syn behaalt, sy Comparante veeltyts is geweest ten huyse van Anna de Vos, huysvrou van Dirck van Enekin, alwaer alsdoen meede is gecomen Barbara van Enekin, huysvrou van Gerrit Lamanus, dewelcke op en in verscheyde tyden tegen Anna de Vos voorsz. seijde: »suster kan men dat blauwboeckje wegens de Heer van Schoonhooven niet wel in de Pannekoeck- off Banketstraat onder het canaalje krygen, soo sal men (denoteerende daermede de Heer van Schoonhooven) best uyt de Regeeringe krijgen, want als die hooren datter een Fransman in de regeeringe is, sullen deselve het niet lijden'', dat wanneer de voornoemde Barbara van Enekin in ongelegentheyt sat en van haer schuldenaren wiert overvallen, sy deposante veel en verscheyde maalen de voornoemde Barbara van Enekin heeft hooren en sien seggen, dat de Heer Dijckgraaff Nieuvelt haer hadde belooft tien hondert gulde om haer te redden gelyck de Heer Secretaris Nieuvelt aen haer insgelijcx belofte van haer door gelt te helpen hadde gedaen, dogh geen van beyde hetselve hadde nagekoomen, seggende wyders den Heer Officier van der Hoeve is een eerlyck man, die heeft niet belooft en egter vier a vyff hondert gulde geschooten om myn goet uyt de Lombert te haalen, alles respectyvelyck met sulcke off diergelycke woorden in substantie, geevende voor redenen van wetenschap van alle het bovenstaande te hebben gehoort, gesien, gedaen ende verrigt en voorts als in den tecxt, verklarende sy Comparante alle tselve waer ende waeragtigh te weesen, soo waerlyck most haer Comparante God almagtigh helpen. Alles sonder fraude, gedaen in den Raethuyse op Delfshave, toirkonde etc. den 23 February 1707.

(*Get:*) A. v. d. DUSSE.

DE KLAGENDE ERASMUS

OVER HET VOORNEMEN OM HALF GESTUDEERDE TE BEROEPEN (1).

Ik sta hier in metaal (door gunst der oude Heeren
Van Rotterdam gewoon de wijsheid te waarderen)
Tot een gedagtenis,
Dat ik de duisternis
En damp, uit Romens poel allengskens opgekomen,
Verjaagt heb sonder 't vuur van 't Vatiecaan te schromen,
De wetenschap herstelt
En 't volk, te lang gekwelt,
Geblint, geringeloort, en jammerlijk bedrogen,
Op nieuws, spijt offerpaap, geopent oor en ogen.
'k Was dankbaar voor die gunst
Ter tijd toe dat de kunst
De wijsheit, het vernuft en wat geleert mag heten
Bleef in mijn vaderstad, als op den troon geseten.
Maar, ag mij, wat een smert
Doorgrieft mij tans het hert,
Nu de achtbre Magistraat om 't wufte graauw te winnen
Meer duitsche klercken toont als wijse te beminnen.
Wie had dit ooit gedagt?
O vaders, uw geslagt
Heeft mij een trotsche stant op uwe markt geschonken.
Breek gij mij weder af en laat er esels pronken
Geeft mij (u selfs ten straf)
In Rotte of Maas een graf,
So sal ik nimmer sien dat wever, koekebakker
Of dergelijke soort hier bouwen 's Heren akker.

---

(1) Dit gedicht is, in handschrift uit de vorige eeuw, aanwezig in het Archief der gemeente.

EENIGE AANTEEKENINGEN BETREFFENDE HET OUDE GESLACHT VAN DER SPANGEN

DOOR

MR. W. BEZEMER.

Onder de adellijke geslachten, welke in den omtrek van Rotterdam hebben gebloeid, en daardoor meermalen met die stad in aanraking kwamen en op hare aangelegenheden invloed uitoefenden, behooren in de eerste plaats genoemd te worden die van Bokel, Matenesse en van der Spangen. De beide eerstgenoemde vonden reeds hunne geschiedschrijvers in prof. Fruin (1) en prof. de Geer (2); in dit opstel hoop ik eene kleine bijdrage te kunnen leveren, welke misschien den toekomstigen geschiedschrijver van het geslacht der van der Spangens niet geheel en al ondienstig zal zijn.

In de eerste plaats moge hier een enkel woord gezegd worden over de gemeenschappelijke afstamming der genoemde drie geslachten.

Dat zij van een gemeenschappelijken stam afkomstig waren, wordt reeds door de oude kroniekschrijvers als vaststaande aangemerkt. Doch waar het er op aan kwam

---

(1) De Bokels van Rotterdam en hun geslacht. (*Rotterdamsche Historiebladen*, 3e afd. I bl. 23).

(2) Proeve eener geschiedenis van het geslacht en de goederen der heeren van Matenesse. (*Berigten van het Historisch Genootschap te Utrecht*, III 1 bl. 48).

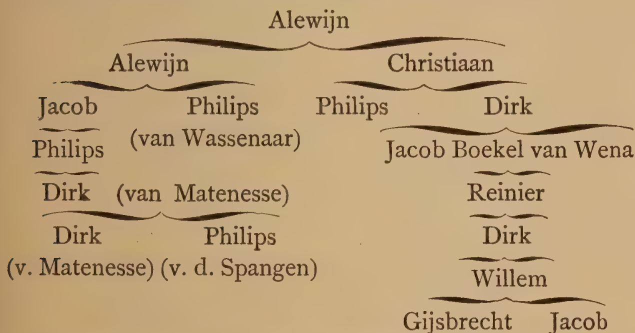
om duidelijk aan te geven, hoe die drie takken zich uit den oorspronkelijken stam hebben ontwikkeld, en om de genealogie dier takken in de eerste tijden van hun bestaan vast te stellen, waren die schrijvers verre van eenstemmig, ja verkondigden allerlei uiteenloopende meeningen, zonder dat men in de meeste gevallen kan nagaan, van waar zij hunne verschillende berichten hadden. Dit zij een weinig nader uiteengezet.

De oudste kroniekschrijver van Schieland, Simon van der Sluys, vermeldt over deze quaestie geene bijzonderheden, doch verhaalt bij zijne beschrijving van het slot Wena alleen, dat dit gebouwd was door een jongeren zoon uit het geslacht der burggraven van Leiden, Christiaan van Wassenaar, welke een zoon naliet, die de stamvader der latere Bokels zou geworden zijn. Uitvoerige berichten vinden wij echter bij Lois in zijn op het Rotterdamsche Gemeentearchief berustend handschrift, getiteld: »Oude ware beschryvinge van Schielant". Volgens Lois dan leefde er in het begin der 12e eeuw een zekere heer Alewijn, burggraaf van Leiden, welke in 1121 overleed en drie zoons naliet. De oudste, Alewijn († 1198) had twee zoons, Jacob en Philips; deze laatste was stamvader der heeren van Wassenaar, terwijl heer Jacob huwde met Willemina van Teylingen, bij wie hij een zoon met name Philips had. Deze Philips nam tot gemalin eene dochter van heer Daniel van der Merwede, en verwekte bij haar een zoon Dirk, later genaamd de goede heer van Matenesse. Dirk huwde met eene dochter uit het huis van Polanen, en van zijne twee zoons werd de oudste, Dirk, de stamvader der Matenesses, en de tweede, Philips, die der van der Spangens.

De tweede zoon van heer Alewijn was Christiaan; twee der kinderen van dezen laatste overleden zonder nakomelingschap, doch zijn zoon Dirk († 1156) had een zoon

met name heer Jacob Boekel van Wena, zoodat wij hier den naam van Bokel voor het eerst aantreffen. Deze Jacob stierf in 1189, nalatende een zoon Reinier († 1266). Reinier had weer een zoon Dirk, welke de vader was van Willem van Wena. Willem Boekel liet twee zoons, Gijsbrecht en Jacob, na, welke verder den naam van Bokel voortplantten.

Ter gemakkelijker overzicht zal ik hier de medegedeelde genealogie in behoorlijken vorm plaatsen.

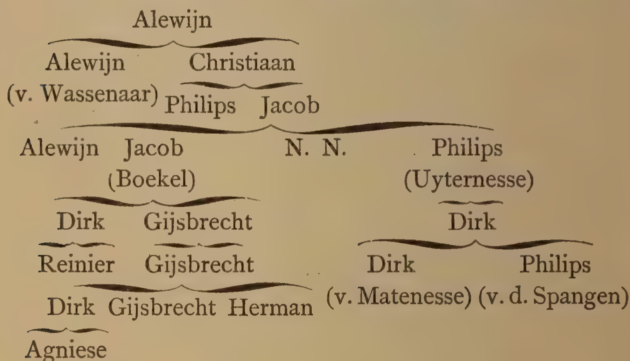
In verschillende punten van deze voorstelling afwijkend is de geslachtslijst, door Jacob Kortebrant opgemaakt in zijn, eveneens op bovengenoemd archief aanwezig manuscript »Beschryving van Schieland".

Alewijn de derde, burggraaf van Leiden, had twee zoons: Alewijn, de stamvader der heeren van Wassenaar, en Christiaan, heer van Berkel, Bleiswijk, Wena, Beukelsdijk en Blommersdijk. De oudste zoon van dezen laatste, Philips, stierf zonder nakomelingen in 1137, doch de tweede, Jacob, huwde met Willemina van Teylingen, en had bij haar vier zoons: 1⁰ Alewijn, 2⁰ Jacob Boekel, waarover nader, 3⁰ een zoon, wiens naam onbekend is, 4⁰ Philips, genaamd Uyternesse, die met N. van de Merwede huwde en een zoon Dirk had, bijgenaamd de goede heer

van Matenesse. Dirk had twee zoons, van wie de oudste, Dirk, de stamvader der Matenesses, de tweede, Philips, die der van der Spangens was.

Jacob Boekel, de tweede zoon van Jacob, burggraaf van Leiden, leefde omstreeks het jaar 1200. Hij was gehuwd met eene dochter van den heer van Woerden, bij wie hij twee zoon verwekte. De oudste, Dirk, liet een zoon Reinier na, doch deze laatste overleed kinderloos in 1266, zoodat zijne goederen beërfd werden door zijn neef Gijsbrecht, zoon van Gijsbrecht, welke laatste een broeder van Dirk en dus een zoon van heer Jacob Boekel was. Deze Gijsbrecht wordt vermeld in 1285, en is waarschijnlijk vóór 1298 overleden, met achterlating van drie zoons, Dirk, Gijsbrecht en Herman. Dirk had weder eene dochter Agniese.

Volgens Kortebrant is de geslachtslijst derhalve aldus:

Men ziet, dat de opgaven van Lois en Kortebrant in een zeer principiëel punt verschillen. Volgens de eerste toch vormden de Matenesses en Spangens een ouderen tak van het oorspronkelijke geslacht dan de Bokels, daar zij zouden afstammen van Alewijn, den oudsten broeder van den stamvader der Bokels, Christiaan. De werkelijke

Wassenaars stonden dan tusschen beide takken in, als afstammende van Philips, jongsten zoon van Alewijn. Kortebrant daarentegen zegt, dat de Wassenaars de oudere tak waren, terwijl de Bokels en Matenesses hun oorsprong namen in Jacob, zoon van Christiaan. Diens tweede zoon Jacob, genaamd Boekel, gaf het aanzijn aan den stam van Bokel, terwijl van zijn vierden zoon, Philip Uyternesse, het geslacht der Matenesses afkomstig zou zijn. Derhalve waren de Matenesses de jongste tak van het oorspronkelijke geslacht. Dat de beide schrijvers ook op meer ondergeschikte punten zeer uiteenloopen, gelijk uit de vergelijking der beide lijsten te zien is, kan ons niet meer verwonderen.

Overgaande tot de gedrukte werken, wijs ik in de eerste plaats op de kroniek van Gouthoeven. In zijne genealogie van het geslacht Matenesse komt hij met Kortebrant overeen door te zeggen, dat Jacob, burggraaf van Leiden, vier zoons had, van wie de tweede, Jacob Boekel, de stamvaders der Bokels, en de vierde, Philips, die der Matenesses was. Bij de behandeling der Wassenaars echter sluit hij zich bij Lois aan, want hij zegt daar dat burggraaf Alewijn twee zoons had, Jacob en Philips, van welken laatste de Wassenaars verder hun oorsprong namen. Jacob echter, in plaats van, zooals Lois vermeldt, de stamvader der Matenesses te worden, liet alleen eene dochter na. Hier wordt dus geheel in het midden gelaten, hoe de eerstgenoemde burggraaf Jacob en Jacob Alewijnszoon elkander bestonden, ja of zij eigenlijk wel tot denzelfden stam behoorden. Van een Christiaan, jonger broeder van Alewijn, dien de beide eerstgenoemde kroniekschrijvers vermelden, wordt in het geheel niet gesproken; een en ander kan natuurlijk alleen strekken om de verwarring nog grooter te maken.

De Handvest-Kroniek van van der Houve vermeldt

zonder meer, dat de van der Spangens afstamden van een jongeren zoon uit het huis der burggraven van Leiden.

Van Leeuwen geeft in zijne *Batavia Illustrata* eene genealogie, welke in hoofdzaak met die van Kortebrant overeenkomt, doch in sommige punten verschilt. Burggraaf Alewijn had een zoon Jacob, gehuwd met Nicola van Teylingen, bij wie hij vier zoons verwekte; van den tweeden zoon, Jacob, stamden de Bokels, van den vierden, Philips, de Matenesses af. Ook hier is dus sprake van een Christiaan. Een belangrijker verschil vertoont zich echter in de verdere genealogie der Bokels. Terwijl volgens Kortebrant de kleinzoon van Jacob Boekel, Reinier, zonder kinderen stierf, zoodat de naam Bokel zich voortzette in de afstammelingen van Gijsbrecht Jacobszoon. zoo had, volgens van Leeuwen, Jacob Boekel weliswaar twee zoons, Dirk en Gijsbrecht, doch de laatste stierf zonder nakomelingschap, zoodat de latere Bokels allen van Dirk (en van zijn zoon Reinier) moeten afstammen.

Ook Goethals behandelt deze quaestie in zijn bekend werk »*Dictionaire généalogique et héraldique des familles nobles du royaume de Belgique*". De door hem gegeven voorstelling wijkt weder zeer van de bovenvermelden af, en is als volgt:

Halewijn, burggraaf van Leiden († 1192), had drie zoons: 1⁰ Halewijn, stamvader der Wassenaars. 2⁰ Jacob, gehuwd met eene dochter van den heer van Woerden, bij wie hij twee zoons had; de oudste, Dirk, nam den naam Boekel aan (1), de tweede, Gijsbrecht, stierf kinderloos. 3⁰ Philips, genaamd Uyternesse, de stamvader der Matenesses en Spangens. Hier wordt dus niet alleen Christiaan,

---

(1) Ook vinden wij hier nog de oude legende vermeld, dat Dirk wegens een met een beukelaar gepleegden doodslag, zijn naam moest afleggen, en zich voortaan Beukel of Boekel noemen.

doch ook Jacob overgeslagen, zoodat er twee opeenvolgende personen uit de lijst verdwijnen, en Philips Uyternesse tot een zoon van Halewijn gemaakt wordt, die bij Lois en van Leeuwen zijn kleinzoon, bij Kortebrant zelfs zijn achterkleinzoon is.

De andere schrijvers, die deze zaak besproken hebben, sluiten zich gewoonlijk bij eene der boven uiteengezette meeningen aan (1).

Wanneer ik nu overga tot de kritische beschouwing van een en ander, kan ik, onder verwijzing naar de aangehaalde verhandelingen der heeren Fruin en de Geer, kort zijn.

Voor het grootste gedeelte van hetgeen de kroniekschrijvers ons mededeelen, zijn hoegenaamd geene historische bewijzen aanwezig, ja in sommige punten is de onwaarheid hunner berichten aan te toonen.

Dat de Bokels, Matenesses en van der Spangens uit het geslacht van Wassenaar afkomstig zouden zijn, is niet meer dan een verzinsel. Aangenomen dat zij van de oude burggraven van Leiden afstammen, zoo is het toch vrij zeker, dat die burggraven niet tot het geslacht der Wassenaars behoorden. Het wapen der burggraven vertoont een dwarsbalk, het oudst bekende der Wassenaars, volgens Rietstap, vijf smalle dwarsbalken, waarover een St. Andrieskruis. Doch alles afdoende is het feit, dat het geslacht van Wassenaar eerst in 1339 de waardigheid van burggraaf van graaf Willem III in leen ontving, terwijl er voor dien tijd nooit een Wassenaar iets met het burggraafschap te maken had. De dwaling der kroniekschrijvers is dus niet geheel en al onbegrijpelijk; hunne

---

(1) In den *Navorscher* van 1856, bl. 57, plaatste J. v. R. een stukje over de van der Spangens, waarin hij ook Philips, vierden zoon van Jacob, burggraaf van Leiden, tot hun stamvader maakt.

beweringen hadden haar ontstaan daaraan te danken, dat zij over het laat voorkomen der Wassenaars in de historie een sluier wilden werpen, en daartoe de oudste burggraven van Leiden in dat geslacht opnamen (1).

Doch dat de drie genoemde geslachten nakomelingen dier oude burggraven zouden zijn, is weder eene veronderstelling, waartoe elk deugdelijk bewijs ontbreekt. Dat men tot haar kwam door de gelijkheid van het wapen, ligt voor de hand, doch waar het er op aankomt om de beweerde verwantschap door verwijzing naar eenig authentiek document te staven, blijven de kroniekschrijvers geheel in gebreke. De geheele hypothese dier afstamming is dus niet veel meer dan eene onbewezene gissing. Men kan volstrekt niet beweren dat zij onwaar is; de overeenkomst der wapens geeft altijd iets te denken, doch zonder verdere bewijzen mogen wij haar niet als eene historische waarheid aannemen.

Wij zullen dus zelfstandig te werk moeten gaan en onderzoeken wat er van elders over de bedoelde geslachten bekend is.

Wij zien dan, dat er in 1200, 1215 en 1216 onder de edelen een Dirk Bokel genoemd wordt, en in 1226 en 1245 een Gijsbrecht. In het jaar 1252 vergunde koning Willem aan een zekeren Dirk Bokel, dat in geval hij zonder mannelijke nakomelingschap stierf, zijne oudste dochter zijn leengoed zou beërven. In oorkonden sedert 1285 wordt weer van een Gijsbrecht Bokel gesproken. Den 13 December 1280 stelde Floris V de bewoners van Dirk Bokels ambacht vrij van schot, en in 1287 vergunde hij aan denzelfden Dirk, om eenige bepalingen over de bedijkingen in zijn ambacht te maken (2). Hoe

(1) Vgl. Blok. *Eene Hollandsche stad in de middeleeuwen*, bl. 17.

(2) De aangehaalde stukken zijn te vinden in het Oorkondenboek van van den Bergh en achter de verhandeling van prof. de Geer.

was nu echter de verwantschap tusschen al deze Bokels? Dat de in 1226 vermelde Gijsbrecht een zoon was van den eersten Dirk, is waarschijnlijk, doch onbewezen. Of Dirk, die in 1232 genoemd wordt, de vader was van Gijsbrecht (1285) moet, volgens prof. Fruin, onzeker blijven; ik zou bijna durven beweren, dat het zeker het geval niet is geweest. Immers ridder Gijsbrecht behoorde tot den tak der zoogenaamde Rotterdamsche Bokels, terwijl een afschrift der oorkonde van 1252, waaruit het bestaan van Dirk Bokel blijkt, door prof. de Geer in de archieven der Matenesses gevonden werd. Hoe kwamen de heeren van Matenesse in het bezit van zulk een stuk, dat op een lid van een anderen tak van hun geslacht betrekking zou hebben? Op dien grond meen ik te mogen aannemen, dat de Dirk Bokel van 1252 niet tot den tak der Rotterdamsche Bokels behoorde, doch tot die, welke later den naam van Matenesse aannam.

Dat het slechts een afschrift der bedoelde oorkonde was, welke zich in het bezit der heeren van Matenesse bevond, is m. i. tegen de ontwikkelde meening geen bezwaar, daar immers prof. de Geer in de archieven van Matenesse verscheidene stukken, ook alleen in afschrift, aantrof, die zonder eenigen twijfel op de Matenesses betrekking hebben. Waar het oorspronkelijke stuk wegens ouderdom of andere redenen met vernietiging bedreigd werd, is het niet meer dan natuurlijk dat de belanghebbenden daarvan eene copie lieten vervaardigen, terwijl er geen reden te bedenken is, waarom zij zich afschriften zouden hebben aangeschaft van stukken, die tot hun geslacht in hoegenaamd geene betrekking stonden.

De beide op Dirk Bokels ambacht betrekking hebbende oorkonden van 1280 en 1287 bevinden zich eveneens in de archieven van Matenesse, de eerste in afschrift, de tweede in originali. Ook deze Dirk behoorde dus tot de

Matenesses, en ik zie er nu geen bezwaar in om, evenals prof. de Geer in zijne geslachtslijst doet, dezen Dirk met dien van 1252 voor een en denzelfden persoon te houden.

Hoe echter waren nu de Rotterdamsche Bokels en de latere Matenesses met elkander verwant, wie was hun gemeenschappelijke stamvader? Volgens prof. de Geer was waarschijnlijk de in 1226 voorkomende Gijsbrecht een broeder van Dirk (1200, 1216), van welken Gijsbrecht dan de Rotterdamsche Bokels afkomstig zouden zijn, terwijl Dirk weer een zoon Dirk had (1252, 1280) van wien de Matenesses zouden afstammen. Doch prof. Fruin wijst er terecht op, dat het niet onwaarschijnlijk is dat de stamvader der Matenesses een broeder of oom van ridder Gijsbrecht (1285) geweest is, en denkelijk Floris heette, wijl in een stuk van 1296 melding gemaakt wordt van Bokel Florens ambacht (1), dat omtrent Matenesse gelegen schijnt te hebben. Dat dit ambacht nog betrekkelijk zoo laat met dien naam wordt aangeduid, is m. i. te verklaren, wanneer men aanneemt, dat deze Floris een jongere zoon was, en dus een gedeelte der vaderlijke, tot nog toe ongescheiden, goederen erfde, welk gedeelte dan naar hem genoemd werd en bleef, ook toen een latere bezitter een anderen naam droeg. Dezen Floris zou ik dan het liefst (hoewel het natuurlijk niet meer dan eene gissing is) willen plaatsen tusschen Dirk van 1200 en Dirk van 1287, daar het mij om de jaartallen waarschijnlijker voorkomt dat de laatste een kleinzoon van den eerste was.

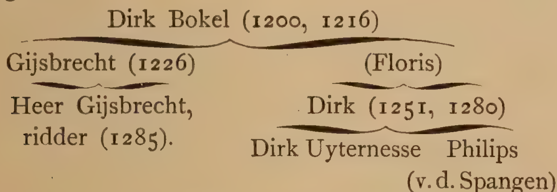
Om dezelfde reden zou ik Gijsbrecht van 1226 niet voor een broeder, doch voor een zoon van den eersten Dirk houden, daar Gijsbrechts zoon, ridder Gijsbrecht, in 1285 voorkomt, dus in denzelfden tijd als Dirk, kleinzoon van Dirk van 1200.

---

(1) *Bijlagen tot de Kroniek van Rotterdam*, No. XV.

De Dirk Bokel van 1287 had een zoon, die zich Dirk Bokel Uyternesse noemde, en wiens zonen den naam van Matenesse aannamen; naar alle waarschijnlijkheid (op dit punt zijn alle kroniekschrijvers eenstemmig) was het een broeder van Dirk, met name Philips, die het aanzijn gaf aan het geslacht van der Spangen. Ook prof. de Geer sluit zich bij deze meening aan.

De genealogie wordt nu volgens de hier ontwikkelde meening aldus:

Philips Bokel Uyternesse, broeder van Dirk, was volgens de algemeen aangenomen meening de stamvader der van der Spangens. Hij schijnt de van zijn vader geërfde goederen te hebben gehouden als een leen van zijn broeder Dirk, tenminste in later tijd is er meermalen van de leenplichtigheid der Spangensche goederen aan het huis van Matenesse sprake. Zoo maakt den 14 September 1385 Philips van der Spangen aan zijne gemalin Lijsbeth van IJsselstein in lijftocht de mindere helft van het huis te Spangen en van 27 morgen lands, al 't welk hij in leen houdt van Wouter van den Berge (1). Deze Wouter was een zoon van Kerstant van den Berge, die weer een zoon van Dirk Bokel Uyternesse was, en behoorde tot een tak der Matenesses, welke tijdelijk den naam van den Berge had aangenomen. In 1488 wordt in een verlijbrief melding gemaakt van »27 mergen mitter

(1) Zie de bewijsstukken achter de aangehaalde verhandeling van de Geer, bl. 108.

huysinge ter Spaenge", door Philips van der Spangen van Adriaan van Matenesse in leen gehouden (1).

Op de aldus door Philips geërfde goederen, tusschen Overschie en Schiedam gelegen, verrees in 1310 het slot Spangen, dat volgens getuigenis van alle schrijvers een schoon en statig gebouw moet zijn geweest (2). Volgens het bericht van van der Sluys bestond het slot reeds in 1230 en werd toen Uyternesse genaamd, terwijl heer Philips het slechts verbouwde en vergrootte, doch de andere schrijvers noemen eenstemmig Philips den stichter. Deze zou verder in hetzelfde jaar 1310 eene kapel in de oude kerk te Delft en eene kanonik-prebende gesticht hebben. In 1328 nam hij deel aan den slag op den Casselberg, toen graaf Willem III aldaar als bondgenoot van koning Philips den Schoone van Frankrijk tegen de Vlamingen streed.

Hij was gehuwd met Sophia van Dorp, eene dochter van Elias van Dorp en N. van Stryen; hoeveel kinderen hij bij haar had, maakt weder een punt van verschil bij de schrijvers uit.

Volgens van Leeuwen, en na hem het *Nobiliaire des Pays-Bas* (3) en Goethals had hij twee zoons: de jongste, Jan, zette het geslacht der van der Spangens verder voort, de oudste, Dirk, was de stamvader der heeren van Wena. Het kost weinig moeite, om de ongerijmdheid dezer laatste bewering aan te toonen, waarop ook reeds door Vergoes in zijn H.S. *Beschrijving van Schieland*, gewezen is. Immers waar veel duister moge zijn, met

---

(1) Reg. Maximilianus et Philippus, fol. 42. Zie ook Fricus-handt fol. 43.

(2) »Welck slot zoo groot en schoon was, dat in 't gehele land geen grooter en wierde gevonden", zegt van Leeuwen. *Batavia Illustrata*, bl. 1101.

(3) *Suite du Supplément*, bl 40.

de heeren van Wena zijn wij nauwkeurig bekend, en wij weten uit authentieke stukken, dat deze tot den tak der Rotterdamsche Bokels behoorden. In 1306 droeg Dirk Bokel, kleinzoon van ridder Gijsbrecht, het huis Wena op aan Nicolaas van Putten, en ontving het weder in leen terug; in het betreffende stuk staat nauwkeurig de verdere leenopvolging beschreven, volgens welke de erfopvolging aan de nakomelingen van ridder Gijsbrecht verzekerd bleef (1). Hoe dus een Dirk, zoon van Philips Uyternesse, die slechts zeer van verre met de nakomelingen van ridder Gijsbrecht verwant was, in de eerste helft der 14e eeuw in het bezit van Wena zoude gekomen zijn, mag wel een onoplosbaar raadsel heeten (2).

Daar er nergens van andere kinderen van Philips en Sophia van Dorp gesproken wordt, kunnen wij m.i. veilig aannemen, dat hij slechts één zoon gehad heeft, Jan van der Spangen, de eerste die werkelijk den naam van der Spangen schijnt te hebben gevoerd. Deze Jan kwam mij in verschillende akten voor. Den 2 April 1331 werd hij door graaf Willem III bij opdracht van Bartelmeus van Schie met 4$^1/_2$ morgen land in Voorburg beleend (3). In eene oorkonde van 6 Februari 1332 roerende den zoen dergenen, die te Veere dood bleven, wordt hij genoemd als baljuw van Schiedam (4). Den 14 Maart 1335

(1) Vgl. de aangehaalde verhandeling van Fruin, bl. 31 vlg. 51 vlg.

(2) Wena was in 1306 in 't bezit van Dirk Bokel, kwam daarna op diens dochter Agniese en na haar dood op hare dochter Janne van Teylingen. Deze stierf kinderloos, zoodat het slot nu volgens de bepalingen der erfopvolging kwam aan Jacob Gijsbrechtszoon, kleinzoon van Herman, achterkleinzoon van ridder Gijsbrecht, welke Jacob er in 1367 mede verlijd werd.

(3) Reg. E. L. 1, fol. 89 vo.

(4) Reg. E. L. 2 fol. 74 vo. *Bijlagen der Kroniek van Rotterdam*

verlijdt de graaf Jan van der Spangen zijn knape, met 30 schellingen 's jaars uit de bede te Monster (1). In 1354, den 22 Maart, gaf hertog Willem aan Jan van der Spangen terug het vrije gebruik der goederen, die hij voor den oorlog had (2), en den 25 November 1372 ontving hij van hertog Albrecht in leen al zulk land, als zijn vader gehouden had, nader omschreven als 6 morgen in Voorburg, 7 in Vinkeveen en 17 in Maasland (3).

Over zijn huwelijk en het aantal zijner kinderen heerscht bij de schrijvers verschil. Naar luid der kroniek van Kortebrant was hij tweemaal gehuwd geweest, eerst met Elisabeth van der Made, daarna met Margaretha van Hodenpijl. Bij zijne eerste vrouw zou hij een zoon Philips en eene dochter Agnes gehad hebben (4), bij de tweede twee zoons, Ogier en Dirk, welke laatste alleen nakomelingen naliet. De andere schrijvers zeggen echter allen, en om het gezag van van der Sluys mogen wij deze meening des te eerder deelen, dat Jan slechts eenmaal huwde, namelijk met Elisabeth (van der Sluys zegt Willemina) van der Made, bij wie hij een zoon Philips had, die echter vóór zijn vader zou overleden zijn, volgens de opgave van van der Sluys in 1320. Echter wordt in de akte van 1343, waarin Jan van Henegouwen den baljuw van Delfland en Schieland beveelt om ten behoeve van Rotterdam eene vaart naar de Schie te maken, aan een Philips van der Spangen bevolen om een gedeelte van

---

No. XLIII, alwaar de datum op 7 Februari 1331 gesteld wordt. De opeenvolging der stukken in het aangehaalde register schijnt echter op Paaschstijl te wijzen.

(1) Reg. E. L. 1, fol. 104.

(2) Reg. E. L. 42, fol. 9.

(3) Reg. Aelbrecht IV, fol 131 vo.

(4) Deze zou non te Rijnsburg geweest zijn; volgens Kortebrant zelf is zij echter in de lijst der nonnen niet te vinden.

zijn grond voor dat werk af te staan (1), en een stuk van 1 Juni 1346 vermeldt, dat Philips van der Spangen eene tiende van den heer van Linschoten in leen hield (2). Het is m. i. moeilijk aan te nemen, dat de in deze stukken genoemde Philips een zoon van Dirk zou zijn, die nog in 1415 voorkomt, en anders is er nergens van een Philips sprake. Het is verder niet zeer waarschijnlijk, dat Philips, jonger broeder van Dirk Uyternesse, die nog in 1325 voorkomt, reeds vóór het jaar 1320 een kleinzoon zou gehad hebben, die zelf kinderen had, want Philips Janszoon liet althans twee zoons na. Wij mogen dus m. i. wel aannemen, dat Philips in 1346 nog leefde; hij kan dan toch zeer goed vóór zijn vader Jan overleden zijn, daar deze nog, gelijk wij zagen, in 1372 vermeld wordt.

Deze Philips nu had (volgens de schrijvers met uitzondering van Kortebrant) tot gemalin Margaretha van Hodenpijl, bij wie hij twee zoons verwekte, Ogier en Dirk. De eerste wordt in de Divisie-Kroniek (div. 22, cap. 34) vermeld als behoorende tot de edelen in Holland onder graaf Willem III, en sneuvelde den 26 September 1345 in den slag van Willem IV tegen de Friezen bij Stavoren.

Dirk van der Spangen Philipszoon volgde zijn kinderloos overleden broeder Ogier in diens leenen op. Onder hem had het slot in 1351 te lijden van de aanvallen der Kabeljauwschen (3). Volgens het verhaal van van der Sluys, hetwelk door Kortebrant overgenomen is, had Dirk zich noch bij de Hoeksche, noch bij de Kabeljauwsche partij aangesloten, en het slot zou dan ook geene

(1) *Bijlagen der Kroniek van Rotterdam* No. LXIV.
(2) Reg. E. L. 5, fol. 36.
(3) In 1351 zou Willem V van uit Delft verscheidene dorpen, huizen en sloten vernield hebben, vgl. Gouthoeven bl. 386.

groote schade hebben geleden; alleen Alkemade (1) schrijft, dat het »jammerlyck geschonden" werd. Heer Dirk wordt in een paar akten vermeld: in de oorkonde van 13 Juni 1352, waarin hertog Willem van Beieren eenige edelen en steden aanwijst om het huis te Poelgeest te belegeren, ingeval hem dat niet werd overgegeven, wordt Dirk van der Spangen opgeroepen om met vijf mannen op te komen (2); in 1356 werd hem het baljuwschap van Schiedam opgedragen (3), en den 3 November 1365, toen hertog Albrecht met eenige edelen den zoen maakte wegens het voorgevallene bij een oploop te Delft, werd onder meerderen ook Dirk van der Spangen daarvan uitgezonderd, daar hij reeds te voren zijne zaak bij den hertog had goedgemaakt (4). Hij was gehuwd met Maria van Zevenbergen, dochter van Gerrit van Strijen, heer van Zevenbergen, en had bij haar een zoon Philips van der Spangen, die volgens de opgave van Alkemade (5) in de jaren 1395, 1405, 1410 en 1415 hoogheemraad van Schieland was (6). Hij zou in 1384 de ruim voor 30 jaar aan het slot Spangen toegebrachte schade hebben hersteld. Den 31 October 1390 verkocht hij onderscheidene stukken lands aan de stad Delft, die deze noodig had voor het graven der vaart naar de Maas, hetwelk het ontstaan van Delfshaven ten gevolge had (7). Verder wordt heer

(1) *Jonker-Fransenoorlog*, bl. 184.

(2) Van Mirsis, II, bl. 809.

(3) Reg. E. E. 23, fol. 29 vo.

(4) Van Mieris, III, bl. 171.

(5) In zijn H.S. »Beschrijving van Schieland" (No. 53 van het Rotterdamsche Gemeentearchief).

(6) Als zoodanig komt hij voor in een stuk van 3 September 1410 (origineel) en van 12 Maart 1415 in reg. A 1, fol. 18. (Archief van het hoogheemraadschap van Schieland).

(7) Origineel op het gemeentearchief te Delft. (Inventaris van Mr. J. Soutendam, bl. 10).

Philips nog in talrijke stukken vermeld. In 1393 was hij baljuw van Delfland, want den 8 September van dat jaar gaf hertog Albrecht aan hem in genoemde hoedanigheid last om zijne hand te slaan aan het ambacht van Berkel (1) en in akten van 13 Juni 1396 en en 5 Januari 1403 wordt hij genoemd als baljuw van Delfland en Schieland (2). Den 8 Augustus 1396 regelde de hertog de voogdij over Philips' kinderen, voor 't geval dat er eene voorziening in dezen noodig mocht zijn (3), en den 8 December van hetzelfde jaar vinden wij een vonnis des hertogs tusschen Philips van der Spangen en een zekeren Hugeman Willemsz. over een ouden rentebrief ten laste van Jan van der Spangen (4). In 1398 werd Philips den 11 April door den hertog begiftigd met den afslag van de visch te Rotterdam (5), en 3 Mei werd hij opgeroepen, om met 10 gewapenden in den Frieschen oorlog mede te trekken. In 1405 moest hij in den oorlog tegen de Arkelschen dienen met twee glavien (6). Den 14 April van dat jaar werd hij door hertog Willem aangewezen op het morgengeld van Delfland en Rijnland wegens sommen, die hertog Albrecht schuldig gebleven was (7). Na den oorlog werd hij om zijne getrouwe diensten op 1 Mei 1409 met de ambachtsheerlijkheid van Ouderschie beleend (8). Den 4 December van hetzelfde jaar vinden wij eene notitie,

---

(1) Reg. Memoriale B. D., fol. 78.
(2) Reg. Bevelboek 1392—1404, fol. 38, 122 vo.
(3) Reg. Memoriale B. D., fol. 157.
(4) Reg. Memoriale B. E., fol. 21 vo.
(5) Reg. Memoriale B. M., fol. 30.
(6) Van Mieris IV bl. 13; zie ook de oproeping van 16 Juli, ibid. 20. Over de grootte van een glavie, zie Noordewier, *Rechtsoudheden*, bl. 96.
(7) Reg. Memoriale B. H., fol. 29.
(8) Van Mieris IV, bl. 119.

dat de hertog hem gemachtigd had om de door de Rotterdamsche poorters verschuldigde bede van den honderdsten penning te innen (1). In de commissie, den 26 November 1410 door den hertog aan Coppijn Dirk Spitszoon gegeven als baljuw van Rotterdam, wordt vermeld dat deze duren zal tot wederzeggen des hertogs of van Philips van der Spangen (2). Den 23 Augustus 1414 vergunde de heer van Gaasbeek en Putten aan heer Philips, dat hij zijn zoon Engebrecht mocht verlijden met alzulk goed in Maasland, als hij van genoemden heer in leen hield (3); hiermede zullen waarschijnlijk wel bedoeld zijn de goederen tusschen Lierdijk en Gaag, welke tot in 1755 door de van der Spangens als een leen van Putten gehouden werden. Twee jaren later, den 7 Augustus 1416, gaf de hertog hem eene commissie als kastelein van het huis en slot te IJselstein, en den 15 Augustus van dat jaar beloofde heer Philips met vele andere edelen en steden om na den dood van hertog Willem zijne dochter Jacoba als landsvrouwe te zullen huldigen. In de akte van indemniteit, den 26 Augustus 1418 door Jan en Jacoba ten behoeve van eenige edelen, die voor hen borg waren gebleven, uitgevaardigd, wordt ook Philips van der Spangen genoemd. Het laatst ontmoeten wij hem in een stuk van 13 Februari 1419, waarin hij met meerdere edelen opgeroepen werd tot bijwoning van het te Woudrichem te sluiten verdrag tusschen Jacoba en Jan van Beieren (4).

Van der Houvens Hantvest-Kronyk (5) deelt nog den tekst mede eener akte van 1 Augustus 1393, waarin ver-

---

(1) Reg. Memoriale B. C., fol. 82.
(2) Reg. Memoriale B. A., fol. 35.
(3) Reg. Putten en Stryen, fol. 243 vo.
(4) Van Mieris IV, bl. 380, 383, 404, 526.
(5) Tweede gedeelte fol. 77 (H.S. op de Universiteitsbibliotheek te Leiden).

schillende edelen, onder wie Philips van der Spangen, den hertog beloven om het huis te Riviere een jaar lang voor hem te zullen bewaren.

Gedurende de jaren 1408—1412 was Philips baljuw van Rotterdam (1).

Hij overleed volgens van der Sluys in 1430, volgens van Leeuwen in 1424 (2), en ook Kortebrant schijnt van deze laatste meening te zijn, daar hij de verwoesting van het slot Spangen in 1426 onder Philips' zoon Engebrecht laat geschieden. Philips had bij zijne gemalin Henrica van IJselstein verscheidene kinderen, over wier getal en namen de schrijvers het wederom niet geheel eens zijn. Naar het bericht van van der Sluys had hij drie zoons, Engebrecht, Gijsbrecht en Gerrit, benevens twee dochters, Maria en Aleid; volgens van Leeuwen had hij nog een vierden zoon met name Philips, doch slechts eene dochter, terwijl Kortebrant ook dien zoon Philips vermeldt, maar evenals van der Sluys, van twee dochters spreekt, met dit verschil, dat de eerste Machteld in plaats van Maria heette. In dit laatste heeft hij, gelijk wij zien zullen, gelijk, doch hoe het met dien zoon Philips staat, is twijfelachtig (3). Nemen wij dus alleen hetgeen naar de overeenkomende berichten of authentieke stukken als vaststaande moet worden aangemerkt, dan vinden wij als Philips' kinderen: 1° Engebrecht, volgt. 2° Dirk. Het is zonderling dat deze bij geen der door mij geraadpleegde schrijvers genoemd wordt, terwijl zijn bestaan toch boven allen twijfel ver-

(1) J. H. W. Unger. *De regeering van Rotterdam*, 1328—1892 bl. 5.

(2) Dit zou blijken uit een request van zijn kleinzoon Philips aan den hertog van Bourgondië, doch van Leeuwen zegt niet waar dat te vinden is.

(3) Ook Gouthoeven vermeldt hem niet. Ik heb hem in geen enkel stuk aangetroffen, en zou haast meenen, dat men hem met zijn neef Philips Engebrechtszoon verward heeft.

heven is. Een stuk van 1414 vangt aan met de woorden: »Ick Dirc van der Spaengen doe cond allen luden, want heer Philips van der Spaengen mijn vader den ghemeenen susteren van St. Franciscus oerden te Rotterdam vercoft heeft 20 hont lants in den ambacht van Scoenreloe" enz. (1). Lois vermeldt hem als baljuw van Rotterdam in 1413—1415, en wij vinden dan ook commissies van 7 Juni 1413 en 28 Februari 1414, die hem als baljuw noemen (2). 3⁰ Machteld, wordt vermeld in een vonnis van het Hof van Holland van 7 Maart 1447, hetgeen een einde maakte aan een geschil tusschen haar en de stad Rotterdam, over het recht op den afslag van de visch aldaar (3). In het vonnis lezen wij, dat Machteld op dat recht aanspraak maakte als het geërfd hebbende van haar vader Philips, doch het Hof ontzegde haar haren eisch en stelde de stad in het gelijk. 4⁰ Gerrit, die door Alkemade wordt genoemd als hoogheemraad van Schieland in de jaren 1449, 1469, 1478, 1479, 1481 en 1491; hij komt als zoodanig voor in een consent, den 15 Maart 1461 door de hoogheemraden aan Rotterdam verleend tot het verbreeden der plaats Oostwaarts van de kraan (4), alsmede in eene akte van 20 November 1484, waarin toestemming gegeven wordt tot het uitvoeren van zekere werken binnen Rotterdam (5). In 1450, 1451 en 1471 bekleedde hij het baljuwschap van Rotterdam (6). Volgens het algemeen bericht was hij gehuwd met eene juffrouw van Cats van Weldam, bij wie hij alleen eene dochter

(1) Blaffert van het St. Agnietenconvent, fol. 70 (Rotterdamsch gemeentearchief).

(2) Reg. Bevelboek IV, fol. 36 vo. Van Mieris IV, bl. 279.

(3) Origineel, Rotterdamsch gemeentearchief.

(4) Origineel, Rotterdamsch gemeentearchief.

(5) Privilegieboek 1, fol. 53, ibid.

(6) *De regeering van Rotterdam* 1328—1892, bl. 10, 13.

had. Nog vermeldt van Leeuwen (bl. 751) dezen Gerrit onder de edelen, die in 1468 hertog Karel van Bourgondië in den Haag als graaf van Holland ontvingen. 5⁰ Gijsbrecht, gehuwd met Margaretha van den Boekhorst, schijnt geene kinderen te hebben nagelaten. 6⁰ Aleid, huwde met Adriaan van Matenesse; hunne huwelijksche voorwaarden werden opgemaakt den 28 Juni 1405 (1), en in 1407 en 1413 bevestigde de hertog de duwarien, door haren man aan haar gemaakt (2).

Engebrecht van der Spangen Philipszoon, wordt het eerst vermeld in de boven aangehaalde akte van 23 Augustus 1414. Alkemade noemt hem in 1430 onder de heemraden van Schieland. Den 23 September 1418 werd hem door Jacoba eene commissie gegeven als kapitein van het blokhuis in Maasland (3); den 15 April 1420 bevond hij zich onder de edelen, die met Frederik van Blankenheim een verbond tot onderlinge bescherming aangingen (4). Hij wordt verder genoemd in een stuk van 14 Maart 1427, waaruit blijkt dat hij toen bij hertog Philips van Bourgondië gevangen was, en een nieuwen eed van trouw moest zweren; in hetzelfde jaar werd hem door den hertog vergund, om in eenige plaatsen haver en hennip te laden, en die overal in 's hertogs landen te brengen waar hij wilde (5). Eindelijk in 1432 verkocht hij de indertijd aan zijn vader verleende heerlijkheid van Ouderschie aan Willem van Naaldwijk (6). Volgens van Leeuwen zou hij in het jaar 1432 overleden

---

(1) De Geer, t. a. pl., bl. 109.
(2) Reg. novor. Vass. Holl., fol. 34, 109.
(3) Reg. Bevelboek 22 Juni 1417—1421, fol. 41 vo.
(4) Van Mieris IV, bl. 544.
(5) Reg. Commissiones B. R. Bourgogne, fol. 101, 112 vo.
(6) Reg. In Beieren IX, fol. 164 vo.

zijn (1), doch de onjuistheid daarvan kunnen wij aantoonen. Immers Kortebrant geeft den tekst eener akte van 24 September 1434, waarin Engebrecht erkent van de stad Delft 60 gouden schilden te hebben ontvangen tot het zetten van een watermolen in den Spaanschen polder (2); dit zou de eerste watermolen in Schieland zijn geweest. Verder vinden wij Engebrecht nog den 1 April 1438, als getuige bij een verlij door Wouter van Matenesse gedaan (3). Hij kan dus niet in 1432 overleden zijn; dit schijnt te zijn geschied in 1454, want den 4 December van dat jaar beleende de heer van Gaasbeek Philips van der Spangen, bij doode zijns vaders Engebrecht, met het land tusschen Lierdijk en Gaag, in Maasland (4).

Zooals boven reeds gemeld is, werd het slot Spangen in 1426 door de Kennemers, die onder Willem Nagel allerwege in Schieland verwoestingen aanrichtten, vernield.

Heer Engebrecht was gehuwd met Stevina of Stephana van Alkemade, en had bij haar vijf kinderen: 1⁰ Philips, volgt. 2⁰ Machteld, van wie wij alleen vermeld vinden, dat zij canonesse te Bergen-op-Zoom was. 3⁰ Hendrika, huwde met Albert van Egmond van Merestein; deze maakte haar den 4 Februari 1482 tot lijftocht de minderhelft zijner goederen te Heemskerk in Kennemerland (5). 4⁰ Adriaan; deze wordt wel door van der Sluys, maar

---

(1) Echter noemt dezelfde schrijver elders (bl. 749) hem onder de edelen die in 1466 leefden.

(2) Bij de behandeling van Ouderschie II, bl. 901; het stuk zou zijn »geteykent int heimraetsboeck". Later bleek mij dit te zijn het register A. 6, archief Schieland, alwaar het stuk op fol. 5 vo. voorkomt.

(3) De Geer t. a. pl., bl. 112.

(4) Reg. Gaesbeeck 1449—1457, fol. 12 vo.

(5) Reg. Maximilianus et Maria, cap. Kennemerl., fol. 8.

door de meeste latere schrijvers niet genoemd. Het komt mij echter niet onwaarschijnlijk voor, dat Engebrecht een zoon met name Adriaan gehad heeft, want Gouthoeven vermeldt een Adriaan van der Spangen, die in 1486 binnen Dordrecht door Maximiliaan tot ridder zou geslagen zijn (1), en daar de van der Spangens toen nog geen enkelen zijtak hadden, moet die Adriaan wel een zoon of broeder van Engebrecht zijn geweest, en op gezag van van der Sluys mogen wij m. i. het eerste wel aannemen. 5⁰ Engelberta, huwde met Dirk van den Boekhorst, doch stierf kinderloos.

Philips van der Spangen Engebrechtszoon wordt door Alkemade tusschen de jaren 1469 en 1507 als hoogheemraad, en 1482—1490 als dijkgraaf van Schieland genoemd. In 1467 en 1468 was hij baljuw van Rotterdam. De eerste maal trof ik hem aan in eene akte van 19 Februari 1448, waarin heer Reinoud van Brederode hem met $5^1/_2$ morgen land in Ogiers ambacht van Cralingen en 4 morgen in Schie ten onversterfelijken erfleene verlijdt (2). Volgens de berichten was hij mede op de groote dagvaart in 1467 door hertog Philips te Sluis in Vlaanderen gehouden. Hij verkreeg verschillende nieuwe leengoederen bij overgifte van Tielman en Jan Oem van Wijngaarden, zooals het ambacht van Groot-Waspik in 1463 (3), verschillende hoeven daarbij in 1473, en het ambacht van Raamsdonk in 1474, terwijl hij in 1471 bij opdracht van Bartholomeus Partant de heerlijkheid van 's Gravenmoer ontving (4). Al deze goederen werden in 1479 door hem overgedragen aan Cornelis van Brueheze. Het Delftsche

(1) Aldus ook het *Nobiliaire des Pays-Bas* II, suppl. bl. 57.

(2) Reg. Leenen vervallen bij doode van heer Hendrik van Brederode, fol. 7 vo.

(3) Reg. Et Finis cap. Zuid-Holland, fol. 12.

(4) Reg. Carolus A., cap. Zuid-Holland, fol. 6 verso 19, 24.

Gemeentearchief (1) bevat de copie van een stuk van 1465, waarbij aan Philips tot wederzeggen toe het leggen van een heul in den havendijk bij den Spaanschen molen vergund wordt. In de jaren 1490, 1498 en 1502 zou hij raadsheer in het Hof van Holland zijn geweest, hetgeen wat het in de tweede plaats genoemde jaar aangaat blijkt uit een octrooi, door aartshertog Philips den 8 Juni 1498 aan zijn raadsheer Philips van der Spangen gegeven, om op zekere wijze over zijne leengoederen te mogen disponeeren (2).

In den z. g. Jonker-Fransenoorlog werd er aan het slot Spangen, dat door heer Philips in 1450 weer opgebouwd was, groote schade toegebracht door de Hoekschen, die onder Dirk van Hodenpijl ook in Maasland deerlijk hadden huisgehouden. Heer Philips stelde deswegen eene actie tegen de grafelijkheid van Holland in, waarbij hij 1700 pond schadevergoeding eischte; bij vonnis van 28 Juli 1501 werd hem de som van 600 pond toegewezen (3).

In 1506 was hij met de stad Rotterdam in geschil over een rietveld in de vaart tusschen Rotterdam en Overschie, welke twist den 18 Juli van dat jaar beëindigd werd door een accoord, waarbij Philips zijn recht tegen betaling van 100 pond Hollandsch aan de stad afstond (4).

Hij overleed in of voor het jaar 1509, blijkens het verlij der goederen in Maasland op zijn zoon Philips (5).

---

(1) Soutendam. *Inventaris van het Secreet Vertrek*, bl. 56.

(2) Reg. A. P. Archidux, fol. 6.

(3) Dit vonnis is afgedrukt bij van Leeuwen, bl. 1101.

(4) Privilegieboek No. 40, fol. 283. De quitantie over deze 100 pond van 4 Januari 1507 is in originali in het Rotterdamsch gemeentearchief. Ook hier wordt hij »ridder ende raedt ordinaris in den Hove" genoemd.

(5) Reg. Principium regis Castellae, fol. 11.

Philips was driemaal gehuwd geweest: 1⁰ met Johanna van der Merwede, 2⁰ met Anna van Bergen en 3⁰ met Gillisje van Polanen. Wanneer deze huwelijken ongeveer gesloten werden, kon ik niet nagaan, alleen bleek mij dat hij zijne derde vrouw had in 1502, want den 18 Januari van dat jaar verlijdde hij als man en voogd van genoemde Gillisje een zekeren Pieter Philipsz. met zeker land te Cralingen (1).

Bij zijne eerste en derde vrouw had hij geen kinderen, bij de tweede niet minder dan twaalf: 1⁰ Philips, vermeld in het aangehaalde verlij van 1509, overleed volgens van Leeuwen in 1592, wat waarschijnlijk een drukfout is voor 1529. 2⁰ Engebrecht was abt van St. Bertijn te St. Omer; hij werd in 1530 bij doode van zijn broeder Philips met het land in Maasland beleend (2). 3⁰ Cornelis, volgt. 4⁰ Casper, gouverneur van Breda, stierf ongehuwd. 5⁰ Anthonis, monnik in de abdij van St. Bernard bij Antwerpen (3). 6⁰ Margaretha, huwde met Jan van Ranst, doch had geene kinderen. 7⁰ Stevina, huwde met den heer van Chastillaire en Villier. 8⁰ Elisabeth, gehuwd met Hendrik van Hemricourt, had drie kinderen (4). 9⁰ Maria, canonesse van St. Waudru te Bergen. 10⁰ Machteld, canones als Maria. 11⁰ Anna, canones te Nivelles. 12⁰ Josina, non te Loosduinen.

Cornelis van der Spangen Philipszoon was toen van

(1) Reg. Leenen van den huize van Honingen, fol. 17 vo. Rotterdamsch gemeentearchief.

(2) Reg. Caroli Imperatoris, fol. 21.

(3) Van Leeuwen noemt (bl. 758) Philips, Engebrecht, Casper en Antonis onder de edelen, die in 1549 bij de huldiging van Philips II te Dordrecht waren; dat dit wat den eerstgenoemden betreft onjuist is, blijk uit den verlijbrief van 1530.

(4) Hare dochter Margaretha huwde met Jacob van Marnix en werd de moeder van den beroemden Philips van Marnix.

der Sluys zijne kroniek schreef, 11 jaar oud. Hij was 1516—1532 baljuw van Rotterdam, verder raad in het Hof te 's Hage, en tusschen 1533 en 1551 verschillende malen burgemeester en schepen van Antwerpen. Den 1 Juli 1542 kreeg hij van den keizer eene speciale opdracht om deze laatste stad te bewaren (1), in welk stuk hoog opgegeven wordt van Cornelis' »wijsheit, vromicheit ende experientie int stuck van oorloge", en de keizer »volkomelyck betrouwende in zijne getrouwicheyt ende goede meersticheyt". Den 1 Juni 1549 werd hem als belooning voor zijne goede diensten eene jaarrente van 200 pond toegewezen (2). Hij zou in 1528 de heerlijkheid van Berkel van den graaf van Egmond hebben gekocht, doch ik vond geen enkele akte hieromtrent. Hij overleed in 1559.

Kleyn (3) vermeldt eene kerkmeestersrekening, waarin een heer van der Spangen als deken van Schiedam genoemd wordt in 1543; wie dat geweest is, durf ik niet uit te maken.

Heer Cornelis was gehuwd met Maria van Lier, genaamd Immerzeel, en had bij haar zeven kinderen: 1⁰ Maria, huwde met Jan van Berlo, stierf kinderloos. 2⁰ Philips, volgt. 3⁰ Jacqueline, huwde met Arend van Kruiningen, en liet drie kinderen na. 4⁰ Anna, gemalin eerst van Jan van Haeften, daarna van Gerrit van Oyen. 5⁰ Maria, wier bestaan twijfelachtig is, tenminste Gouthoeven vermeldt haar niet; misschien is zij zeer jong gestorven, want Kortebrant en van Leeuwen noemen alleen haar naam; zonder eenige verdere bijzonderheid. 6⁰ Engebrecht, die op den dag zijner geboorte stierf. 7⁰ Karel, voor zijn vader overleden.

---

(1) Afgedrukt bij Goethals t. a. pl. s. v. Spangen.
(2) Goethals t. a pl.
(3) *Beschrijving van Delfshaven*, bl. 472.

Philips van der Spangen Corneliszoon, de laatste van dit geslacht, dien ik hier behandelen zal. In 1559 werd hij met de Maaslandsche goederen beleend (1), in 1560 huwde hij met Josina van den Bongart, en overleed in 1578. Hij heeft ook eenigen tijd binnen Rotterdam gewoond, tenminste den 7 October 1566 verkocht zekere Willem Bisschop hem een huis en erf op het Roodezand, en in 1580 droeg zijne weduwe aan Huych Aerts op een huis op 't Roodezand »daer wijlen joncheer Philips van Spaengen in plach te woonen" (2). Volgens de schrijvers zou hij de eerste geweest zijn, die de drie leeuwenkoppen in zijn wapen opnam, terwijl de van der Spangens vroeger alleen den dwarsbalk hadden gevoerd; dit is onjuist, want het zegel van Gerrit van der Spangen, vastgehecht aan het boven aangehaalde stuk van 15 Maart 1461, vertoont reeds die leeuwenkoppen.

In 1572 werd het slot Spangen door de Spanjaarden geplunderd en verbrand. Het werd nimmer weer opgebouwd, doch bleef sedert eene ruïne. Verschillende afbeeldingen van den lateren toestand bevinden zich in het Rotterdamsche Gemeentearchief.

De heeren van der Spangen verlieten nu den omtrek van Rotterdam, en plantten zich voornamelijk in Brabant voort, waar zij langen tijd eene aanzienlijke familie waren. Voor den geschiedschrijver van Rotterdam en omstreken heeft het geslacht verder geen belang meer. Over de genealogie der latere van der Spangens kan men met vrucht raadplegen het Nobiliaire, en voornamelijk het werk van Goethals, waarin de geslachtslijst tot in het begin dezer eeuw met nauwkeurigheid te vinden is.

---

(1) Reg. Pax Utilis, fol. 7.

(2) Gifteboek No. 4, fol. 203 en No. 6, bl. 193 Rotterdamsch gemeentearchief.

EEN CONFLICT TUSSCHEN REGEERING EN KERKERAAD IN 1706.

MEDEGEDEELD UIT DE RESOLUTIEN DER VROEDSCHAP.

---

6 *September* 1706 (1).

Is gelesen een publicatie uyt den naem van de Kerckenraad op den 29 van de maend van Augustus laetstleden in alle de Kercken voor en na de middagh gedaen, luydende als volgt:

Waerschouwinge en publicatie van de E. E. Kerckenraad tegen de ydelheijt van de genaemde Kermisdaghen affgekondigt den 29 Augustus 1706 in alle de Kercken voor en namiddagh.

De E. E. Kerckenrade deser Gemeente considererende de gewigtigen omslagh van tyden, in welcke Staat en Kercke tegenwoordigh is, daer de overstelp ende weldaden van God aen de eene kand soo dringen, en desselffs noodsakelyke hulpe tot de groote onderneminge, die te water, en te lande nogh aenstaende off onderhanden zijn, aen de andere zyde soo verpligte om immers wel sorge te dragen, dat de Heere geen quaedt saecke in den Lande zie, hebben niet konnen nalaten, gelyk by andere jaermarckten, en gevallen meermalen gedaen hebben, de Christelyke gemeinte extraordinair te waerschouwen, en by de ontferminge Godes te bidden, dat dogh elck by desen jaermarckt sigh met alle ernst wagte voor alle gemeenschap met de ydelheden en sonderlijkheden deser tijden en particulier oock, dat dogh niemand eenige toestemminge geve, nogh door aensien eenige gemeenschap hebbe met die sondige vertoninge van de Heylige persoon van onsen Grooten God en Zaligmaker in een der toegeregte spellen, mitsgaders met alle verdere sotternije en ydele vertoningen opdat des Heeren toorn niet om onsent wille ontsteken werde, ende verdere

---

(1) Resolutien der Vroedschap, No. 25, fol. 165.

zegen van God Almagtigh van onsen Staat en Kercke niet affgewend en werde, wagt u dan wel op u zielen, de Heere sal getuygen zyn van elx doen en laten.

Den 27 Augustus 1706 in de Kerckenraed geresolveert.

Waerop gedelibereert zynde is goedgevonden ende verstaen dat dese saeck door de Heeren Burgermeesteren ende de Heeren Hogendorp, Elsevier en van der Hoeven geexamineert en dese vergaderinge van advise gedient sal werden.

8 *November* 1706 (1).

Burgermeesteren hebben ter Vergaderinge voorgedragen dat deselve alvoorens te beleggen het besoigne om ingevolge van de Resolutie Commissoriaal van den 6 September laetstleden te overwegen het geproponeerde raekende de publicatie by de kerckenraet gedaen en onder de notulen van den selven dage geinsereert, goetgevonden hadden te requireren sodanige retroacta van denselven kerckenraed; waerop in de gemelte publicatie is gereflecteert en ten dien eynde op den 3 deses den Pensionaris hadde gesonden aen Doms. Thiele synde pro tempore Preses, met ordre om te vordere visie van het Resolutieboek op sodanige plaetsen alwaer diergelyke saeken soude mogen werden gevonden en alsoo de faculteyt te hebben, daeruyt een sommiere notitie te maeken ende met verdere ordre om in gevalle de gemelte Doms. Thielen, eenige difficulteyt mogte maeken, hetselve van de Kerckenraet, dewelke op dien avond stond te vergaderen, te requireren, dat de gemelte Preses difficulteerde sodanige visie te geven sonder ordre des Kerckenraets, ook naedat den Pensionaris hem hadde gecommuniceert syne nadere ordre, dat de Pensionaris vervolgens hetselve in de Vergaderinge van de Kerckenraet hadde

(1) Resolutien der Vroedschap, No. 25, fol. 183.

gerequireert. Waerop versogt synde in een vertreck te gaen en weder binnen gecomen tot antwoord hadde ontfangen dat de Vergaderinge doenmaels seer incompleet wesende, goetgevonden hadden die saek tot compleeter vergaderinge te differeren. Dat op den 5 daeraenvolgende door de kerckeknegt aen den Pensionaris was bekent gemaekt uyt naem van de gedeputeerde des kerckenraets, dat deselve waren gecommitteert om met hem te spreeken, over hetgene in de kerckenraat hadde voorgedragen, en ten dien eynde een uyr versogten, hetgeen op denselven dag was gegeven, dat de gemelte gedeputeerde, synde de gemelte Ds. Thiele praeses en Ds. Wesselius scriba, aen den Pensionaris niet anders dan mondelinge informatien hebbende gegeven, haer was voorgehouden dat de Heeren Burgermeesteren hadde ordre gegeven yets meer te vorderen en nae eenige discoursen over en weder, de gemelte Ds. Thiele in substantie hetselve hadde gelesen uyt een papier dat hy by sigh hadde; waerop, als den Pensionaris versogt hetselve papier nae sig te nemen om aen de Heeren Burgermeesteren te communiceren by de voorsz. gedeputeerdens daerinne wiert gedifficulteert sonder precise ordre van de Kerckenraede, alle hetwelke de Heeren Burgermeesteren geraeden gevonden hadde ter deliberatie van dese Vergaderinge te brengen, omme alvoren verder op dit werck te besoigneren, het goetvinden van dese vergaderinge te mogen weten. Waerop gedelibereert zynde is geapprobeert hetgeene in desen by de Heeren Burgermeesteren preallablement is gedaen en wyders goetgevonden ende verstaen dat door den Pensionaris aen den Preses van de Kerckenraet sal werden aengezegt, dat de Regeeringe deser stadt geen genoegen neemt in de mondelinge informatie door gedeputeerden desselven kerckenraads aen hem Pensionaris gegeven en vervolgens sal werden gevordert extract van die retroacta waerop in de ge-

melte publicatie en in de gemelte mondelinge informatie is gereflecteert, met verdere ordre, om ingevalle de Preses daeromtrent eenige difficulteyt soude mogen maken hem voor te houden dat de Regeeringe deser Stad verwagte dat hy dese saeke in de eerste Vergaderinge van de Kerckenraet soude voordragen. En syn de Heeren Coolbrand en de Ruuck, jegenwoordigh Ouderlingen zynde, versogt onder de hand dese saeke te faciliteren.

10 *January* 1707 (1).

Is gerapporteert dat die van den Kerckenraet ingevolge van de resolutie van dese Vergaderinge van den 8 November laetstleden zynde gerequireert te geven extracten van de retroacten, waerop was gereflecteert in derselver publicatie gedaen op het subject van de vertoninge van seeker horologie en onder de notulen van dese Vergaderinge van den 6 September laetstleden geinsereert, die retroacta hadden geexhibeert bestaende in het naervolgende:

EXTRACT

den 1 *April* 1674.

Tegen dansen, sal men opmaken een welgeraisonneerde acte volgens d'acte Synodi om voor het toekomende avontmael aff te lesen.

den 30 *January* 1697.

Vermits nu eenige rustdagen herwaerts gemerckt is, dat veele den dag des Heeren seer profaneren door het loopen en gaen ryden op het eijs, selffs onder den publycquen Godsdienst, is gevraegt off niet diende iets daertegen gedaen te werden. Is goetgevonden soo het blyft vriesen, de gemeynte daertegen met een briefje uyt name der Kerckenrade te waerschouwen.

---

(1) Resolutien der Vroedschap, No. 25, fol. 207.

den 19 *January* 1689.

Het concept van den 21 January 1688 wegens het communiceren van de Fransen by ons en vice versa is voorgelesen, 't welk by de E. Vergaderinge te voren synde geapprobeert nogmaels wort voor goet gekeurt en is goetgevonden dese resolutie op de eerste affkondinge van 't Heylige Avontmael aff te lesen, alleen met die veranderinge dat men in plaets van uyt te drucken France, Engelsche en Schotse gemeyntens sal zetten gereformeerde Kercke in andere talen in dese stad.

den 9 *Marti* 1683.

Tot voorkominge en weringe van de onordentelykheden ontrent den H. Doop is goetgevonden dit navolgende.

Eerst dat de resolutie deser Kerckenraed van den 14 November 1674 hier overgenomen op nieuws de Christelyke gemeynte van den predikstoel sal werden voorgelesen.

den 27 *Marti* 1686.

Om soo veel mogelyck te weren het onstigtelyk gaen uyt de Kercken, eer de bedieninge des H. Avondmaels geeyndigt, gelykelyk God gedankt ende den Zegen in Gods naem gesproken zy, is goetgevonden uyt name van dese Vergaderinge door een ingestelde geschrift publycq aff te leesen acht dagen voor en op den dag van de H. Bedieninge, de gemeynte te vermanen ende te versoeken, om indien haer gesontheyt ende andere dringende redenen het niet merckelyk verhinderde tot meerder heyliginge van het hoogwaerdige Sacrament de onderlinge byeenkomste tot den eynde toe by te wonen.

den 7 *Marti* 1685.

Aengaende het aengeteykende ontrent de H. Doop, is goetgevonden op aenstaende rustdag te vernieuwen en nogmael aen de gemeynte voor te lesen, de resolutie van den 14 November 1674 sprekende dat de vader des kindts wort versogt, soo veel mogelyk is by den doop tegenwoordig te zyn.

Extra-ordinaire Waerschouwinge den 8 *Augusty* 1663.

De Scriba opening hebbende gedaen van de overjarige acten, nopende de Commedien etc., alsmede gehoort de resolutie des

Christelyken Synodus deses jaers hier opgenomen, vint de vergaderinge goet, de gemeynte in de predicatien, ernstelyk tegen dit quaet te waarschouwen en dat men op die Ledematen die men verstaen mogt daer geweest te zyn naeuw acht sal geven . . . . . (op een voorgaende acte van den 1 Augusty) dewyl men verstaet dat de Commedien en andere idele speelen haere voortgang op de Kermis sullen nemen.

den 12 *September* 1663.

Nopende de Ledematen die in Comedien, Koordedanseryen, Goochelspelen, soude mogen geweest zyn, is geresolveert etc.

1e dat men ook toekomende Sondag in de proclamatien van 't Avondmael sal perticulierlyk mentie maken van diegene die daer geweest zyn en verthoonen etc.

2e dat ider predicant etc.

den 19 *September* 1663.

Alsoo Ds. Licoghthon volgens vorige resolutie voorlede Sondag in de proclamatie van 't H. Avontmael bysondere mentie gemaekt heeft van sulcke die in Commedien mogte zyn geweest en sulcx in twee andere kercken alsnog niet is geschiet, is goetgevonden dat sulcx toekomende Sondag mede sal gedaen werden.

den 11 *Augusty* 1667.

Wegens 't versoek by de Heeren Burgermeesteren tegen de Kermis-insolentien rapporterende broederen tot de Commissie, dat de Heeren geantwoord hadden, datse haer selffs in desen niet waren, dewyl alreede versogt waren van de speelders, en hadde bepaelt consent gegeven tot deselve comedien. Dit met droeffheyt verstaen zynde, sullen de predicanten van den stoel haere stemmen hiertegen by tyts verheffen en sullen ook de comedienbesienders, ledematen zynde, in 't perticulier daerover werden bestraft.

den 7 *September* 1672.

Alsoo bevonden wort dat vreemde fatsoenen van kleederen en

ergerlyke ontblootinge van vrouwen en dogters, Ledematen der gemeynte alhier, seer is doorgebroken heeft de Vergaderinge nodig geoordeelt de sodanige niet alleen opentlyk in de predicatien maer ook by alle gelegentheyt in 't particulier daerover te bestraffen en van het onbehoorlyke dies aengaende te overtuygen met eenen aenwysende het ongenoegen des Kerkenraads, over sulcken onstigtelyken gedragh.

den 8 *Mey* 1680.

Over het trouwen van onse Ledematen met papisten, is geoordeelt, dat niet oorbaerder kan werden gedaen, als de Ledematen onser gemeynte, soo in het openbaer op den predikstoel, als ook in 't perticulier ernstelyk van soodanige huywelyken af te manen en tegen deselve te waerschouwen.

den 13 *October* 1694.

Dewyle vernomen word dat veele manspersonen in de Groote kerck gaen wandelen terwyle Godts Heylig Woord gelesen word en de Psalmen gesongen, is geresolveert dat men van de predikstoel die disordre en oneerbiedigheyt sal vertonen.

den 26 *April* 1684.

Hetgene van de Koffyhuysen gesegt is, wort bysonderlyk van eenige drinkhuysen verstaen, daer vele jongelieden werden opgehouden en verleyt, waarover een wakent ooge sal gehouden werden, te meer alsoo het doorgaens op den dag des Heeren soude geschieden, sal het dienstig zyn dat ook op den predikstoel de ouders vermaent worden haere kinderen daertegens te waerschouwen en onder goede discipline te houden.

De periode in het jongst affgelesen geschrift op de jaermarct luyt.

Hebben niet konnen nalaten gelyk by andere jaermarcten en gevallen gedaen hebben, de Christelyke gemeynte extra-ordinaer te waerschouwen etc.

Lager stond en was onderteykent

ALARDUS TIELEN.

EXTRACT UYT HET ACTEBOEK

den 4 *Augusty* 1706.

De Preses en syn Ouderling syn gecommitteert om haer Ed. Gr. Achtb. te versoeken dat op de aenstaende jaermarct alles dat sondig en ergerlyk is, magh werden geweert. Quod factum.

den 11 *Augusty* 1706.

Alsoo uyt een biljet blykt, dat hier in de jaarmarct vertoont sal werden, de Heere Jesus, de Appostelen, een Engel doende de boodschap aen Maria etc., soo heeft den kerckenraed de voorige gecommitteerde, waervan in de acten van den 4 Augusty gecommitteert om dese groote onheyliginge van de Heere Jesu etc. haer Ed. Gr. Achtb. voor te stellen en met groote ernst te versoeken dat sulcx mogte geweert werden. Quod factum.

den 23 *Augusty* 1706.

Is op nieuws geresolveert dat de ordinaire Preses, als ook den Preses in tempore Ds. Hellenbroek met haere ouderlingen ten eersten sullen bovengaen om nogmaels de Heeren Burgermeesteren te versoeken, dat dog het verfoeyelyke spel, in vorige acte gemelt, gelieven te removeren en daervan hier rapport te doen.

den 27 *Augusty* 1706.

De Gedeputeerde tot de saeke, waervan in de voorgaende acten hebben gerapporteert dat sy alvorens op het Stadhuys te gaen by de Heeren Burgermeesteren eens hadden vernomen, hoe de saeken stonden en egter by haar Ed. Gr. Achtb. niets anders was gedaen en daer verstaen, dat niet verder was geresolveert als alleen, dat de gedruckte biljetten souden werden ingehouden en niet weder herdruckt of verder gespargeert werden, dat voor de rest alles blyven souw als het was. Jae ook dat den Gedeputeerden ganschelyk was affgeraden over die saeke wederom boven te komen; de Vergaderinge sulcx met droeffheyt hoorende, heeft

geresolveert dat de Gemeente daertegen van den predikstoel voor en nae de middag door een geschrift sal werden gewaerschout, dat door de Scriba opgestelt en van de Vergaderinge geapprobeert synde in alle kercken sal werden affgelesen.

Dat de Heeren Burgermeesteren en verdere Commissarissen naderhand en by continuatie op dit subject hebbende gebesoigneert, gemeynt hadden dat gevoegelyxste was dat by dese Vergaderinge alvorens wierde gedeclareert hoedanig als wel, off qualyck gedaen, dese saek behoorde te werden begreepen.

Waerop gedelibereert synde, is goetgevonden en verstaen te declareren soo als gedeclareert wert by desen, dat in desen by de Kerckenraet qualyk is gedaen, en syn deselve Heeren Commissarissen gecommitteert om te overleggen op hoedanigen wyse desen aengaende het misnoegen van de Regeringe behoorde te werden betoont en hoedanige middelen tot preventie van diergelyke saeken in het toekomende soude konnen en behooren te werden in het werck gestelt en dese Vergaderinge te dienen van haere consideratien en advis.

den 2 *Maart* 1707 (1).

Is gehoort het rapport van de Heeren Burgermeesteren en verdere Commissarissen, hebbende ingevolge en tot voldoeninge van de resolutie commissoriael van den 10 January laetstleden, overleyt op hoedanigen wyse ten aenzien van de publicatie van de Kerckenraet op den 29 Augusty laetstleden gedaen, het misnoegen van de Regeringe behoorde te werden getoont en hoedanige middelen tot preventie van diergelyke saeken in het toekomende soude

---

(1) Resolutien der Vroedschap, No. 25, fol. 228 vo.

konnen en behooren te werden in het werck gestelt. Waarop gedelibereert zynde, is goetgevonden ende verstaen, dat aen gecommitteerde van den Kerckenraet, door Burgermeesteren te ontbieden, in derselver Kamer sal werden aengezegt, dat dese Vergaderinge seer misnoegt is over de publicatie op den 29 Augusty des voorleden jaers op de naem van de Kerckenraet gedaen, soo ten aenzien van de circumstantien van tyt, terwyl Burgermeesteren Kamer over dieselve zaek delibereerde, alsmede ten aenzien van het doen van de publicatie van wegen de Kerckenraet sonder consent van de Regeringe en wyders sal werden bevolen te ligten uyt haer Kerckenboek hetgeene op dit subject soude mogen wesen genotuleert en vervolgens aen de Kerckenraet van wegen dese Vergaderinge sal werden verboden eenige publicatie altoos, onder wat pretecxt het ook soude mogen wesen te doen sonder vorige ordre en consent van de Regeringe, wel verstaende dat hieronder niet werden verstaen begrepen te zyn sodanige proclamatien, als volgens de politycque ordonnantie ten opsigt van de solemnisatie van het Huywelyk en volgens de Kercken-ordeninge door authoriteyt van den Staat gestabileert van tyt tot tyt moeten werden gedaen. En sal hiervan copie aan de voorsz. gecommitteerde van den Kerckenraet werden gegeven omme tot haere naerigtinge te dienen.

Het geresolveerde dus verre is staende vergaderinge geresumeert en nae voorgaende deliberatie gehouden voor gearresteert.

den 12 *Maart* 1707 (1).

Is gerapporteert dat het geresolveerde van den 2 deser, raekende de publicatie op den 29 Augusty des voorledene

(1) Resolutien der Vroedschap, No. 25, fol. 237.

jaers by de Kerckenraet gedaen, aen gecommitteerde van deselve Kerckenraet, in Burgermeesterenkamer is aengeseyt, met ter handstellinge van de resolutie selffs, waerop gedelibereert zynde is hetselve aengenomen voor notificatie.

EEN VROUW ALS OCULIST.

Burgermeesteren ende Regeerders der stad Rotterdam hebben om merckelycke redenen goetgevonden ende verstaen dat Maertge Dyckmans, haer onderwindende gebreckelycke oogen te genesen, haer daervan, nae 't genesen van die gene die sy albereits onderhanden is hebbende, voortaen zal hebben te onthouden op pene van te verbeuren de boete by de Ordonnantie op 't Chirurgyns gilde geemaneert, gestatueert. Actum desen 3 November 1693.

Present alle de heeren Burgermeesteren.

Resolutien en Dispositien van Burgermeesteren van Rotterdam, Reg. No. 1, fol. 32.

UIT DEN GOEDEN, OUDEN TIJD.

Burgermeesteren ende Regeerders der stadt Rotterdam geconsidereert hebbende de menigvuldige klaghten over Wouter van Lis, Redetrekker deser stadt, wegens het gedrag omtrent syn vrouw en kinderen om deselve in haar gemoet te dwingen, waartoe onder andere brieffjes in de sakjes tot Cralingen en den Berg tot groote ergernis voor de gemeente heeft gestoocken, hebben denselven gedeporteert voor den tyt van ses weecken met dien verstande dat syn bedieninge door de andere twee Redetrekkers ten profyte van den armen sal werden bedient en waargenomen, den 12 Juny A^{0} 1702.

Present alle de Heeren Burgermeesteren.

Resolutien en Dispositien van Burgermeesteren van Rotterdam, Reg. No. 2, fol. 56.

DE SCHILDERS VIRULY

DOOR

P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.

WILLEM VIRULY I.

In het laatste gedeelte der zestiende eeuw namen vele Vlamen de wijk naar de Noordelijke Nederlanden, omdat in hun geboorteland de Hervormde godsdienst niet werd geduld. Onder hen waren verscheidene kunstenaars, en velen vestigden zich te Rotterdam, dat toen een tijdvak van grooten bloei en groote welvaart zag aanbreken.

Tot de kunstenaars, die hier kwamen wonen, behoorde een Willem Viruly, ook wel Viruli, Vierulij en Vierly geheeten. Hij was een zoon van Willem Viruly, die in 1535 te Antwerpen was gehuwd met Elisabeth van der Rijt (1). Zijne drie broeders: François, Paulus en Karel kwamen ook hier. François stierf in 1606, en de drie oudste kinderen van zijn broeder Willem kregen toen de opbrengst van zijne nalatenschap, 169 gld. 17 st. en 8 penningen (2). Karel was apotheker, en kocht op den 26 Mei 1584 twee erven in Quakernaat (3). Paulus woonde nog in 1602 te Rotterdam, maar wordt

---

(1) A. A. Vorsterman van Oyen. *Stam- en Wapenboek van aanzienlijke Nederlandsche familien.*

(2) Weesenstaetboeck van Rotterdam.

(3) Gifteboek, Reg. 8, bl. 164.

in 1604 vermeld als notaris te Delft, waar hij bleef tot zijn dood.

Willem was te Antwerpen geboren op den 26 Mei 1551, en huwde te Rotterdam op den 10 October 1582, met Tanneken Laurensdochter van Overstraten, die te Brussel was geboren (1). Haar vader was gehuwd met Tanneken Vermoelen; hij was »ijsercramer" van beroep; kocht een huis aan de oostzijde van de Nieupoort of Oppert, waarvan de overdracht plaats had op 8 Juli 1593 (2), en naar zijn bedrijf heette dit huis »De IJserman".

Willem Viruly werd spoedig huisvader; omstreeks 1583 werd hem geboren eene dochter Elisabeth, omstreeks 1584 een zoon Willem en omstreeks 1585 weder eene dochter Magdalena.

Het ging hem goed. Immers, den 18 September 1586 werd hij eigenaar van een huis aan de westzijde van de Westewagenstraat (3). Uit een giftbrief van 13 Juli 1588 blijkt, dat zijn buurman aan de Noorderzijde woonde in het tweede huis ten zuiden van de Leeuwestraat (4), zoodat Viruly had het derde huis van die straat naar den kant der Hoogstraat. Eene acte van eenige jaren later — waarover straks meer — leert, dat zijn huis »Het wapen van Egmond" heette. Zijn buurman naar den kant der Hoogstraat, heette Isaack Jacobsz., blijkens eene acte van 6 Augustus 1604 »gebrandenwijn man", en woonde, volgens eene acte van 18 Mei 1609 (5) in »De drye croontgens". Op dit huis had Viruly reeds den 26 Augustus 1586 een hypotheek genomen, die hem jaarlijks opbracht

---

(1) Trouwregister der Gereformeerde kerk.
(2) Gifteboek, Reg. 11, bl. 230.
(3) Gifteboek, Reg. 8, bl. 422.
(4) Gifteboek, Reg. 9, bl. 43.
(5) Gifteboek, Reg. 12, bl. 169.

12 gld. en 10 st. (1). Hij woonde ternauwernood anderhalf jaar in zijn eigen huis, of hij verloor zijne vrouw. Deze overleed den 7 Augustus 1588 (2). Het weduwnaarsleven stond hem niet aan, en zijne jeugdige kinderen vereischten zeker de zorg van eene moeder. Geen wonder, dat hij spoedig hertrouwde. Den 20 Augustus 1589 werd zijn tweede huwelijk afgekondigd in de Gereformeerde kerk. Zijne uitverkorene heette Willemke Bouwen Gerritsdochter en woonde te Dordrecht. Hij vroeg en kreeg dus eene attestatie om daar te trouwen, hetgeen den 3 September gebeurde (3). Zijne vrouw verklaarde op den 12 Januari 1650, dat zij 86 jaren oud was, en zal dus tijdens haar huwelijk ongeveer 25 jaren zijn geweest.

Uit dit huwelijk werden nog vijf kinderen geboren: Gerrit in 1591, Franske in 1594, Elisabeth in 1596, Boudewijn in 1600 en Agatha in 1602 (4).

Blijkens eene machtiging, waaraan wij zijne handteekening ontleenden, was Viruly den 3 Januari 1590 poorter der stad. Het bleef hem goed gaan. In 1597 nam hij, weder ten behoeve van zijnen buurman Isaack Jacobse, een schuldbrief van 720 gld., af te betalen in acht jaarlijksche termijnen (5). En toen Isaack Jacobse op 23

---

(1) *Algemeen Nederlandsch Familieblad*, No. 23, bl. 4.

(2) Doodregister.

(3) In de *Rotterdamsche Historiebladen* wordt zij ten onrechte Willempke Hauwen Gerritsdochter genoemd en 3 December gemeld als datum der huwelijksvoltrekking. In het register van de Augustijner kerk te Dordrecht staat: »20 Augustus 1589, Willem Viruli, schilder, weduwn. van Antwerpen, Willemke Bouwen Gerritsdochter, van Dordrecht, getrouwt bij mij Secretarium anno 1589, den 3 September".

(4) *Algemeen Nederlandsch Familieblad*, No. 18, bl. 4.

(5) L. l. No. 23, bl. 4.

Februari 1598 zijn huis had overgedragen aan »Gillis Pieterse tweijnder", nam hij van dezen een rentebrief tot 14 gld. 's jaars (1). Zijn schoonvader Bouwen Gerritsz. stierf spoedig na zijn huwelijk, en hierdoor kreeg hij, na den verkoop van het huis »Het serpent" te Dordrecht, in Mei 1602 bijna *f* 500. Meermalen leende hij aan verscheidene personen geld, maar niet altijd met den gewenschten uitslag. Immers, eenen Claes Lodewycks had hij *f* 400 op hypotheek gegeven en hierover moest hij een proces voeren, tot op den 16 April 1602 een accoord getroffen werd (2).

Na de geboorte van zijn achtste kind werd hij ziek. Den 7 October 1602 passeerde hij bij den notaris Gerrit Jansz. van Woerden een testament, waarin hij aan elk kind uit zijn tweede huwelijk 38 ponden Vlaams schonk boven hun deel in zijn nalatenschap (3). Vier dagen later, op den 11 October 1602, stierf hij.

Over de drie kinderen uit zijn eerste huwelijk waren, na den dood der moeder, tot voogden benoemd de ons reeds bekende buurman Isaack Jacobse en de schilder Jan Vermoelen, waarschijnlijk een broeder van zijne eerste schoonmoeder. Over de vijf kinderen uit zijn tweede huwelijk werden op den 11 December 1602 tot voogden benoemd Symon Jansse Verhaeven en Gillis Pietersz. boekverkooper (4).

De weduwe maakte den 15 November 1602 een inventaris van zijne nalatenschap, en legde dit stuk aan de Weeskamer over, in tegenwoordigheid der voogden over de kinderen uit Viruly's eerste huwelijk, onder wie de

(1) Gifteboek, Reg. 12. *Algemeen Nederlandsch Familieblad*, No. 23, bl. 4.

(2) *Algemeen Nederlandsch Familieblad*, No. 23, bl. 4.

(3) *Algemeen Nederlandsch Familieblad*, No. 39, bl. 4.

(4) Register van de Voochdijen, A I.

schilder Jan Vermoelen den 15 December werd vervangen door zijn collega Hendrik Huygens de Haen, en hun grootvader van moeders zijde Laurens van Overstraten, benevens de voogden der kinderen uit Viruly's tweede huwelijk, en Paul Viruly, den broeder van den overledene. Deze inventaris, waaraan wij reeds enkele bijzonderheden ontleenden, werd door de Weesmeesters den 16 November 1602 goedgekeurd (1).

Gelijk alle schilders der zeventiende eeuw, gebruikte Viruly zijn voorhuis als winkel, waar hij zijn werken uitstalde. Daar waren 197 schilderijen, 4 waterverfteekeningen op doek en een »model perspectief". »Op de zolder, daer men schildert", waren 31 schilderijen, waaronder verscheidene onafgewerkt. »Op de voorcamer" 65 stukken, waaronder »een oudt oordeel van Michyel Angels van de middensoort", en een »schilderie van een goet meester"; vijf stukken in waterverf; een »clein scheepken van hout ende coorde; deurtrekpapier" en »een kiste met printe van diverse meesters". Onder de schilderijen waren er 13 van eenen Crispen. Van de meesten worden in den inventaris slechts de maat en de lijst beschreven. Er waren twee stellen portretten van zijn vader en moeder, en een portret van den vader zijner tweede vrouw. Indien alle schilderijen, in den inventaris zonder bijvoeging van des schilders naam vermeld, van zijne hand waren, dan beoefende hij verschillende genres. Immers, er worden vermeld een boerenkrijg, een geschilderde bijbel, een Charitas, drie Gebeden van Salomo, eene voorstelling van St. Petrus, twee voorstellingen van Het laatste avondmaal, eene Susanna, een Paris en Venus, een Zegening van Jozef's kinderen, een

(1) Deze inventaris werd in het *Algemeen Nederlandsch Familieblad* overgenomen uit het Inventarisboek der Weeskamer, Reg. No. 8, bl. 273 tot 392.

Eerste vonnis van Salomo, eene Maria Magdelena, een portret en vier waterverfteekeningen op doek: een keuken, een landschap, een markt en een Avondmaal, benevens 23 geschilderde borden met fruiten.

Toen Viruly stierf, was geen van zijne kinderen meerderjarig. Zeven maanden na zijn dood, op den 11 Mei 1603, liet zijne weduwe bij de Gereformeerde gemeente haar huwelijk met den schilder Françoys Cornelisse van der Spies inschrijven, dat op den 25 Mei daaraan volgende werd voltrokken.

Waarschijnlijk bleven de kinderen uit Viruly's eerste huwelijk nog eenigen tijd bij hunne stiefmoeder in huis. Want toen haar buurman, de reeds vermelde Gillis Pietersz. »De drie croontges" verkocht, werd in de acte van overdracht dd. 9 Augustus 1603 (1) als buurman aan de Noordzijde genoemd »Willem Willemsz. schilder", en met dezen kan geen ander bedoeld zijn dan Viruly's oudste zoon. Straks zal ons echter blijken, dat deze zeer spoedig daarna de ouderlijke woning verliet.

Den 6 Augustus 1604 lieten Laurens van Overstraten als grootvader, Hendrick Huygensz. de Haen en Isaack Jacobsz. als geordonneerde voogden bij de Weeskamer, registreeren (2) een »staet van de goederen toecomende de drye onbejaerde kinderen van Willem Viruli schilder, daer moeder van was Tanneken van Overstraten, zulcx die deselve kinderen by vertichtinge over haerl. moeders erve voor de vyerschaer deser stede gedaen, mitsgaders 't geene haer over haer vaders erve is toecomende". In dit stuk wordt gezegd, dat de genoemde personen in naam der kinderen in koop hebben aangenomen »ten behoeve ende profite van de voorn. kinderen alle de schilderien,

(1) Gifteboek, Reg. 13, bl. 175.

(2) Weesenstaetboeck der Weeskamer, deel G.

verwen, olyen, vernissen ende alle de ongeschilderde panneelen, gereetschappen ende andere behoeften tot de schildersconste eenichsints behoorende, zulcx die Willem Viruli metter doodt ontruympt ende naergelaten heeft, volgens den Inventaris by Willemken Bouwensdr. als wede ende boedelhoutster van den voorn. Willem Viruli overgelevert, voor de somme van 1200 guld., 't stuck ten 40 grooten Vlaems, ende dat in voldoeninge van 't geene de voornoemde kinders voor haers moeders erve beweesen is, wesende voor de drye kinderen tesamen 684 guld., mitsgaders noch van de 375 guldens die de voornoemde kinderen mosten trecken over dat henluyden niet en is geleert leesen, schrijven, cijfferen ende de Françoyse taele gelijx hij bij de vertichtinge hadde belooft, volgende de acte daervan zijnde, noch over twee jaeren interest die Lijsbeth, een der voornoemde kinderen, most trecken van 38 ponden Vlaems haer in voldoeninge van haer moeders erve bewesen jegens den penning 14. In der voegen dat de voornoemde kinderen van de voornoemde 1200 guld. afslach ende cortinge strecken sall de somma van 1091 guld. 11 stuyvers 6 penn.; alsoo de voorn. partien zooveel bedragen."

»De voorn. kinderen compt noch in voldoeninge van haer vaders erve 300 carels guld., alsoo de voorn. kinderen niet meer en mochte genieten uytte erffenisse van haer vader als haer legittime portie, gemerckt dezelve Willem Viruly by zyn uyterste wille in faveur van zijne naekinderen heeft gedisponeert."

»De voorn. kinderen compt noch over 't gene geprocedeert is bij openbaere vercoopinge ende anders van de heele erffvenisse ende besterffenisse van Francois Viruly haeren oom, 169 gld. 17 st. 8 penn."

Op den 24 Februari 1606 deden de voogden rekening van de ontvangsten en uitgaven, die zij sedert den dood

van Willem Viruly, als voogden over de drie kinderen uit Viruly's eerste huwelijk, hadden gehad en gedaan.

Al hadden deze kinderen toen reeds geruimen tijd de woning van hun tweede moeder verlaten, hunne verstandhouding met deze liet, naar het schijnt, niets te wenschen over. Bijna vijftig jaren later herdacht zij nog hunne goede hulp.

Op den 12 Januari 1650 verklaarde zij den notaris G. van der Hout (Prot. Reg. 6, bl. 32) dat zij 48 à 50 jaren geleden van Laurens van Overstraete te pretendeeren had *f* 700, die haar of haren man Viruly toekwamen, en dat zij omtrent 32 jaren geleden aan Pieter Verschuyr schuldig was *f* 200, waarover zij zeer lastig werd gevallen, en dat zij toen Adriaen Fransz. Verwilt (de schilder, die 8 November 1609 getrouwd was met Magdalena Viruly) en Willem Viruly, »synde mede erffgenamen van voors. van Overstraete haer clacht dede dat sy soodanige penn. van 200 gld. aen voors. Verschuyr schuldich was en daerover hart wert aengemaent, versoeckende aen deselve dat sij haer 200 gld. wilden leenen ende sij tevreeden was daervan interest te betaelen, die 't selve naer verscheyden aenhouden hebben gedaen en sij haer deselve wederom heeft goetgedaen mette verloopen interesten van dien". Is het geheugen van Willemken Bouwens goed, dan werd zij lastig gevallen om die *f* 200 in 1618 en in dat jaar verloor zij haar tweeden man. Zij woonde toen nog altijd in het »Wapen van Egmont", dat — gelijk blijken zal — haar niet toekwam. In 1627, toen de kinderen van Viruly meerderjarig waren, werd dat huis verkocht. Bij de overdracht, die op den 26 Mei plaats had, werd zij bijgestaan door Willem Viruly, den oudsten zoon van haar eersten man, »als haer gecoren voocht", en de kooper betaalde met »twee distincte custingrentebrieven, de eene ten profytte van Willem Vierely, inhoudende elff hondert guld. capitaels, en d' ander op den naem van Adriaen Fransz.

Verwilt, inhoudende acht hondert ca. gld. capitael" (1).

Willemke Bouwens moest nu verhuizen, en betrok waarschijnlijk eene woning in de Wijnstraat, naast de Schotsche kerk, waar zij in de derde week van October 1651 overleed (2).

WILLEM VIRULY II.

Bij de opgave van het geboortejaar van dezen schilder hebben wij eenige voorzichtigheid betracht. Hij zelf is daarvan oorzaak. Toen hij verzocht uit de voogdij te worden ontslagen, op den 22 Mei 1606, verklaarde hij over de 24 jaren oud te zijn (3). Daarentegen verklaarde hij op den 29 Augustus 1630 bij den notaris Jac. Corn. van der Swan, dat hij toen 45 jaren was; den 13 Juli 1641 zeide hij den notaris G. van der Hout, dat hij oud was 56 jaren, maar den 11 Mei 1644 teekende de notaris A. van der Graeff op, dat hij, volgens zijn zeggen, 60 jaren was. Met het oog ook op de latere levensfeiten, meen ik het er voor te mogen houden, dat hij omstreeks 1583 geboren is.

Wij hebben gezien, dat hij na den dood van zijn vader bleef wonen in diens huis, maar lang duurde dit niet. Zeer spoedig volgde hij het voorbeeld van zijne tweede moeder. Op den 21 September 1603 werd in de registers der Gereformeerde gemeente ingeschreven het huwelijk van: »Willem Willemsz. Viruly J(ong) G(ezel), van Rotterdam, wonende in den Oppert, met Janneke Michiels

(1) Gifteboek, Reg. 20, bl. 573.
(2) Register van Overledenen.
(3) Weesenstaetboeck der Weeskamer.

van der Tsaert J(onge) D(ochter) van Antwerpen, wonende tot Dordrecht", en dat huwelijk werd te Rotterdam voltrokken op den 1 October (1). Te voren waren huwelijksvoorwaarden gemaakt »ten overstaen van heure vrunden" (bloedverwanten), maar deze werden door hen »doot ende teniet gedaen" bij een testament, dat zij op den 22 Februari 1607 lieten maken bij den notaris J. Symonsz. (D. XII, bl. 531), nadat hun een kind geboren was. Willem Viruly Willemsz. wordt in dit stuk niet alleen schilder, maar ook poorter genoemd. De bepalingen waren de gewone. De langstlevende werd aangewezen als universeel erfgenaam van de eerststervende, mits de langstlevende »heur kindt dat zij tsamen geprocreeert hebben, mitsgaders de kinderen die sij noch te saemen zullen procreeren" zou »onderhouden, leeren, bij mondigheyt een uytsettinge geven" en bovendien »den kinderen met hen allen tsamen eens de somme van 400 car. gld." uitkeeren, hetgeen bij elkander »excedeert de legitime portie". »Mr. Pieter Carpentier, rector van de Latynse schoole ende Pieter Muyshout hoedemaecker" waren getuigen bij dit testament.

Toen Willem Viruly trouwde, stond hij nog onder voogdij en eerst op den 22 Mei 1606 werd hij daaruit op zijn verzoek ontslagen. Twee dagen later, op den 24 Mei, verscheen hij ter Weeskamer en verklaarde van zijne voogden te hebben ontvangen: »eerst de somme van 300 gld., die hem met zijn zusters voor haer vaders ervffe zijn toegevoecht, bovendyen noch de somma van

---

(1) Register van de Augustijner kerk te Dordrecht: »Den 20 September 1603, Willem Willemsse Viruly, scilder, van Rotterdam, Jenniken Michielse van der Tsaert van Antwerpen, proclamatie Rotterdam. Gegeven bescheyt om te Rotterdam te trouwen". In de Genealogie der familie Viruly wordt de vrouw verkeerdelijk Jaert genoemd.

153 gld., maeckende tsaemen de somme 453 gld. ende dit in volcoemen voldoeninge van zijn derde paert van naegespecificeerde parten, te weeten eerst van 684 gld. die de drye kinderen voor haer moeders erffvenisse bij vertichtinge beweesen zijn, Noch van de 375 gld., denselven kinderen bij accort toegevoecht over dat henl. volgens de vertichtinge niet en is geleert leesen, schrijven, cijfferen ende de Françoyse taele, Ende bovendyen noch van de 300 gld. denselven drye kinderen voor haer vaders erffenisse toegevoecht". Tegelijker tijd verklaarde hij van zijne voogden te hebben ontvangen »de somme van 56 gld. 12 st. 8 penn. van 40 groet over zijn derde part van de 169 gld. 17 st. 8 penn. die de drye kinderen tsamen van de erffenisse van Franchoys Viruli, haer vaderlycken oom sal ged., sijn aengecomen".

Uit de inschrijving van zijn huwelijk zagen wij, dat Willem Willemsz. Viruly toen woonde in den Oppert. Waarschijnlijk in het huis, dat hij vier jaren later kocht. Op den 30 Juni 1607 kreeg »Willem Viruli Willemsz. schilder gifte ende eygendom van een huijs ende erve, staende en gelegen aen de Oostsijde vande Nieupoort" (of Oppert), dat hij zelf had »hertimmert". Er stond een rente op, waarvan het »hooftgelt is 196 gld." Deze schuld nam hij tot zijn last en bovendien betaalde hij »1350 gld., nl. 200 gld. gereet ende 100 gld. jaerlix" (1). Elf jaren moest hij dus honderd gld. per jaar betalen, eer hij het huis geheel vrij had. Uit eene acte, waarbij dit huis gesteld werd als waarborg voor eene woning, die een van zijne zwagers later kocht, blijkt dat het heette »Den Apendans" (2).

(1) Gifteboek, Reg. No. 13, bl. 905.

(2) Gifteboek, Reg. No. 14, bl. 541. Op dit huis nam hij 1 December 1608 een hypotheek van 1800 gld., welke hij afloste op 23 September 1622. (Renteboeken, Reg. 6).

In de Nieupoort of Oppert had, gelijk wij gezien hebben, zijn grootvader van moeders zijde, Laurens van Overstraeten in 1593 een huis gekocht. Deze overleed in de laatste week van November 1604 en zijne vrouw in de eerste week van April 1609 (1). De inventaris van hare nalatenschap werd op 10 April bij de Weeskamer ingediend door Thomas Cornelisse van Arckel, die getrouwd was met Elisabeth Viruly, de volle zuster van Willem, en die, blijkens dit stuk was »woonachtich in 't sterfhuys". Bij de indiening van den inventaris waren tegenwoordig Willem Willemsz. Viruly en de voogden van Magdalena, Hendrick Huygen de Haen en Ysaack Jacobsz. (2). Het was een welvoorziene boedel. Aan specie was er ruim *f* 1300 in huis, en ruim *f* 1200 opvorderbaar in termijnen. Ook behoorden tot de nalatenschap een huis te Brussel, dat verkocht werd voor *f* 900, een stuk land in de buurt van Mechelen, dat verkocht werd voor *f* 200, en het huis in den Oppert. Dit werd in het openbaar verkocht voor *f* 1280 aan Thomas Cornelisse van Arckel, voor *f* 400 comptant, en het overige op aflossing van *f* 100 's jaars en eene rente »jegens de penning 16" (3). Willem en Magdalena Viruly ontvingen ieder een derde hiervan. Van Arckel was ook »ijsercramer", en het is dus te begrijpen dat hij gaarne het huis had »daer uijtsteeckt de ijserman" (4). Toch verkocht hij dit huis reeds op den 19 April 1610, en toen stelde Willem Willemsz. Viruly zijn huis »De Apendans" tot waarborg (5). Thomas Cornelisse van Arckel kocht nu eene woning ten zuiden

(1) Rekenboek van Kerkmeesters.

(2) Inventarisboek der Weeskamer, Reg. B. B., bl. 79.

(3) Weesenstaetboeck D. L., bl. 236. Giftbrief van 16 Mei 1609, Reg. No. 14.

(4) Gifteboek, Reg. No. 14, bl. 362.

(5) Gifteboek, Reg. No. 14, bl. 541.

van dat van zijn zwager. De overdracht hiervan had plaats op 14 Mei 1610, en den 31 Mei 1611 werd hij eigenaar ook van het huis, dat ten zuiden aan het zijne grensde (1).

Het ging onzen jeugdigen schilder blijkbaar goed. Immers, hij kocht op 28 Juli 1612 van Hendrick Crijnse Volmarijn, schilder en koopman in schilderijen, een huis aan de Oostzijde van den Oppert voor *f* 2520 (2), maar hij behield dit pand, dat »Salomon's vonnis" heette en ten noorden aan »Het ossenhooft" grensde, niet lang, daar hij het op 10 Juni 1614 aan een ander overdroeg voor *f* 2600 (3).

Omstreeks dezen tijd werden door de regeering der stad verkocht perceelen land in de buurt van de Scheepmakershaven. Ook Viruly kocht in April 1616 voor *f* 100 zoo'n »ledich erf bewesten de nieuwe uytgegeven scheepstimmerwerven aen de Westsijde van de Scheepmaeckers Weststraet", dat hij op 23 Juni 1622 weder verkocht (4).

Willem Viruly was een geacht burger. Dat bewijzen zijne herhaalde benoemingen tot voogd. Den 19 Februari 1607 werd hij, in de plaats van zijn grootvader Laurens van Overstraeten benoemd; den 23 Januari 1608 over de kinderen, nagelaten door Magdalena Adriaens Junius, de

---

(1) Gifteboek, Reg. No. 15, bl. 93.

(2) Gifteboek, Reg. No. 16, bl. 154. Op dit huis nam hij, op den dag van den koop, twee hypotheken, te zamen bedragende *f* 2400, welke hij, na den verkoop, op 10 Juli 1614 en op 9 Juli 1615 afloste. Maar op 23 Juli 1615 nam hij op zijn huis »De Apendans" een hypotheek van *f* 1600, die hij afloste 21 Juni 1622. (Renteboeken, Reg. 6).

(3) Gifteboek, Reg. No. 17, bl. 231.

(4) Gifteboek, Reg. No. 17, bl. 703. *Rotterdamsche Historiebladen*, 3e afd. I, bl. 719. Gifteboek, Reg. No. 19, bl. 366.

eerste vrouw van den plaatsnijder Jan Jansse van Deutecom (1). Op 24 en op 26 April 1613 benoemden de Weesmeesters hem nogmaals. En toen zijne zuster Elisabeth, de vrouw van Thomas Cornelisse van Arckel, op 1 Mei 1615 overleden was, werd hij met zijn zwager, den schilder Adriaen Fransse Verwilt, die zijne volle zuster Magdalena getrouwd had, aangesteld tot voogd over hare vier kinderen (2). Nogmaals werd hij, op 13 Mei 1617, aangesteld tot voogd over zeven weezen, maar hierna komt gedurende geruimen tijd zijn naam niet meer in de Voogdijboeken voor.

Op 20 September 1617 was hij getuige bij het testament van Pieter Jansz. Molijn, lijstenmaker, verwant aan de schilders Jan en Jacob Molijn en gehuwd met eene halve zuster van Pieter de Bloot.

Willem Willemsz. Viruly had zich gevoegd bij de Remonstrantschgezinden, en voor deze braken moeilijke dagen aan, toen de Gereformeerden hen niet langer wilden dulden, en bij den kerkelijken strijd een politieke kwam, zoodat Prins Maurits, gelijk de strengst Gereformeerden, zich tegen hen keerde.

Waarschijnlijk durfde de Weeskamer Viruly hierom niet meer benoemen. Den 25 Augustus 1617, zeventien dagen na de »Scherpe Resolutie", namen de Staten-Generaal het besluit dat de waardgelders (rustbewaarders, ook door Rotterdam in dienst genomen) binnen tweemaal vier en twintig uren moesten worden afgedankt. Op den 30

---

(1) Voogdijboek, Reg. 2.

(2) Thomas Cornelisse van Arckel droeg den 23 Juni 1619 het pand in den Oppert, dat hij 't laatst had gekocht, over aan Pieter Vitus. Weinig tijds hierna verhuisde hij naar Dordrecht. Daar wonende verkocht hij op 3 Mei 1621 't eerste door hem in den Oppert gekochte huis, dat naast het huis van Willem Viruly stond. Te Dordrecht werd hij »houtcraemer".

October 1618 verscheen prins Maurits te Rotterdam, ontsloeg vroedschap, burgemeesters, schepenen, stelde anderen in hun plaats, en liet den pensionaris der stad, Hugo de Groot, gevangen nemen.

Waarschijnlijk bewogen deze omstandigheden, Willem Willemsz. Viruly en zijne vrouw om op 1 Mei 1618 bij den notaris N. van der Hagen (D. I bl. 121) een ander testament te laten maken. In dit stuk wordt ten eerste bepaald, dat aan de »gemeene huysarmen der stadt", dus niet van eene bepaalde gezindte, een legaat van *f* 25 moet worden uitgekeerd, en aan hunne kinderen, als zij mondig zijn geworden, te zamen *f* 200. Maar als zij stierven zonder kinderen na te laten, dan zouden, als de man eerst overleed, diens volle zuster Magdalena *f* 200 en de weeskinderen van zijn volle zuster Elisabeth *f* 100 gulden ontvangen en *f* 100 uitgekeerd worden aan diens vijf halve zusters en broeders. Stierf de vrouw eerst, dan zou de som van *f* 400 uitgekeerd worden aan hare zuster Maijken Michiels. Viruly's vriend, de graveur Jan van Deutecom, was getuige bij dit testament.

»In geen stadt in Hollandt — zoo zegt G. Brandt in zijne *Historie der Reformatie* (1) — daer de Remonstranten sterker waeren in getaele dan te Rotterdam, en daer se ook meer yverden, en toenaemen, wat men ook deedt om hunne vergaderingen te verhinderen en de luiden daervan af te schrikken..... De verbittering nam met de vervolging van dagh tot dagh toe, en men vreesde voor meerder quaedt: te meer om dat de Heer Cornelis Vroesen, Dijkgraef van Schielandt (onder wiens reghtsgebiedt de Rotterdamsche Remonstranten hunne meeste buitenvergaderingen hielden) hen weigerde te stooren, en derhalven genoodtsaekt wierd sijn ampt te verlaeten. Daer

(1) Deel IV, bl. 52 en verv.

noch byquam dat men sijn plaats bekleedde, met iemant dien sy voor hunnen geslaegen vijandt hielden, te weeten met Jacob Claessoon Duin, anders Duin Claessoon (dien men ook Slopschoe noemde) een der nieuwe Burgermeesteren, te vooren een yverig Diaken of Ouderling der Contraremonstrantsche gemeente, een Balansmaeker van sijn handtwerk". Hij trok met soldaten naar de vergaderingen der Remonstranten, welke meestal bij Crooswijk, achter Jaffa, gehouden werden; liet op de menschen schieten, ze berooven, plunderen en gevangen zetten. Meer dan één voorbeeld zouden wij kunnen aanvoeren, ten bewijze hoe de Calvinisten, hun eigen klachten over geloofsvervolging in Alva's dagen vergeten, nu zelven andersdenkenden bejegenden.

Vele lieden, ook kunstenaars, vroeger uit de Zuidelijke Nederlanden naar Rotterdam geweken, ter wille van vrije godsdienstoefening, keerden nu terug naar Antwerpen. Dit deed Willem Willemsz. Viruly niet. Hij hield aanteekeningen van de vervolgingen zijner geloofsgenooten — door Brandt gebruikt in zijne *Historie* — en deze bewijzen, dat hij voor hen durfde optreden ook.

Op 27 October 1619 vergaderden omtrent twee honderd Remonstranten op den Kruisweg achter Kralingen. Er werd gepreekt des voor- en des namiddags, zonder stoornis. »Maer met eenen — zóó schreef Willem Willemsz. Viruly — wierdt goedtgevonden den Prins van Oranje, uit den naeme der Remonstrantsche ingesetenen, door vijf Burgers, Willem Viruly, Klaes Jeronymus Rotshoek, Rieuwert Huigen van der Swiep, Lucas Kerkhoven en Adriaen Jacobssoon van Braekel, bekent te maken, wat in de laetste verstooring was voorgevallen; met beklag en versoek dat daar by paste. Men kon te dier tijdt geen Advocaet bekoomen die sulk' een vertoogh ten dienst der Remonstranten dorst stellen. Dies wierpen die

vijf Burgers 't lot wie de pen zou voeren en 't viel Viruly te beurt. Dees schreef een ontwerp en liet het den vermaerden Rechtsgeleerden van den Andel leesen, die tot hem seide: Niemant in den Haeg soudt soo derven stellen al mogt hy 'er duisent gulden meê winnen; maer hebt gy moedts genoegh om het over te geven, 't sal de saek der Remonstranten geen quaedt doen. Daerop ging Viruly met sijn vier vrienden straks naer 't Hof versoekende gehoor by den Prinse. Men liet hun terstondt binnen koomen. 'tVertoogh wierdt aangenoomen, en van Sijne Vorstelijke Doorluchtigheit in hun bysijn voortgelesen. Dit geschiedde den laetsten dagh der maendt. . . . . Met dit Vertoog werd niet uitgerecht, ja de Prins gaf den vertoonderen tot antwoordt: Ik sal geensins lijden dat de gebanne Predikanten weêr in 't landt sullen komen, nadien se gearbeidt hebben om my den voet te lichten. . . . Ter selver tijdt heeft men sekeren Burger, die in 't geschrift, aen den Prins overgegeven, voor reden van wetenschap hadt doen stellen, dat hy den twintigsten van Wijnmaendt in de vergadering by Krooswijk was tegenwoordig geweest, in de boete van vijf en twintig gulden verwesen. Dit strekte om den luiden van 't overleveren van sulke vertogen af te schrikken". Waarschijnlijk was Willem Willemsz. Viruly, de steller van het vertoog, deze man. Maar hij werd niet bang, al namen de vervolgingen toe. Volgens zijne eigene aanteekeningen (1), ging hij het volgend jaar, te Vlissingen zijnde, daar den predikant Larenus hooren, en reisde, tegelijk met dezen, denzelfden dag naar Middelburg en des avonds naar Vlissingen terug. »Viruly hadt naeuwelijks tijdt om sijne maele, daer vele brieven aen verscheijdene Remonstrantsche Predikanten in waeren, die hy hun tot Antwerpen dacht te brengen,

---

(1) Zie Brandt IV, bl. 378.

in vertroude handen, buiten sijn herberg te bergen, of hy wierdt noch op den laeten avondt ten huise van seekeren Burgermeester, De Moor genaemt, ontbooden. Hier vondt hy Larenus den Predikant, die sijn beschuldiger was. Hem wierdt te last geleit, geseit te hebben: Ik sal Grevinkhoven (een der gebannen Remonstrantsche predikanten) noch van desen avondt spreeken, en dat hy, op den wegh van de Synode spreekende, hadt gelastert. 't Een en 't ander wierdt by Viruly ontkent. Nochthans, sprak de Burgermeester, seit het de Predikant. 't En is, wiert daerop geseit, echter niet waer. Wat sijt gy voor een man, was toen de vraege. d'Ander daerop, Ik ben een Christen. Een Christen! Een Christen! riep de Burgermeester, dat sijn wy alle, maer van wat gesintheit sijt gy? d'Ander bekende, dat hy van die gesindtheit was die men Remonstranten ofte Arminianen noemde. Toen veranderde het spreeken in schelden. Sijt gy dan een fielt, een schelm, een guit, riep de Burgermeester, pakt u morgen vroeg wech, of ik sal u in een gat doen setten, daer Zon noch Maen schijnt. Hierop deinsde de Rotterdammer naer de deure van 't huis, die open stondt, vreesende opgeslooten te worden. Op straet sijnde, quam de Burgermeester noch op de stoep, en riep hem nae zoo luidtskeels als hy kon: Maeckt u wech gy guit, of men sal u het graeu op het lijf jaegen, en in 't water doen werpen. Tot allen geluk was 'er niemant op straet; want het was elf uuren in der nacht. 's Andren daeghs vroegh quam een Boode aen sijn herbergh boodtschappen, dat de Rotterdammer van stonden aen moest boven koomen. Doch hij wierdt missaekt en begaf sich in stilligheit naer seeker schip op Antwerpen".

Willem Viruly had deze geschiedenis zich op den hals gehaald, door zich wat onvoorzichtig uit te laten tegen dominé Larenus, maar hij gedroeg zich overigens zóó voorzichtig als

de omstandigheden eischten — vooral van een huisvader.

Zijne vrouw had hem vóór 1620 reeds verscheidene kinderen geschonken, van wie wij den geboortedatum niet precies kunnen opgeven, daar er geen doopboeken van de Gereformeerde gemeente vóór 1614, noch van de Remonstrantsche gemeente vóór 1650 bestaan.

Op 21 Juni 1622 werd in de Gifteboeken ingeschreven de acte, waarbij hij zijn huis »De Apendans" verkocht voor 4000 car. gld. van 40 grooten, waarvan hij *f* 1200 terstond ontving en voor 't overig bedrag een hypotheek aannam tot den penning 16 en met eene jaarlijksche aflossing van *f* 150. Zijn zwager Adriaan Fransz. Verwilt, de schilder, stelde zijn huis in de Westewagenstraat als onderpand. Twee dagen daarna verkocht hij voor een rentebrief van *f* 225 het erf aan de Westzijde van de Scheepmaeckers Weststraet, dat hij in April 1616 had gekocht. Toch bleef hij in »De Apendans" wonen, zooals blijkt uit de verklaring, door hem op 29 Augustus 1630 afgelegd en in *Oud-Holland* reeds medegedeeld. Eerst vijf jaren later kocht hij weder een huis. Ook dit huis stond in den Oppert, Oostzijde, drie panden ten Zuiden van »De Apendans". Den 11 Januari 1627 werd de overdrachtsacte in de Gifteboeken genoteerd, en volgens die acte betaalde hij *f* 1800. Dit huis grensde ten zuiden aan de verwerij De Roode Voet (1), en ten noorden aan het huis, dat zijn zwager Thomas Cornelisse den 31 Mei 1611 had gekocht en den 21 Juni 1619 had verkocht aan Pieter Vitus. Ook van dit pand werd Willem Viruly eigenaar. Den 12 Mei 1627 werd de overdracht geboekt, en reeds den 4 Mei 1628 verkocht hij het weêr. Ook later kocht en verkocht hij herhaaldelijk huizen. Misschien

(1) Gifteboek, Reg. No. 20, bl. 454; gifte van 16 Augustus 1634 (Reg. No. 24, bl. 275).

wordt hij hierom meermalen »maeckelaer" genoemd, hoewel dit ook om andere redenen kan gedaan zijn, welke ons onbekend bleven. Den 29 November 1624 troffen wij deze attributie voor 't eerst aan. In 1625, op 1 Januari verscheen hij met zijn halven broeder Gerrit Viruly, zijn zwager Adriaen Fransz. Verwilt, Symon Jansz. Verharen oud-burgemeester en Gillis Pietersz. boekverkooper, als voogden van Elisabeth en Aegje Viruly; Willem Viruly en Adriaen Fransz. Verwilt als voogden van Anneke, Cornelia en Lijsbeth Thomas, de drie minderjarige kinderen van wijlen Elisabeth Viruly en Thomas Cornelisse van Arckel, bij den notaris A. Wagensvelt, waar zij ontvingen zes achtste parten van een legaat van duizend gulden, door Paul Viruly, notaris te Delft en broeder van Willem Viruly I aan diens kinderen gelegateerd en aan de twee kinderen van Karel Viruly. Daar ieder *f* 125 ontving, zal dit Willem Willemsz. Viruly geen aanleiding hebben gegeven tot de straks vermelde aankoopen van huizen.

Op 30 October 1626 werd hij, tengevolge der testamentaire bepaling van eene Cathalina Andries, door de Weesmeesters benoemd tot medevoogd (1).

Al was Willem Willemsz. Viruly in vele zaken betrokken, hij bleef zich bewegen in de kunstenaarswereld. Den 24 Augustus 1623 diende hij den schilder Cornelis Gillisz. tot getuige. In *Oud-Holland* deelde ik reeds mede, dat hij den 29 Augustus 1630 eene verklaring aflegde, waaruit blijkt dat de schilder Hans de Neeff ten zijnen huize had gewerkt, van diens komst te Rotterdam tot diens dood in September 1625, en dat hij den 30 November 1640 eene procuratie gaf, om van Gilliaem van de Marckt, schilder te Middelburg, 85 gld. 5 st. te ontvangen »over reste van geleverde schilderijen". Bovendien werd hij den

(1) Voogdijboek, No. IV.

3 November 1637, met den schilder Pieter de Bloot, aangesteld als voogd over de kinderen van den glasschrijver Mattheus Huyser.

Willem, zijn oudste zoon, was ook schilder, en daar bij de gelijkheid van den naam ook die van hun beroep kwam, werden zij van elkander onderscheiden door de bijvoegingen: de oude en de jonge. Voor zoover ik weet, geschiedde dit voor den eersten keer bij eene acte van 18 Februari 1626. Den 2 Mei 1635 werd in de Gifteboeken aangeteekend, dat Willem Viruly de oude kocht voor *f* 850 en een custingrentebrieff van *f* 1600, een huis aan de oostzijde van de Westewagenstraat, gelegen naast een huis, dat zijn zoon Willem aldaar kort te voren had gekocht, en zeven dagen later, den 9 Mei 1635, werd in dezelfde boeken opgenomen de acte, waarbij hij het huis aan de oostzijde van den Oppert, op 11 Januari 1627 door hem gekocht, aan den predikant Reynier Berckel overdroeg. Op dit huis had hij, tegelijk met den aankoop, een hypotheek genomen van *f* 2700, welke de nieuwe eigenaar ten zijnen laste nam, behalve de som van *f* 3800, door dezen voor koop, cessie en overdracht betaald. Den 12 Juni 1641 kocht hij — blijkens de acte van overdracht — een huis aan de noordzijde van de Blaak, strekkende tot de Visschersdijk, waarvoor hij *f* 1500 betaalde en twee custingrentebrieven gaf, te zamen bedragende *f* 5500. Twee maanden later verkocht hij — blijkens de overdracht dd. 14 Augustus 1641 — zijn huis aan de Oostzijde van de Westewagenstraat, voor *f* 2500 en een custingrentebrief van *f* 2500. Drie jaren later, 7 Maart 1644 werd hij als eigenaar geboekt van een huis aan de zuidzijde van de Hoogstraat in het Westvierendeel, dat hij betaalde met 146 gld. 5 stuivers en een custingrentebrief van *f* 3000. Het huis lag bij de Engelsche kerk en werd door hem voor *f* 250 verhuurd

aan Thomas Garnet, Engelsch koopman. Op denzelfden dag, waarop deze koop werd geboekt, werd ook ingeschreven, dat hij een huis aan de westzijde van de Korte Molensteeg had gekocht, voor 232 gld. 10 st. en een custingrentebrief van *f* 2400. Den 11 Mei 1651 liet hij de overdracht aanteekenen van een huis aan de zuidzijde van de Visschersdijk en het achterste gedeelte van het in 1641 gekochte huis op de Blaak — waarvoor hij *f* 1382 en een schuldrentebrief van *f* 2200 ontving.

Zijne vrouw, Jannetje Machiels, was geen getuige meer van deze beslommeringen. In de laatste maanden van 1645 werd zij ongesteld, en hierom lieten zij op den 3 November door den notaris A. van der Graeff hun testament maken. In den aanhef van dit stuk wordt gezegd, dat zijne vrouw ziek was. Zij vermaakten aan hunne drie gehuwde kinderen: Willem Viruly de jonge, Maria Viruly (die 7 Februari 1644 gehuwd was met den schilder Jacob Coert) en Rebecca Viruly (die 30 Maart 1642 getrouwd was met Abraham Hendricksz. Bosch, bontwerker) hun uitzet en legitime portie. »Vorder sal haeren gehuywelyckten soone Michiel (die op den 24 Juli 1632 een accoord had gemaakt met Cornelis van Arckel te Rouaan om drie jaren bij dezen den handel te leeren, en op 27 Juni 1640 Ida van Velsen, eene verwante van Susanna van Velsen, de vrouw van Cornelis van Arckel (1), had gehuwd) tot voldoening van deselve legitime als hij ten tijde van sijn huywelijck de voors. uitsettinge niet genoten heeft, naer overlijden van de langstlevende (der ouders) vooruut desselffs naer te laten boedel trecken en genieten de somme van drye hondert gld." Van de ongehuwde dochters: Cornelia (zij huwde den 12 Augustus 1646 Bastiaen Adriaensz. Karreman, schipper op het fluit-

(1) Voogdijboek 6 Februari 1649.

schip »De Drye Coninge"), Abigail (deze trouwde den 16 Maart 1651 Willem Jansz. Reus, schoenmaker) en Ragel (op 16 Juni 1650 getrouwd met Aert Gerritsz. Vreem, bakker) zullen de twee eerste elk *f* 500 ontvangen, de laatste *f* 1600, altijd na het overlijden van de langstlevende der ouders. Alle kinderen waren tegenwoordig bij het maken van dit testament; de getrouwden met hunne vrouw of man, en bij de vermelding van hunne tegenwoordigheid worden zij genoemd in de volgende orde, welke waarschijnlijk naar hun leeftijd werd geregeld: Willem, Michiel, Cornelia, Maria, Rebecca, Ragel, Abigail.

Weinige dagen later, den 26 November, stierf Jannetje Machiels. Volgens het Register van overledenen, woonde Willem Viruly toen op de Blaak, waarschijnlijk in het huis, dat hij in 1641 had gekocht, en dat, volgens gemeld Register, waarschijnlijk naar zijne woning in den Oppert, »De Apendans" heette.

Twee jaren bleef hij weduwnaar. Op den 27 October 1647 hertrouwde hij met Aechje Jans, weduwe van Jan Philips Verdonck (1).

Op den 31 December 1649 werd hij door Weesmeesters met twee voogdijen belast.

Den 7 Mei 1655 deed hij het huis aan de Noordblaak van de hand; van de twee custingrentebrieven, ten bedrage van *f* 5500, door hem bij den koop verleden, stond nog op het huis *f* 2000. De kooper nam dezen last over en betaalde *f* 2118 in geld en een schuldrentebrief van *f* 1400. Op denzelfden dag gaf hij zijn schoonzoon Jacob Coert zijn huis in de Korte Molensteeg, dat hij in 1644 had gekocht. Hij ontving er voor *f* 680 en de tot *f* 1200 verminderde hypotheek.

(1) Blijkens den inventaris van hare nalatenschap heette zij Aechje Jans Berckhey (Inventarisboek der Weeskamer, Reg. 91, bl. 244).

Nu bezat hij nog slechts het huis aan de Hoogstraat, waarvan hij op den 7 Maart 1644 eigenaar was geworden, en dit deed hij in 1664 van de hand, volgens den giftbrief van den 2 Mei, voor *f* 2600 in gereed geld en een schuldrentebrief van *f* 1800. Hij liet deze zaak in orde brengen door zijn schoonzoon Bastiaen Karreman, wien hij hiertoe procuratie gaf op 15 November 1663 (1). De man was ongeveer 79 jaren oud, en trok zich terug, ook uit het publiek leven. Hij was »collecteur van het maentgelt" der stad (2), maar bedankte in 1662 voor deze betrekking, waaraan een traktement verbonden was, zoodat de regeering der stad den 4 Juli een ander in zijn plaats benoemde (3). Hij was gaan wonen op de Nieuwehaven, in een huis dat »Noorwegen" heette, en verloor daar in Mei 1664 zijne vrouw, Aechje Jans. Berckhey (4). Verscheidene kinderen waren hem reeds ontvallen. Ragel was gestorven in April 1657 (5); Maria in November 1662, en, behalve zijne vrouw, verloor hij in 1664, éene maand na elkander, zijne dochters Rebecca en Cornelia.

Verdwenen er dus velen uit den familiekring, hij had vele kleinkinderen en den 18 Maart 1667 stond hij peet over een achterkleinzoon. In het Doopregister der Remonstrantsche gemeente staat deze zeldzame gebeurtenis aldus

---

(1) Gifteboek, Reg. 39, bl. 210.

(2) Inventaris der weduwe van Willem Janss. Verbiest, 1661, 9 Maart. Schulden ten laste dezes boedels. Inventarisboek ter Weeskamer Reg. 87, bl. 218.

(3) Mededeeling van den heer Unger.

(4) Register van overledenen. Volgens den inventaris van hare nalatenschap was zij eene vermogende vrouw.

(5) Op 27 October 1657 werden hare broeders »Willem Viruly de jonge, schilder, ende Michiel Viruli, koopman", door de Weeskamer benoemd tot voogden over hare kinderen. (Voogdijboek, D. VI. Inventarisboek der Weeskamer, D. 84, bl. 190).

geboekt: »Willem — zoon van Willem Viruli, de grootvader Willem Viruli en de overgrootvader Willem Viruli, zijnde deze grootvaders peter".

Nu was echter ook zijn uur spoedig geslagen. Hij overleed, 82 jaren oud, op den 27 April van laatstgenoemd jaar, en werd op den 30 April »in de Kerck", d. i. de Groote Kerk, begraven. Biijkens het Register van overledenen, stierf hij »in de Meulesteeg bij de Vissersdijck". Waarschijnlijk had hij, na den dood van zijne tweede vrouw, zijn intrek genomen bij zijn schoonzoon Jacob Coert, kunstenaar en weduwnaar als hij zelf.

In een Inventaris, op 26 Februari 1631 door Weesmeesters van Rotterdam goedgekeurd, en bij welks indiening Adriaen Fransz. Verwilt als voogd tegenwoordig was, komen de volgende schilderijen voor van Willem Viruly II:

Zes guldens maten van Willem Viruli geexstimeert 't stuck tot . . . . 8 gld.

Twee schilderie van Vanitas van Willem Viruli 't stuck tot . . . . 20 gld.

Terwijl onder de »uytschulden" van dien boedel staat:

Willem Viruly van geleverde schilderien 39 gld. 10 st.

GERRIT VIRULY.

Gelijk wij gezien hebben, werd Gerrit Viruly in 1591 geboren en was hij het eerste kind uit het tweede huwelijk van Willem Viruly I. Waarschijnlijk werd hij in de schilderkunst opgeleid door Françoys Cornelisse van der Spies,

met wien zijne moeder, na den dood van zijn vader, was getrouwd.

Ook hij ontving op 1 Januari 1625 zijn aandeel in het legaat van zijnen oom Paul Viruly. Twee jaren later, op den 29 October 1625, vinden wij hem als getuige vermeld, en in die acte wordt hij genoemd »Gerrit Viruly schilder". Wederom twee jaren later, op den 4 September 1629 waren bij den notaris A. Kieboom getuigen: »Adam Louys (d. i. de Colonia) schilder ende Gerrit Viruly, mede schilder".

Hij was toen reeds getrouwd, want op 28 Maart 1628 huwde hij met Lucretia Willemsdr. van Rosven, weduwe van Coenraad Jacobsz. van Haarlem (1). Voor zoo ver wij het konden nagaan, werden uit dit huwelijk vijf kinderen geboren, waarvan één in Februari 1634 overleed.

Meermalen fungeerde Gerrit Viruly als getuige, curator en executeur. In het opstel over den graveur Crispijn van de Pas en diens familie — opgenomen in den tienden jaargang van *Oud-Holland* — hebben wij reeds medegedeeld, dat hij met den Haagschen graveur Hendrik Hondius op 6 October 1639 taxeerde alle »coperen constplaten", welke Crispijn van de Pas had nagelaten. Door de Weesmeesters werd hij op 17 Januari 1641 tot voogd benoemd, en op 16 November 1644, nevens twee anderen tot voogd over Abraham Evertsz., minderjarige schilder. Den 26 Januari 1645 fungeerde hij als voogd over 't kind van Adriaen Bastiaensz. weduwnaar van Jannetje Thijssen; op 27 Januari 1646 werd hij weder als voogd aangesteld, en op 28 Juli van dat jaar diende de weduwe van Lodewijck Jansz. Arckenbout haar inventaris bij de Weeskamer in, ten overstaan van Gerrit Viruly en Pieter Laurens, voogden over de kin-

(1) Trouwregister der Hervormde Kerk.

deren uit Arckenbout's eerste huwelijk. Als een der voogden over Maritgen Arckenbout, die met den schilder Jacob Ketgen was getrouwd, deed hij op 19 Juni 1649 rekening van het gevoerd beheer. Bijna altijd wordt hij in deze acten genoemd »schilder" (1). Daar hij ten naasten bij steeds met eene voogdij was belast, mogen wij veronderstellen, dat hij Rotterdam nooit verlaten heeft.

Op den 27 Februari 1649 liet hij zijn testament maken. Eerder dan hij zelf waarschijnlijk dacht, werd dit stuk door zijn dood bevestigd. Hij stierf in December 1650, in zijne woning »Het Serpent" in de Westewagestraat, en werd op Dinsdag, 27 December, begraven. Zijne weduwe verhuisde later naar »De seven sterren", in dezelfde straat, naar het huis dat te voren bewoond was door Gerrits neef, Willem Viruly III. Zij overleed daar in Juli 1678. Blijkbaar genoot zij zekeren welstand, daar zij op 25 Mei 1661 een hypotheek van 200 car. gld. gaf, welke haar op 24 April 1664 werd terugbetaald (2).

Gerrit Viruly liet drie dochters na: Jacomina, Maria en Elisabeth, en één zoon, die ook al Willem heette. De eerste trouwde eenen Claes van Os; de tweede op 5 November 1651 eenen Adriaen Hendricks Alenbosch; de derde op 6 Juni 1660 eenen Jan Cornelisz. van Arckel. Willem Gerritse Viruly trad op 7 December 1678 in het huwelijk met Janneke Laurens, jongedochter, geboren te Gorcum, maar wonende te Rotterdam (3).

Van zijn schilderwerk vonden wij in den reeds vermelden Inventaris van 26 Februari 1631:

---

(1) Voogdijboeken der stad Rotterdam; Gifteboek, Reg. 29, bl. 120 verso; enz.

(2) Renteboek, Reg. 21.

(3) Trouwregister der Hervormde Gemeente.

Een gulden maet van Gerrit Viruli geestimeert tot 7 gld.
Vijff groote soorten van Gerrit Viruli 't stuck tot 5 gld.
Twee groote soorten van Gerrit Viruli 't stuck tot 5 gld.
Een seven st(ooters) maet Gerrit Viruly tot. . . 3 gld.

En onder de »uytschulden" van den boedel staat genoteerd:

Gerrit Viruly comt van Schilderien. . . . . . . 30 gld.

Dr. C. Hofstede de Groot deelde mij mede, dat hij een stuk, geteekend G. E. R. Viruly, had gezien in den catalogus der verzameling, nagelaten door Freiherr Carl von Aretin, welke in November 1887 te München werd verkocht, en werkelijk vond ik onder No. 406 de volgende beschrijving:

G. E. R. Vieruly, geb. ? , + ? bez. G. E. R. Vieruly. *Der Babylonische Thurmbau.* (Holz), G(olden) R(ahmen), h(och) 52, b(reit) 83 c(entimeter).

Voor zoover mij bekend is, zal dit het eenige stuk van dezen schilder zijn, dat nog bestaat. Ondanks alle navraag gelukte het mij niet te ontdekken waar het gebleven is, en kan ik ook dus niets zeggen aangaande de qualiteit van den schilder.

WILLEM VIRULY III.

Wij hebben gezien dat de oudste zoon van Willem Viruly II ook Willem heette. Daar zijne ouders in September 1603 getrouwd zijn, is het waarschijnlijk dat hij geboren werd in 1604 of 1605. Precies kunnen wij dit

niet zeggen, omdat — gelijk reeds is medegedeeld — geen doopboeken uit dien tijd bestaan.

Boven werd reeds gezegd, dat hij, ter onderscheiding van zijnen vader, Willem Viruly de jonge werd genoemd. Hier voegen wij er bij, dat hij, na den dood van zijn vader, op zijn beurt Willem Viruly de oude werd geheeten, ter onderscheiding van zijn gelijknamigen zoon, die tijdens het leven van zijn vader en zijn grootvader, »Willem Viruly de jongste" genoemd werd.

Er is wel eens getwijfeld, of Willem Viruly III, gelijk zijn vader en grootvader, schilder is geweest. Maar G. van Spaan noemt in zijne *Beschryving der stad Rotterdam* op bl. 422: »Den ouden en jongen Vierly" als »deftige landschapschilders". Dit nu moet slaan op Willem Viruly II en Willem Viruly III, of op den laatsten en diens zoon, daar zij alleen werden onderscheiden als »de oude" en »de jonge", en, hoe men dit nemen wil, steeds is Willem Viruly III een der door van Spaan bedoelde personen. Er komt nog iets bij. Op hem alleen kan betrekking hebben de aanteekening onder de »uytschulden" in den reeds vermelden Inventaris van 26 Februari 1631:

»De soon van Willem Viruly van schilderie 2 gld. 6 st."

En ook slechts voor hem kan gelden de aanteekening uit de stads-rekeningen, in de *Rotterdamsche Historiebladen* medegedeeld, volgens welke op 30 December 1676 werd betaald aan »Willem Viruly den oude de somme van vier gulden en negentien stuyvers voor schilderen van twee wapenborden". Zijn vader was toen reeds negen jaren dood en Willem Viruly III moet dus de hier bedoelde persoon zijn. Of hij dan geen kunstschilder was, omdat hij wapenborden schilderde? In dien tijd versmaadden zelfs vermaarde meesters dergelijk werk niet. Zóó is 't ook te begrijpen, dat hij op 6 Juni 1635 door Weesmeesters werd aangesteld tot voogd over het kind van Mattheus

Huyser, glasschilder, na den dood der moeder, en op 4 November 1637, met den schilder Pieter de Bloot, over Huyser's kinderen na diens dood (1).

Hij trouwde den 23 Maart 1631 met Aeltje Rijckwaert. Zijne vrouw was het derde kind van Theophilus Rijckwaert, Remonstrantsch predikant, die, na verbannen te zijn geweest, in Februari 1632 voor korten tijd aan de Remonstrantschse gemeente te Rotterdam verbonden werd, maar reeds in April van dat zelfde jaar predikant werd bij de Remonstrantsche gemeente in den Briel. Th. Rijckwaert was eerst gehuwd met Magdalena van Dam, die in 1641 stierf en hertrouwde in 1642 met Anna Sismus, weduwe (2).

Den 16 Januari 1631 hadden Willem Viruly en zijne bruid hunne huwelijksvoorwaarden gemaakt. De aanhef van dit stuk luidt: »Willem Viruly de jonghe, jongh man, burger deser stede, geadsisteert met Willem Viruly zijn vader en Arye Fransz. Verwilt zijn oom, en Aeltje Theophilus, jonghe dochter, mede wonende hier ter stede, geadsisteert met Theophilus Rijckwaert, haeren vader, en Anthoni Nijs, haeren cousin".

De volgende acte leert ons de familie Rijckwaert nader kennen. Den 1 November 1641 vereenigden zich bij den Notaris A. van der Graeff: »Justus Rijckwaert, Dr. in de medecine, Jan Huybert Rijckwaert,

---

(1) Voogdijboek, Reg. 4.

(2) H. de Jager in *De Navorscher*, 1880. De heer de Jager meldde mij, dat in de Rekening van den 200 penning der stad Brielle voor 1665 staat: »de weduwe van Theoph. Rijckwaert op 4000 £ dan alsoo hiervan 2000 £ is overgeschreven tot laste van de kinderen van den voorn. Rijckwaert op Rotterdam, als blijckt bij de Rekeninge van den 1000e penning de anno 1656". Op grond hiervan vermoedt de Jager, dat Theoph. Rijckwaert in 1656 gestorven is.

woonende in den Hage, apothecaris, mitsgaders Willem Viruly de jonge als man en voocht van Aeltje Rijckwaert Jacobus de Mars notaris alhier, als man en voocht van Leonora Rijckwaert en Jan Neranus (1), bouckvercooper (mede wonende binnen deser stede) als man en voocht van Annetje Rijckwaert, alle kinderen van Magdalena van Dam zaliger en diensvolgende erffgenamen ab intestato van Nicolaes van Dam, des voornoemde Magdalena van Dams vader mede zal., ende hebben geconstitueert en volmachtigt Theophilus Rijckwaert predicant, haer vader en schoonvader respective, omme wegens hen te innen" de jaarlijksche rente van hun erfdeel. Eene dergelijke acte liet Willem Viruly, met zijne zwagers en met Catharina van Dam, weduwe van Josua van Sonnevelt, den 21 April 1648 maken, om Justus Rijckwaert te machtigen rekening te vragen van den curator over de goederen van Dirck van Dam, hun »uitlandige oom en broeder".

Toen Willem Viruly trouwde, woonde hij, blijkens de aanteekening in het stads-trouwregister, in den Oppert; waarschijnlijk bij zijn vader. Drie jaren later, op 6 Mei 1634, kocht hij aan de oostzijde van de »Delffse Wagestraet" of Westewagenstraat een huis, dat »De seven sterren" heette. Er stond een hypotheek van *f* 560 op, die hij overnam, en bovendien betaalde hij *f* 540 gereed geld en gaf hij een custingrentebrief van *f* 2000, tezamen *f* 3100, waaronder *f* 100 begrepen was voor overgenomen meubelen (2). Een jaar later kocht zijn vader — gelijk wij gezien hebben — het huis, dat

---

(1) Hij heette eigenlijk Jan van der Neer en overleed in de eerste week van December 1679. Door hem werd o. a. uitgegeven het portret van zijn schoonvader, door H. Bary gegraveerd naar de schilderij van Sorch.

(2) Gifteboek, Reg. 24, bl. 135.

aan de noordzijde van het zijne was gelegen. Negen jaren later, den 18 April 1643 werd op zijn naam gezet een huis, gelegen aan de zuidzijde van de Hofstraat. Dit huis behoorde aan eene weduwe, Janneke Matthijsdr., die gehuwd was geweest met een schipper Jan Jansz., en die de eigenaardige voorwaarde maakte, dat »sij daer in sal mogen blijven wonen haer leven lang gedurende en dat sij de rente van 400 gld. capitaal 't welck is de geheele coop met de schatting daerboven sal betalen en als sij sterft ofte daer uyt gelieft te vertrecken, sal de cooper gehouden zijn terstond te betalen de voors. 400 gld. aen de gemeente van de remonstrantsgesinde". Eene aanteekening bij deze overdracht leert, dat aan deze bepaling werd voldaan op 29 Februari 1644, maar twaalf dagen te voren was in het Gifteboek reeds opgeteekend, dat Willem Viruly de jonge dat pand had verkocht voor *f* 550 (1). Op 25 April 1646 werden Willem Viruly de jonge en zijn zwager Jacob de Mars voor 2354 gld. 1 st. en 4 penningen eigenaars van een huis aan de westzijde van de Westewagenstraat, ten noorden van de Trouwsteeg, dat zij den 12 Juni 1652 weder verkochten voor *f* 2200 (2). Op 23 December 1651 werd aan Willem Viruly de jonge overgedragen een huisje aan de zuidzijde van de Cordewagestraat, dat hij kocht voor 304 gld. 15 st. en 4 penningen, en op 27 April 1654 weder verkocht voor *f* 600 (3).

Hij woonde steeds in »De seven sterren" in de Westewagenstraat. Daar werd zijne vrouw in Juli 1649 ziek, wat hun bewoog hun testament te maken op 23 Juli. Zij stierf echter eerst op 23 April 1657 (4). Bij hun testament

(1) Gifteboek, Reg. 28, bl. 179 verso en bl. 363.
(2) Gifteboek, Reg. 30, bl. 63 en 34, bl. 147.
(3) Gifteboek, Reg. 34, bl. 25.
(4) Register der dooden.

was hij aangewezen als voogd over hunne kinderen »met macht omme een ofte meer vooghden naest hem te mogen kiesen". Van die macht maakte hij gebruik, en op zijn verzoek benoemde de Weeskamer den 21 September 1657 zijn zoon »Willem Viruli de jongste als medevoocht" (1). Dit deed hij, omdat hij voornemens was een tweede huwelijk te sluiten en uit het eerste, behalve zijn zoon Willem, nog twee kinderen had: Carel en Magdalena.

Op 23 September 1657 werd zijn tweede huwelijk voltrokken met Jannitge Hermans, weduwe van Dirck Dircksz. van Dorp, die hem echter geen kinderen schonk.

Op 27 October 1657 werd hij, met Michiel Viruly, door de Weeskamer aangesteld tot voogd over de kinderen van Rachel Viruly en Aert Gerritsz. Vreem, en met Francois Verwilt werd hij op 20 Juli 1658 tot voogd benoemd over het kind van eene dochter van den ouden Verwilt en hij was, als zoodanig op 18 September 1658 tegenwoordig bij de overlevering van den Inventaris (2).

Zijne dochter Magdalena trouwde op 12 April 1660 met Adriaen Willemsz. Hoogendijck, en zijn zoon Carel, »france kramer", huwde den 21 Mei 1668 met Trijntje Aelberts de Haes, jongedochter van Rotterdam. Verscheidene kleinkinderen zag hij geboren worden. Hij was getuige bij den doop van Magdalena's kinderen op 16 Januari 1661, 26 Maart 1662, 25 Februari 1663, 28 September 1664 en 19 Maart 1672.

Ook was hij — gelijk reeds gemeld werd — met zijn vader peter over zijn kleinzoon, kind van Willem Viruly IV, op 18 Maart 1667.

Toen zijne twee oudste kinderen getrouwd waren, ver-

---

(1) Voogdijboek, Reg. 6.

(2) Voogdijboek, Reg. 6. Inventarissen ter Weeskamer, Reg. 85, bl. 62 verso.

kocht hij het huis »De seven sterren", waarin hij 28 jaren had gewoond. Den 28 April 1662 had de overdracht plaats en ontving hij 2000 gld. in gereed geld en een schuldrentebrief van gelijk bedrag (1).

Die schuldrentebrief dekte de hypotheek, welke hij bij den koop van het pand in 1634 had genomen. Ofschoon hij op dit pand ongeveer ƒ 1300 verdiende en hij ook bij het koopen en verkoopen der reeds vermelde woningen geen kwade zaken maakte, was hij toch, naar het schijnt, over 't geheel niet voorspoedig, en moest hij op zijn ouden dag soms gewoon schilderwerk verrichten. Wij zeggen dit niet zoozeer om de reeds vermelde wapenborden, in 1676 door hem gepenseeld, als om hetgeen wij vonden in de rekening door zijn zwager Jan Huybert Rijckwaert op 30 Juni 1677 ter Weeskamer ingediend, als voogd over de kinderen, nagelaten door Dr. Justus Rijckwaert. Gelijk meestal geschiedde, werd bij de bloedverwanten aangeschaft wat voor de weezen en hun eigendom noodig was, en zoo vonden wij in deze rekening niet alleen Carel en Elisabeth Viruly meermalen als leveranciers van kleêren vermeld, maar ook, dat aan »Viruly den ouden over het verwen van het huijs deses boedels" werd betaald 11 gld. (2). Na het verkoopen van zijn huis in de Westewagenstraat, verhuisde hij waarschijnlijk naar de Jufferstraat. Daar woonde hij tenminste, toen hij den 14 Augustus 1677 begraven werd (3).

(1) Gifteboek, Reg. 38, bl. 184.
(2) Rekeningen ter Weeskamer, Reg. 68, bl. 74.
(3) Register van overledenen.

WILLEM VIRULY IV.

Deze Willem was, zoo als reeds gezegd is, een zoon van Willem Viruly III en van Aeltge Theophilusdochter Rijckwaert. De datum van zijne geboorte is onbekend. Hij was echter op 21 September 1657 reeds meerderjarig, want toen werd hij door de Weeskamer, op verzoek van zijn vader, die een tweede huwelijk wilde aangaan, tot diens medevoogd over zijn nog onmondigen broeder en zuster aangesteld (1). Vermoedelijk is hij dus geboren niet lang na het eerste huwelijk van zijnen vader, dat den 23 Maart 1631 gesloten was.

In October 1664 trouwde hij met Maria Elsevier, dochter van Isaack Elsevier, den stichter der Elzeviersdrukkerij te Leiden, daarna Kapitein Geweldige van het Collegie der Admiraliteit van Rotterdam. Zij was weduwe van Mr. Pieter Vroomans, advocaat voor het Hof van Holland, en woonde te Rotterdam. Daar zij op 7 Juni 1626 was gedoopt, zal zij minstens vijf jaren ouder zijn geweest dan haar man. Hun huwelijk werd te Overschie voltrokken (2). Een jaar later kregen zij eene dochter, welke op 1 September 1665 in de Remonstrantsche Kerk werd gedoopt en

---

(1) De tekst luidt: Willem Viruli de jongste, is op het versoeck van Willem Viruli de jonghe, zyn vaeder, die bij testamente van Aeltje Theophylus zijne overleedene huijsvrouw, gepasseert voor den notrs. Arent van der Graef ende seekere getuijgen alhier op den 23 July 1649, gesteld was voogt over haer gesamentlijck geprocreerde kinderen, met macht omme een offte meer nevens hem te mogen kiesen, geordonneert als medevoogt over deselve kinderen". (Voogdijboek, Reg. 6).

(2) Register stadstrouw: »1664, 12 October, Willem Viruly, j. m., wonende op de groote marckt, met Maria Elsevier, wed. van Mr. Pieter Vroomans, gewesen advocaat voor den Hove van Holland, wonende in 't Oostende, beyde van Rotterdam. Attestatie op Overschie, 26 October".

naar Viruly's moeder Aeltge werd genoemd. Twee jaren hierna, op 18 Maart 1667, had de doopplechtigheid plaats, welke wij reeds vermeld hebben, waarbij de grootvader en de vader van Willem Viruly als peters van zijn zoon optraden.

Dit is het laatste bericht, dat wij hier aangaande het echtpaar konden vinden. In de doopboeken treffen wij het niet meer aan; evenmin in de registers van overledenen. Het vermoeden ligt dus voor de hand, dat zij Rotterdam verlaten hebben, en dit vermoeden wordt zoo goed als zekerheid nu wij luttel jaren later eenen Willem Viruly te Antwerpen aantreffen.

Blijkens de *Liggeren van het St. Lucasgild* (1) werd daar in het jaar 1672/3 onder de meesters opgenomen »Willem Viruli, schilder", die *f* 36 betaalde voor meestersgeld. Bij deze aanteekening heeft de redactie de volgende mededeeling gevoegd: »Namen der personen die in de Calvinistenkerk te Antwerpen, de Brabandsche Olijfberg, aan het avondmaal deelnamen:

A⁰ 1671.... Viroeli met zyn huisvrouw en dochter".

»Willem Viruli, schilder, wiens naem op den lyst der antwerpsche kunstenaren staet, was een der ieverigsten leden van het Calvinistische consistorie te Antwerpen. Verscheidene byeenkomsten hadden ten zynen huyze plaets. Hy overleed in 1678, dezelfde maend als (Jacob) Jordaens. Zyn overlijdensakt bevat de volgende omstandigheden: »20 October, 's morgens 3 ure, is gestorve constrijcke schilder.... Virlij (sic), begraven te Ossendrecht" (P. Génard, *Notice sur Jacques Jordaens*, bl. 21). In de *Liggeren* wordt zijn overlijden ook vermeld in de volgende post: »1678/9 — ontfangh van dootschulden: voor Willem Viroli *f* 3—4."

---

(1) D. II, bl. 418.

Correspondentie met de heeren P. Génard en Max Rooses — die ik hier voor hunne welwillendheid mijn dank betuig — bracht niet meer licht. Dat er Viruly's in Vlaanderen waren gebleven, kon men veilig aannemen. De heer Génard meldde mij, dat den 15 Juni 1612 een Joos Viruli, Nicolaeszoon, tijkwever van Turnhout, aangeteekend was als poorter van Antwerpen; dat een Jan Viruly, Huibrechtszoon, tijkverkooper van Turnhout, den 4 Juli 1615 ook poorter van Antwerpen geworden was; dat een Pieter Virili omstreeks 1669 te Antwerpen was overleden, nalatende eene vrouw en drie kinderen; dat eene Elisabeth Viruli, gehuwd met Jan Peeters, schipper, er den 15 Juli 1688 was gestorven. Een en ander bewijst, hoe vlijtig de heer Génard heeft gezocht, maar ook dat hij ondanks dien ijver, niets kon vinden omtrent de afkomst van Willem Viruly, den schilder. Zou dit niet een indirect bewijs mogen heeten voor onze gissing, dat de Willem Viruly, dien wij in 1667 te Rotterdam het laatst aantroffen, dezelfde is als de Willem Viruly, dien wij in 1671 te Antwerpen vinden? Ook mag men niet vergeten, dat deze Viruly, al voegde hij zich bij de Gereformeerde gemeente te Antwerpen, bij gebreke van eene Remonstrantsche, den familietrek van ijverigen godsdienstzin vertoonde.

DE SCHILDERIJEN, GETEEKEND W. VIRULY.

Er is slechts ééne schilderij bekend, welke den naam W. Viruly draagt. Maar van dit stuk, zoowel als van de meeste, in catalogussen van inventarissen of veilingen voorkomende, is moeilijk te zeggen, door welken Viruly zij geschilderd zijn. Willem Viruly I schilderde voornamelijk figuur, blijkens de stukken in zijn inventaris vermeld. Willem Viruly II en III waren, volgens van

Spaan, landschapschilders. Welk genre door Willem Viruly IV behandeld werd, is onbekend. De drie laatsten hebben geruimen tijd tegelijk gewerkt. Willem II stierf in 1667, Willem III in 1677, Willem IV in 1678.

Het verstandigst zal dus zijn, aan geen hunner een der stukken bepaaldelijk toe te kennen welke wij in de volgende inventarissen aantroffen.

Een lantschap van Viruly.
Een kleyn lantschap van Viruly.
Door Dr. Justus Rijckwaert 1661 ingebracht in zijn 2e huwelijk en 12 November 1667 nagelaten, blijkens inventaris, dd. 2 Maart 1668. Inventarisboek Reg. 69, bl. 323.

Twee lantschappen van Viruly met swarte ebbelijsten.
Inventaris door Esaias Clemens overgeleverd 3 December 1672.

Een stuck van Viruly.
Inventaris van Hartlieff (overleden 31 Augustus 1676) 30 October 1680.

Een rouwijn van Vierly.
Een lantschap van dito.
Inventaris van den schilder-architect Jacob Loys te Rotterdam, 30 October 1680.

Een lantschap van Viruli kost 78 guld.
No. 173 Catalogus der schilderijen van Diego Duarte, Amsterdam, 1682.

Een lantschapje door Vieruly.
No. 97 der veiling van schilderijen, nagelaten door den schilder Francois Verwilt, Rotterdam, 20 September 1691.

W. Virul. Een plaizant Rhijngezicht met schepen, beelden en paarden gestoffeerd. D. H. 36 B. 50 Rijnl. d.
No. 125 der veiling van Mr. O. van Cattenburch en P. de Waart, 's Gravenhage, 29 September 1779.

W. Viruly, Een zeer natuurlijk landschap met een drift van koeien, schapen en een paard, etc. D. H. 31 B. 27 Rijnl. d.
No. 91 der veiling van Mr. Iman Pauw, 's Gravenhage 23 November 1779.

F. (sic) W. Viruly, een boomrijk landschap, rijk gestoffeerd met beeldjes, schapen en varkens, natuurlijk behandeld. H. 14 B. 18 dm. Amst. (Aldus bij Kramm vermeld).

No. 5 der veiling van Louis Melaijer. Amsterdam, April 1779.

W. Virifly (sic), un paysage où il y a une charriette avec quelques figures et une vue du Rhin dans la perspective. T. H. 1—4, L. 1—7 (Gentsche voet).

Coll. C. F. Prevost, Brussel, 20 Juli 1775, 1 livre—11; veiling te Gent 30 April 1776, verk. 1 livre—11.

Siret.

Tableau d'armures, de Breughel de Velours, ou Renier de la Haye peignit les figures et Viruly le paysage.

Nu volgt het eenige stuk, dat, voor zoover ik weet, nog bestaat, en de handteekening W. Viruly draagt. Het bevindt zich in het Museum te Lyon, en heet:

De rustende Jager.

Dit stuk, op doek geschilderd, omstreeks een meter hoog en 0,95 breed, werd aangekocht in 1838 en stond tot 1887 op den naam van Weeninx; Clement de Ris ontdekte de handteekening. In *Le Musée de Lyon*, 1887, wordt het door Marcel Reymond, als volgt beschreven: »De jager zit aan den voet van een boom. Het landschap, dat een fraai decoratief effect maakt, is van groot belang. Links een vergezicht over heuvelachtig terrein, en rechts een zeer elegant geteekende, groote boom. Alles in een grijzen, een weinig stillen toon, met donzige omtrekken. Het meest belangwekkende gedeelte is de jager en zijne twee honden. De jager is uitmuntend, uitvoerig gemodelleerd, zonder droog te zijn, in den trant van Mieris; het rood fluweelen, met bont afgezette kleed zou een Meissonnier genoegen doen. Niet minder bewonderenswaard zijn de loopende honden, hoog op de pooten, spitse snoet, kort haar, geelgrijs van kleur, mager en lang als windhonden.

Het is niet alleen een zeldzaam, maar ook een belangrijk schilderstuk. Wij rangschikken het onder de Hollandsche school; alle qualiteiten van dezen meester zijn Hollandsche qualiteiten; hij staat zeer duidelijk in betrekking tot Wouwerman, Weeninx en Mieris. Het is zeer waarschijnlijk dat Viruly in Holland geboren en opgevoed is, en dat hij te Antwerpen eerst kwam wonen in de laatste jaren van zijn leven."

De heer Reymond schreef dit, geen anderen Viruly kennende, dan dien de *Liggere* van Antwerpen's schildersgild vermeldde. Het klinkt wat zonderling, in eene schilderij verwantschap te vinden met meesters die zóó van elkander verschillen als Wouwerman, Weeninx en Mieris, maar de opmerking, dat het werk een Hollandsch karakter vertoont, wordt hierdoor niet van hare beteekenis beroofd.

De heer J. Dissard, Directeur van het Museum te Lyon, deelde mij mede, dat de *Société des amis des arts* aldaar, in 1857 naar dit schilderij eene gravure had laten maken door Dubouchet. Volgens het exemplaar dat hij mij zond, is het eene zeer middelmatige gravure, hoog 0.113 en 0. 115 breed.

Denzelfden heer Directeur dank ik onderstaand facsimile der handteekening.

RECHTSPRAAK IN VROEGERE DAGEN.

Den 13 *Mairt* 1553.

Opten eysch ende aenspraeck by mynen heer de bailliu gedaen van wegen den Keyzer als Grave van Hollant op ende tegen Adriaen Jansz. alias Brumont, hem anseggende sekere petulantie bedreven te hebben en zijn wijffs heuycken in stucken gesneden te hebben, ende voirts stellende up straet sulck regimente, dat een yegelicken bevreest was voirby hem te gaen, ende nae alle getuygenisse sulxs gebleken ende desselffs Adriaen Jansz. confessie, hebben denzelven Adriaen Jansz. gecondemneert ende condempneren mits dezen, dat hy up Sondach eerstcomende sal gaen in zyn linnen, blootshoofts, barvoets, hebbende een waskersse van een half pont in de handt achter die processie voir mynen heeren van den gerechte, hebbende een brieff voir op zijn borst ende achter opter rugge, dairinne gescreven sal wesen die saicke zijnder misdaet, ende die processie gedaen zynde deselffde kairsse te offeren voir den heyligen sacramente ende aldair te laten blyven, ende bannen hem voirts binnen een halff jair in geene herberge te gaen drincken, ende dit al te volbringen ende onderhouden op peyne van wel scerpelick gegeeselt te worden.

Crimineel Sententieboek van Schepenen van Rotterdam No. 1, bl. 132.

Den 18 *November* 1568.

Opten eysch ende aenspraeck gedaen by Gerardt van der Messche, bailiu deeser steede van Rotterdamme, van weeghen de Conincklycke Majesteyt als Grave van Hollant

op ende jegens Thomas Jansz. van Vuyeren, jegenwoirdich gevanghen, hem aenseggende dat hy hem hadde vervordert in een lantmans sack te tassen naer zijn beurze, die hy overmits enich inval cryghende nyet en hadde genomen, dan was wel te vermoeden hi tzelve volbracht zoude hebben, ten hadde zaicke geweest den lantman dat ontwaer geworden hadde, ende dat hy tot Groninghen een paer linde hozen, deurdien hy zeer naeckt was, genomen hadde, ende t' . . . . . (1) van een cramertgen twee briefve spelden ontrent 2 stuvers waerdich zijnde, genomen hadde, concludeerde de voirseyde bailiu dat denzelven gevangen naer exigentie van zijn delict gecorrigeert zoude worden, waer jegens hy gevangen dede zeggen dat schepenen zouden letten op zijn jonckheyt, ende dat hy een cramertgen was die zijn cost nae zijn vermogen daermeede best was winnende, ende dat hy was van goede ouders, versouckende in de plaetse van justitie, barmharticheyt, schepenen partien gehoord, gelet alle tgundt in desen te letten ende considereren stont, hebben by haerluder vonnesse verclaert, dat denselven gevangen zal gebracht worden om de justitie van Sebastiaen Cornelisz. te zyen doen (2), ende bidden God ende justitie om vergiffenisse, condempnerende hem voirts in de costen van de apprehentie. Aldus gepronunchieert ten dage als voren ter presentie van alle de schepenen.

Crimineel Sententieboek van Schepenen van Rotterdam No. 1, bl. 297.

---

(1) Hier staat een onleesbare plaatsnaam.

(2) Deze was bij een vonnis van denzelfden datum tot geeseling veroordeeld.

HET GEBOUW DER ROTTERDAMSCHE BANK,

(BOOMPJES No. 77)

DOOR

J. G. FREDERIKS.

Op de binnenplaats van dit gebouw is eene blauw-arduinsteenen gedenkplaat aangebracht, bestaande uit twee stukken van gelijke grootte, zooals hieronder door eene gestippelde lijn is aangeduid. Ze werd daar opgemerkt door den heer F. D. O. Obreen, destijds adjunct-archivaris van Rotterdam, thans hoofddirecteur van het Rijks-museum te Amsterdam, die er eene afteekening van maakte en aan mij afstond voor een artikel in dit jaarboekje. Het opschrift, in Latijnsche letters van verschillende grootte, gevat in een uitgehouwen rand, luidt aldus:

Corn Marcensis de Ionge ab Ellemeet
toparcha ab ellemeet
Hodenpyl st maertensrecht Schiplvy cloetinge Poortvliet
Dominvs Castellorvm de Mye Cranenbroeck et Brvelis
Baro a Dalem staden et Schuymeroort
Unitarum Belgii Civitatum
Difficilibus Reipublicæ Bellis
Per tres et triginta annos

- -

Quæstor generalis
vocatus ad huius urbis consilia
Hanc Domum aedicavit.
ipsivs Filia natu minima

ANNORUM QUATUOR DECIM
DESPONSATA GULIELMO BARONI NORTH ET GREY
PARI REGNI ANGLIÆ
PRIMUM POSUIT LAPIDEM
DIE 10 MENSIS IULII ANNO 1705

Van dit opschrift, dat eene steenhouwers-randversiering heeft, komt de beteekenis ongeveer op de volgende bij de afteekening gevoegde vertaling neer:

Corn. Marcensis de Jonge van Ellemeet, / Ambachtsheer van Ellemeet, / Hodenpyl, St. Maertensrecht, Schipluy, Cloetinge, Poortvliet, / heer van de kasteelen Mye, Cranenbroeck en Bruëlis, / baron van Dalem, Staden en Schuymeroord; / Die in de moeielijkste oorlogen van dc Vereenigde Nederlanden gedurende drie en dertig jaren / Ontvanger-generaal was; / geroepen tot de beraadslagingen dezer stad; / heeft dit huis gebouwd. / Wiens jongste dochter, / oud veertien jaar, verloofd met Willem, baron van North en Grey, / pair van het Engelsche rijk, / den eersten steen heeft gelegd, / den 10den der maand Juli 1705.

Het eerste bezwaar tegen de inscriptie is het tweede woord *Marcensis*, misschien eene leesfout van den werkman, die het beitelde. Ondenkbaar is het niet, dat het Brilensis moest zijn, ter aanduiding zijner geboortestad, of de naam zijner moeder is, schoon hij eenvoudig met een enkelen naam gedoopt werd, al is het gebruik om zulk een naam te voeren, die het meterschap der stad zou meebrengen, verre van zeldzaam. Dat hierin misstellingen begaan kunnen worden, ook door de machtigen naar de wereld, toont — of tenminste toonde — de bekende kunstzaal op het Loo, waar de Koning zichtbaar niet zeker was van de spelling der namen van de hem persoonlijk bekende landgenooten, aan wie hij zoo gaarne zijne kunstlievende genegenheid betoonde.

Zooveel is zeker, dat Cornelis de Jonge dit huis deed

bouwen in 1705, en het bezat tot aan zijn dood. Eene korte vermelding hiervan in *De Groote Schouburgh der Nederlantsche Konstschilders* van Arnold Houbraken, III, 402, leert ons, dat het gebouwd werd naar de ontwerpen van den Ridder Adriaan van der Werff, geboren te Kralingen. Uit de hoffelijke mededeelingen, die de Redacteur van dit jaarboekje, de heer J. H. W. Unger aan het onder zijne goede zorgen gestelde stedelijk archief ontleende en daarmede dit artikel hielp vollediger maken, blijkt, dat de bouwheer eigenaar was geworden van het huis, dat daar vroeger stond, den 21 April 1705. Bij besloten testament van 1 October 1714 werd het vermaakt aan zijne echtgenoote Maria Oyens, die zeven jaar later als weduwe eigenares werd. David van Stolck, houtkooper te Rotterdam en aldaar geboren in 1692, kwam bij akte van 5 Juni 1721 in het bezit dezer voorname huizinge; bij overdracht van dezelfde dagteekening werd zij het eigendom van Gerrit van der Zyden; verder van diens weduwe, Maria Emilius, die in tweeden echt getrouwd was met Hendrik Rammelman. Den 29 Juni 1761 werd het huis verkocht aan Willem Koningh.

De nieuwe eigenaar, die den 3 Maart 1789 de bezitting aanvaardde, heette George Gibson, en na hem Herman Frederik Walter. Van een heerenhuize was het, gelijk menige zelfs »adellijke" woning in verschillende steden herbergen, logementen en eindelijk hotels werden, veranderd geworden. De gemeenschap tusschen Engeland en het vasteland, bijzonder met de Rijnstreken, werd door de bekende packet-boats, later door de stoombooten, onderhouden. De reizigers, die als zoodanig steeds als Lords en Ladies beschouwd werden, stapten aan het Hôtel des Pays-Bas af om »the great tour on the continent" voort te zetten met den dienst der paarden-posterij, later met de salonbooten, die een voorheen ongekend

»comfort" aanboden. In dien tijd heerschte er jarenlang eene groote bedrijvigheid in het huis van den Oud-ontvanger-generaal der Unie.

Eindelijk werd het aanzienlijke gebouw de zetel der Rotterdamsche bank door haar in December 1870 betrokken en maakte men er een tempel van, toegewijd aan den dienst van Mercurius en zijn goddelijken vennoot Plutus, den blinden uitdeeler der gaven van den rijkdom.

Ellemeet is eene kleine gemeente op Schouwen en was mitsdien eene ambachtsheerlijkheid van geringen omvang, die in 1613 aangekocht werd van de Graaflijkheid door Jan, Willem en Bonifacius, zonen van Cornelis Stavenisse; terwijl kleinere stukken daarvan in het bezit bleven der familiën van Haamstede, van Cats, van Tuyl en de Huybert. De zoon van Willem, Cornelis Willemszoon Stavenisse, huwde Cornelia, kleindochter van Jan Antheunisz., naar den lakenhandel, dien hij bij de Breede brug te Zierikzee dreef, de Lakenman bijgenaamd, doch door het toevoegsel »de jonge" onderscheiden van zijn grootvader. Die bijvoeging werd later zijn familienaam De Jonge; zijne broeders waren de stamvaders der geslachten Ockerse en Steengracht. De zoon van Jan den jongen, Jan Antheuniszoon den jongen, Job of Jacob de Jonge geheeten, was pensionaris van Den Briel. Uit zijn huwelijk met Magdalena Briels werd de man geboren, van wien hier sprake is, Cornelis de Jonge van Ellemeet.

Het ambacht, door huwelijk aan Jan de Jonge gekomen, werd het erfdeel van een zoon uit een derde huwelijk met Elisabeth van Hertsbeeke, een Antwerpsche. Deze was het twee en twintigste kind van den vader en droeg den naam van Job, later Jacob, toen men meer smaak

bij de naamgevingen begon te toonen. Jacob de Jonge, de genoemde Brielsche pensionaris, werd dus heer van Ellemeet, en deze bijvoeging is aangenomen door al de leden van de beide takken De Jonge van Ellemeet; onverschillig of zij ambachtsgerechtigden waren, of niet; ambachtsheeren waren alleen uit het geslacht De Jonge: Jacob, Cornelis en Aarnoud, tot 1742; en, door wederinkoop, Willem, Marinus, jonkheer Willem Cornelis Mary en de tegenwoordige Ambachtsheer. Door de vaststelling der geslachtsnamen bij de invoering van den Burgerlijken Stand is het bijvoegsel een deel van den naam der familie geworden, en blijft rechtmatig De Jonge van Ellemeet, behoudens de veranderingen, die het Souvereine Gezag hierin mocht toestaan.

De talrijke titels van Mr. Cornelis zijn uit het opschrift van den gedenksteen gebleken. Hij werd in Den Briel geboren den 6 Mei 1646, begaf zich te Leiden ter studie, 20 September 1662 en promoveerde daar 13 Juni, zes jaar later. Hij werd pensionaris zijner geboortestad in 1671, en kreeg derhalve zitting in de Staten van Holland. Drie jaar later overleed de ontvanger-generaal Jacob van Volbergen, en Ellemeet werd in zijne plaats benoemd; hij mocht met dankbaarheid op den gedenksteen schrijven, dat hij zoolang in dienst bleef, want van zijn opvolger Van Hogendorp werd medegedeeld, dat het ambt vier en twintig duizend gulden in het jaar opbracht. Waar overdrijving denkbaar is, blijft de werkelijkheid niet minder groot. Op 65-jarigen leeftijd vraagde en verkreeg hij zijn ontslag, en wie bekend is met de groote moeilijkheden om met een ontvanger-generaal af te rekenen, waarmede jaren verliepen en waaruit groote geschillen plachten te ontstaan, moet dezen afstand prijzen.

Het ontslag werd hem gegeven en reeds eene maand daarna, den 5 Juli 1707, nam hij andermaal zitting in de Staten van Holland, in hoedanigheid van tweeden pensionaris van Rotterdam. De bekende Mr. Isaac van Hoornbeke was de eerste. Dat er tusschen zijn eerste verzoek en de demissie meer dan anderhalf jaar moest verloopen, is zeker een verschijnsel in de hoogere kringen van het toenmalig rekenplichtig beheer. Maar in elk geval, De Jonge werd thans burger van Rotterdam, en liet er de woning optrekken, die echter in 1710 nog niet voltooid was.

Een zijner tijdgenooten aan de hoogeschool te Leiden en die later een zijner huisvrienden was, Coenraad Droste, heeft ons dit medegedeeld. Hij was eerst in dienst geweest, doch ontslagen, toen de Prins aan het hoofd van 't legerbestuur kwam. 's Mans grootste roem is wel, dat professor R. Fruin zijne berijmelde gedenkschriften, van aanteekeningen voorzien, heeft uitgegeven, zooals wij geene andere dergelijke bearbeiding in onze taal hebben, en die wij ook in billijkheid van niemand onzer overige geleerden kunnen verwachten. Behalve in de overblijfselen van Geheuchenissen, natuurlijk in de aanteekeningen bovenal, hebben wij ook kleinere stukjes van Droste, die ons nog een en ander aangaande zijn veeljarigen vriend leeren, dat wetenswaardig is en hier aangestipt zal worden. Droste was even oud als zijn vriend en, gelijk deze, bekend met de wereld, en belust op alles, wat ze aanbiedt en dat vertelt hij met prijzenswaardige openhartigheid. Maar hij was in den grond een goed mensch en wie zijne mémoires gelezen heeft, kan niet één keer den weerzin gevoeld hebben, die telkens opkomt bij het doorloopen van het Journaal van Constantijn Huygens den zoon.

Onder den naam van Poëzy, geeft Droste eenige dichtstukken geplaatst vóór het tweede deel van zijn

tooneelwerk, dat getiteld is *De Haegse Schouwburg*, in de Hofplaats verschenen in 1714. Een viertal bladzijden wijdt hij aan »Het Huys van de Heer van Elleméét Binnen Rotterdam, A°. 1710. Doenmaels noch onvoltrocken synde". Hiermede bedoelt hij ons Bankgebouw. Wij vernemen uit zijne beschrijving, dat de reeds bejaarde bouwheer zijne kostbare stichting bestemde tot eene toekomstige woning voor zijn oudsten zoon, wanneer deze zou gekomen zijn tot de hem toegedachte bestemming, een ambt in de regeering van Rotterdam. Dit geeft ons aanleiding om iets te zeggen aangaande de eigen familie van dezen Heer van Ellemeet.

Zijne vrouw Maria Oyens, wier vader een Haagsch advocaat was, was met hem van denzelfden leeftijd; zij trouwden op den laatsten dag van 1679; zij had kort te voren haar 33sten jaardag gevierd; hij was ontvanger-generaal. Zij overleefde hem, die 12 Mei 1721 stierf, tot 18 April 1732; uit hun huwelijk werden zeven kinderen geboren. De oudste zoon, het voorwerp der vermelde vaderlijke plannen, stierf nog jong, en op eene reis in het buitenland. Een tweede ging met een jongeren broeder te Leiden studeeren, doch werd reeds in het familiegraf te Schipluiden gebracht, toen hij 31 jaar was, zoodat de vader ook dezen zoon nog jaren overleefde.

Aarnout, de opvolger van den vader in verschillende heerlijkheden, had ambten te Delft, in Delfland en Schieland, en stierf in 1742. Hij liet eene huwbare dochter na, die barones van Huffelt werd, doch na een kinderloozen echt overleed.

De Ontvanger-generaal had nog twee dochters, die ons kunnen leeren, hoe begeerlijk afstammelingen van den Zierikzeeschen lakenkoopman kunnen worden, zelfs voor een Hollandschen baron, een pair van Engeland en een Schotschen lord. De eene huwde Boetzelaar van Nieuw-

veen, de ander is ons reeds op den gedenksteen voorgekomen. Deze is ondanks haar ladyschap op zoo jeugdigen leeftijd nog tweemaal gehuwd geweest en in Schotland overleden. Men ziet dus, dat de doodenlijst van Schipluiden allen, met uitzondering van Mylady Elibank, bevatte, die tot het huis van den millionair-ontvanger-generaal behoorden, eer veertig jaar na zijn sterfdag verstreken waren.

Van de heerlijkheden hebben wij die van het bescheidene Ellemeet genoeg beschreven; met de andere kunnen wij kort zijn. Veel dier sieraden voor overigens destijds minder bekende geslachten waren uit de verwisselingen der zestiende eeuw landsdomein geworden, en de Heeren Staten hadden wel eens geld noodig; buitendien gaven voorheen machtige familiën zelve aanleiding om rijker personen te tooien met namen, die als teekenen van adel hadden gegolden.

Hodenpijl, Sint-Maartensrecht en Schipluiden behooren topographisch bij elkander, en, om zoo te spreken, bij hetzelfde koopje. Dit was ook het geval met Kloetingen en Bruëlis, die niet eens parochiaal vereenigd zijn, schoon dit tot het ambachtsheerlijke stelsel niets afdoet; bedenkelijker is het, Bruëlis een kasteel te noemen, al was het landhuis, zooals dit onder Kapelle nabij Goes, in de middeleeuwen, werkelijk een »adellijk huis". Deze aankoop geschiedde in 1704, en dus in hetzelfde jaar als Poortvliet. Men moet zich verwonderen over de groote geldsommen, die één enkel man aan »rotten boroughs" en nieuwe koninklijke landverblijven met vorstelijke woonhuizen, gedurende een zoo kort tijdperk kon besteden, doch het mag niet onopgemerkt blijven, dat alles gekocht goed was, en niets door vermaking uit aanzienlijke bloedverwantschap verkregen werd. Dalem, Staden en Schuimeroord maken één geheel uit, gelegen, zooals Droste

poëtisch opmerkte, waar de Maas een anderen naam, dien van Merwe, verkrijgt, zoodat de Stroomgod, uit goedertierenheid, Rotterdam met een rijken handel zegent, omdat daar de oude benaming in eere hersteld is.

De woning van dezen Ontvanger-generaal, thans No. 4 op den Langen Vijverberg te 's-Gravenhage, is wereldvermaard geworden als het kabinet der schilderijen van den Baron Steengracht. Hare geschiedenis zou een onderwerp kunnen uitmaken, met die harer voorgangster, teruggaande zeker tot in de zestiende eeuw, en wel voor een plaatselijk jaarboekje; vooral indien de daarin aanwezige rijke kunstverzameling beschreven werd. Daar overleed de Heer van Ellemeet; volgens den *Nederlandschen Mercurius* van 1721, I, bl. 271, werd zijn lijk daaruit naar Schipluiden »getransporteert".

Ieder kent Ottoburg bij Rijswijk, waar Tollens zijne poëtische loopbaan eindigde. De gronden daarachter behoorden voorheen aan eene buitenplaats, die gelegen was ter weerszijden van het gedeelte van den rijksweg, dat van Witsenburg tot aan de Hoornbrug loopt. In 1711, toen De Cretser schreef, zag men daar het buiten van den toenmaligen Oud-ontvanger-generaal der Unie.

Maar deze had destijds eene andere lustplaats in aanleg en aanbouw, Duinrel geheeten, onmiddellijk bij de dorpskerk van Wassenaar. Droste gaf in het genoemde boekdeel daarvan eene niet slecht gelukte beschrijving in dichtmaat; ook is er een fraai plaatwerk van. In het laatst der vorige eeuw wordt als eigenaar opgegeven de Baron Boetzelaar, heer van Kijfhoek, kleinzoon van den genoemden Heer van Nieuwveen, en dus een achterkleinzoon, van den eersten bezitter. Naar beschrijving en afbeelding te oordeelen, was het een sieraad van dat heerlijke oord, bezaaid met lusthoven. Deze heerlijkheden zijn echter verdwenen en de vorstelijk stichting van den

heer van Ellemeet behoort tot de historie van een tijdvak, waarin ons Vaderland vermaard was door zijne ontelbare koninklijke landverblijven.

Zóó vergaat alle glorie der wereld.

VERBOD TEGEN EEN KWAKZALVER.

Burgermeesteren en Regeerders der stad Rotterdam hebben alsnogh verstaen ende geordonneert gelyck al voor date verstaen ende geordonneert is geworden dat Matthys Pietersz., woonachtigh in de Leeuwestraet, hem met cure te genesen ende baertscheren sigh daeraff binnen deser stad ende jurisdictie van dien absolutelyck sal hebben te onthouden op de poenen en boeten in de Ordonnantie op 't Chirurgyns gilde geëmaneert ende gestatueert. Actum desen 13 November 1693.

Present alle de heeren Burgermeesteren.

Resolutien en Dispositien van Burgermeesteren van Rotterdam, Reg. No. 1, fol. 3 vo.

EEN ASPIRANT-CHIRURGIJN.

Den 3 July 1709 present alle de Heeren dempto den heer Steenlack, is aan Jaques Louvel burger alhier geconsenteert alhier ter stede te mogen exerceren het hair en baert scheren op conditie dat deselve sig vorder sal bequaem maken omme binnen den tyt van twee jaren syn examen tot de chirurgie te konnen uytstaen op poene van dese concessie te sullen syn versteken.

Resolutien en Dispositien van Burgermeesteren van Rotterdam, Reg. No. 3, fol. 124 vo.

ONZE OUDE SCHOOL,

DOOR

Dr. J. B. KAN.

Menig oud-leerling van »Onze oude School'' was mij dankbaar voor het woord van afscheid, dat ik in het begin van het jaar 1890 bij haar uitvaart schreef (1). Op de plek, waar zij eens stond, staat thans eene bewaarschool: er wordt ook gymnastiekonderwijs gegeven. Van de eene noch van het ander hadden de voorgeslachten, die eene der groote scholen dezer stede bouwden, eenig denkbeeld. Staan wij op hunne schouders hooger en zien wij daardoor verder, laten wij ons niet te veel op onzen ruimeren blik verheffen. Misschien lijden wij aan verziendheid! In allen gevalle kunnen wij nog veel leeren van hen die ons zijn voorgegaan. Hoe ouder iemand wordt, des te meer wordt hij hiervan overtuigd. En ook de weemoed heeft zijne onverjaarbare rechten. De school, waar zoo vele onzer beste stadgenooten de schoone jaren hunner jeugd sleten, blijft hunne belangstelling wekken en daarom reken ik ook op eene goede ontvangst van dezen herdruk.

Nadat wij de school in Juli 1884 verlaten hadden, heeft zij nog eenige diensten bewezen: er is godsdienstonderwijs gegeven; er is tijdelijk eene bewaarschool gevestigd ge-

---

(1) In de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 8 Januari 1890, verschenen naar aanleiding van het sloopen van dit gebouw, waarmede 6 Januari een aanvang was gemaakt.

weest, en nu — is de oude dienstmaagd door hare meesteres, de gemeente Rotterdam, ter dood veroordeeld. Voor verdere werkzaamheden is zij onbruikbaar verklaard, haar val is besloten. Schoon was zij nooit geweest en in de laatste jaren werd haar verval gaandeweg zichtbaarder; het ging haar als de oude slaven bij de Romeinen, zij werd geen zorg meer waardig geacht; men had jeugd en schoonheid noodig, geen ten grave neigende oude. En toch — het valt mij, evenals zoovelen, moeilijk van haar te scheiden. Wij denken aan de geslachten, die meer dan drie eeuwen lang aan hare hulp, hoe gebrekkig ook, zooveel te danken hadden; ieder klinker is een gedenksteen. Wij hooren nog de voetstappen van zoovele leeraren en leerlingen, wier sporen bleven — of niet gebleven zijn, op de plaats; wij zien nog de jonge, vroolijke of pruilende gezichten van speelzieke knapen op de lange banken. De oude katheders herrijzen in de donkere en vochtige lokalen, waar de plak eens heerschappij voerde, hooge pruiken en lange mantels bedekken eerwaardige hoofden en door nachtelijke studiën uitgeteerde lichamen, monniken en nonnen — zoo wij verder teruggaan — zoeken op ascetische en niet-ascetische wijze zich hier op aarde reeds voor den hemel voor te bereiden. Wat heeft dat oude gebouw niet reeds binnen zijne muren gezien! Welk eene vreugde, welke klachten — van oud en van jong.

Niet altijd echter was de groote schole dezer stede oogappel.

Er zijn tijden geweest, dat het geheele onderwijs in oude talen als verouderd werd beschouwd. Men duldde het slechts, en trachtte door nieuwe lappen op het oude kleed te zetten, dit voor de 19de eeuw pasklaar te maken. Men had ettelijke jaren (van 1842—1865) eene koopmansklasse, waarin naast moderne vakken enkel eenig Latijn

geleerd werd. Nog vroeger, in de dagen van nood, van revolutie daalde het aantal leerlingen zoozeer, dat er eenmaal slechts vier overbleven. En toch — het oude onderwijs bleek telkens weer niet verouderd te zijn: de oude school werd later weer te klein voor alle knapen en meisjes, die uit de oudheid kennis en kracht zochten voor hun toekomstig leven.

Onze school is veel ouder dan het schoolgebouw, dat nu zal geslecht worden. Hoe lang zij reeds heeft bestaan, valt uit de nog bestaande bescheiden niet op te maken (de oudste berichten klimmen tot 1328 op), maar dit is zeker dat er reeds in zeer vroege tijden aan de Westzijde van den Oppert (de Nuyepoort, Nyeupoort, Nupoort) een schoolgebouw heeft gestaan, dat van achteren grensde aan het Slijkvaartje, de Sloot of Stinksloot (zeker de meest juiste en officiëele naam), later de Lange Torenstraat geheeten.

Nog in 1426 gaf men belangrijke sommen uit »om der stede scole op te wegen en op te rijsen", d. i. om het in den grond gezonkene gebouw naar boven te brengen.

In 1592 werd de school van den Oppert verplaatst naar het gewezen Cellebroedersklooster. Het was eerbiedwaardige grond, waarop zij toen gevestigd werd en bleef tot 1884. Daar hadden sinds 1441 Cellebroeders ten noorden van de Gijsbert Boekelsteeg, die later naar hen Broedersteeg genoemd werd, zich gewijd aan het oppassen van zieken en het begraven van dooden; waar eens de litanieën der vrome kloosterlingen klonken, hoorde men sedert 1592 de stemmen van knapen. Hier hebben eeuwen lang onmenschelijke beulen zich vergrepen aan de jeugd, en hier hebben edele mannen hunne beste krachten besteed om in de jeugd hunne idealen omtrent de menschheid en hare bestemming te verwezenlijken.

De veranderingen, die men in het oude Cellietenhuis aanbracht, ten einde het aan zijne nieuwe bestemming te doen beantwoorden, zijn zeker niet veel in aantal geweest. De eischen, aan eene school dier dagen gesteld, waren niet groot. Met verlof van de vroedschap hadden de kerkmeesters dwars door het Bagijnenhof eene straat laten aanleggen en recht tegenover deze straat, aan de noordzijde van de Broedersteeg, bouwde men een vrij hoogen muur, waarin zich eene breede poort bevond met gele dubbele deuren. Op eene teekening van J. Kortebrant, voorstellende de Latijnsche school te Rotterdam A°. 1723, is deze zeer duidelijk zichtbaar. Zij was, volgens de door hem gegeven beschrijving, van roode moppen gemetseld, aan iedere zijde met een ronden platten pilaster, die ieder met acht witte steenen, diamantsgewijze voorwaarts uitgehouwen, versierd waren; de fries der lijst was zwart en pronkte met gouden letteren. Hooger was een frontispies, aan beide zijden met hollen uitgewerkt, en onder het middelkapje zag men in een nis het borstbeeld van Erasmus.

In de groote poort vertoonde zich een klein deurtje, dat blijkbaar diende om den leerlingen en leeraren toegang tot de plaats te verleenen; het kleine poortje, dat in onze dagen deze bestemming had, is op de teekening niet te vinden en zeker, evenals het hekje dat het schoolterrein van 's rectors woning afscheidde, later aangebracht.

De plaats was met zware ijpeboomen beplant — enkele heb ik, evenals het hekje, laten wegnemen — en aan de westzijde van deze bevonden zich oorspronkelijk gelijkvloers zes schoollokalen. Boven deze waren de cellen der broeders geweest, doch zij werden al spoedig opgetrokken en tot slaapcellen ingericht voor de commensalen, die de rectoren, met uitsluiting van alle overige leeraren, mochten houden, een privilegie, waarvan zij om te kunnen bestaan, dan ook een vlijtig gebruik maakten.

Op de vermelde teekening onderscheidt men nog duidelijk een steen met het jaartal 1592; volgens de beschrijving waren het zwarte letters op een witten grond.

Des rectors woning bevond zich in lateren tijd aan de westzijde van de Lange Torenstraat, maar in 1603 — volgens een steen die in den gevel moet gestaan hebben — was zij aan de noordzijde gelegen, terwijl men aan de Slijkvaart slechts enkele oude en lage vertrekken vond, die later, verbouwd, hoofdzakelijk tot woonhuis dienden.

De plaats was echter gemeen goed. Dit blijkt o. a. uit het volgende. Onder het rectoraat van Jens werden er vijf folio Latijnsche bijbels aangekocht, omdat deze rector en professor, wegens drukte met zijne discipelen in zijne school en extra-collegiën, geen tijd meer had om met zijne collega's op de plaats te wandelen. Daarom legde men in elk der vijf onderste scholen een exemplaar neer, »omme de discipelen elk op hun beurt een groot quartier uers voor en na de middag, eer de institutie begint, uit den Bibel hart op te lesen, opdat de discipelen aanstonds hun meester bij sig hebbende, geen de minste gelegenheid mogten hebben om met woorden of werken quaad te doen, en ook des te vaardiger soude leeren de Latijnsche taal uyt spreken: item opdat de Praeceptoren en de Discipelen aanstonds en ten einde toe genoegsame besigheit hebben".

In 1726 moest de poort van de school vernieuwd worden en in de vergadering van heeren Curatoren werd, op verzoek van Fabrijkmeesteren, de vraag behandeld, welke inscriptie of inscriptiën men daarop zou plaatsen. Ongunstig was het advies van onzen rector over het oude opschrift, dat in de notulen van Curatoren bewaard is en dat, volgens zijne lezing, aldus luidde:

Dotibus Aonides variis ornastis Erasmum,

Qui decus et Batavi gloria prima soli.
Aonii fontis liquor irriget atque nepotes
Pallas eos ornet moribus, ore Charis.
Firmum sic ludi patriae fundamen Erasmi
Stabit et aeternum Rottera Musa canet.

Hij noemde het duister en verward, maar de schuld lag aan hem, of waarschijnlijk aan den verfkwast, die hier meer Latijnsche inscripties onleesbaar heeft gemaakt. Schrijft men, in plaats van *atque*, *aeque*, dan zijn de disticha, hoewel niet fraai, toch zeer goed te verstaan en komt hun inhoud hierop neer:

Gij, Muzen, hebt Erasmus met allerlei gaven versierd, hem die de eer en de eerste (hoogste) roem was van den Bataafschen grond. Moge het nat van de Muzenbron evenzeer zijn nageslacht bevochtigen, Pallas het sieren met zedelijkheid, de Gratie met welsprekendheid. Zoo zal de school van Erasmus' vaderstad steeds op vasten grondslag staan en de Rotterdamsche muze eeuwig blijven zingen.

Dit is dus het oudste opschrift boven de poort, dat ons door een toeval bewaard is gebleven, te gelijk met eene Grieksche inscriptie, die genade vond in de oogen van Jensius en daarom in 1726 op nieuw boven de herbouwde poort geplaatst werd. Zij luidde:

Δεῦτε φίλοι παῖδες ποτὶ τὸν νεοτευέα σηκόν, (1)
Σπεύδετε Μουσαων εἲς Ελικῶνα νέον.

d. i.

Hierheen lieve knapen, naar 't nieuw gebouwde heiligdom,
Spoedt u naar den Nieuwen Helicon der Muzen (2).

---

(1) Dit woord beteekent ook schapenhok en zal der lieve jeugd, in der tijd wesende, wel tot woordspelingen aanleiding gegeven hebben.

(2) Gerijmd (of ongerijmd?) luiden deze regels ongeveer aldus:

Het groote Latijnsche opschrift werd vervangen door het volgende van Jens afkomstige, leelijke distichon:

Nomen ab illustri domus haec accepit Erasmo
Musarum sacris rite dicata Domus.

d. i.

Dit huis heeft zijn naam van den beroemden Erasmus ontvangen, aan den heiligen dienst der Muzen is plechtig gewijd dit huis.

Ook aan de binnenzijde der poort, op de plaats, liet het de opschriftlievende tijd niet aan verzen ontbreken.

Eén was aan de oudheid ontleend:

Κάλλιστόν ἐστι κτῆμα παιδεία βροτοῖς.

d. i.

Beschaving is de schoonste schat,
Dien ooit een menschenkind bezat.

Waaronder het duizendmaal als bewijs gebezigde en honderdduizendmaal gelogenstrafte, gevleugelde woord van Ovidius prijkte:

Ingenuas didicisse fideliter artes
Emollit mores nec sinit esse feros,

welks zin ongeveer hierop neer komt, dat de getrouwe beoefening der wetenschap de zeden verzacht en alle ruwheid verhindert (1).

Kom, mijn lieve jeugd, ai, kom
In het nieuwe heiligdom.

Op den nieuwen Helicon
Spoed U — springt der Muzen bron.

(1) Of:
Wie steeds der wetenschap zijn beste kracht blijft wijden,
Wordt zacht van zeên en zal den woesten hartstocht mijden.

In 1752 werd de ijverige en bekwame Jens opgevolgd door Dreux, die zijn ambt voornamelijk te danken had aan de geschiktheid, die men zijner echtgenoote en hem toeschreef om kostkinderen te houden. Het oude gebouw, dat zeker overal de bewijzen van zijne vroegere bestemming was blijven vertoonen, was langzamerhand geheel onbruikbaar geworden. Men brak daarom alle schoollokalen aan de westzijde der plaats af en verving ze door nieuwe, en toen deze gereed waren, werd in April van het volgende jaar ook des rectors woning vernieuwd. »Langs de noord- en oostzijde der bekende binnenplaats heide en bereidde men den grond en weldra verrees aan de Slijkvaart een huis van geen of weinig aanzien, dus eenvoudig, ja, al te eenvoudig", merkt Kortebrant op, »omdat niemand zien kan, dat dit een openbaer stadsgebouw is".

Toen ik in September 1873 mijn ambt aanvaardde, verkeerde het schoolgebouw dan ook in een treurigen toestand. Er was geen wachtkamer voor de leeraren, geen vergaderzaal voor heeren Curatoren. Vóór en tusschen de lessen moesten de docenten of in de vuile steeg of in een nauw gangetje, aan regen en wind blootgesteld, wachten; de straatjongens liepen het kleine poortje binnen, om allerlei baldadigheden uit te voeren, want er was geen concierge; licht en lucht ontbraken schier geheel in de bedompte schoollokalen. Curatoren en B. en W. deden wat zij konden om het kwaad te verhelpen; er werd eene wachtkamer, tevens voor curatoren-vergaderingen bestemd, ingericht; een concierge bewaakte spoedig den toegang; voor ventilatie werd gedaan wat mogelijk was; ik verliet het huis om zoo nieuwe schoollokalen te winnen, maar de inrichting van het geheel bleef gebrekkig. Er was maar één middel dat helpen kon, een nieuw ge-

bouw; deze behoefte werd in 1884 vervuld, toen wij onze nieuwe school betrokken.

Daarom dan ook is Bilderdijks woord, eenigszins gewijzigd, ten volle op de oude school van toepassing:

Haar jaartal klom
Tot volle som:
Geen dichte drom
Van droefheid stom,
Geen klokgebrom
Uit Laurens' dom,
Volg' dit gesteente!

Maar laat ieder oud-leerling, eer de slooper zijn werk voltooid heeft, nog eenmaal zijne schreden naar de Lange Torenstraat richten en een kijkje nemen in de thans ledige vertrekken. In de zoogenaamde Rectorsschool zal hij zonder moeite het refectorium der Cellieten herkennen uit de twee aschhokken, die nog in het begin dezer eeuw als schoollokalen dienst deden, kan hij zich een denkbeeld vormen van de geringe eischen, die het voorgeslacht aan eene school stelde (1).

Met diepen weemoed zal hij, evenals ik, scheiden van de plaats, waarmede zoovele herinneringen verbonden zijn.

En nu — heeft de laatste rector, die binnen uwe muren werkzaam was, Onze oude school, zich jegens u van zijn laatsten plicht gekweten, en hij eindigt met de woorden van Beets:

De laatste u gaarn bewezen, eer —
En voorts niets meer
Aan u te geven!
Men sluit *uw* graf,
Hij wendt zich af,
Om met de levenden te leven.

(1) Meer bijzonderheden en de bronnen van deze schets zijn te vinden in mijne *Geschiedenis van het Erasmiaansch Gymnasium*, Tweede uitgave (Nijgh en van Ditmar, 1884).

LIJST VAN RECTOREN, CONRECTOREN, EN PRAECEPTOREN AAN DE LATIJNSCHE SCHOOL TE ROTTERDAM (1500—1884).

Meester Jan, het eerst vermeld, wordt 26 October 1501 ontslagen.

Meester Pieter, ontslagen 3 November 1508.

Meester Martijn, van's Gravesande, benoemd 5 April 1510.

Meester Jan Jansz. de Wit, benoemd 4 October 1510.

Rectoren.

Mr. Feys, ontslagen 30 Maart 1552.

19 Juni 1552 (1)—30 Maart 1555	Mr. Godevaert.
7 Mei 1555—	Mr. Bonefaes Jansz. van Noorden.
— Mei 1593	Mr. Cornelis Meynertsz. Boon. †
21 Juni 1593—	Mr. Aart Henricxsz. van Scherpenzeel.
— 1613	Jacobus Arnoldi. †
—18 Juni 1620	Petrus Carpentier.
4 Sept. 1620	Françiscus Vallerius (bedankt).
3 Oct. 1620	Adrianus Smoutius (bed.)
26 Nov. 1620—24 Aug. 1629	Jacobus Beekman. †
28 Oct. 1629— Oct. 1634	Adrianus Junius.
1 Nov. 1634— 5 Juni 1651	Hendrick Swaerdecroon.
11 Sept. 1651— Sept. 1652	Wilhelmus Suerendonck. †

(1) De datums zijn ontleend aan de Resolutien der Vroedschap en der volgende bestuurscolleges.

6 Nov. 1652—12 Juli 1660		Abraham Beekman.
1660—	Nov. 1680	Isaacus Gruterus. †
31 Jan. 1681—	3 Jan. 1719	Joannes Sylvius.
27 Jan. 1719—	4 Sept. 1751	Joannes Jensius.
19 Sept. 1752—	22 Mei 1788	Jacob Hendrik Dreux. †
14 Juli 1788—	11 Maart 1814	Johan Adam Nodell. †
4 Juli 1814—	1 Nov. 1819	Willem Jan Zillesen.
11 Nov. 1819—	18 Juli 1839	Mr. Willem Terpstra.
15 Sept. 1839—	15 Mei 1873	Dr. George Antonie Schneither.
24 Juli 1873—		Dr. Johannes Benedictus Kan.

CONRECTOREN.

(Eerst geheeten: onder-schoolmeester).

Mr. Lodewijck, blijkens Resolutie der Vroedschap dd. 29 April 1547.

Mr. Abraham, ontslagen 11 Maart 1551.

Mr. Joost, uit Woerden, benoemd in Maart 1551.

Mr. Bonefaes Jansz. van Noorden, in April 1552 reeds werkzaam.

Mr. Henrick Hermansz. in April 1580 werkzaam.

Mr. Jan Pietersz. van der Grave, benoemd 21 Februari 1581, was in 1593 nog in functie.

Mr. Arnoldo, 21 Juli 1588 benoemd.

MET DEN TITEL VAN CONRECTOR:

	—21 Juni 1593	Mr. Aart Henricxsz. van Scherpenzeel.
1593 (?)—	1623	Henricus Cranenburgius.
4 Nov. 1624—	Febr. 1627	Isaac Beeckman.
24 Febr. 1627—	Oct. 1634	Jacob van der Swan (Cigneus)
4 Dec. 1634—	Sept. 1643	Willem Suerendonck.
10 Sept. 1643—	Febr. 1665	Bernardus Hovius. †
17 April 1665—	Sept. 1669	Johannes a Pavort.

2 Sept. 1669—31 Jan. 1681 Joannes Sylvius.
24 Maart 1681—12 Febr. 1703 Jacobus Henricius.
27 Sept. 1706— 3 Jan. 1719 Wilhelmus Hovius.
27 Jan. 1719— Oct. 1723 Johannes de Bye. †
18 Oct. 1723— 5 Febr. 1760 Johan Albertus Jacobi. †
Maart 1760— 4 Sept. 1780 Jacobus Hoefnagel.
4 Sept. 1780— 8 Nov. 1798 Petrus Christianus Kaldenbach. †
4 April 1799—15 Mei 1814 Abraham Waesenbergh. †
13 Nov. 1815— 1 Nov. 1821 Mr. Alexander J. J. Bake.
10 Oct. 1821—17 Oct. 1825 Dr. P. van Limburg Brouwer.
9 Jan. 1826—16 Nov. 1838 Dr. P. H. A. Zillesen.
26 Nov. 1838—25 Juli 1873 Dr. Jan Willem Sluiter.
27 Aug. 1873—11 Mei 1882 Dr. Herman Thomas Karsten.
1 Juni 1882— Dr. Herman Joseph Polak.

Meesters.

1605 (?)— 9 Oct. 1651 Samuel Minel.
—20 Mei 1613 Jacobus Cigneus (van der Swan).
24 Febr. 1627— Febr. 1630 Abraham Beeckman, reeds vroeger aangesteld.
—27 Oct. 1653 Sacharias Silvius, was 26 Maart 1635 reeds in dienst.
—10 Sept' 1643 Bernardus Hovius, was 15 Aug. 1639 reeds in dienst.
Georgius Hercules, was 17 Febr. 1648 reeds in dienst.
9 Oct. 1651—24 April 1670 Johannes Minel. †
2 Maart 1654— Aug. 1666 Abrahamus Quevellerius.
9 Maart 1654 Abrahamus Vergrue. †
—28 Juni 1666 Gerard Suerendonck.

Praeceptoren.

8 Juli 1666—	27 Sept. 1706	Gulielmus Hovius.
2 Sept. 1666—	Oct. 1673	Abrahamus Carpentier. †
7 Juli 1670—	24 Maart 1681	Jacobus Henricius.
18 Nov. 1673—	Mei 1674	Everardus van Someren.
21 Mei 1674—	April 1704	Wilhelmus Jansonius Ipolaen. †
—	Juli 1680	Jacobus Rijsoort. †
5 Juli 1680—	Dec. 1683	Reinier Helt. †
16 Mei 1681—	Jan. 1702	Petrus Rabus. †
4 Jan. 1683—	Oct. 1706	Maternus Harwigh. †
5 Febr. 1703—	Mei 1708	Willem Rabus. †
14 April 1704—	Jan. 1717	Abraham Torrenius.
4 Oct. 1706—	Febr. 1714	Daniel Casper Jacobi. †
4 Oct. 1706—	Oct. 1707	Isaac Verburg.
10 Oct. 1707—	16 Febr. 1722	Johannes Georgius Aernoutz.
14 Mei 1708—	Aug. 1732	Arnoldus van den Brink. †
12 Febr. 1714—	18 Oct. 1723	Johan Albertus Jacobi.
1 Febr. 1717—	27 Jan. 1719	Jan de Bye.
11 Sept. 1719—	Febr. 1725	Johan Fredericus Reitz.
14 Nov. 1722—	Dec. 1756	Willem Otto Reitz.
Oct. 1723—	Nov. 1738	Abraham du Ry.
April 1725—	Jan. 1726	Arnoldus Ketels. †
14 Jan. 1726—		Wilhelmus Ketels (bedankt).
2 Maart 1726—	Jan. 1728	Johannes van Rijn.
2 Maart 1728—	Jan. 1751	Johannes ter Hoeven.
25 Febr. 1737—	19 Sept. 1752	Jacob Hendrik Dreux.
6 Nov. 1738—	20 Jan. 1748	Franciscus van Egmond. †
Febr. 1748—	Maart 1760	Jacobus Hoefnagel.
18 Jan. 1751—	3 Jan. 1779	Abraham van Koevorden. †
19 Sept. 1752—	Oct. 1766	Isaac de Leeuw.
Maart 1760—	Maart 1761	Adriaan Kluit.
April 1760—	April 1769	Jacobus van Vaassen.
29 Aug. 1769—	Dec. 1771	Petrus Dreux.

24 Febr. 1772—	Sept. 1782	Johannes David van der Trappen.
18 Nov. 1776—	26 Febr. 1791	Jacob van der Nieburg.
1 Maart 1779—	Febr. 1797	Hendrik Jan Schallenbergh.
10 Febr. 1783—	Juni 1789	Willem Lodewijk Gautier.
6 Juli 1789—	5 Maart 1790	Pieter Ysbrand Buurma. †
26 April 1790—	4 Nov. 1822	G. A. de Lussanet de la Sabloniere. †
11 April 1791—	April 1798	J. Carolus Fulling.
Febr. 1797—	4 April 1799	Abraham Wassenbergh.
April 1798—	1 Jan. 1822	Habbema.
11 Maart 1816—	29 Nov. 1842	Johannes George Arbon.
11 Nov. 1821—	9 Jan. 1829	P. H. A. Zillesen.
2 Febr. 1822—	30 Juni 1870	Adrianus Catharinus Gerardus Vermeulen. †
9 Jan. 1826—	April 1832	Jac. D. Terpstra.
17 Mei 1832—	26 Nov. 1838	Dr. Jan Willem Sluiter.
22 Dec. 1838—	Dec. 1841	H. M. de Bruyn de Neve Moll.
3 Dec. 1841—	1 Aug. 1873	Dr. A. Mees.
30 Nov. 1842—	26 Febr. 1846	Johannes van Vloten.
2 Dec. 1842—	1 Jan. 1866	Hendrikus Augustinus Anthony.
30 Nov. 1842—	1 Jan. 1866	John Orme Roe.
30 Nov. 1842—	31 Aug. 1851	Friedrich Casper Noot.
30 Nov. 1842—	30 Juni 1865	Jan Pieter Adriaan François.
3 Dec. 1842—	1 Jan. 1866	Jan Ravenek.
19 Sept. 1845—	26 April 1849	Mr. Willem Cornelis Mees.
20 Aug. 1846—	29 Juni 1882	Dr. Edouard Piaget.
25 Aug. 1849—	Sept. 1865	Mr. Jacob Christiaan Reepmaker.
18 Sept. 1851—	25 Aug. 1859	Ferdinand Friedrich William Koch.
3 Nov. 1859—	1 Oct. 1864	Friedrich Wilhelm Johan Ferdinand Worthmann.

9 Oct. 1865—		John Huddleston Slater.
9 Oct. 1865—	22 Maart 1883	Hein Wilhelm Müller.
1 Jan. 1866—	28 Mei 1869	Mr. R. H. J. Gallandat Huet.
1 Jan. 1866—	26 April 1882	Eduard Karel Jan Verkouteren.
28 Oct. 1872—		L. Paul Delinotte.
11 Juni 1873—	19 Juli 1877	Mr. Johannes Rombach.
26 Sept. 1873—	1 Juni 1882	Dr. Herman Joseph Polak.
27 Nov. 1873—	21 Sept. 1882	Dr. Willem Lodewijk van Helten.
14 Juli 1875—	25 Jan. 1878	Dr. Eiso Henricus Groenman.
18 Mei 1877—	25 Oct. 1878	Dr. J. M. J. Valeton.
1 Maart 1878—		Dr. Gustaaf Jacob Wilhelm Bremer.
12 Oct. 1878—	30 Mei 1879	Carel Johannes Theunisse.
22 Nov. 1878—		Dr. Maurits Cornelis Tideman.
4 Aug. 1879—		Dr. Bastiaan Jan Goedhart.
4 Aug. 1879—		Dr. Reinhard Theodorus Frederikus Reudler.
4 Aug. 1879—		Dr. Sebastiaan Hoogewerff.
3 Sept. 1879—		Dr. Hubertus Johannes Veth.
15 Oct. 1879—		Dr. Adriaan Kempe.
21 Oct. 1880—		Dr. Isaak Hooykaas.
24 Aug. 1882—		Dr. Ursulus Philippus Boissevain.
24 Aug. 1882—		Dr. Jan Willem Sluiter.
24 Aug. 1882—		Dr. Richard Hendrik van Dorsten.
26 Oct. 1882—	7 Aug. 1884	D. J. Witte.
16 Nov. 1882—		Thomas Nolen.
27 Sept. 1883—		Johannes Christiaan Knoest.

SCHOOLMEESTER EN HERBERGIER.

2 *Maart* 1654.

Tot meester in de Latynsche Schole in de 4e classe in de plaetse van mr. Silvius geëligeert Abrahamus Quevellerius, met die conditie hy niet sal mogen continueeren in 't houden van herberge.

Resolutien der Vroedschap van Rotterdam, Reg. No. 10, fol. 193 verso.

SCHAT IN EEN GRAF GEVONDEN.

(UIT DE MOND VAN WITTE, DE KOSTER VAN DE GROOTE KERK).

Anno 1651 in het regten van den slim staande tooren van S. Laurenskerk (als wanneer alle de rondom leggende grafsteeden wierden weggenomen tot het metselen der fondamenten) isser in een graf aan het voeteynde van de kist, die omtrent 30 jaeren gestaan hadde, gevonden een party geld, zeer net opeen gestapelt, namelijk 52 silvere (1) 20 gouden gangbare stukken, geslaegen meestal van hertog Filips van Borgondië, groote en kleyne, waervan eenige onder de familie van Couwenhoven, onder de kerkmeesteren, die er elk een deel van kregen, ende eenige onder de koster der kerk Witte van Gelder berustende zijn, die ik by hem in zijn hoogen ouderdom zelfs gesien ende gehandelt hebbe, doch wilde deselve niet verkoopen, maer tot een gedagtenis in zijn geslagt bewaert hebben.

HS. van Alkemade, Rotterdamse aanteekeningen enz. (Rga. No. 45) fol. 65.

---

(1) De regel is verder opengelaten.

ROTTERDAM IN DE EERSTE DAGEN VAN APRIL 1572,

DOOR

Mr. W. BEZEMER.

In het gemeentearchief te Rotterdam bevindt zich een handschrift op papier, groot elf bladen, met het opschrift op het buitenste blad: »Memoria rei gestae in Roterodamo contra Geusios", hetwelk een verhaal bevat van wat er door de regeering van Rotterdam in de eerste dagen van April 1572, na de inneming van den Briel door de Watergeuzen, tot hulp der Spanjaarden en tot bewaring der stad voor den koning verricht is.

Al kan men niet zeggen, dat dit verhaal nieuwe historische bijzonderheden vermeldt, zoo werpt het toch een eigenaardig licht op de gezindheid der Rotterdamsche regeering in die dagen, en is als zoodanig niet van belang ontbloot voor de geschiedenis der stad, reden waarom het hier moge worden afgedrukt. Vooraf een kort overzicht van den inhoud (1).

In den avond van Dinsdag den 1 April 1572 verspreidt zich binnen Rotterdam het gerucht, dat er »piraten" voor den Briel liggen. De burgemeesters, hoewel niets zeker wetend en alleen op het gerucht kunnende afgaan, achten

---

(1) Het werd reeds afgedrukt in het 7e deel van Nijhoffs *Bijdragen*; op verzoek van den redacteur van dit *Jaarboekje*, hetwelk zich toch hoofdzakelijk ten doel stelt om Rotterdams inwoners tooneelen uit de geschiedenis en vroegere toestanden hunner stad voor oogen te voeren, bewerkte ik dit verhaal voor dat doel.

de zaak toch zoo gewichtig, dat zij dadelijk een bode naar den graaf van Bossu te 's Hage afzenden. Het H.S. verzuimt niet te vermelden, dat genoemde graaf op die wijze de eerste tijding ontving, hetwelk natuurlijk zeer pleitte voor den ijver der Rotterdamsche regeering. Tegelijkertijd had deze getracht om in Schiedam iets naders te weten te komen, doch de bode, die vandaar 's nachts ten 3 ure terugkeerde, wist niet anders te verhalen, dan dat er in Schiedam ook druk over gesproken werd.

Nu moesten de burgemeesters er toch het hunne van hebben, zoodat onverwijld twee mannen te paard den tocht naar Maassluis moesten aanvaarden. Men vernam toen, dat Bossu daar reeds was aangekomen, en aan de burgemeesters van Rotterdam liet vragen, om hem honderd man en eenige zoetelaars toe te zenden. Terstond werd de trom geroerd, om aan het ontvangen bevel gevolg te geven, en bij de stadspoorten werden wachten geplaatst.

De regeering stelde zich echter niet tevreden met aldus de bevelen van Bossu te gehoorzamen, zij wilde ook uit haar zelve een bewijs harer gehechtheid aan de goede zaak geven. Alzoo werd de pensionaris tot Bossu gezonden, om hem van wege de stad alle mogelijke diensten aan te bieden, en in 't bijzonder de hulp van een vaderlandslievend burger, die op zich nam om de bakens uit de Maas te verwijderen, waardoor de rebellen, als zij wilden wegzeilen, in groote moeilijkheden zouden geraken.

Den derden April kwamen er eenige Spaansche soldaten te Rotterdam; burgemeesters en pensionaris hadden de beleefdheid om deze in persoon naar Maassluis te brengen, alwaar zij Bossu nogmaals hunne aanhankelijkheid te kennen gaven.

Op Goeden Vrijdag, 's morgens ten 7 ure, kwamen er

8 vendelen Spaansche soldaten (het z.g. Lombardische regiment) uit Utrecht aan. De regeering haastte zich natuurlijk om deze op alle mogelijke manieren van dienst te zijn, en het was aan haren ijver dan ook te danken, dat die soldaten nog op denzelfden dag in Vlaardingen arriveerden.

Zaterdag daarop volgende, den 5 April, wilde de regeering een nieuw bewijs harer trouw geven. Eenigen tijd geleden had zij op bevel van Bossu eenige victualie ingeslagen, om die te zijner beschikking te houden. Zij meende dat deze nu wel te pas zou komen, en zonder eenig bevel af te wachten, gingen een der burgemeesters en de pensionaris in het holle van den nacht op reis, om Bossu's orders dienaangaande in ontvangst te gaan nemen.

Men weet dat Bossu op zijn tocht, om den Briel aan de Geuzen te ontrukken, weinig succes had. Toen hij door Voorne trok, werd het Nieuwlandsche sluisje door den timmerman Rochus Meeuwszoon vernield, zoodat de wegen onderliepen, en voor de Zuiderpoort van Brielle werd hij zoo warm ontvangen, dat zijne soldaten de vlucht namen, terwijl Treslong intusschen zijne schepen te Bornisse verbrandde (5 April). Na deze vergeefsche poging trok hij met zijn krijgsvolk door Beierland op Dordrecht terug, doch men weigerde daar hem en zijn volk binnen te laten. Alsnu aanvaardde hij den tocht naar Rotterdam, alwaar hij op Dinsdag den 8ste aankwam.

Binnen Rotterdam waren de zaken intusschen bedaard hun loop gegaan. Toen de regeering den 7de overeenkomstig Bossu's bevel weder proviand wilde zenden, werd zij daarin verhinderd, doordat de Geuzen alle veren in het Overmaassche bezet hadden, en in den middag van dien dag kwam de tijding, dat Delfshaven door de Geuzen was ingenomen. Onverwijld werden er nu maat-

regelen genomen om de stad te verdedigen, de muren en poorten werden van geschut voorzien, de burgemeesters riepen de gilden te zamen, om die tot trouw aan den koning en tot dapperheid te vermanen, en de schutterwacht bleef dag en nacht bij alle poorten der stad in het geweer.

Den 8sten was het heiligedag, als wanneer het gemeene volk, zooals het H.S. zegt, zich gewoonlijk pleegt te bedrinken. Ook nu gebeurde dat, en ten 3 à 5 ure na den middag verzamelde zich een hoop dronken gepeupel bij de Oostpoort, dat er zich tegen verzette dat Bossu's soldaten, die omstreeks dien tijd arriveerden, in de stad zouden komen. Bossu, die inmiddels in de stad was gekomen, deed de hoofdlieden der schutters en gilden ontbieden, welke verklaarden dat zij de Spaansche soldaten gaarne zouden binnenlaten, en desgevorderd het volk van de Oostpoort verdrijven. Verschillende burgers, die op de Markt verzameld waren, stemden hiermede in, zoodat een der burgemeesters zich naar de Oostpoort begaf om deze te openen. Deze kon echter wegens het verzet van het volk zijn doel niet bereiken, en hij keerde onverrichter zake tot Bossu terug, die nu zelf nog eene poging bij het volk deed, doch eveneens vergeefs.

Intusschen was het avond geworden, en de regeering, buiten staat om de Spaansche soldaten den toegang te verschaffen, zond hun eenig brood, bier enz. naar buiten.

's Morgens tusschen 3 en 4 uren kwamen de burgemeesters weer bij Bossu, welke laatste nogmaals vroeg of hij op de schutters vertrouwen kon; dit werd hem met nadruk verzekerd. Dientengevolge werden de schutters voor Bossu's logement ontboden, om met hem naar de Oostpoort te trekken.

Het volk, dat zich nog steeds daar bevond, scheen echter een weinig toeschietelijker te zijn geworden, ten-

minste toen de regeering als laatste poging den pastoor daarheen zond om het gepeupel »met goede ende godtsalige middelen ende vermaningen” tot gehoorzaamheid te brengen, kreeg zij gedaan dat de poort geopend zou worden en de soldaten in kleinen getale zouden passeeren. Na nog eenig heen- en weerpraten, en nadat Bossu ook ter plaatse was gearriveerd, kon de baljuw de poort openen, waardoor de Spanjaarden dadelijk naar binnen stroomden. Toen 30 of 40 soldaten binnen waren, deed het volk eene poging om de poort weder te sluiten, doch dit werd door de Spanjaarden belet, die zich met geweld den toegang verschaften, en daarbij verschillende personen doodden. Sommigen waren zelfs zoo verwoed, dat zij rustige burgers in de straten neersloegen.

De regeering droeg er dadelijk zorg voor dat de soldaten goed onder dak kwamen en van levensmiddelen voorzien, tot den 10 April, toen Bossu vertrok om Delfshaven te hernemen.

Bossu en Alva erkenden de goede diensten der Rotterdamsche regeering; de laatste schreef den 14 April aan haar een brief, waarin hij haar wel bedankte voor de gehechtheid aan den koning, door haar aan den dag gelegd, en de moeite die zij zich tot bewaring der stad getroost hadden.

Het komt mij voor niet van belang ontbloot te zijn, om eens te onderzoeken, hoe het in 1572 binnen Rotterdam voorgevallene door de geschiedschrijvers wordt voorgesteld.

In het Rotterdamsche Gemeentearchief bevinden zich eenige kronieken in handschrift, welke van bovengenoemde feiten melding maken. Bezien wij deze eerst.

Een vrij uitvoerig verslag, dat wellicht van een oogge-

tuige afkomstig is, vinden wij een kroniekje Reg No. 10 (1). Men kan niet zeggen, dat dit verhaal onmiddellijk in tegenspraak is met dat der burgemeesteren, doch men krijgt toch een geheel anderen indruk van het gebeurde. Wij lezen in dat verslag hoe Bossu den toegang tot de stad verzocht, wat hem op beleefde wijze geweigerd werd, terwijl de burgers zich tegen een mogelijken overval wapenden. Bossu verzocht nu aan de overheid om alleen maar door te mogen trekken, wat hem na lang heen en weer praten werd toegestaan, onder conditie, dat er telkens maar een of twee rotten Spanjaarden met ongeladen roeren binnen zouden komen. Toen nu de eerste afdeeling door de poort was, kreeg Bossu geschil met een der wachten aldaar, met het gevolg, dat deze laatste door den graaf gedood werd, waarna de Spaansche krijgsknechten met geweld de stad binnendrongen, en 300 à 400 menschen doodden.

Men ziet dat het groote verschil tusschen de twee verhalen gelegen is in de manier, waarop de houding der Rotterdamsche regeering wordt voorgesteld. Het laatste verslag doet denken, dat de regeering even goed als het volk Bossu's binnenkomst wilde verhinderen, doch zich eindelijk liet overhalen tot het sluiten van een vergelijk; het regeeringsverslag echter verhaalt uitdrukkelijk, dat zoowel de burgemeesters als de welgezinde burgers er niet aan dachten om Bossu den toegang te weigeren, dit laatste geschiedde door een hoop gepeupel, dat ondanks alle pogingen niet tot rede te brengen was.

De voorstelling, die door den schrijver van het aange-

---

(1) Voor het citeeren der handschriften verwijs ik naar het opstel van Mr. S. Muller Hzn. over de Rotterdamsche kronieken in den 3en jaargang van dit *Jaarboekje*.

haalde kroniekje gegeven wordt, vinden wij bij de meeste andere schrijvers terug. Het verhaal van Lois in kroniek Rga. No. 16 is bijna een afschrift van dat in No. 10, terwijl Waerschut (Rga. No. 15) zich ook bijna geheel daarbij aansluit, doch alleen niet vermeldt dat Bossu bij de overheid den toegang zou gevraagd hebben; er wordt gezegd dat »na sterck aenhouden geaccordeerd" werd, zonder te verhalen wie eigenlijk dat accoord met Bossu sloot, de regeering of de burgerij.

In Rga. No. 25, bevattende een door van Alkemade vervaardigd afschrift van een ouder kroniekje, vinden wij ook eenige berichten over deze gebeurtenis, en wel zulke als, volgens eene marginale aanteekening, opgeteekend zouden zijn door een oud geloofwaardig persoon. De schuld van het gebeurde wordt hier van Bossu afgewenteld, en zou eigenlijk neerkomen op een der Rotterdamsche burgers, den meermalen vermelden Jan de Smid. Wij lezen, dat toen een rot Spanjaarden binnen was, Bossu vroeg of het er genoeg waren, en dat bedoelde Jan toen antwoordde: »Ja, genoeg om dood te slaan", en daarop met zijn zwaard naar den graaf sloeg. Deze riep nu snel zijn volk te hulp, wat de overweldiging der poort en het dooden van eenige burgers ten gevolge had. De schrijver zegt dat hij meent dat dit »opregtelijk de waerheyd" is van 'tgeen toen te Rotterdam geschied is, doch vermeldt tevens dat het verhaal bij van Meteren anders luidt.

Volgens Bor had de zaak zich toegedragen zooals in de eerstaangehaalde kroniek te lezen is: Bossu richtte zich tot de overheid. Hooft, van Meteren, van Reyd, Wagenaar, Chappuys sluiten zich meer bij Waerschut aan, d. i. zij doen niet duidelijk uitkomen wie eigenlijk den grootsten tegenstand aan Bossu bood, en met wie hij eindelijk een accoord aanging. Uit al deze schrijvers

kan men niet opmaken, hoe de gezindheid der regeering tegenover Bossu eigenlijk was. Motley zegt uitdrukkelijk, dat de overheid den doorgang toestond, doch dit zal wel op het gezag van Bor steunen. Volgens Guicciardini werd de vergunning door de burgers gegeven; een dergelijk bericht geeft Mendoça: »le comte obtint des bourgois le passage des troupes à travers la ville (1)."

Uitvoeriger vinden wij deze quaestie behandeld in de *Mémoires anonymes* (2): de burgers en een deel der regeering waren het niet eens over wat zij doen moesten. Bossu verzocht toen om alleen maar door te mogen trekken »a quoy aucuns desdicts magistrats consentirent sans le sceu des aultres." Een gedeelte der regeeringsleden handelde dus buiten weten, en waarschijnlijk wel tegen den wil der andere.

Roger Williams geeft in zijne *Memoriën* (3) een verhaal, dat geheel van het bovenstaande afwijkt. Toen Bossu voor de poort kwam, wilden de burgers hem niet binnenlaten, waarop hij hun voorhield dat hij hun gouverneur en landsman was en ten slotte vroeg om de burgemeesters te spreken. Deze kwamen, en nu gebruikte de graaf zoete woorden. Zij antwoordden echter dat zij hem zonder toestemming der burgerij geen toegang durfden verleenen, zij moesten eerst eene vroedschapsvergadering beleggen. Toen zij met dat doel waren heengegaan, gaf Bossu eenig goud aan de wacht en ging met hen klinken en drinken »sulx dat men het kleyne deurken van de hameyde of het klinket opende om met den Grave te spreken", waarna deze met zijn krijgsvolk binnendrong

(1) *Commentaires de Bernardino de Mendoça*, I, bl. 260.
(2) *Mémoires anonymes sur les troubles des Pays-Bas* 1565—1580. *Avec notice et annotations par* J. B. Blaes, I, bl. 104.
(3) *Memoriën*, bl. 94.

en al doodsloeg wat hem ontmoette. Klaarblijkelijk is deze vertelling uit de lucht gegrepen, hoewel het moeilijk te zeggen is hoe de schrijver er aan komt. Was hij ooggetuige geweest, dan stonden wij zeker voor eene groote moeielijkheid, om zulke tegenstrijdige getuigenissen overeen te brengen, doch dat was het geval niet. Williams behoorde tot eene compagnie, door Elizabeth naar Vlissingen gezonden, toen deze stad zich voor den prins had verklaard, en had dus alles slechts van hooren zeggen. Zijn gezag behoeft dus geen gewicht in de schaal te leggen.

Twee vragen doen zich nu op: 1⁰. hebben er werkelijk zulke moordtooneelen in Rotterdam plaats gehad, en 2⁰. welke was de houding der regeering tegenover Bossu?

De eerste vraag zal oppervlakkig vreemd voorkomen, daar toch eene menigte getuigen daarop een bevestigend antwoord geven. Ik zou haar ook niet stellen, ware het niet dat Bakhuizen van den Brink (1), en op zijn voetspoor Nuyens, verklaarde, dat de moord te Rotterdam op het buitensporigste vergroot is. Hij steunt zijne bewering op Mendoça, bij wien wij van de Spaansche soldaten lezen: »ils tuèrent quelques personnes, mais le comte et don Ferdinand de Tolède les arrêtèrent (2).” Er vielen eenige dooden, evenals bij een dergelijk voorval allicht kan gebeuren, doch Bossu ging verdere gewelddadigheden te keer. Met allen eerbied voor het gezag van den heer Bakhuizen, kan ik zijne meening toch niet deelen. Immers Mendoça was in dienst van Alva en had zijn boek aan den koning opgedragen, zoodat het niet zeer waarschijnlijk is dat hij feiten, welke het Spaansche leger (waartoe hij zelf behoorde) in een zeer ongunstig daglicht

---

(1) *Studiën en schetsen* I bl. 514.
(2) *Commentaires de Bernardino de Mendoça*, I, bl. 260.

stelden, onverbloemd zou hebben neergeschreven (1). Hij loopt los over de zaak heen, waarschijnlijk zoo los als hij 't met zijn geweten overeenbrengen kan, en zulk een negatief verhaal als het zijne kan m. i. de eensluidende en zeer pertinente verklaringen van andere schrijvers niet ontzenuwen.

Om nu de Nederlandsche geschiedschrijvers eens daar te laten, dan zien wij toch dat Tassis en Renon de France, die de zaak wel geen van beiden overdrijven zullen, het getal dooden, de eerste op 200, de tweede op 200 à 300 stellen (2). Weliswaar schreef Bossu aan Alva den 15 April, ter rectificatie van zijn eersten brief, waarin hij gemeld had dat er ongeveer 100 burgers gedood waren, dat het getal niet meer dan 40 bedroeg, doch dat is m. i. wel te verklaren. De schrijvers der Rotterdamsche kronieken en Bor geven een lijst van 40 à 50 personen die omgekomen waren, welke lijst allen schijn heeft van zeer kort na het feit te zijn opgemaakt, doch dat waren alleen zij, wier namen men kende, zoodat als Bossu misschien onderzoek gedaan heeft, men hem niet meer dan 40 of 50 namen heeft kunnen opgeven.

In twee, kort na het voorgevallene geschreven brieven, laat de prins van Oranje zich in zeer sterke bewoordingen daarover uit. In zijn schrijven van 22 April aan de stad Gouda lezen wij o. a.: »waerinne het jammerlyck ende beclagelyck exempel der borgeren tot Rotterdam, ulieden tot eenen gewissen spiegel dienen can, welcke naedat zy zich met schoone ende smeekende woorden hadden laten bewegen om de Spaignaerden inne te nemen, zyn deur

(1) De gruwelen te Zutphen en Haarlem gaat hij niet stilzwijgend voorbij, doch daar had men te doen met eene (naar zijne opvatting) zeer rechtvaardige strafoefening van ketters en rebellen.

(2) Strada en Bentivoglio vermelden het feit in 't geheel niet.

eene dulle, rasende ende onmenschelycke wreetheyt ende beestelycke tirannye derzelver seer deerlyck vermoort geworden." En de brief van 5 Mei aan Enkhuizen spreekt van »de bloyende wonde uwer nabueren tot Rotterdam, die sy soe jammerlyck ende soe scendelyck bedrogen ende deur valssche dubbelheyt ende logentalighe beloften overredet hebbende, soe wredelyck ende onmenschelyck vermoort ende omgebracht hebben" (1). Zou nu de eene of andere verdediger van Bossu mij toevoegen dat deze aanhalingen niet veel bewijzen, aangezien het in 's prinsen belang was om de zaak zoo zwart mogelijk voor te stellen, dan breng ik in 't geding een brief van Morillon aan Granvelle van den 13 April (2), welke, na vermeld te hebben dat er ruim 400 dooden gevallen waren, daarop laat volgen: »qu'il heut mieulx vallu remectre à ung autre temps, car ce traictement sera cause que toutes aultres villes leur refuseront l'entrée". De laatste woorden zijn karakteristiek. De schrijver, die er niet aan denkt om het feit te ontkennen, zoekt er niet alleen geene verontschuldiging voor, doch hij schijnt het integendeel toe te juichen; alleen, zegt hij, men had het eenigen tijd moeten uitstellen, want nu zou het wel eens nadeelige gevolgen kunnen hebben. Nu, dat heeft Bossu dan ook ondervonden.

In het licht dezer beschouwingen mogen wij, zoolang er geene deugdelijker tegenbewijzen worden aangevoerd, m. i. wel aannemen dat er te Rotterdam door de Spanjaarden schandelijk is huisgehouden.

De tweede vraag is: welke was de houding der regeering tegenover Bossu?

Gelijk wij boven zagen, zijn de geschiedschrijvers in

---

(1) *Correspondance de Guillaume le Taciturne*, III, bl. 43, 52.
(2) *Correspondance du cardinal de Granvelle*, IV, bl. 174.

't behandelen dezer quaestie zeer kort, ja gaan haar eigenlijk geheel voorbij. Gewoonlijk vinden wij vermeld dat »men" aan Bossu den toegang weigerde, en dat »men" met hem een accoord sloot. Kroniekje No. 10 en Bor zeggen dat hij aan de overheid den doortocht verzocht, doch die handelwijze is geheel natuurlijk en prejudiceert niets in dezen. Welk gezag wij aan den schrijver der *Mémoires anonymes*, die beweert dat de regeering het met zich zelve oneens was, moeten schenken, durf ik niet beslissen. Maar als algemeen beginsel zou ik voorop willen stellen, dat wij ons niet te angstvallig aan de berichten moeten houden, of ons bij eventueele tegenstrijdigheden het hoofd breken. Immers hoe zijn de schrijvers aan hunne berichten gekomen? Waarschijnlijk wel door verhalen van personen, die toen tertijd in de stad waren, zooals misschien met den auteur van kroniekje No. 10 het geval was. Doch zoo deze al op de hoogte konden zijn van de uiterlijke feiten, wat de regeeringsleden onder elkander en met Bossu bespraken, zal hun wel niet geopenbaard zijn geworden. Hoe dikwijls worden gebeurtenissen niet reeds na eenige dagen op verschillende wijze verhaald, en hoeveel te meer kon dit hier niet het geval zijn, waar een dag van verwarring, schrik en oproer gevolgd werd door moord en plundering!

De eenige personen, die ons het best inlichten kunnen, zijn dus de regeering zelve en Bossu. Hoe de eerste de zaak voorstelt, is reeds gebleken: zij deed wat zij kon om Bossu te helpen, doch ondervond tegenstand bij het volk. Een verhaal van het gebeurde van Bossu vinden wij in zijn brief van 9 April aan Alva (1).

---

(1) Opgenomen als bijlage 39 achter van Vloten *Neerlands opstand tegen Spanje* (1567—1572).

Hij schrijft daar: »Je trouvay beaucoup de menu peuple en armes, lesquels entendans que voulions passer par la ville, dirent aux bourgmestres qu'ils n'y consentiroient jamais; et certes lesdicts bourgmestres y ont faict office de bons serviteurs du roy, ensemble tous les principaulx de la ville, qu'on appelle les schutters, lesquels me offrirent accommectre ceste canaille qui estoit assemblée, et faire entrer les soldats de force; mais comme il estoit jà sur le tard, ne me sembloit convenir les faire mesler les mains, et toute ceste nuyct passé ay été en pied pour apaiser la rumeur, mais n'eust ésté possible jusques au jour, que lors ceste canaille a commencé à traicter par les persuasions des bourgmestres de laisser passer les soldats par 25 ou 30." Men ziet, dit verhaal is geheel in overeenstemming met het regeeringsverslag. Bossu had geene redenen om de houding der burgemeesters bij Alva in een gunstiger daglicht te stellen dan met de waarheid overeenkwam, zoodat, waar hij uitdrukkelijk zegt dat de burgemeesters zich hielden als goede dienaren des konings en hem naar vermogen diensten bewezen, wij dat m. i. gerust mogen aannemen.

Ook hetgeen Tassis mededeelt (1), kan eenigszins tot bevestiging strekken: ten langen laatste, zegt hij, kreeg Bossu het „per factionis suae homines", door de lieden van zijne partij gedaan, dat de burgers er toe overhelden om hem binnen te laten. Wat in art. 37 van het regeeringsverslag te lezen staat, n. l. dat de pastoor op last der burgemeesters bij het volk pogingen aanwendde, wordt mede door Tassis bevestigd.

Al wat wij in het verhaal der burgemeesters lezen, kan voorts niet anders doen dan ons versterken in de

(1) J. B. de Tassis, *Comment.*, afgedrukt in C. P. Hoynck van Papendrecht *Analecta* IV, bl. 147.

meening, dat zij het werkelijk met Bossu eens waren; de houding door hen voor den 8 April aangenomen, bewijst het voldoende, en het is niet aan te nemen, dat zij dat alles zoo officieel zouden hebben te boek gesteld, als het niet met de waarheid overeenkwam. Ook zou zeker de hertog van Alva hun geen brief van dankbetuiging hebben gezonden, wanneer zij zich niet ten opzichte van hem bijzonder verdienstelijk gemaakt hadden.

Het is zeer te betreuren, dat die brief waarschijnlijk verloren is, althans in het Gemeentearchief is hij niet te vinden; ook de vroedschapsresolutiën van 1572, die allicht een en ander zouden hebben medegedeeld, zijn niet meer voorhanden.

Het resultaat is derhalve, dat wij het hier volgende verhaal als van waarde voor de historie mogen aannemen; dat de grootste nadruk daarin op de handelwijze der regeering wordt gelegd, en er vrij losjes over de latere gruweldaden der Spanjaarden wordt heengegleden, kan ons na het medegedeelde niet meer verwonderen.

Over het handschrift zelf valt niet veel te zeggen. Het is geschreven met eene hand, die mij uit archiefstukken niet bekend is, zoodat de schrijver onbekend moet blijven. Dat mag echter ook van weinig belang heeten, daar wij klaarblijkelijk niet met het werk van den oorspronkelijken opsteller van het verhaal te doen hebben.

Op verschillende plaatsen vinden wij doorhalingen en verbeteringen, die door eene andere hand zijn aangebracht, eens zelfs is eene geheele alinea ingevoegd (no. 30) die klaarblijkelijk vergeten was. Men komt op die wijze allicht tot het vermoeden, dat er eerst een kladopstel vervaardigd is, hetgeen door een ander in het net is afgeschreven, terwijl bij de collationeering de fouten verbeterd werden.

Ook de tijd der opteekening valt niet met zekerheid

vast te stellen. Natuurlijk geschiedde zij na 14 April 1572, wijl er van een brief van Alva van dien datum gewag wordt gemaakt, en verder komt het mij onwaarschijnlijk voor, dat het verhaal zou opgesteld zijn nadat het grootste deel der regeeringspersonen uit de stad gevlucht was, hetgeen den 22 Juli geschiedde, toen de stad aan den prins was gebracht. De latere regeering toch had hoegenaamd geen reden om zulk een stuk te doen opmaken. Wij mogen dus m. i. wel aannemen dat het verhaal kort na de gebeurtenis, in allen gevalle vóór het einde van Juli te boek is gesteld. Het doel daarvan zal wel geweest zijn om (gelijk meer geschiedde) het stuk eventueel tot justificatie te kunnen overleggen.

DIE GESCHIEDENISSE BINNEN ROTTERDAM (1).

Voor memorie gestelt by den bailliu, burgemeesters ende wethouders der stede van Rotterdam, beroerende het debvoir by hemluyden gedaen zedert den eersten Aprilis anno 1572, dat tot heurluyder kennisse gecoemen was het arrivement van zeeckere piraten voor die stede van den Briele, ende die inneminge van dien, omme mijn heer (2) den grave van Boussu, stadthouder ende capiteyn generael van Hollant, eerst wesende op Maeselantsche sluys ende naederhandt int lant van Voorn te assisteren met alle behouften zijn Genade nodich wesende, item met wat sorge ende diligentie d' voorseyde regeerders ende schutters gednerende d'absentie van de voorseyde grave over Mase, die voorseyde stede van

(1) De eerste twee woorden zijn met andere hand dan die van den schrijver van dit handschrift geschreven; de laatste twee woorden zijn met andere inkt en van dezelfde hand, die de meeste bijvoegingen in het handschrift heeft geschreven.

(2) Deze twee woorden zijn boven den regel met andere hand bijgeschreven.

Rotterdam bewaert ende geconserveert hebben gehadt tegen d' invasie van zeeckere piraten, item wat vliet ende debvoir zyluyden in de wedercompste van den voorseyden stadthouder gedaen hebben op den VIII ende IXen Aprilis omme die Spaensche soldaeten binnen die voorseyde stede te ontfangen.

1. In den eersten, alsoe op den eersten Aprilis, tsavonts omtrent 5 uuyren, zeeckere roup binnen Rotterdam was, datter zeeckere piraten voor die stadt van den Briele gearriveert waeren, sonder dat die burgemeesters eenige seeckerheyt daervan hadden, ende mitsdien nyet (fol. 1 v⁰.) seeckerlijck en consten aen mynen heere den stadthouder daervan schryven, soe heeft nochtans die secretaris derselver stede by eenen expressen boede ter paerde zijn Genade van denselven roup geadverteert ende verwitticht.

2. By welcke advertissement zijn Genade vant arrivement der voorseyde piraten d' eerste tydinge ontfangen heeft.

3. Waernae die regeerders voorseyd, omme beter verseeckert te zijn van de warachtichheyt van den voorseyden roup ende tydinge, terstondt zeeckere boede ter paerde gesonden hebben gehadt aen de burgemeesters der stede van Schiedam, als naerder den Briele geseten zijnde, ten eynde dieselve burgemeesters, indien zy eenige zeeckerheyt van denselven roup hadden, hemluyden daervan souden willen adverteren.

4. Ende alsoe die boede smorgens omtrent drie uuyren voor antwoorde brachte, dat die voorseyde tydinge binnen Schiedam mede zeer starck was, soe hebben die voorseyde burgemeesters terstondt wederomme (fol. 2) twee paerden (1) gesonden naer Maeslantsche sluys, als

---

(1) Eerst stond hier: »een paert"; met andere inkt is dit veranderd.

recht over den Briele gelegen, omme int zeecker van de gelegentheyt van allen saecken geadverteert te moegen worden.

5. Waervan die boede wederomme coemende met tydinge, dat mijn heere die stadthouder aldaer was, oeck hebbende brieven van zijnder Genade adresserende aen de burgemeesters van Rotterodam, daerby hemluyden gesegt worde van hondert mannen aldaer te senden, met eenige soetelaars omme tvolck aldaer wesende te victuaillieren, soe hebben dieselve regeerders terstondt (eerst daerop gehoort tcollegie vande vroetschap met hemluyden vergadert wesende ten tyde die brieven quaemen) den trom doen roeren binnen der stede van Rotterodam, omme tbelieven ende begeerte van mijn heere den stadthouder voerseyd te volcoemen ende effectueren.

6. Stellende die voorseyde regeerders in alle die poorten ende opt hooft van de stede voorseyd goede starcke wacht, by daege ende by nachte, omme te precaveren alle inconvenienten, die hemluyden eenichsins souden moegen opcomen ende gebeuren.

(fol. 2 v^{0}) 7. Ende hebben voorts die voorseyde regeerders ten selven daege op den middach heurluyder pensionaris aen den voorseyden stadthouder gesonden, omme van hueren ende der stede wegen zyne Genade te presenteren alle dienst ende assistentie, die hemluyden moegelijck was te doen int gheene zyne Genade van hemluyden soude moegen begeren, presenterende oeck die voorseyde pensionaris van stede wegen den dienst van eenen Adriaen Fransz. den Vuyl, heurluyder burger, die hem vermat die tonnen, leggende int gat van de zee, op te nemen, omme by sulcke middelen die rebellen uuyter Maze willende zeylen ofte andere heurluyden hulpe ende assistentie van buyten brengende, te benemen eene van de principalste teyckens, daerby men bekent die canaelen ende diepten van de inganck van deselve Maze.

8. Waernae op den derden Aprilis eenige soldaeten binnen der stede van Rotterdam aengenoemen zijnde, es eene van de burgemeesters ende die pensionaris derselver stede gereyset naer Maeselantsche sluys aen den voorseyden mynen heere den stadthouder, met hem nemende dvoorseyde soldaeten, ende wederomme presenterende zyner Genade in alles heurluyder dienst.

9. Item op den vierden Aprilis, wesende den goeden Vrydach, (fol. 3) sijn tot Rotterdam smorgens omtrent seven uuyren van Uuytrecht een groet getal van hoeden ende schuyten gearriveert, inhebbende die Spaensche soldaeten tot VIII vaendelen toe, omme denwelcken te helpen verschepen ende victualieren hebben die burgemeesters alle naersticheyt ende debvoer gedaen, sulcx dat dieselve soldaeten van dien daege deur d'assistentie van denselve burgemeesters gecoemen sijn tot Schiedam ende Vlaerdingen by mynen heere den stadthouder voorseyd, alwaer zyluyden beschreven waeren.

10. Ende alsoe die regierders van Roterodam (1) deur bevel van den voorseyden heere stadthouder gedaen hadden zeeckere provisie van broet, kaes, boeter, bier, enz. ende zijn Genade hemluyden bevoelen hadde al tselve binnen Rotterdam te houden, ter tijt ende wylen toe hemluyden gedesigneert ende beteickent soude worden zeeckere plaetse, aldaer men tselve schicken ende senden soude, soe es een van de burgemeesters metten pensionaris op den vijffden Aprilis, wesende den heyligen Paesschavont, snachts omtrent twee uuyren gereyset naer Vlaerdingen, aldaer d'voorseyde grave was, omme van zyne

(1) Eerst stond hier »zyluyden", doch dat is doorgehaald; de woorden »die regeerders van Rotterdam" zijn met eene andere hand boven den regel bijgeschreven.

Genade te weeten, tot wat plaetse zyluyden d'voorseyde victualie souden beschicken ende senden.

11. Waerop zy van zijn Genade ter antwoort ontfangen (fol. 3 v⁰) hebbende, dat men dieselve senden soude naer Heinvliet, zijn zyluyden wederomme nae Rotterdam gereyset, beschickende dat die voorseyde victualie met goet convoy bewaert zijnde, gecoemen es eerst in Heinvliet ende naederhant in de havene van Swarte-wael.

12. Dan die schepen, die die soldaeten aldaer gebrocht hadden, ende dieselve ontlaeden hebbende, zijn onderschept geweest van de piraten, die dieselve schepen verbrant hebben.

13. Ende alsoe mijn heere die grave van Boussu voorseyd in zijn vertreck naer Heinvliet bevoelen hadde de voorseyde burgemeesters ende pensionaris, dat zyluyden wederomme victualie souden gereetmaecken tegens den tweeden heyligen Paesschdach, omme die gesonden te worden als zijn Genade soude ordonneren, soe hebben zyluyden al tselve wel diligentelijck geprocureert ende beschickt gehadt.

14. Dan es tusschen den eersten ende tweeden Paesdach snachts aen hemluyden tydinge gecoemen van Delffshaven ende Schiedam, dat alle die veren tusschen die landen van Hollandt ende van Overmaze met schepen ende schuyten van de piraten alsoe beset waeren (fol. 4) dat zyluyden d'voorseyde victualie nyet en consten bestellen met eenige wynen, die van de burgemeesters van Dordt aen hemluyden gesonden waeren (1), omme mede (2) aen den voorseyden heeren stadthouder overgesonden te worden.

---

(1) Hier volgt: „dat zyluyden die voorseyde victualie", doch dat is doorgehaald.

(2) Dit woord is met eene andere hand boven den regel bijgeschreven.

15. Mits twelck es naer voorgaende deliberatie goet ende oerbaer gevonden, dat eene van de burgemeesters reysen soude nae Delffshaven aen eene van de burgemeesters van Delft, die aldaer doen ter tijt was, ende die pensionaris aen den president ende raeden van Hollant, omme met hemluyden respective een bequaem middel ende expedient te vinden, hoe men die voorsyde victuaelie aen den voorseyden grave mitte minste peryckel soude moegen beschicken.

16. Dan overmits op denselven tweeden Paeschdach voor den middach zeeckere tydinge quam tot Rotterdam ende oeck nae den middach in den Haege, daer die pensionaris doen ter tijt was, dat die piraten Delffshaven innegenomen hadden, is die voorseyde victualie binnen Rotterdam gebleven, ende hebben die burgemeesters ende regeerders met malcanderen geconcipieert ende geraempt die bequaemste middelen, omme hemluyden tegens die invasie van de piraten te conserveren ende bevryen.

(fol. 4 v⁰) 17. Stellende oeck goede wacht in de buytenlande, leggende tusschen het Westersche hoeft ende die Lueven, omme met seker geschut aldaer gestelt die stroomen te bevryen ende te conserveren die buyssen ende coopvaerders, leggende in de Blaecke, van brandt ende gelycke ongelucken.

18. Waernae zyluyden al huer geschut gestelt hebbende gehadt aen de mueren ende poorten, ende die bewaerenisse van dien bevoelen nyet alleene zeeckeren busscheyters, die hem die handelinge van dien verstonden, maer oeck eenige van heurluyder vroetschappen, die 't ooge hebben souden op die toesicht van tselve geschut.

19. Hebben oeck die voorseyde burgemeesters ten selven daege doen vergaderen die gildens, ende hemluyden voorgehouden, dat zy goeden moet ende couraige souden hebben, omme die rebellen van de Conincklycke Majes-

teyt in cas van eenich overvallen van de stede met gewaepender handt te weeren ende keeren, soe tot dienste van zyne Majesteyt als heurluyder eygen oerbaer ende prouffyte.

(fol 5.) Daerby vougende eenige goede monitiën ende vermaeninge van de inconvenienten daerinne zyluyden geschaepen waeren te coomen, soeverre die rebellen ende piraten die overhandt tegens hemluyden quaemen te gecrygen. (1)

20. Nae welcke monitiën ende vermaeninghen alsoe zyluyden voor antwoordt ontfinghen, dat d'voorzeyde ghildens tevreden waeren mit alle getrouwicheyt te resisteren d'voorzeyde piraten ende rebellen tot conservatie van de Conincklycke Majesteyt ende huerluyden eere, huysvrouwen, kinderen ende goedђn, soe hebben die voorzeyde burgemeesters ende wethouders tegens den avont geordonneert, rontsomme (2) die stede, wacht van de schutters omme tot allen tyde, by nachte ende daege, gereet te wesen die voorzeyde piraten te resisteren ende wederstaen.

21. Continuerende dieselve wacht van den sevenden Aprilis voorzeyd tot den neghenden Aprilis, ende tot dat die Spaensche soldaeten met mynen heere die grave van Boussu binnen der voorzeyde stede gecomen zijn.

22. Item op den voorzeyde 7den (3) Aprilis die bailliu, burgemeesters ende regeerders verstaen hebbende, (fol. 5 v⁰) dat binnen der stede van Rotterdam gecoemen waeren eenige Spaensche capiteynen, als naementlijck capityn Baldeus, met eenige van zyne compaignie, ende dat dieselve gelogeert waeren in de Swaene, soe zijn zy-

---

(1) Met andere inkt is »ge" er voorgevoegd.

(2) Inplaats van »omme", dat boven de regel bijgeschreven is, stond eerst »aen".

(3) Het is niet duidelijk of er 7, dan wel 8 staat; er is in veranderd.

luyden omtrent den avont by hemluyden gegaen, versouckende aen hemluyden raet ende assistentie, in gevalle die piraten hemluyden vervorderden te coomen voor die stede van Rotterdam.

23. Welcke capiteyn ende soldaeten hemluyden ter antwoordt gaven, dat zy tevreden waeren die balliu, burgemeesters ende die geheele stede te assisteren, presenterende oeck in cas van noot vooren aen die vesten gestelt te worden omme die piraten daervan te weren ende keren.

24. Van welcke goede antwoorde die voorseyde balliu ende burgemeesters hemluyden groetelick bedanckt hebben gehadt.

25. Op den 8steñ Aprilis daeraenvolgende omtrent vier uuyren nae den middach, is mijn heere die grave van Boussu mitte cornel van de Spaensche soldaeten binnen der stede gecomen, wiens compste te vooren hemluyden gedenuncieert was by joncker Hendrick Heermaele, by zijn Genade (fol. 6) voorgesonden, omme te couragieren den burgemeesters en de burgers tot bewaerenisse der stede tegens alle invasie, die doen ter tijt gevonden heeft alle dinge binnen der voorseyde stede in goede ordre te zijn.

26. Dan nae den middach omtrent drie oft vier uuyren (1) (soet heilige dach was, ende dat viele van den gemeenen volcke ende rapaillie van dien wel by drancke was, (alst gemeenlick des heiligen daeges nae den middach gebeurt) soe es een groet getal van deselve rapaillie gecoemen voor die Oestpoorte met waepenen, roupende ende crytende dat zy nyet en wilden toestaen, dat die Spaensche soldaeten binnen die stede souden coomen.

(1) Eerst stond hier: »drie", doch dit is doorgehaald, waarboven eene andere hand had geschreven: »vijff", ook dit is weer doorgehaald, en veranderd in: »drie oft vier" met de hand van al. 33.

27. Mits twelck hebben die burgemeesters terstondt hem by zijnder Genade gevonden, versouckende aen dieselve zyne Genade op alles ordre te stellen ende hemluyden te helpen appaiseren die tumulten by een hoop rapaillie, staende voor die voorseyde Oestpoorte, gemoveert tegens wille ende danck van de voorseyde burgemeesters.

28. Die welcke regeerders omme daerinne beter (fol. 9 v⁰) versien te werden by assistentie van de besten ende vroeden der voorseyde stede, hebben deur last ende bevel van zijn Genade terstondt doen coomen by zijn Genade die hooftmans van de (1) schutteryen ende gildens, denwelcken by zijn Genade voorgehouden zijnde, ofte zy gesint waeren die Spaensche soldaeten inne te laeten, was by hemluyden daerop ter antwoordt gegeven, dat zyluyden nyet alleen tevreden waeren dieselve Spaensche soldaeten inne te laeten, maer oeck den voorseyden stadthouder alle hulp ende assistentie te doen omme die voorseyde canaille by de Oestpoorte staende te verdryven ende verjaegen.

29. Welcke goede antwoorde dvoorseyde mijn heere die stadthouder mede ontfangen hebbende van eenige van de gemeente, versamelt wesende opt Marcktvelt, is een (2) van de burgemeesters gegaen mette sluetelen aen de Oestpoorte omme die poorte te oopenen.

30. Maer alsoe dieselve burgemeester coomende omtrent die mole, staende omtrent die Oestpoorte, gheen audientie en conde cryghen van den canaillie aldaer ver-

---

(1) Deze drie woorden zijn met eene andere hand boven den regel bijgeschreven.

(2) Dit woord is met eene andere hand boven den regel bijgeschreven.

gadert wesende, soe is hy wederomme gekeert om tselve mynen heere den stadthouder te rapporteren.

31. (fol. 7). Welcken heeren stadthouder hem te gemoet coomende omtrent die herberge van den Valcke, heeft zijn wedervaren gerelateert, ende is sulcx zijn Genade selffs by die voorseyde canaillie gereden (omme dieselve te vermorwen ende met goede redenen te onderrechten ten fyne zy desisteren souden van haere quaede voornemen) dan zijn Genade voorseyd en heeft dvoorseyde canaillie nyet connen alsnoch met eenige redenen verwinnen, ende daeromme zijn Genade wederomme gekeert zijnde nae zijn logys, heeft aldaer ontboeden gehadt diegheene, die die wacht ende bewaerenisse van tschip van oorloghe, leggende in de havene, bevoelen was, omme van hemluyden mede te weten, hoe zyluyden gemoet ende gesint waeren, die daerop mede zijn Genade geantwoordt (1) hebben tot zijn Genade contentemente.

32. Ende gemerct den avont genaecte, sonder dat de burgemeesters met mynen heere den stadthouder consten van deselve rapaillie van den gemeenen volcke obtineren, dat zy hemluyden tot stillicheyt ende obedientie van de magistraet begeven souden (2) ende gehengen ende gedogen, dat die Spaensche soldaeten deur die stede souden passeren, soe hebben die burgemeesters aen de Oest- ende Delfsche poorten van de stede gesonden diversche victualien van broet, bier, caes ende andre diergelycke, omme die soldaeten voor den avont te victuailleren ende spysen.

33 (3). Ende hebben daernaar die scutters hem gevonden

(1) Eerst stond hier: »geadverteert", doch dat is doorgehaald.

(2) Dit woord staat met eene andere hand boven den regel geschreven.

(3) Dit geheele artikel is met andere hand aan den voet der bladzijde geschreven.

by zijn Genade buyten die Delfsche poorte, ende hebben aldaer andermael zyn Genade gepresenteert te assisteren met lijff ende goet, omme die rapaille van den volcke, staende by de Oestpoorte, vandaer te verdryven ende die Spaensche soldaeten inne te doen comen, welcke hertelicke presentatie ende goetwillicheyt zijn Genade danckelijck (1) aengenomen ende geaccepteert heeft.

(fol. 73 v⁰) 4. Ende zijn alle die schutters gebleven aen de vesten ende poorten continuerende heurluyder wacht tot den daege toe, sulcx zyluyden altijt te vooren gedaen hadden.

35. Waerna smorgens tusschen drie ende vier uuyren hebben die burgemeesters hem wederomme gevonden by den voorseyden Grave, omme met zijn Genade te communiceren ende resolveren by wat bequaeme middelen men dvoorseyde soldaeten voor die Oestpoort leggende binnen der stede soude innelaeten, sonder eenige commotie onder den gemeenen volcke te maecken (2) ende aleer die van den rapaillie vermerdert souden werden.

36. In welcke deliberatie mijn heere die Grave voor al begerende te verstaen ofte zyne Genade hem wel mochte betrouwen op die schutters, ende daerop by den burgemeesters zijn Genade onderrecht zijnde, dat zijn Genade van heurluyder getrouwe assistentie, hulpe ende bystandt hem mochte houden vastelijck verseeckert ingevalle den noot tselve vereyschen soude, soe zijn terstondt die schutters deur bevel van zijn Genade gecoemen voor die herberge van den Swaen, alwaer zyne Genade gelogeert was, omme met hem te gaen by die rapaillie van den volcke, staende (fol. 8) voor die voorseyde poorte, ende

(1) Hier volgde »genomen", doch dit is doorgehaald.
(2) Deze twee woorden zijn met andere hand vóór den regel bijgeschreven.

dieselve andermael met alle middelen te induceren, omme hem te vertrecken van deselve poorte, opdat die Spaensche soldaeten binnen der stede souden moegen coomen ende passeren.

37. Middelertijt dat die schutters voorseyt mit malcanderen vergaderden, hadden die burgemeesters gesonden den pastoer der voorseyde stede aen de voorseyde Oestpoorte omme die rapaille van den volcke aldaer wesende met goede ende godtsalige middelen ende vermaningen te induceren ende brengen totte obedientie die zyluyden heurluyder magistraet ende overheyt schuldich waeren, ten fyne zyluyden souden volcoemen tbevel van mijn heere den stadthouder ende de regeerders van der stede, ende heeft die voorseyde pastoer soe veele gedaen by assistentie van de borgemeesters ende raeden der voorseyde stede, dat dieselve gemeente hem heeft begonst te laeten geseggen, dat men die poorte openen soude ende die soldaeten in een cleyne getalle laeten passeren.

38. Waernae zijn Genade gegaen zijnde aen de Oestpoorte hebben aldaer die burgemeesters met alle behoorlycke reverentie zijn Genade gepresenteert ende gelevert gehadt die sluetelen van de voorseyde Oestpoorte, omme die geopent ende die Spaensche soldaeten daerinne gelaten te werden, naer zijn Genade believen.

(fol. 8 v⁰) 39. Dan zijn Genade heeft dieselve sloetelen denselven burgemeesters gerestitueert, ende hebben die bailliu, burgemeesters ende regeerders wederomme veele ende diversche remonstrantie gedaen den voorseyden van den gemeenen; dat zy hem geven souden tot behoorlycke obedientie, ende hebben eyntelijck soe veele gedaen, dat die poorten by den bailliu geopent zijn geworden omme die Spaensche soldaeten innegelaeten te worden.

Ende zijn dieselve soldaeten terstondt daerdeur begonst inne te coomen.

40. Dan alsoe men dieselve gemeente ende rapaillie van dien voorgehouden hadde, dat dieselve soldaeten alleen in cleyne getalle die stede passeren souden, ende nae datter een zeecker getal van soldaeten, by raeminge omtrent 30 ofte 40 in de stede gecoemen was, soe hadden eenige van denselve rapaillie hem vervordert ende gepoocht die poorten wederomme toe te houden ende beletten het voorder incoemen van deselve soldaeten, ter tijt ende wyle die ingelaten gepasseert souden zijn.

41. Welcke beletters zijn terstondt by den soldaeten, die met een gedruys voorts die poorte indrongen, nedergeleyt, ende hebben dieselve soldaeten daernae terstondt het marctvelt, poorten ende vesten innegenomen ende het geschut op die vesten ende tschip van oorloge wesende offgeschoeten, ende eenige van de borgers op die straeten ende vesten vindende in de furie nedergeleyt.

(fol. 9) 42. Hebben oock eenige van de soldaeten alle die straeten op ende nederwaerts gelopen met heure wapenen, ende een goet getal van burgers (die nyet by die Oestpoorte waeren, ende oeck goet debvoir gedaen hadden by die rapaillie van den volcke omme die soldaeten inne te laeten) van leven ter doot gebrocht, tot groet achterdeel van de stede.

43. Waernae heeft zijn Genade dieselve soldaeten doen logeren binnen der stede voorseyt, waerinne die regeerders derselver stede alle behoorlycken debvoir gedaen hebben, doende dieselve soldaeten logeren ende tracteren by den burgers tot heurluyder goede contentemente.

44. Ende hebben voorts dieselve regeerders daernae in absentie van zijn Genade (vertrocken zijnde op den 10 April snachts omtrent twee uuyr (1) met die Spaensche

---

(1) Dit woord staat met eene andere hand boven den regel bijgeschreven.

soldaeten, omme Delfshaven wederomme in te nemen ende te recuvreren van de piraten, die tselve innegenomen hadden) middelertijt als zijn Genade over die Maze was goede toesicht gedraegen tot bewaerenisse van deselve stede, daerinne zijn Genade, gerecuvereert hebbende die Delfshavene, met de soldaeten wederomme gecoemen es tot zijnder Genade goede contentemente.

45. Soe dat zijn Genade van alle het goede debvoir by den regeerders gedaen int bewaeren der voorseyde stede ende int gundt (fol. 9 v⁰) hyervoren verhaelt es, d' Excellentie van den hertoch van Alva geadverteert hebbende, dieselve Excellentie van den hertoch gratieuse brieven aen deselve regeerders ende schutters geschreven heeft, hemluyden bedanckende vande goede affectie tegens zyne Majesteyt, ende het goede debvoir by hemluyden gedaen int bewaeren der voorseyde stede tegens alle invasie van de piraten, breder blyckende by dieselve missive van date den 14 Aprilis anno 1572.

In een ten Gemeentearchieve aanwezig handschrift van van Alkemade, allerlei aanteekeningen bevattende over oude gebruiken en geschiedenissen (Rga. No. 45) vinden wij op fol. 145 een gedicht op de boven verhaalde gebeurtenissen, hetwelk hier mede een plaats moge vinden:

DIE MOORD DER SPANJAARDEN BINNEN ROTTERDAM BEGAAN (1).

Een liedeken van de moord tot Rotterdam, op de wyse van den 79 Psalm.

I

O broeders hoort een klagelyke zange
Een wreede moord geschiedt zeer onlange

---

(1) In marg. links staat: »Ziet M. S. Gedigten der troublen pag. 244."

In Holland schoon tot Rotterdam bedreven
Waar menig persoon onnozel lieten 't leven.
Den negenden April
Hoorde men een groot geschil,
's Morgens omtrent zes ueren
Al van de Spanjaards wreed,
Diewelke daar zeer heet
Veel borgers gingen verscheuren.

II

Bossu den Heer woude daarbinnen wezen
Tot zijn vermeer om den Spanjaards misprezen,
't Fourieren daar wouden de borgers niet lyden
'tWelk hy nam zwaar, weinig tot haar verblyden.
Hy maakte een verbond,
Zoodat hy terstond
Met zijn volk zou doortrekken.
Die burgers zijn verdooft
En hebben hem gelooft,
Dus zijn valsheyd ging ontdekken.

III

Als hy in was met zijn Spaansche landsknegten
Begonnen die ras te schieten en te vegten.
Een wreede daad die liet hy haar gedogen
Mits dat hy tot smaad die Spanjaarts moord liet pogen.
Zy bruykten daar geweld
Tegen menig arm held,
Die zy dooden fellijk,
Dus veele onbedugt
Deerlijk namen de vlugt
Vrezende de dood snellijk.

IV

Men heeft geraamt by hondert vijftig dooden,
Die zy verzaamt begroeven als de snooden,

In putten wijd worpen zy ze als beesten,
  Dus wie gy zijt, wilt volstandig voleesten.
    Och, denkt wat een geklag
    Was daar op dien dag.
      Wat penne zoud mogen beschryven
    Van vrouwen en kinders,
      Die lieten haar winders,
    En mosten onnozel blyven.

V

Gy Princen fier, Bossu die magt bedenken
  Al meent hy hier d' onnosele te krenken,
Hy zal voor God rekening moeten wyzen
  Mits hy 't gebod gaat veragten en mispryzen.
    Daarom, gy broeders vroed,
    Wilt God nu bidden goed,
      Opdat hy ons wil sparen,
    Nu ook niet en bezwijk
      En van des duyvels rijk
    Voorzigtig wilt bewaren.

Castijt sonder verwijt.

P. STEERLINCX.

ONKOSTEN VOOR EEN ESCORTE VAN DEN KONING VAN ENGELAND.

31 *October* 1735.

Is nae voorgaende deliberatie goedgevonden dat voor yder persoon van 't Escorte, 't geen alhier is gekomen om op den koning van Engeland te wagten, in derselve Herreberg by deese stad sal werden betaalt daegelyks drie stuyvers voor 't bedde, en voor yder paerd van hooy en stroo ses stuyvers en voor haever gelyke ses stuyvers.

Resolutien en Dispositien van Burgemeesteren van Rotterdam, Reg. No. 6, bl. 155.

De Rotterdamsche Kermis,

DOOR

G. VAN RIJN.

Een volledige geschiedenis der kermis door alle tijden, en in verschillende plaatsen, zou zeker niet onwelkom zijn. Al heeft J. ter Gouw in zijn boek *De Volksvermaken* tal van bizonderheden over de kermis medegedeeld en menige anekdote over dit historisch volksfeest er door heengevlochten, het onderwerp is daarom verre van uitgeput. Naar den eisch van dit jaarboekje, bepaal ik mij in dit opstel tot de kermis in onze stad.

Rotterdam had er oudtijds twee. In het oudst bekend keurboek der stad uit de eerste helft der 15e eeuw leest men (1):

»Item so sullen wesen binnen der stede alle jaer twee jaermarcten ende die sullen bevryet wesen na jaermarcten recht elx durende vierthien dage lange achtervolgende. Daer die eerste jaermarct af ingaen ende beghinnen sal des eerste sonnendages na des heyligen ascensioensdach, ende alsdan 's Woensdages daeran wesen den eersten toochdach van den paerden ende voirt van allen anderen goede na ouder costumen ende gewoenten van der stede. Ende die ander jaermarct sal ingaen ende beghinnen up onsser Liever Vrouwendach assumptio daer naestcomende. Ende alsdan vier dage daerna, te weten negentyen dage in Augusto wesen den eersten toochdach van den paerden

---

(1) Keurboek No. 1, katern e 4, bl. 37.

ende voirt van allen anderen goede gelijc voirss. is. Ende dese jaermarcten van den paerden sal men houden in de Lombaertstraete upte Meente neffens de Cappelle ende aldaer omtrent. Ende voirt sal een ygelic syn goede tonen ende voirt doen mogen aldaert hem gelieven sal updat hy der luden gemoede heeft daer hy voir den huysen staet, behoudelic der luden doren ruum te bliven.

Mogen we gelooven wat er in 't handschrift van Kortebrand over de jaarmarkten voorkomt, dan is de eerste, die Zondags na den Hemelvaartdag aanving, reeds spoedig in vergetelheid geraakt. Hij schrijft over de jaarmarkten 't volgende (1):

»Het schijnt mij toe dat de Jaermarkten en Kermissen oudtijds byzondere oorsprongen gehad hebben dat de laetste door de Geestelijken by het wyden der Kerken bepaelt werden, maer de eerste door de Graven van Holland. Dit is zeker dat Graef Willem de Vierde in den jare dertien hondert en veertig, dus ontrent twintig jaren eer Rotterdam een bemuurde stad wierd, vrijheit verleende van twee Jaermarkten 's jarelijks, yder van agt dagen, op zulk een tijd als de Wethouders best zouden achten. Doch op wat tijd die toen bepaelt zijn en gehouden werden, heb ik niet aengetroffen. In een Brief van den jare veertien hondert twaelf worden die van Rotterdam alomme vrij van Marktollen verklaert, en de twee Jaermarkten mochten zij schikken naer hun welbehagen mids daer jarelijks zes Ponden voor te betalen.

»Het eerste dat mij voorgekomen is van de Kerkmis, wanneer velen de Kerk misloopen, is van den jare veertien hondert twee en zeventig, toen het Hoog-Outaer in de Laurens- of Groote ingewijd was; op dien tijd werd 'er besloten de gedachtenisse dier inwijding jarelijks vieren

---

(1) Kortebrant *Beschrijving van Schieland* III, bl. 825.

zouden op den eersten Zondag na Sint Laurens — dat is na den tienden der Oegstmaende. Maer deze Kermis viel wel eens voor op Mariaes Hemelvaerddag, dat is op den vijftienden derzelve Maend en hierom hebben de Utrechtsche Kerkbazen deze Kermis verschoven tot op den eersten Zondag na het oktaaf van Laurens. Deze schikking hield nog stand in den jare zestien hondert zeven en twintig. Maer sedert dien tijd komt het mij voor dat daer verandering in gemaakt is. De Rotterdamsche Kermis begint gemeenlijk den eersten Maendag na den dag der Parysche Moord, dat is na den vier en twintigsten der Oegstmaend en gevolgelijk altijd op den laetsten maendag in die Maend.

»Deze Kermis duurde gemeenelijk maer eene week doch het staet, volgens gemelde Gunstbrieven volkomen aen de Wethouderschap om die te mogen verlengen, hetzij tot tweemaal agt dagen achtereen of in twee reizen ijder van agt dagen en men heeft voorbeelden gezien dat bij ongemeen slecht weder de Kramers op hun verzoek vrijheit kregen om nog eenige weinige dagen met hunne Kramen te mogen blijven staen, maer dewijl dit niet altijd gebruikelijk is, geeft het ook weinig nuttigheit aen de verzoekers en veel gemor van sommige baetzuchtige winkeliers.

»Op de Groote Markt vind men dan de Goud- en Zilverkramen, Galanterye, Handschoenen, Mandemakers en andere Krameryen in overvloed.

Op de Nieuwe Markt Koper-, Tin-, Schoenen en Muilen-, Keurs- en Rijglijven-, Koek- en Poppenkramen. Op de Vlasmarkt en Korenbeurs heerelijke Porceleinen.

»Op de Kaesmarkt Hoedekramen. Op het Westnieuweland de Boekekramen, Zijde en stoffe- en Lintkramen.

»Voor de Beurs de Schilderij- en Prentkramen.

»Op de Noordblaek Neurenburger- en andere Kramen

met ijzerwerk, messen, scharen en andere dingen; op de Zuidblaek verlakte Tafels, Kabinetten en Stoelen van allerley zoort.

»Op de noordzijde der Wijnhaven van het Oudoostindische Huis tot de groote Wijn- of Duivelsbrug allerley Delfsch Aerdewerk; van daer tot de Ballastkaey alle zoorte van Glazekramen, alsmede Posthorensteeg en ter zijde de nieuwe Luthersche Kerk; langs den Wolfshoek allerley Oosterhoudsche Potten, Testen en Aerdewerk.

»De Koek-, Wafel- en Broedertjes Kramen vind men door de gansche stad, ja buiten de poorten, doch die bijeen staen, vinden men ten noorden van het nieuw Gemeenlands Huis van Schieland en op de Magere Varkenmarkt, daer ook de Gekken Spellen en Koordedanssers en zulk goed gevonden word, ook staen er spellen bij de groote Vismarkt en binnen de Oostpoort, en dus ziet men de Kramen en het ongeloofelijk gewoel der menschen genoegzaem door de gansche Stad. Maer in den Jare zeventienhonderd zeven en veertig staende het beleg van Bergen op den Zoom besloten de Wethouders dat er dit jaer geen Jaermarkt gehouden zou worden om de gevarelijke omstandigheden."

Die deze opsomming der plaatsen nagaat en de stad Rotterdam een weinig kent, zal kunnen begrijpen, dat het in dien tijd door de geheele stad kermis was en de kermis der laatste jaren een teringachtige nakomelinge is van de frissche levendige matrone, die wij ondanks haren leeftijd in de eerste helft dezer eeuw zelfs nog bewonderen.

Ook in haar krachtigsten tijd had zij met tegenheden te worstelen. Dit zal ons op verschillende wijze blijken. Dat de kerkeraad in zijn geheel en de predikanten in 't bizonder, zich door alle tijden tegen de kermis verzetten is verklaarbaar en bekend. Uit mijn jeugd heugt mij nog

hoe een overigens om zijn eenvoud en vroomheid bij mij en velen hooggeacht predikant, bij voorkeur de vroegpreek na den laatsten kermiszaterdag koos om zijnen hoorders, waarvan er bepaald niet één tot de kermisvierders behoord had een philippica tegen de kermis ten beste te geven, zooals die voor den meest verstokten kermisganger niet erger kon bedacht worden.

Tweemaal heb ik in de resolutieboeken van het stadsbestuur van Rotterdam omtrent een botsing tusschen geestelijke en wereldlijke overheid, in zake de kermis, iets gevonden.

Omtrent de eerste, die in 1706 plaats had, vindt men de bizonderheden in de extracten uit de Resolutien van de Vroedschap op bladz. 140—150 van dit jaarboekje medegedeeld.

Een strooibiljet, door een der spellen verspreid, gaf aanleiding tot dezen eersten strijd. Dit biljet vermeldde dat »in de jaermarct vertoont (zou) werden, de Heere Jesus de Apostelen, een Engel doende de boodschap aan Maria", etc.

Zulk een profanatie van 't heilige gaf den kerkeraad aanleiding om een deputatie aan Burgemeesteren te zenden en dat de zaak vrij wat voeten in de aarde had, kan men hierboven uitvoerig vermeld zien.

In 1735 komt er ten tweeden male verschil tusschen kerkelijk en stedelijk bestuur. Wat er ditmaal voorviel, deel ik U mede uit de officieele bescheiden (1).

Op den 23 Augustus 1735 brachten Ds. du Vignon en Ds. ten Dam met twee ouderlingen de Lely en Vroloo, bij Burgemeesteren toegelaten, hen uit naam van den Kerkeraad een christelijken zegenwensch en vertelden toen

(1) Resolutien ende Dispositien van Burgemeesteren sedert 2 Januarij 1731 tot 20 October 1739, Reg. No. 6, bl. 144—150.

dat ze »met de uyterste verlegentheijd & Bekommering waren aengedaen, soo door de Gerugten, als door de daedelijke Toebereijdselen met het opsetten van Tenten, dat allerleij soorten van Speelen & Comedien op d'aenstaende Jaer-Marck binne deese stad stonden te werden geadmitteert." Zij hoopten dat de Heeren »als Vaederen des Vaederlands & Regenten van de Stad haer Klagten wilden aenhooren & de nodige voorsieninge doen dat alle die ijdelheden. . . van de Godvrugtige & Vroome Gemeijnte uyt deese Stad wierden weggenoomen, En dat sulx een gespuijs & uytschot van volk, waer door de ingeseetenen zouden verwilderen. . . niet in deese stad Nestelen of geadmitteert mogt werden, dat zy vertrouwden dat de Regeering niet zoude kunne aenzien dat het vuur van Gods Toorn hierdoor nog meer wierd ontstooke tegen het Land, dat het er geen tijden nae waeren, dat die eer riepen tot Kaelheijd, Geween & Omgording des Sacks, als tot dusdaenige ijdelheden dat nu soude werde geadmitteert in deese stad daer de voor-ouders niet van geweeten hadden. . . dat sy wilden geloven dat dit alles buyten ordre geschiede. . . en dat zij hierop een Gunstig Antwoord smeekende ook verwagtede". De Heeren moesten buiten staan. Toen ze weêr binnen kwamen, zal 't ze wel zoo wat als een koud bad over hun leden geloopen zijn, wat uit naam van Burgemeesteren bij monde van den Pensionaris Boey hun geantwoord werd. Hij zeide: Dat men niet verwacht had de Heeren ten tweeden male te zien »op 't subject van d'aenstaende Jaer-Mark." »Dat Burgemeesteren. . . . wel wisten wat ontrent de saeken van de Politie, de Nuttigheijd & het voordeel van de Stad behoorde te werde gedaen, ofte gelaeten, sonder ontrustinge van de goede Gemeijnte, dat wel mogten lijden dat de Goede Gemeijnte gedehorteert wierd van uijtlaetingen in ongebondentheden op de nu aenstaende Jaer-Marckt. . .

maer dat Burgemeesteren verwagten dat de Regeering niet van den Predick-stoel getraduceert sal werde over de Toelaetinge ofte Admissien. . . op den Jaer-Mark gelijk deeser daegen al was geschied. Dat indien sulx onverhooptelijk quam te geschiede dat Burgemeesteren sig deswegen niet onverschillig zouden toonen."

De Heeren Wilhelmius, Muntendam, Velingius en du Vignon hadden zich aan deze waarschuwing niet gestoord en toch een hartig woordje op den preêkstoel gezegd en Heeren Burgemeesteren, getrouw aan hun waarschuwing, hielden de Nieuwjaars-ordonnantie van de Heeren (die dit jaar bestond uit een gift van 200 gld.) in.

Velingius en du Vignon hadden zich onder de roede gebogen, maar de beide anderen niet. Daarom besloten Burgemeesteren den 28 April 1736 de Nieuwjaarsordonnantie der beide anderen *niet* te depêcheeren (1).

Verder bevatten de Resolutiën over de kermis der 18e eeuw niets merkwaardigs; onder het fransche gouvernement echter werd de kermis een bizonder voorwerp van zorg voor de regeering. Wat men moge zeggen van Napoleon's bestuur, in nauwkeurigheid, ijver en spoed ten opzichte van vele zaken is het eenig. Telkens meer wekt het mijn bewondering hoe in een zóó fel bewogen tijd zoowel groote als kleine zaken met een accuratesse en snelheid behandeld werden, zooals die in vollen vredestijd bijna niet verwacht kan worden.

In de zeer interessante verzameling uitgegane missiven van den Commissaris Generaal der Politie in het Departement der Monden van de Maas te Rotterdam over de jaren 1811/13 komen daaromtrent aardige bewijzen voor.

Zoo werden den 3en Augustus 1811 een aantal »agents de sûreté" gerequireerd, omdat het gewone korps bij den

---

(1) Reg. No. 6, bl. 186 e. v.

grooten toeloop van vreemdelingen, die tijdens de kermis te wachten was, niet voldoende geacht werd. Den 5en volgde er een order om nauwkeurig toe te zien op de »filles publiques", ten einde de nadeelige gevolgen bij een »rassemblement extraordinair occasionné par le Kermis" zooveel mogelijk te keeren.

Argwanend bleef het Bestuur steeds, dit ondervond datzelfde jaar de Societeit *de Harmonie*. Den 22en, en dus juist met de kermis, werd zij op last der Regeering gesloten, daar zij hare statuten niet ingezonden had. Vrees voor geheime bedoelingen zal tot deze sluiting wel hebben geleid. In hetzelfde jaar werd aan een andere Societeit, waarvan zekere Annoké kastelein was, vergunning geweigerd in den tuin, dien hij, blijkens onderstaande advertentie (1), buiten de Goudsche Poort had,

---

(1) *** De Ondergeteekende zal, op aanzoek van zyne Stadgenoten, en onder voorkennis en approbatie van den Heere MARIVAULT, *Commissaris Generaal der Politie*, by gelegenheid van de ROTTERDAMSCHE KERMIS, op zyne alom bekende Plaats, geven VAUXHALL en BAL. De Heer COPPINI, *Gymnastiek Italiaansch Danser*, komende uit het Hof van Zyne Majesteit den Koning van Westphalen, wiens groote en verwonderlyke Talenten alles te boven gaat, zal zyne eerste Representatie geven HEDEN, Dingsdag namiddag ten vyf uren precies en eindigen des avonds ten agt uren. Er zal daaglyks van zyne te doene Kunstoeffeningen, door gedrukte Biljetten, kennis gegeven worden. Yder Persoon betaalt ééne Gulden voor Entrée en twee stuivers daarenboven voor den Armen; doch de Heeren en Dames kunnen, na hun Biljet vertoond te hebben, hetzelve behouden, en komen des avonds geheel vry in de Vauxhall, alwaar men de groote talenten van den Heer en Mevrouw *Coppini* in eene geheele andere gedaante, op het groot Orchest, zal kunnen bywonen. Het *Orchest* zal door den Heer Hanssens, *Orchestmeester van Amsterdam*, gedirigeerd worden. Men zal, als naar gewoonte, van alle Rafraichissementen en Collations bediend kunnen worden, en de Goudsche Poort zal, met

bal en vauxhal te geven. In 1812 werd dit verbod herhaald met de mededeeling erbij, dat, als de reden voor dit verbod opgeheven is, daarvan wel bericht zou worden gegeven. Nadat de sous-prefect van Zuylen van Nyevelt zich bij de Stassart beklaagd had over deze weigering, blijkt, dat het niet toelaten van den commissaris van marine Porquet als lid der societeit oorzaak van dit verbod was.

Was 't wonder dat Annokké op wraak zon?

Op 16 Augustus deelt de Prefect mede dat Annokké in zijn tuin, welke gewoonlijk dient tot plaats van bijeenkomst eener societeit, die zich altijd gekenmerkt heeft door een verkeerden geest, en waar, naar hij uit officieuse mededeelingen weet, dikwijls beleedigende gesprekken gehoord worden over het Gouvernement, een transparant heeft geplaatst, waarop afgebeeld was een Neptunus en daaronder een Mercurius, die een verzegelden brief in de hand had en half door een versperde deur kwam. De verzen, die op dit transparant voorkwamen, hadden zeer de aandacht getrokken van 't publiek en aanleiding gegeven tot opmerkingen niet in 't belang der regeering. Ook de Prefect vond ze ongepast en bestemd om de tegenwoordige toestanden te laken. Hij had echter, uit vrees dat er de aandacht nog destemeer op zou gevestigd worden, in 't midden der kermis de tentoonstelling niet willen verbieden.

Nu eens, (12 Augustus 1812), ontvangt de commissaris bericht dat de politiedienaars als 't ware wacht houden voor tenten, waarin gespeeld werd. Dit kwam, zoo deelt

---

permissie van den Heer *Maire*, de geheele week open blyven mits yder Persoon betalende 2 stuivers. P. J. Annokké.

Gazette de Rotterdam — *Rotterdamsche Courant*, 18 Augustus 1811, No. 97.

de Prefect mede, echter niet te pas; wilden zij schildwachten hebben, dan moesten zij die zelf maar aanstellen. De politie moest voortdurend rond gaan. Om hun dit goed op het hart te drukken moesten zij allen op het stadhuis ontboden worden. Dan weder, (23 Augustus 1813), wordt een gezelschap muzikanten, onder leiding van zekeren Dessaux, van Gelder en een derden persoon, aangehouden, dat in verschillende herbergen ter gelegenheid van de kermis liederen zong, die compromitteerend waren voor de regeering, zooals men zeide. De politie vond echter in de gedrukte liederen, die zij bij zich hadden niets beleedigends, maar, bij nader ondervragen, bleek, dat zij soms wel eens liederen zongen, die zij uit het hoofd kenden, en deze waren het wèl. Dit zingen uit het hoofd werd hun verboden en een paar verzen, die in de hebreeuwsche taal gedrukt waren, aan den Directeur-Generaal gezonden.

Is er, bij het strengste toezicht, dat onder het fransch bestuur op de kermis gehouden werd, toch zekere neiging merkbaar om haar meer en meer te doen floreeren, in 1847 deden Burgemeester en Wethouders de eerste poging haar, als uit den tijd geraakt, voor te stellen. Zij wijzen er den Raad op, dat zij voor den handel niet meer noodig is. De vermakelijkheden, vroeger bijzaak, zijn hoofdzaak geworden en daar deze aanleiding geven tot veel geldverspilling, iets dat den minderen man niet lijkt, en tot bevordering van zedeloosheid, wat voor rijk, noch arm deugt, is er groote reden tot opheffing. Er komt wel veel geld in de stad en er zijn ingezetenen die er zeer wel bij varen, maar afschaffing achten zij toch gewenscht. Nù kon dat echter nog moeilijk. De Gouverneur der provincie had er wel om verzocht het te doen, maar hij vroeg dit, nadat den Haag en Leiden reeds kermis hadden gehad en Dordrecht niet meer kon worden afgezegd.

Overwegende dat wie geen geld wil uitgeven, het niet behoeft te doen en 't voor de neringdoenden in zeker opzicht toch bepaald schadelijk is, zal ze dit jaar tenminste nog worden gehouden.

Kwam voor 't geheele land de vraag der afschaffing ter sprake, dan zouden zij er zeer voor zijn.[1]

Was dus dit jaar voor de kermisgasten en pretmakers de hemel weder helder geworden, 1848 scheen in zijn schoot hun ondergang te verbergen.

Den 12 Januari kwam bij den Raad een voorstel in van Burgemeester en Wethouders omtrent de kermis en.... hare afschaffing.

Al waren van hooger bestuur geen wenken aan alle plaatsen tegelijk gegeven, zooals zij gaarne zouden hebben gezien, de vorige kermis had hun geleerd dat vermaken, geldverspilling en zedeloosheid scheering en inslag waren, en waar nu het geldelijk voordeel ver staat beneden het zedelijk nadeel, daar achten Burgemeester en Wethouders het hun dure plicht dit kwaad te keer te gaan en stellen zij na nauwkeurige overweging voor tot afschaffing te besluiten.

In de zitting van den Raad van 3 Februari daaraanvolgende werd dan ook dienovereenkomstig besloten. 't Maakt echter op mij den indruk, dat dit met vreeze en beving geschiedde, daar de Raadsleden elkander geheimhouding van dit besluit beloven en de redaktie der kennisgeving aan Burgemeester en Wethouders wordt toevertrouwd.

Die kennisgeving, natuurlijk aangeplakt en ook afzonderlijk uitgegeven, komt voor in de *Rotterdammer Courant* van Donderdag 10 Februari en luidt:

BURGEMEESTER en WETHOUDERS der Stad Rotterdam, geven bij deze aan de ingezetenen kennis, dat de RAAD dezer Stad, in aanmerking heeft genomen:

dat het doel der instelling van de gewone Jaarmarkten of Kermissen grootendeels alleen is geweest de bevordering van het algemeen handelsverkeer der ingezetenen en om deze tevens in de gelegenheid te stellen om zich op eene gemakkelijke en minder kostbare wijze vele gerieflijkheden aan te schaffen, die op andere tijden niet of minder gemakkelijk te verkrijgen waren;

dat reeds sedert zeer vele jaren deze vroeger gewigtige reden, althans ten aanzien eener Stad als Rotterdam, als geheel vervallen kan worden beschouwd, waardoor dan ook met ieder jaar het getal dergenen, welke met koopwaren van onderscheiden aard de Kermis bezoeken, steeds minder wordt;

dat dan ook de openbare vermakelijkheden, naar ouder gewoonte aan die Jaarmarkten verbonden, al meer en meer de hoofdzaak zijn geworden, maar daardoor dan ook de Kermis, in stede van aan de ingezetenen dat nut te verschaffen, waartoe die oorspronkelijk plaats had, voornamelijk slechts de gelegenheid heeft gegeven tot noodelooze, ja dikwijls buitensporige geldverspillingen, welke velen zich al spoedig moeten beklagen, en naderhand meenig een in kommer en gebrek doen verkeeren; terwijl nog bovendien de zedeloosheid in vele opzigten door de Kermis wordt bevorderd, en dat het dus geacht kan worden de pligt van het Stedelijk Bestuur te zijn om, zonder daarom op andere tijden gepaste openbare en andere vermakelijkheden te keer te gaan, eene instelling te doen ophouden, welke geheel van het oorspronkelijke doel is vervreemd, en voor het algemeen welzijn der ingezetenen als nadeelig moet worden beschouwd;

En dat de RAAD derhalven, na rijpe overweging, heeft besloten, dat de gewone Jaarmarkt of Kermis dezer Stad, welke tot nog toe jaarlijks, aanvangende op den tweeden Zondag in Augustus, is gehouden, voortaan, te beginnen met het tegenwoordige jaar, geen plaats meer zal hebben, en dat dus ook gedurende dien tijd de openbare vertooningen en andere vermakelijkheden, die vroeger gebruikelijk waren, niet meer zullen worden toegelaten.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS vertrouwen, evenzeer als de geheele RAAD, dat de ingezetenen dezer Stad, het na rijp overleg genomen besluit zullen beschouwen als alleen strekkende tot bevordering, niet alleen van de algemeene geldelijke, maar bovenal van de zedelijke belangen der maatschappij, en dat die weinigen, welke welligt aanvankelijk daarin eenige vermindering

van hun bijzonder voordeel mogten gelegen achten, dit, bij een goed inzien der zaak, gaarne aan het algemeen belang ten offer zullen brengen.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS geven bij deze gelegenheid tevens aan de ingezetenen, mede namens den RAAD, de verzekering, dat het genomen besluit, zoo als reeds hiervoren heeft kunnen blijken, geenzins de strekking heeft om in het algemeen het genot van gepaste vermakelijkheden, ook voor alle de ingezetenen geschikt, te keer te gaan, maar dat integendeel alle openbare en bijzondere vermakelijkheden, welke, zonder de zedeloosheid te bevorderen, voor de ingezetenen eene gepaste en geschikte uitspanning kunnen geven, van tijd tot tijd zullen kunnen en mogen plaats hebben, na dat daartoe, in verband tot de bestaande verordeningen, de vereischte goedkeuringen van BURGEMEESTER en WETHOUDERS zal zijn aangevraagd en verkregen.

En hiermede zou de Rotterdamsche kermis voor goed van 't tooneel zijn verdwenen. . . . . als er in Nederland geen Minister van Binnenlandsche Zaken ware geweest. Maar die was er en liet door den Gouverneur der provincie de vriendelijke komplimenten doen aan den Edel Achtbaren heer Burgemeester en of zijn Edel Achtbare wel wist dat dit maar zoo niet ging en dat zijn Edel Achtbare daartoe eerst de authorisatie van Zijn Excellentie noodig had en zoo meer, en dat hij hem nu heel vriendschappelijk ried het daarheen te leiden, dat men stilletjes dit besluit ongedaan maakte.

Nu zoo'n vriendelijke raadgeving dient op prijs gesteld; de burgemeester verzoekt den Commissaris het voorval sub rosa te willen houden en als er weer raadsvergadering is, wijst hij er op, dat het bij nader inzien naar zijn meening wenschelijk is ter wille van het algemeen belang op de zaak terug te komen.

1º Maart was die vriendelijke terechtwijzing gegeven en in de zitting van 9 Maart daaraanvolgende komt de Raad op zijn besluit terug »omdat men het niet genomen

had, dan met het bepaalde voornemen, om daartegen te verordenen de gelegenheden tot zoodanige algemeene vermakelijkheden, welke in plaats van de kermis konden leiden tot vermeerdering van het genoegen der Burgerij en tevens degenen, die door het ophouden der kermis in eenigerlei opzicht nadeel mogten ondervinden, zooveel dit mogelijk zoude kunnen zijn, schadeloos te stellen en er geen kans bestond dit reeds dit jaar te doen".

Zij dachten, de vroede mannen, zelfstandig te handelen en voerden slechts uit, wat hooger gezag reeds voorgeschreven had!

Of de Heeren Hoog van ter Aar en Gevers Deynoot daarvan iets begrepen hebben, weet ik niet, maar zij alleen verzochten aanteekening in de notulen dat ze tot dit besluit niet hadden medegewerkt. De laatste behield zich zelfs voor, een gemotiveerde aanteekening in te leveren. Dit is echter, voor zoover ik heb kunnen nagaan, niet geschied.

't Zou mij niet verwonderen als er ook door het volk ontevredenheid met het besluit der afschaffing was betoond, al vind ik het niet bepaald vermeld, en wellicht was het zeer naar den zin van het meerendeel der raadsleden dat men met een schijntje van bezorgdheid voor de gemeentenaren deze zaak ongedaan maken kon.

In de vorige bladzijden heb ik iets uit het bestaan van de kermis geschetst; vóór ik met U een wandeling langs kramen en spellen doe, om eens te zien wat er in verschillende tijden al zoo uitgestald en vertoond werd, wil deze en gene misschien wel een en ander weten omtrent de financieele zijde dezer zaak.

In de eerste plaats waren het de weezen uit het burgerweeshuis, die »Gelden. . . . van de spellen op de kermis genoten", zooals blijkt uit het »Register" over de

jaren 1668—1853, dat daarvan op het archief onzer stad berust.

Om te doen zien hoe de opbrengst het eene jaar bij het andere verschilde, geef ik hier eenige cijfers aan.

Het weezengeld bedroeg:

in 1668	ƒ	860—12	in 1786	»	156—
» 1688	»	701—	» 1788	»	191—
» 1690	»	125—6	» 1795	»	46—
» 1691	»	113—	» 1799	»	822—
» 1697	»	579—	» 1803	»	1060
» 1698	»	357—	» 1814	»	1742
» 1699	»	497—	» 1821	»	1764

Men ziet, het werd er ondanks de verbastering der kermis niet minder op met de opbrengst.

Bovendien werd er armengeld betaald. Tot den ontvangst daarvan werd in 't Oudemannenhuis zitting gehouden, de cijfers daarvan zijn mij echter niet bekend.

Eindelijk was er staangeld verschuldigd.

Dit bedroeg bijv. in 1790 ƒ 3691—14—
in 1830 » 3188,47
in 1851 » 2958,35

zoodat financieel voor de stad de zaak niet zoo onvoordeelig was.

Hoeveel sommige spellen en vertooningen aan de eigenaars wel moeten hebben opgebracht, kan eenigszins blijken uit hetgeen enkele hunner konden betalen. Zoo gaven in 1841 J. B. Loiset en Franconi voor hun paardrijdersspel ƒ 450; C. Lehman met zijn koorddansers ƒ 300; M. Blanus ƒ 100. In 1846 betaalde een ander, die een olifant te zien had ƒ 240; een koorddanser ƒ 73 enz.

Deze weinige cijfers zouden met vele andere aan te vullen zijn, want telken jare dienden marktmeesteren een volledige rekening en verantwoording in, met vermelding

van de plaats waar de kramen stonden en van de waren die zij verkochten, of van de spelen en voorstellingen, die zij gaven. Maar een statistiek van cijfers is voor mijne lezers minder gewenscht; ik wil dus liever eerst een gelegenheidsdichter, die door Doggersbank in vuur schijnt te zijn geraakt, aan 't woord laten, om hun den gang van de kermis, in 1782 of daaromtrent, te vertellen; waarna ik mij aanbied om aan de hand van de aanwezige rekeningen-courant en andere bescheiden, eens een wandeling met mij te doen langs het kermisterrein.

My lust de vreugdevlag in volle top te haale,
Het ROTTERDAMSCHE FEEST der KERMIS af te maale
Schoon 't woedend oorlogvuur dat gantsch Euroope ontrust,
De Vreedefakkel in het bloedig pekel blust,
Ik roem de OVERIGHEID, die deeze vreugdt gehenge,
En dus de oorlogsramp met blyde vreugde menge!
Op hoope dat eerlang de blyde VREEDE weer
In volle majesteit, in Neerlands Tempel keer!
Men houd dan KERMIS aan de MAES en ROTTESTROME
Men ziet den Kramer en zyn Vrinde binnekoome,
De Kermisharst en ham, en smakelyke vis,
Een keur van Fruiten, wagt een ider aan den disch
Terwyl de gulde schael ten boorde vol geschonke
Op iders welvaert en geluk word uitgedronke.
Dan treed men naar de mark ERASMUS toegewyd
Beschouwd het beeld des mans, den roem van zynen tydt;
Hier is de Stapelplaats van zyde, stof en Citse
Van Zilver, Goud en Tin en Engelse Vernisse
Van Wajers Paraplus, daar 't Jufferschap mee praalt,
Als heete zonnegloet, of koele regen daelt.
De Fransche Kraemster veilt uw haer galanteryen
Van Gaes, en Kant, en Lint, en zulke snuitseryen
Terwyl de Poppekraam, een zee van speelgoed geeft,
Waer by de teedre jeugdt, en 't kleene wigje leeft.
Nu langs 't Westnieuwelant, tot by de BEURS gewandelt
De BEURS dat Koopgebouw waer alles word verhandelt
Wat Oost, en West en Zuid, en Noord Europa geeft!

De KOFFYHUISEN waer den schrandren Koopman leeft
Die zullen uw de keur van lekkre dranken schenken
Die wel verfrisschen, maar de hersenen niet krenken!
Hier zet de Spiegelkraam, en Boekekraam soo schoon
De Edele kunste en de wetenschap ten toon!
Bezie de Koopmanschap dan eens langs beide blaaken,
Die geeve wat den geest, en zinne kan vermake
REBALLIO's fraaije kraam toont wat den mensch vermag
En stelt dus de Edle kunst in de allerschoonsten dag.
Ei zie de Boeren op de Vismark net als de apen
Na 't gogelwerk van Hans de Charletan staan gapen
Die Lammers Kruide vent; terwyl Tryn jans haar Piet
Haer Kermisvryer, in de ZWAEN troont in 't verschiet
Hier, zegt zy, of in de KAT (1) wil ik eens vrolyk wezen
En weet met lomp gevlei haar Boertje te beleezen
Zy treeden binnen en zy dansen lustig op,
Terwyl de tafel stroomt van koek en druive sop
Daer nu de Scharremeid, Rosynen en Amandelen,
Weet aan het Kinkeldom met voerdeel te verhandelen.
Nu na de SPELLE op de Beestemark gegaan
Daer vint gy 't Volkje by de BROEDERKRAMEN staan,
Zie 't groote Schoutooneel van de CHINESCHE SCHIMME
Of zie JAN KLASEN zyn Tiaterwerk beklimme
De konstige VIER KROONE, die duizend aartigheên
Van Zee, en Veltslag uw vertoone zal in 't kleen,
Sa lustig roept Hansworst sa lustig tree maar binne,
't Is maar een dubbeltje, wy zullen zoo beginne!
Nu na het SPINHUIS zie daar de opschik en de vreugdt,
Die agter 't tralywerk 't gevange hart verheugdt,
Ey zie de H. . . .n en de Boeven vrolyk weezen,
Dog door de blydschap kan men uit haar trekke leeze,
Ach was ik hier eens uit, maar voor een enkle keer
Gy zaagt me in dit gebouw myn levenstyt niet weer!
Ellendig menschdom, 'k moed uw ongeluk beklage!
In welk een naer verblyf verslyt gy uwe dagen!
'k Verlaet dit akelig hol, en spoei my verder voort:
De liedjeszangster die het oorlogsvolk bekoort,

---

(1) Tegenwoordig het huis van den uitgever dezes.

Zingt tans van BENTINKS en van ZOUTMANS dappre daden
Hoe Neerlands Oorlogsvloot met d'oude moed beladen
Het Britsche Roversras, heeft uit de zee gejaagt;
Dat Parker aan King Georg, met tranende oogen klaagt.
Hier heb gy 't LAAGE END, waer Venus Nimphe pronke
Die de onbezonne jeugt met 't geile oog belonke,
Hier speelt de Ronselaar op 't allerschoonst zyn rol
Hy lokt de Manschap met de glaazen boorde vol
En brengt ze over op 's Lands welvaart en Oranje,
Op Hollands voorspoed, ende neerlaeg van Bretanje.
Hy telt ducaten, geeft groot handgeld, werft dus an
Bezorgt 's Lands Vloote op een dag wel hondert man.
De NIEUWE MARKT pronkt ook met Koek en Wafelkrame,
En allerhande Waer, zoo nuttig die al 't zaeme
De ruimen overvloed, doen leeven in dees Stad.
Het SAKKEDRAGERSHUIS op zyne bouwing prat
Toont op zyn boovezaal, u duizend wonderheede
Van Rariteiten door de kunde van ONTLEEDE,
De Heelkunst die alhier haer GILDEKAMER heeft
Toont welk een groot verstand in deze Vesting leeft.
'k Zal van het RAADHUIS om zyn oudheid niet veel zeggen.
Nu na de BOOMPJES waar de Zeekasteelen leggen
Waer 't frissche maesnat stroomt, waar 't zuidewindje woelt
In 't BOTTELHUIS gerust, en 't warme hart verkoelt.
Dan zagjes voortgegaan in 't lommer van de bome
De Leuvehave langs tot dat men is gekome
Tot aan de BINNEWEG, terwyl den avond daald;
Zie hoe de VISSERY, FONTYN en KAT nu praalt
En D'OOIJEVAAR, met licht dat de ooge schier verblinde
Treed in de ORANJEZAEL, die zult ge uitmuntend vinde,
De Meester van dit Huis die ieder wel onthaalt
Boude hier een Kollefbaan die als een Tempel praalt.
Maer 't word haast tyd om ook de VAUXHAL te beschouwen
Hier vindt ge een heele stoet van Heeren en Mevrouwen
Die zig verlusten in 't verlichte Lustpaleis;
Hier in de DOELE vind gy alls naar den eisch
Wat oor, en oog, en tong wellustig kan verzaden,
Hier kan zig ieder naer zyn keur in vreugde baden.
De middernagt is daer en elk voldoet zyn lust
Ik zoekt op 't zagte dons een aangename rust.

Onze eerste kermistocht doen we in 1790 en als ge er niets tegen hebt, zullen we met de spellen beginnen. Ze staan op de Varkenmarkt (het tegenwoordig van Hogendorpsplein), op de Vischmarkt of Coolvest en de Nieuwmarkt. Vooraan op de Varkenmarkt aan de zijde waar nu de stallen van van der Kuylen zijn, staat het aloude Vierkroonenspel, daarnaast het Chineesche-schimmenspel, een sterke juffrouw, een honden-en-apenspel, en een Jan Klaasenspel, een mallemolen en eenige andere spellen.

Op de Vischmarkt is een schuit met beesten te zien en een kunstenmakend paardje. Het verdere deel der spellen staat op de Nieuwmarkt en ge treft daaronder aan twee beestenspellen, een koorddanserstent en een kanarievogelspel. Ook kunt ge een juffrouw zonder armen gaan bewonderen en in den primitieven mallemolen van dien tijd plaats nemen, zoo ge er zin in hebt.

Daar we echter alles willen zien, is 't niet geraden overal binnen te stappen en er zijn zooveel spellen, die, ik zou bijna zeggen door de eeuwen heen terugkomen, dat ik U voorstel er maar eenige over te slaan, die gij later nog wel eens weder zult ontmoeten, om nu meer bepaald op de kramen te letten.

Dat hadt ge niet gedacht, is het wel? dat er op de plaats waar nu op elken werkdag, die groenten- en vruchtenkramen staan, onder de hoede van onzen Erasmus, dat op onze Grootemarkt kramen staan zouden, allen om 't zeerst hunne waren uitstallend om de kooplustigen te lokken. Ge moet er niet min over denken; 4 mandenkramen, 21 voor kousen, 21 voor kanten, 24 met galanteriewaren en 40 met chitsen of manufacturen staan er. De concurrentie is groot, zooals ge ziet en 't is toch nog maar een deel, een zeer klein deel van hetgeen er in kramen te koop wordt aangeboden. Voor de Korenbeurs, toen op 't Steiger bij de Moriaanstraat, stonden er reeds vier,

zooals ge gezien hebt en al is het Westnieuwland in de optelling der kramen bij de Groote Markt begrepen, ook op het Beursplein is 't vol en Noord- en Zuidblaak, Wolfshoek, Wijnhaven en Leuvehaven zijn met dichte rijen bezet. Op de laatste zijn de vreemde aardewerkverkoopers geplaatst en 25 vinden er nog voordeel in, daar te komen. Op de Nieuwmarkt staan 12 schoenkramen en 4 waar ge koek koopen kunt. De wafelkramen zijn hier en daar verspreid en bovendien lootten 71 joden nog om een staanplaats met hunne manufactuurkraampjes, die overal geplaatst werden. Mij dunkt, als we ze alle bezien hebben, zijn we van deze kermis voldaan.

'tIs misschien goed, dat aan 't Rotterdamsch archief één en ander ontbreekt, ook op 't gebied der kermis, al spijt het mij dat ik door die armoede U niet eens op een 17e-eeuwsche kermis heb kunnen brengen, want men kan »des Guten zuviel haben." We zouden allicht al te dikwijls op de kermis komen, en ingenomen rakende met dit stuk volksleven, voor onverbeterlijke kermisgasten gehouden worden; iets, wat onze goede naam wel eens in opspraak brengen kon. Maar de prent bij dit opstel gevoegd, ontslaat mij, hoop ik, om meer van de 18e-eeuwsche te vertellen, daar de teekenaar van dit tafereel juist op de scheiding van twee eeuwen (de 18e en 19e) werkte.

We zullen dus nu alleen een paar kijkjes nemen in onze eigen eeuw, nadat gij mij nog goedgunstig toegestaan hebt, U enkele bizonderheden van verschillende kermissen der 18e eeuw, die ik hier en daar verspreid vond, te vertellen.

Zoo verscheen in 1757 de wereldberoemde Pieter Magito 't eerst als koorddanser hier op 't tooneel. Glimlacht ge bij dat »wereldberoemd"? Vergis U niet al te zeer. Ik zou zoo zeggen, als er twee à driemaal een echt portret van U wordt gegraveerd, dat ge dan toch wel iets beduiden moet. En dat is met Magito geschied.

In 1760, en men kan hier aan zien dat te allen tijde is gespeculeerd op de tijdsomstandigheden, vroeg Huibertina Schouten een plaats aan, om in een spel: »Het paradebed van H. K. H. de princesse van Oranje en Nassau (de vrouw van Willem IV)" hier te vertoonen, terwijl Christoffel Hendrik Kuypers den R. Katholieken en wie meer wilde, de gelegenheid bood, om den laatst overleden paus, in was geboetseerd, te bewonderen.

Dit jaar was voor de gegadigden een heerlijk jaar, want het burgerlijk bestuur achtte het oirbaar de kermis acht dagen langer te doen duren. Allen moesten daarvoor de helft betalen van wat zij betaald hadden. Ook in 1764 en 1773 viel dit voorrecht aan de verschillende tooneelisten ten deel.

Het is er niet bij gezet, maar de wed. de Vries, die in 1782 op het idée kwam hier den slag van Doggersbank te vertoonen, heeft zeker geen slechte zaken gemaakt. Nu, 't was dan ook wel begrijpelijk, dat men zoo'n witte raaf als deze overwinning, bij al wat we aan Engeland verloren, troetelde of het een hen was, die gouden eieren legde. Maar wat nu volgt, zal menig Calvinist de haren ten berge doen rijzen. In 1785 werden alle spellen acht dagen verlengd »mits zij op Woensdach den 7 September de geheele dag zullen speelen ten profyten der armen van de pub. geref. Nederd. gemeente deezer stad" en nergens heb ik gevonden dat de opbrengst geweigerd werd.

In 1786 vroeg Roth Ermel aan, om op de kermis medicamenten te mogen verkoopen. 't Werd hem niet geweigerd, maar er werd bij aangeteekend dat deze aanvraag »raakt de doktoren en chirurgijns" en als »N.B." werd er bij gezet: »Wanneer zoortgelyke requesten int vervolg gepresenteert worden, moet er een gedrukt biljet bij zijn van 't geene zij zullen doen en verrigten".

In 1787 was 't geen kermis. De gespannen toestand

tusschen de patriotten en Oranje zal daarvan wel oorzaak geweest zijn, want Rotterdam was toen, en in dit opzicht, onderling zeer verdeeld, maar toen in 1788 de kermis weer aanbrak, was Roth Ermel er met zijne medicijnen niet, wel echter een zekere Joseph van Dalen, aan wien op zijn »request ('t welk alvorens is gestelt in handen van 't Collegium chirurgicum dezer stad om te dienen van berigt) geconsenteert (wordt) om op de tegenwoordige Jaarmarkt als oculist en breukmeester te practiseren mits zig onthoudende van 't doen van operatien, van welken aart die ook zouden mogen zijn: voor welke concessie hij suppliant verpligt zal zijn aant Collegium chirurgicum te betalen twee guldens en tien stuivers daags. Actum 25 aug 1788."

Men ziet: »Il y a des acommodations avec le ciel".

De plaatsing van kramen en spellen bleef jarenlang dezelfde. Een belangrijk deel der kermisviering had echter ook plaats in de woningen van ingezetenen, n.l. in de koffiehuizen. Zoo bijvoorbeeld in het jaar 1812. Toen adverteerde A. de Hoog, wonende in *Bellevue* op de Korte Hoogstraat, dat er ten zijnen huize bal en danspartij zijn zou, gedirigeerd door J. Verhey Bz., wiens leerlingen verschillende dansen zouden uitvoeren.

Bij P. A. Michel, in *De Stad Parijs*, 2e Zijl, zou Redoute, zang en bal zijn.

Bij J. H. Korbet, in den *Arend*, in de Crispijnlaan, waar alleen wijn en bier te bekomen was, zou Donderdags, Vrijdags en Zaterdags danspartij wezen onder leiding van den balletmeester J. Verhey.

Bij A. H. Frijhof, in de *Unie*, van ouds genoemd de *Mercurius*, in de Bagijnestraat, bal gedirigeerd door I. J. Kluppel. Was bij de anderen de entree vrij, hier moest een heer 60 cent betalen, dames waren vrij.

Ook in den Doelen was toen reeds Vauxhall tegen *f* 1.— entrée en 10 cents armengeld.

Dat, waar zij zich meer tot alle standen uitstrekte, op zulk een wijze de kermispret des te aanstekelijker was, is begrijpelijk.

Voor enkele kermissen der 19e eeuw kan ik U aan een anderen geleider overlaten, ik maak mij in dien tusschentijd gereed om een klein repertorium van onze kermisliederen (?) te maken, waarmede we dan een vroolijk afscheid aan de kermis geven.

In 1819 kwam een onbekende (later bleek het dat het de heer A. May van Vollenhoven was) op het denkbeeld zich als »Arlequin" te vermommen en in een blaadje onder den titel *Arlequin, groot introducteur op de Rotterdamsche kermis*, zoo een en ander mede te deelen wat hij daar ontmoette. Wel is hij dikwijls niet vrij te pleiten van trivialiteit en daarom kan ik niet ieder aanraden de blaadjes zelf te lezen, maar als hij met fatsoenlijk gezelschap uitgaat, toomt hij zich wel wat in. In 1820 trokken hem de luchtsprongen van den heer Bellinck in 't paardenspel zeer aan en hij denkt daarbij aan de groote potsenmakers en verbazende springers, die wij in 't gewone leven ontmoeten. De Vauxhall, speel- en danshuizen, waar de burgerlieden zich gaan vermaken, zijn, hij vermeldt het met genoegen, zeer verbeterd; ruime fraaie zalen, net gemeubeld met kleine tooneelen, waarop operettes opgevoerd werden, niets van dat ongebondene, dat te voren de vermaken der middelklasse in ons vaderland zoo zeer ontsierde. Hij komt op tegen het toelaten van al die ongelukkige kinderen, die aan de bruggen vertoond en »uitgeorgeld" worden en vindt, dat men aan den »liedjeszinger in de Hoofdsteeg" en al de mooi aangekleede aapjes en hondjes al genoeg heeft.

In 1821 verzekert hij U dat er in geen 25 jaar zulk een kermis is geweest als deze; wel was het weder niet erg meegevallen en hadden er veel afzetterijen plaats ge-

had, maar Sacqui en Blondin, en Bamberg met zijn goocheltoeren en van Aken, met zijn beestenspel waren allen zeer goed geweest.

Wel was door een corps zoogenaamde Galliciaansche zangers op de Zijl in *De Stad Parijs* op oorverscheurende wijze gezongen, maar Schouwburg en Theatre des Variétés hadden beiden zeer voldaan.

In 1822 begroet hij de kermis met Sterne's woord: »Hail ye, small, sweet courtesies of life, for smooth do ye make the road of it" en vertaalt dan »courtesies of life" door »kermis". Ook toen reeds begonnen de fatsoenlijke lui niet voor Donderdag kermis te houden. »Moeder Dieben" stond met haar beroemde poffertjeskraam naast de Prinsenkerk; daar moest men dus heen. Als nieuwigheid raadt hij de grootere en oudere lieden, die der jeugd haar mallemolen nu en dan benijden, de gesloten tent aan, die bij de Delftsche poort staat en waarin een fatsoenlijke mallemolen is, waar men voor twee zesthalven op een paard of in een kabriolet rondrijden kan.

Ook Gerritje Paap was weer op de kermis. Deze reus moest, zoo verhaalt May, in 1813 voor de militie opkomen. Een zijner broeders, een vent als een cederboom, had den conscrit in een mand op den rug en toen Gerritje opgeroepen werd, keek hij uit den mand en riep: »me voici Messieurs, je suis prêt à servir ma patrie."

'tMoet hem echter van 't hart dat de Rotterdammers hoe langer zoo deftiger worden. Vroeger begonnen de Vauxhall's reeds Maandags, maar waren dan om elf à twaalf uur afgeloopen. Nu vingen ze eerst Donderdags aan, maar duurden den geheelen nacht door.

In 't paardenspel zou dit jaar een kind van 29 maanden medewerken. (Hoe gelukkig zijn wij dat we een arbeidswet hebben, die zulk iets onzedelijks verbiedt!)

Op deze kermis was hij in groot levensgevaar. Van één

der wagens van van Aken's beestenspel brak bij de Oostpoort de as en viel op zijde »en de leeuwtjes en beertjes maakten een leven als de duivel". Gelukkig braken ze niet los, maar onze vriend holde, toen hij 't zag, in éénen adem naar zijn huis in de Boompjes.

Bamberg had zich dit jaar over oneerlijke concurrentie te beklagen en loofde twintig dukaten uit als iemand bewijzen kon dat een soi-disant Maju, maar die eigenlijk Meyer Kinsbergen heette, voor de koninklijke familie gespeeld en een gouden medaille gekregen had.

In het Vauxhall had een ruzie plaats tusschen een Engelschman (Campbell) en een Hollander over een stoel, dat is het wat hij merkwaardigs weet van den Doelen en dat de horoskooptrekkers, waarzeggers, enz. dat jaar geweerd waren van de kermis, iets wat hij het vorig jaar al gewild had, deed hem genoegen. Nu, die boerenbedriegerij is daarmede niet de wereld uitgeraakt, anders hadden we zooveel waarzegsters niet.

In 1823 was hij het eens met Horatius, die vond dat het zoet is zich, bij gepaste gelegenheden, dwaas aan te stellen. Ook dit jaar waren de horoskooptrekkers op de Korte Hoogstraat hem weder een ergernis en nog meer zij die er geloof aan sloegen.

Nog erger hinderde hem echter een vreemdigheid die dit jaar vooral zich voordeed. Namelijk publieke devootheid, waarbij er psalmen en geestelijke liederen op straat gezongen werden, om zich zoodoende de duiten in den zak te bidden.

En als hij enkele spellen besproken heeft, laat hij het er ditmaal, en nu voor goed bij.

Jasper Prater, bijgenaamd »Lieve Deugd", geeft in zijne plaats aan zijn buurman Goris Pierikpil nog eens, in een gewoon nommer van den *Arlequin*, een verslag van een latere kermis. Veel uitvoeriger dan Arlequin het

deed, geeft hij een opsomming, vooral van de kramen en dit relaas, dat ongeveer vier bladzijden inneemt van de acht, waaruit elk blaadje bestond, is het lezen wel waard voor hem die een jaarmarkt uit dien tijd, in zijn kracht wil leeren kennen. Toch zou ik dit relaas hier niet gaarne in zijn geheel uitschrijven; 't is te minutieus. Ik noem er enkele: na de Beursbrug toe stonden.... een kraam met garen, een met verlakt goed.... Van hier de Zuidblaak opgaande, een met mooie pendules van den heer J. A. Pozzoli.... een met schilderijen en prenten. Op de Noordblaak een met schilderijen en prenten van Vaccini en Branci.... een prentenkraam van Buffa en Zoonen (toen ter tijd één der grootste en fijnste kunsthandelaarsfirma's uit Nederland), en zoo voort.

Hij maakt ook melding van het frappantste, dat hij bijna vergeten had, het beklimmen van den toren der St. Laurenskerk.

Heeft deze geleide er te weinig hartverheffends in gevonden zijn kermiswandeling te herhalen? Of heeft hij wellicht, die taak nog eens op zich genomen zonder dat ik er kennis van kreeg? Ik weet het niet. Wel weet ik, dat mijn onderwerp hiermede nog niet uitgeput is en velerlei kleine voorvallen er toe zouden kunnen bijdragen om de geschiedenis der kermis vollediger te maken. Een brief als de volgende b.v. doet ons de kermis en kermiskramers van 1846 op eigenaardige wijze kennen en ontlokt ons als 't ware een »tout comme chez nous".

WelEdele Hoogeachte Heer Burgemeester

ik verzoek UEdele om eenige verschooning als het weezen kan wegens het lossen en laden van de kermis spellen en kraamen die op het plein komen, dat vermeerdert alle Jaren zij maken het zoo erg dat ik in huis niet kan komen zoo zetten zij het vol het water dat ik drink wort bedorven door zeep water en de stoepen looppen over van het vuile water Zij halen de stukken uit de rol-

laag en ontzien de boommen niet met de masten van de schepen op het haagsche veer lag maar een schip van dat volk, ik verzoek dit voor toekomende jaar als wij leven dan zal ik zoo vrij zijn dat nog eens te verzoekken als ik mag.

mogt ik Uw met dit nog is verzoekken eens gade te slaan het martelen van de honden die voor trek dierren gebruikt worden het is niet om aan te zien zij vallen van honger en maagerte om en wan neer men er iets van zijt dan worde zij nog vreesselijkker gemishandeld door die ongevoelige menssen die door luiheid die beesten neemmen, Geachte Heer mochgt ik UEdele verzoekken dit myn verzoek ten beste aan te willen zien

noemme ik my met alle Eerbiedige hoog achting

Wedwe Wens.

Delfschevaart.

Ik sluit hiermede mijn beschouwingen over de kermis en geef nog enkele regels over het kermislied ten beste.

Evenzeer als ik de kermis tot zekere hoogte tegen hare afschaffers in bescherming neem, evenzeer veroordeel ik ons tegenwoordig kermislied. Als men mij overtuigen kan, dat de kermis in gelijke mate daalt, met het lied, dat in die tijden de voorkeur krijgt, dan zou ik. . . . ja dan zou ik de kermis toch nog niet afschaffen, maar aan de kermisgangers de voorwaarde stellen: Blijft ge met zulke krankzinnige deunen voortgaan, dan schaffen *wij* de kermis niet af, maar gij doet het, want we zullen niet meer toelaten dat er kermis gehouden wordt bij 't zingen van zulke liederen.

Klaagde Arlequin reeds (ik wist niet dat deze deun al zoo oud was, vóór hij het mij vertelde) over den kermisdeun: »jij moet niet zoo draaien", als hij er nu nog was, zou hij zich nog vrij wat meer ergeren.

Men moge nu het: »Jan koop mij een kerremis, Lijsje ik heb geen geld" erg saai vinden; het:

»Trek maar aan het touwtje en de wieg zal gaan"

»Niet zoo hobbelen"

»Meisje moet je niet opstaan, moet je niet naar je winkel"

»Op den hoek, op de punt, op 't midden van de bank"

»Jij zult het zien en ondervinden"

»We gaan nog niet naar huis" e tutti quanti toonen evenzeer dat de makers wel weten welke wijzen zij kiezen, als dat zij de zinledigheid der hoofden doen kennen van hen, die zulke woorden samenflansen.

En zijn er niet nog ergere?

»Pôpje lief, Hartedief, Ik heb je lief. Ge zijt mijn lied mijn leven" is nog een ware verademing onder zooveel ellendigs. En al heb ik meer sympathie voor de wijs dan voor de woorden: »O, Nederland 'k breng U mijn hulde", toch heb ik liever dat opsnijerige vers, dan die zinlooze en smaaklooze kermisliederen van dezen tijd.

De Rotterdamsche deun, die ik zou haast zeggen eeuwen trotseeren zal, is:

Zouden wij als brave hollandsche helden
Ons laten dwingen van het muitersche bloed,
Zeg brave vorst hou jij maar goeje moed
En voor het Oeranje wagen wij ons bloed.

Daar staat de keel der zangers, de houding der zangeressen naar. Geen vrouwelijke kermisklant kan den derden regel zingen, zonder het onderste deel des lichaams 20 centimeter verder vooruit te brengen dan zij 't doorgaans doet. Maar klinke 't ook een weinig bombastisch, de volksgeest drukt er zich in uit en veel liever dan die zinledige kermisdeunen van onzen tijd, hoor en zie ik de ruwe maar gezonde figuren van ettelijke paren, die »gesla-emmerd" (gearmd) uit volle borst, dat lied zingen.

Ik was met mijn opstel klaar, juist toen het verslag der enquête-commissie over de kermis, bekend werd. Eere den

secretaris voor den uitnemenden vorm, waarin hij dit rapport te lezen geeft. 't Moet menigen pessimist wel iets milder over de Rotterdamsche kermis doen denken. Ik wil naar aanleiding van dit verslag met een vraag eindigen:

Zou in Rotterdam de commissie tot veredeling van het volksvermaak niet van nu aan kunnen beginnen al die stappen te doen, die er toe kunnen leiden om een waarlijk oudhollandsch vermaak te doen herleven, harmonischer, aesthetischer, dan zich in de laatste jaren vertoonde?

Afschaffen is gemakkelijk maar in de gevolgen meestentijds gevaarlijk. Verbeteren is moeilijk, maar weldadig voor het volk en heeft zijn loon in zichzelven.

INHOUD.

